

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ida Frøkjær-Jensen

De drog ud fra Dragsholm

På sporet af N. F. S. Grundtvig i Nordamerika -

Udvandringen fra Dragsholm Kommune til Nordamerika 1860-1865

Ida Frøkjær-Jensen

De drog ud fra Dragsholm

**På sporet af N. F. S. Grundtvig i Nordamerika -
Udvandringen fra Dragsholm Kommune til Nordamerika 1868-1914**

Forlaget Hansen · 1998

Ida Frøkjær-Jensen

De drog ud fra Dragsholm

**På sporet af
N. F. S. Grundtvig i Nordamerika -**

**Udvandringen fra
Dragsholm Kommune til Nordamerika
1868-1914**

**Slagelse Centralbibliotek
Voksenbiblioteket
DK-4200 Slagelse · Tlf. 58 52 12 45**

Forlaget Hansen · 1998

©: Ida Frøkjær-Jensen (1998): *De drog ud fra Dragsholm. På sporet af N. F. S. Grundtvig i Nordamerika - Udvandringen fra Dragsholm Kommune til Nordamerika 1868 - 1914*

Forlaget Hansen v/Bent Kjærsgaard
Hovedgaden 27 · 4571 Grevinge

Udgivet med støtte af Velux Fonden af 1981

ISBN: 87-7822-007-6

Tryk: Nordvestgrafik A/S

Forfatteren og forlaget skylder en varm tak til de mange mennesker, der venligst har stillet fotografier til rådighed til bogen.

Ligeledes tak til Dragsholm Lokalarkiv, Vallekilde Højskole og Udvandrerarkivet.

Udover det lånte billedmateriale er forfatterens egne fotooptagelser fra rejserne i Nordamerika benyttet.

Til Cille, Thomas, Kristoffer, Jonas, Christian, Peter og Trine

Indholdsfortegnelse

Forord	side 7
A. Udvandringen til Amerika fra Dragsholm Kommune 1868-1914	- 11
1. Udvandringen i perioden 1868-1872	- 13
Antal og køn	
Civilstand/erhverv	
2. Udvandringen i perioden 1873-1914	- 15
Antal og køn	
Civilstand/erhverv	
3. Udvandringen i hele perioden	- 16
Aldersfordeling, alle	
Aldersfordeling, børn	
Civilstand, alle	
Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater vedr. aldersfordeling	- 16
Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater vedr. reemigration	- 17
4. Hvor drog de hen?	- 18
Destinationer i Amerika i perioden 1868-1872	
Destinationer i Amerika i perioden 1873-1914	
Fordelingen i de foretrukne stater	
5. Hvorfor drog de ud?	- 19
Inspirationskilder til udvandringen:	
Aviser	
Breve fra udvandrere	
Bøger, pjecer, tidsskrifter	
Folkelige møder	
" Mund-til-øre-metoden "	
6. Motivation til udvandringen	- 28
B. Landet de forlod. 1. Odsherred	- 33
Kort geografisk - demografisk beskrivelse af området	
Odsherred	
Holbæk Amt 1.	
Holbæk Amt 2.	
Dragsholm Kommune	

7. Odsherred folkeligt og politisk	- 34
8. Landet de forlod. 2. Dragsholm Kommune	- 40
Særlige forhold vedr. Dragsholm Kommune	
<i>Lammefjordens betydning</i>	
<i>Godset Dragsholms betydning</i>	
<i>Vallekilde Højskoles betydning</i>	
<i>Religiøse bevægelsers betydning</i>	
C. Konklusion	- 68
D. Kildegrundlaget	- 70
Primære kilder	
Sekundære kilder	
Kildekritiske problemer	
Breve som kildegrundlag	
Højskoleforstander Ernst Triers brevsamling	
E. Liste over øvrige hjælpere	- 81
F. Benyttede arkiver og biblioteker i Danmark	- 82
G. Litteratur	- 83
H. Noter	- 88
I. Appendix. Tabeller	- 89
Anden del	- 103

Forord

Denne bog er udtryk for en søgen. En søgen i historiske kilder for at besvare undersøgelsens første emneområde: Udvandringen fra det nuværende Dragsholm Kommune i Odsherred og dernæst en søgen i nutidens USA for at se, hvorledes livet har formet sig - og samtidig former sig hos efterkommerne af de danskere, der drog vestpå. I den første del har jeg tilstræbt objektivitet, mens jeg i den anden del i højere grad har ladet subjektiviteten og dermed oplevelsen af den nutidige virkelighed komme til orde. Bogen falder derfor helt naturligt i to dele, hvoraf første del giver baggrunden for arbejdet med udvandringen fra Dragsholm Kommune i perioden 1868 til 1914 og de forskningsresultater, jeg opnåede.

Anden del er en reportagepræget beretning om de resultater, det lykkedes mig at få på mine to rejser, og om alle de mennesker og arkiver, jeg her kom til at samarbejde med. Det er et kalejdoskopisk rids af både fortid og nutid blandt danske udvandrere og deres efterkommere, som jeg kom til at stå i stor taknemmelighedsgæld til på grund af den overvældende interesse og gæstfrihed, jeg blev mødt med overalt.

Som et vigtigt aspekt har jeg forsøgt at fokusere på det grundtvigske islæt, især relationer til Vallekilde Højskole og kalder derfor denne del af bogen: "På sporet af N. F. S. Grundtvig i Nordamerika".

Der er kun i få tilfælde i anden del forsøgt et systematisk forskningsmæssigt resultat, ligesom der kun er ufuldstændige kildehenvisninger i teksten.

Alle anvendte skriftlige kilder, bortset fra arkivalier i amerikanske arkiver og avisudklip, småtryk m.m., findes i den samlede litteraturliste.

Som det vil fremgå, er der overvejende lagt vægt på de mundtlige beretninger i anden del.

Alle engelsksprogede citater er oversat af forfatteren.

Jeg har modtaget megen hjælp og støtte for at kunne skrive denne bog. Dr. phil. Erik Helmer Pedersen, Københavns Universitet, Institut for Økonomisk Historie vakte min interesse for emnet, da jeg deltog i hans forelæsninger over udvandrerhistorie. Han har været min vejleder under hele projektet, og jeg skylder ham stor tak for al hans hjælp og inspiration, uden hvilken jeg aldrig havde vovet at kaste mig ud i arbejdet.

Der er mange andre, jeg skylder megen tak, og jeg har fundet det mest praktisk at lave en liste over dem, der har stået mig bi i undersøgelsesforløbet på forskellig vis.

Den største tak skylder jeg mine sønner, Sven og Jørgen for deres uvurderlige hjælp gennem hele forløbet, og mine svigerdøtre, Lise og Anna-Margrethe for en aldrig svigtende interesse. Også en meget stor tak til Betty og Lasse Rathnov og Vallekilde Højskole.

Efter at jeg havde arbejdet med udvandrerne i de danske kilder, blev det efterhånden en besættende tanke for mig at følge dem som immigranter i deres nye fædreland, hvis det var muligt at finde deres efterkommere.

Jeg søgte derfor Veluxfonden af 1981 om et rejselegat, og jeg skylder Fonden min

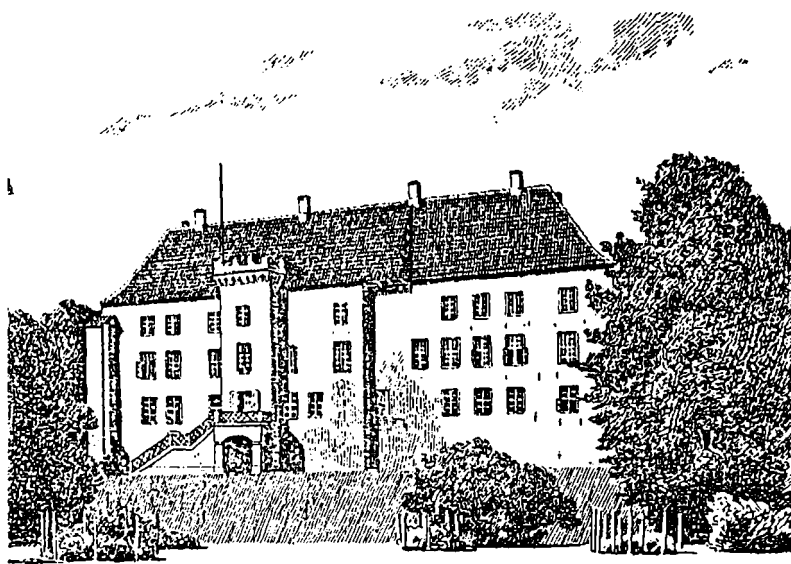
hjerteligste tak, fordi bestyrelsen muliggjorde en to måneder lang undersøgelse i USA, der senere blev fulgt op af en ny donation til en seks ugers rejse for at supplere de undersøgelsesresultater, jeg havde opnået på min første rejse. Som kronen på værket bevilgede Fonden beløbet til udgivelsen af denne bog. Uden denne økonomiske hjælp og den dermed viste tiltro til projektet, som jeg er meget glad for og beæret over, havde det ikke været muligt for mig at indsamle det væld af informationer, som jeg har arbejdet videre med siden. Rejserne bragte mig i forbindelse med en lang række dansk-amerikanske historieforskere, arkivarer, bibliotekarer og ikke mindst efterkommere i 3. og 4. led af "mine" udvandrere.

Mødet med disse mennesker har resulteret i et godt samarbejde på mange områder og adskillige genbesøg her i Vallekilde og vil blive nærmere omtalt i anden del af bogen.

I. Del.

Udvandringen til Amerika fra

De drog ud fra Dragsholm...

Dragsholm Kommune 1868-1914

A. Udvandringen til Amerika fra Dragsholm Kommune 1868-1914

Chresten Pedersen boede i Lillevang, Hørve Sogn i den nuværende Dragsholm Kommune sammen med sine forældre og seks søskende på en lille fæstegård under baroniet Dragsholm.

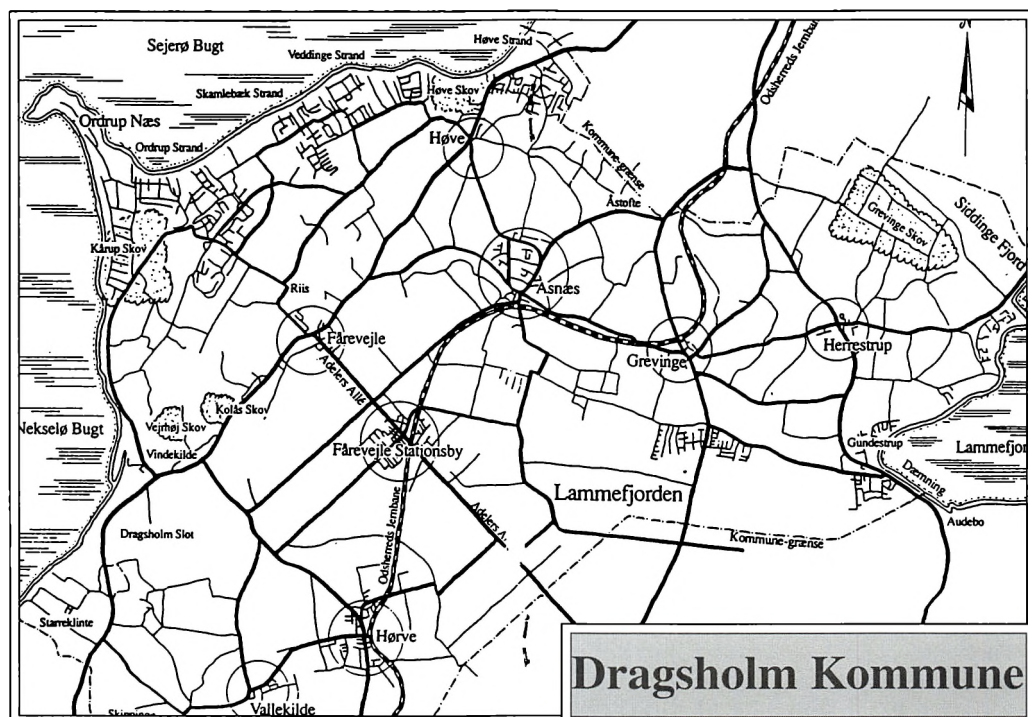
En forårsdag i 1868 rejste Chresten, hans bror Anders og deres søster Anna den lange vej til Amerika for at prøve lykken der. Og det blev virkelig til lykke for Chresten, som det senere vil fremgå af beretningen "Chresten Pedersens familieudvandringssaga" i anden del af bogen.

Chresten Pedersen og hans søskende var tidligere udvandrere, og hans historie er blot en af de mange brogede og forskellige skæbner, som er bundet sammen af et fællestræk: Alle drog de over Atlanterhavet, nogle for at finde et blivende sted i det forjættede Amerika, andre for at vende hjem igen. Men alle søgte de den nye verden, drevet af forskellige motiver.

Bagved de mange - og ofte fascinerende - enkeltskæbner gemmer sig et historisk fællestræk, et mønster, som var karakteristisk for datiden. Et mønster, som denne undersøgelse skal prøve at afdække et hjørne af, iden den forsøger at indkredse og undersøge de personer, der udvandrede fra den nuværende Dragsholm Kommune i årene 1868-1914.

Undersøgelsen omfatter fem sogne i Holbæk Amt, alle beliggende i Odsherred.

Der indgår ialt 360 voksne og 83 børn i undersøgelsen. De forlod i årene 1868-

1914 de fem sogne: Asnæs, Fårevejle, Grevinge, Vallekilde og Hørve, som ved kommunesammenlægningen i 1970 blev til Dragsholm Kommune.

Udvandringen fra området er talmæssig ganske lille i forhold til de mere end 300.000, der forlod Danmark i denne periode, men selvom det er et spinkelt statistisk materiale, har jeg alligevel fundet det forsvarligt at udregne tallene procentvis, vel vidende at få individuelle udsving kan forrykke resultatet, f.eks. en enkelt stor familieudvandring.

Det har været meget spændende at lave en undersøgelse over et lille afgrænset område, og generelt kan det siges, at resultaterne har sammenfald med landsdækkende undersøgelser med hensyn til aldersfordeling, familie-, enkeltudvandring og civilstand.

Formålet var at forsøge, om det var muligt at lave en undersøgelse fra det lille område, som de fem sogne udgør, ved at prøve at indkredse, hvilke personer, der udvandrede fra det nuværende Dragsholm kommune i årene 1868-1914. Samtidig forsøges det at belyse udvalgte personhistoriske forhold, der gjorde sig gældende for udvandrerne herfra, herunder alder, civilstand/erhverv, hjemsted, motivation til udvandringen og destination i Amerika. Endvidere indgår en vurdering af nedennævnte fire særlige forhold for Dragsholm Kommune i projektet til belysning af, om de kan have påvirket udvandringen, og en historisk oversigt over de fire emner gives derfor.

1. Lammefjordens tørlægning, påbegyndt 1873.
2. Dragsholm Slot og Gods.
3. Vallekilde Højskole, grundlagt 1865.
4. De religiøse bevægelser, specielt i Fårevejle Sogn.

Undersøgelsen bygger først og fremmest på primære kilder: Politiprotokoller, kirkebøger, folketællinger, fattigprotokoller, private brevsamlinger, arkivalier i både statslige og private arkiver, interviews m.m. Men hvor det har været hensigtsmæssigt, er der foretaget søgning i mange andre typer kilder, som kan ses i litteraturlisten.

På grund af de særlige kildekritiske problemer med hensyn til stednavnesammenfald, er undersøgelsen delt i to afsnit, og i første periode er også medtaget udvandrere, der i politiprotokollerne kun er opført med hjemstedsbetegnelse Holbæk Amt, mens der i anden periode kun er medtaget udrejste fra de fem nævnte sogne.

Table 1. Stednavne, anvendt i undersøgelsen, og antal sammenfald med stednavne i det øvrige Danmark

<i>Lokalitet</i>	<i>antal sammenfald</i>
Asnæs Sogn:	
Asnæs	Ordrup 5
Høve 2	Ris (Riis) 3
Tolsager	Stubberup 13
Åstoft 2	Veddinge
	Vindekilde
	+ Dragsholm (Adelersborg)
Fårevejle Sogn:	
Bjergene (Bjærgene) 7	Grevinge Sogn:
Fårevejle	Atterup 5
Kårup (Korup) 2	Engelstrup 3

Frenderup	4
Grevinge (Grævinge)	
Gundestrup	6
Herrestrup	3
Holte	5
Ostrup (Aastrup)	11
Plejerup	
Prejlerup	
Sneglerup	
Torrendrup	

Hørve Sogn:

Hørve	
Vejleby	3

Vallekilde Sogn:

Bjærgesø	
Skippinge	
Starreklinte	
Vallekilde	

I antallet af stednavne er inkluderet byerne i de undersøgte sogne. (1)

Udvandringen i perioden 1868-1872.

Antal og køn

Civilstand / erhverv

I disse fem år udrejste fra de nævnte fem sogne i den nuværende Dragsholm Kommune og fra Holbæk Amt ialt 99 voksne personer, som det ses af tabellen. Langt den overvejende del var, ifølge Politiprotokollen kun noterede som udrejst fra hele amtet uden sogneinddeling.

Der var ingen fra Asnæs, mens der var 8 fra Vallekilde Sogn, og her var da også en del røre omkring udvandringen til Amerika i 1869. (Tabel 2).

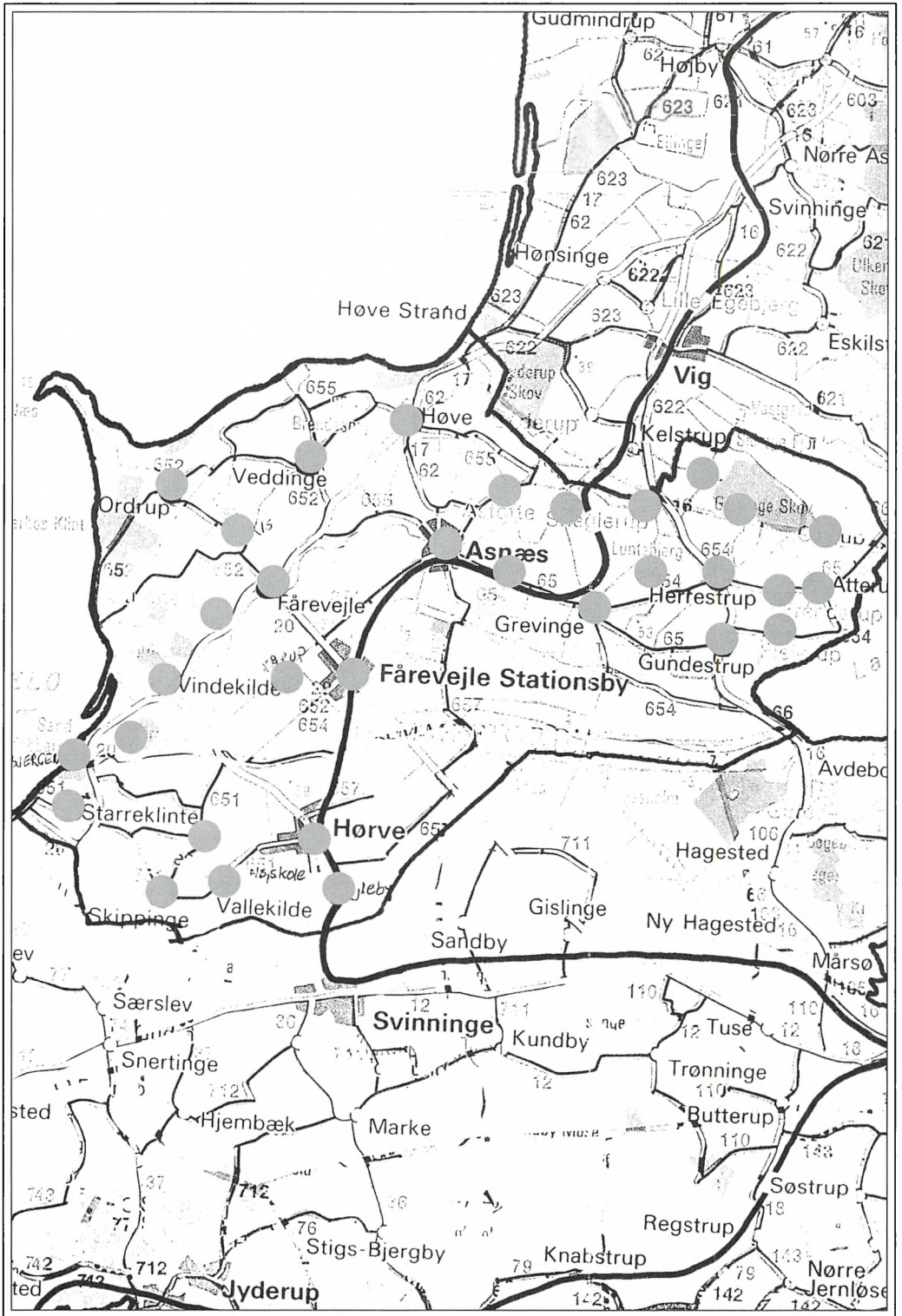
Det var familieudvandringens tid, hvilket bl.a. afspejler sig i fordelingen af de kvindelige udvandrere. 22 kvinder = 61,2% af alle de udvandrede kvinder i denne periode var hustru. Hertil kommer 37 børn. Også aldersfordelingen tyder på, at det var familier, der rejste sammen, idet de 20-34 årige kvinder udgør 55% og mændene i samme aldersklasse 71% af alle udrejste voksne. (Tabel 3, 4, 5 og 6). Adskillige familiefædre rejste dog også alene ud og sendte senere bud efter kone og børn.

Det er ganske tankevækkende, at ingen er betegnet "Tyende", mens "Jomfruer", nogle få "Døtre" og en enkelt "Sypige" udgør 30,4%. (Tabel 9).

For mændenes vedkommende er langt den overvejende del af de 53 personer = 84% betegnet som "Landmand/Landmandssøn". Her er det påfaldende, at kun en af udvandrerne regnes til tyendeklassen med betegnelsen "Tjenestekarl". (Tabel 10).

Tabel 2

Udrejst fra følgende sogne i	Hørve Sogn	3
Dragsholm Kommune og fra	Vallekilde	8
Holbæk Amt:	Dragsholm	(*) 3
<i>Periode 1868 - 1872</i>		
Perioden omfatter kun udrejste voksne.		
Asnæs Sogn	Holbæk Amt	76
Fårevejle Sogn	Ialt	99
Grevinge Sogn	(*) = (hører til Fårevejle Sogn)	

Undersøgelsesområdet (Dragsholm Kommune) og de anvendte stednavne markeret med gråt.

Udvandringen i perioden 1873-1914

Antal og køn

Civilstand / erhverv

Den største udvandring fra Vallekilde sogn fra perioden 1868-1872 fortsætter i de følgende 41 år med 65 voksne, mens der kun er 26 udvandrere fra nabosognet Hørve. (Tabel 9, 10, 11, 12). Ialt rejste i perioden 261 voksne, og aldersfordelingen er lidt anderledes end i 1868-1872 perioden, idet der er forholdsvis flere yngre udvandrere.

Med hensyn til stillingsbetegnelse gør en større differentiering sig gældende i denne periode. Nu er der kun 16 "Hustruer", mens 12 betegnes som "Arb., Tjenestepige og Tyende". Hele 46% af kvinderne = 36 personer betegnes som "Jomfruer og Frøkener" i denne periode, altså flere enkeltudvandrere. (Tabel 13, 14).

For de mandlige udvandreres vedkommende er det nu "Arbejdere og Tyende", der udgør den største del med 84 personer = 46%, mens "Håndværkere og Mejerister" kommer ind på pladsen med 45 personer = 25% og "Landmænd" med 36 personer = 20%. (Tabel 15, 16).

For hele undersøgelsesperioden er der en forskel fra dr. Hvidts analyse, idet de selvstændige jordbrugere her kun udgør 3,4% af den samlede udvandring fordelt på hovederhvervene, mens landbrugsarbejders andel er 43,2% og håndværkere er 18,5%. (2)

Det er dog vanskeligt eksakt at vide, hvad erhvervsbetegnelserne dækker over. En inderste eller en husmand kan f.eks. godt have betegnet sig som "Landmand" og derved blive talt med som selvstændig jordbruger.

Har det statistiske materiale i de fleste tilfælde været sammenfaldende med lands gennemsnittet, har der derimod på grund af mange stednavnesammenfald i undersøgelsesområdet været store vanskeligheder i min undersøgelse, som ikke ses at have spillet nogen rolle i andre undersøgelser. De vil blive nærmere omtalt i kapitlet "Kildekritiske problemer".

Tabel 11

Periode 1873 - 1914

Perioden omfatter kun udrejste voksne.

Asnæs Sogn 43

Fårevejle Sogn 51

Grevinge Sogn 54

Hørve Sogn 26

Vallekilde Sogn 65

Dragsholm (*) 4

Usikre 18

Ialt 261

(*) = (hører til Fårevejle Sogn)

Udvandringen i hele perioden

Aldersfordeling, alle

Aldersfordelingen for de i alt 443 udvandrede voksne og børn ligner i store træk aldersfordelingen for udvandrere fra hele Danmark. (Se: "Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater for aldersfordeling").

Som det fremgår af nedenstående udgør de 20-29 årige 42% af alle udrejste i de undersøgte 46 år. Der har således været et stort kontingent af Danmarks ungdom, der har søgt nye udfordringer i Amerika.

Udvandringen i hele perioden

Aldersfordeling, børn

Aldersfordelingen for børnenes vedkommende viser tre markante alderstrin, hvor der har været særligt mange udrejste børn: nemlig alder 0-1 år, 4-5 år og endelig 11-12 år. Her er der heller ikke de store udsving fra udvandringen for det øvrige Danmark. (Se: "Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater for aldersfordeling").

I perioden 1868-1872 er der rejst 37 børn, mens der i de følgende 41 år kun er rejst 46, så det viser som sagt, at familieudvandringen har været stor i de første fem år. (Tabel 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12).

Udvandringen i hele perioden

Civilstand / erhverv

En sammenfatning af alle de voksne udvandreres opgivelser af deres tilhørsforhold på arbejdsmarkedet viser, at der har været flest kvinder, 47%, der har betegnet sig som "Frøken" eller "Jomfru", mens "Hustruer" med 38% er den næststørste gruppe. Som nævnt betegnede ingen sig selv som "Tyende" i perioden 1868-1872, mens der for hele perioden nu er 12% indenfor tyendeklassen.

For mændenes vedkommende ses det, at selvstændige landmænd er den største gruppe med 36,3%, tæt fulgt af tyendegruppen med 34,6%, mens håndværkere og mejerister tegner sig for 23%.

Statistisk sammenfatning af alle udvandrernes sociale stilling i samfundet, de forlod. I tabellerne gives en detaljeret beskrivelse af de mange forskellige erhvervsbetegnelser for alle udvandrere i hele perioden.

Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater for aldersfordelingen

Det har været nyttigt for mig at trække på andre undersøgelser vedrørende udvandring og sammenligne deres resultater med forholdene i Dragsholm Kommune.

Her har jeg især støttet mig til dr. phil. Kr. Hvidts banebrydende disputats fra 1971: "Drømmen om Amerika", hvor han for aldersfordelingens vedkommende deler livet op i tre stadier: "Barndommen, ungdommen og de lidt ældre over 30 år".

Barndommen karakteriseres som den passive alder i udvandrerhistorisk forstand, idet børnene formodentlig har været uden indflydelse på beslutningen om at udvandre.

Ungdommen er aktiv, har eventyrlyst og er desuden uafhængig i social forstand.

Den ældre gruppe vil derimod have vanskeligere ved at bryde op, hvis man har hjem og familie. "Der skal et stort skub til for at komme afsted", skriver Kr. Hvidt.

Hans omfattende EDB-undersøgelse fra 1971 viser en skævhed i aldersfordelingen for børnene, en skævhed der kan føres tilbage til den prispolitik udvandrerselskaberne førte. Børn under 1 år rejste gratis og 4 - 12 årige på halv billet. Derfor er der usædvanligt mange under 1 år og 11 årige.

Med hensyn til min undersøgelse over udvandrerbørn fra Dragsholm Kommune følger den nogenlunde det samme mønster med en enkelt markant afvigelse.

For de yngstes vedkommende, "Pattebørnene" eller dem på 11/12 af et år (som de også betegnes) er denne kategori i lighed med landsundersøgelsen, forbavsende stor i forhold til de 1 - 2 årige. Kurven stiger støt mellem 2 - 4 år, men til forskel fra Kr. Hvidts tabel hvor der er et markant fald fra 4 - 5 år, stiger kurven brat i min tabel for denne aldersklasse. Det er formodentlig ikke et udtryk for en større ærlighed i forhold til det øvrige Danmark, idet den næste "priskurve" for 11 - 12 årige er analog med Kr. Hvidts - men nogen forklaring har jeg ikke fundet.

Med hensyn til en sammenligning af aldersfordelingen for voksne, er den største forskel det procentvis større antal udvandrere i aldersgruppen 40 - 49 år fra Dragsholm. (3)

Kr. Hvidts tal er baserede på årene 1868 - 1899, hvorimod mine er fra 1868 - 1914. Heri indgår udvandrere fra Holbæk Amt 1868 - 1872.

Sammenligning med dr. phil. Kr. Hvidts resultater vedrørende reemigration

Mange udvandrere valgte Amerika som deres nye fædreland for altid. De fleste havde en drøm om at gæste det gamle land igen, mens de samtidig hurtigt blev amerikanske statsborgere og svor Amerika evig troskab. Det fremgår bl.a. af mange af de breve, jeg har gennemgået.

Men det var ikke uden omkostninger at skifte fædreland. Kr. Hvidt skriver: "Hjemlængslen blev en betydelig faktor i udvandrernes følelsesliv - for nogle en ulidelig smerte, der ikke lod sig lindre, førend de havde taget plads på damperen, der førte dem den anden vej forbi Frihedsgudinden, for andre blot en sentimental fornemmelse, der fandt tilfredsstillelse ved en intens brevveksling med familien i Europa (...) Men det var langt fra alle udvandrere, der ved afrejsen havde følelsen af at tage afsked med fædrelandet for evigt. Mange, ja måske størstedelen trøstede sig med tanken om, at de nok ville vende hjem efter nogle år i Amerika (...) Reemigrationens virkelige omfang er desværre for mange lande en dunkel faktor statistisk set, navnlig for Danmarks vedkommende". (4)

Mine forsøg på at finde reemigrerede fra Dragsholm Kommune er også endt blindt, idet det kun i nogle få tilfælde kan påvises, at emigranter er vendt tilbage, så det er umuligt af lave nogen form for statistik herover.

Derimod har det været muligt ud fra Politiprotokollerne at notere, hvor mange, der har været hjemme på besøg, idet de ved tilbagerejsen til Amerika har opgivet et stednavn i Dragsholm Kommune som deres oprindelige fødested.

Det drejer sig om: Fra Asnæs 7 personer, fra Fårevejle 3, fra Grevinge 5, fra Hørve 2 og fra Vallekilde 5 personer.

Der er i øjeblikket en interviewundersøgelse igang ved Jette Mackintosh, ph.d. om reemigration, så der derved muligvis kan skaffes lidt mere klarhed over dette spændende spørgsmål.

Hvor drog de hen?

Destinationer i Amerika i perioden 1868-1872

En af de stater, som udvandrerne fra Dragsholm Kommune følte sig mest tiltrukket af i denne periode, var Wisconsin. Det kunne der være forskellige grunde til, som det vil fremgå af kapitlet: "Wisconsin" i bogens anden del.

Her kunne der fås billig jord, klimaet var knap så barsk som i præriestaterne, der var skove og vandløb, og sidst men ikke mindst var her en del landsmænd og andre skandinaviske immigranter.

20% af de 99 voksne og 37 børn satte direkte kurs mod Wisconsin, mens 40% opgav New York som deres indrejsedestination, og de tre stater: Iowa, Illinois og Michigan tiltrak ca. 10% hver.

Det er sandsynligt, at mange opgav New York som første station på vejen og ret hurtigt søgte videre mod vest.

<i>Periode 1868 - 1872</i>	<i>Voksne</i>	<i>Børn</i>	<i>Familier</i>	<i>Bemærkninger</i>
Illinois	10	2	2	Chicago 9. v. 2 b.
Iowa	10	2	2	Alle Cedar Falls
Michigan	11	6	4	
Minnesota	1	0	0	Mankato
Nebraska	4	7	2	
New York	40	13	7	
Wisconsin	19	7	5	Madison 5v. 3 b., Neenah 9 v. 2 b., Racine 5 v. 2 b.
Usikker destination	4	0		
Ialt	99	37	22	
Personer ialt = 136				

Kvinder: 36 Piger: 16
Mænd: 63 Drengene: 21

Heraf er 22 familier + 52 voksne, (enkelte kvinder og mænd rejste alene med børn).
Over halvdelen er altså enkeltudvandrere.

Byen Cedar Falls, var det eneste opgivne rejsemål i staten Iowa i disse fem år, mens der i Wisconsin var tre "danskebyer" for udvandrede fra Dragsholm-området: Madison, Neenah og Racine.

Hvor drog de hen?

Destinationer i Amerika i perioden 1873-1914

I årene 1873-1914 var der fem stater, der især tiltrak udvandrere fra Dragsholm Kommune ifølge Politiprotokollerne: Iowa med ialt 45 voksne og 10 børn, Wisconsin med 33 voksne og 6 børn, Illinois med 25 voksne og 6 børn. Endelig var der 84 voksne og 19 børn, der havde opgivet New York som destination. Her skulle alle indvandrere igennem Castle Garden på øen Ellis Island, den frygtede port til det forjættede land. Når udvandrerskibene anløb New Yorks havn var der stor travlhed,

og mange af indvandrerne var rystende nervøse for, om de ville blive slusede igennem nåleøjet, eller om de ville blive nægtet indrejse.

Karantænelægerne havde travlt, og var der tegn på smitsom sygdom faldt dommen hurtigt, hvad der afstedkom stor fortvivelse for de afviste, der da måtte vende tilbage til hjemlandet. Men frygten for smitsomme sygdomme var stor.

Nogle blev også tilbageviste, fordi deres straffeattest ikke var så god som ønsket.

Ifølge amerikansk Udlændingelov af 3. Marts 1891 forbydes det følgende udlændinge at indvandre i De Forenede Stater: "1. Idioter. 2. Vanvittige Personer. 3. Fattiglemmer (...). 4. Personer som er dømt for grove Forbrydelser eller andre Overtrædelser, der medfører Tab af Ære, heri dog ikke indbefattet Personer, der er dømt for politiske Forseelser. 6. Polygamister. 7. Personer der kommer efter forud indgået Arbejdskontrakt". (5).

Tabellen over de foretrukne stater viser, at to steder i Iowa især var dominerende, nemlig Cedar Falls med 12 voksne og Reinbeck med 10.

Som det fremgik af tabellen for indvandrerne 1868-1872 valgte alle fra Dragsholm Kommune indrejst i Iowa Cedar Falls, så her er det naturligt at tale om "pull".

Men et var, hvilken destination, udvandrerne opgav, noget andet var, om de blev på stedet. Ved mit besøg i Cedar Falls mødte jeg efterkommere efter nogle af de tidlige af "mine" udvandrere, hvad der vil fremgå af kapitlet: "Cedar Falls, Iowa" i bogens anden del.

Hvorfor drog de ud?

Man kan spørge, hvordan jævne bønder i undersøgelsesområdet har fået kendskab til de forskellige rejsemål i Amerika, og der kan da peges på forskellige måder, hvorigennem suset fra den store verden har kunnet nå den lille, bl.a. igennem:

1. *Aviser.*
2. *Breve fra udvandrere.*
3. *Bøger, pjecer, tidsskrifter.*
4. *Folkelige møder.*
5. *Mund til øre-metoden.*

1. *Aviser.*

En gennemgang af flere lokale aviser, bl.a. Holbæk Amts Avis fra 1867-1873 viser, at adskillige københavnske udvandreragenter har anvendt dette blad til at bringe budskabet om gode billige rejser til Amerika med netop deres selskab ud til Holbæk-egnens læsere.

De har endvidere søgt underagenter i området, og der har åbenbart været nogle, der har reflekteret, idet der i denne periode er annoncer fra flere i omegnen. Ved en gennemgang over udvandreragenter i Politiets protokoller er der dog ikke fundet nogle fra Dragsholm Kommune, men der var jo også private, der forsøgte sig som rejseledere. Den 21 februar 1868 kunne man således læse en annonce i Holbæk Amts Avis, hvor Lars Peter Larsen anbefaler sig som sagkyndig rejseleder til Amerika. Han kan tilbyde en rejse med „Postdampskib“ fra København til Amerika med alle omkostninger iberegnet for 70 rigsdaler. Selv skal han ikke tjene noget herpå. Han er en boelsmandssøn fra Vejleby, pr. Hørve, der har været i Amerika tidligere og nu gerne vil have rejseselskab derover i foråret 1868.

For Udvandrere!

Det er meddeelt os af Breve fra Hjemmet, at der er et usandskærbigt Mingle udbredt om Jens Andersen af Søininge, som psatog sig det hvert at være Forer for et Emigrations-Selskab i Foråret 1867 fra Kjøbenhavn, Holbæk og Sorø Amt, at han nemlig havde bebrøget dem deres Penges fra og ved overførelsen af Vester Skuffet sine Landmænd; men da vi som Selskabets Medlemmer ikke havde erfaret noget Sandt, og da vi tillige havde den Fordeel, at vi ikke maatte opbelde os nogenlunde med den Udtagselse af Chicago, hørte vi bare een Udtagselse af Søininge, hvormod anden som en Søndag Aften, hvormod anden som reiste fra Agentene i Kjøbenhavn i nogle Dage 2 a 3 Uger og sig i nogle dem havde 30 Ud. i tillige været dem havde 30 Ud. var os — saa kunne vi alle N. falske og ærekrænkende Beskrivelser at nogle svarende at reise over at nogle behagelige Tour; thi ei Dage paa Havet, langtes vi handlingemænd, et til paa til vor Litteraturliste, og tan vi heller ikke anbefale eder Falls, News, Hans Woulfer Rindby, Peter Christen Veileby, Thomas Ande Helsing, Niels Pedersen Ny Blin, Anders P. Madsen

Udklip fra
Holbæk Amts Avis
15. 1. 1868

Udklip fra
Holbæk Amts Avis
6. 3. 1868

For Udvandrere!

Undertegnede, der ere blevne erbedere gennem det Skandinaviske Hovedkontor i Kjøbenhavn, København Nr. 13, og ledsagede af Dr. C. W. L. Schmidt til Amerika, have i enhver Henseende været tilfredse med den Maade, hvorpaa vi ere erbederet. Navnte Kontor har i fulde Maal opfyldt enhver Forpligtelse med os, og Reisen over England, som blev os tilbrevet med saa mørke Farver i Hjemmet, var en sand Fornøjelse og faaet rigelig, men have hver havt sin egen Kæbe over Atlanterhavet varede kun i 9 Dage, uaglet vi havde et Par Dage meget haardt Veir. Vi fremsende stilletig ber Talefælle baade til Kontoret og Dr. Schmidt med os, at denne vor Maa maa blive beskændt i saa vidt Steds som Beskjendte, som at reise til Amerika. 1867.

Marie Woulfer og
i i Island.
Niels Christensen
alland

Fra

Amerika.

Neenah (Wisconsin) d 20. Aug. 1867.
Den 20de Juli ankom vi alle lykkelig og vel til vor res Bestemmelsessted, alle vel tilfredse; Ingen havde mistet Noget. Vi maatte tilstaae, at vi ved alle Leiligheder bleve betrukkne fremfor dem, som bleve sendte fra andre Kontorer. Vi skulle ikke som flere af de Andre betale for Kost og Logi hvor vi kom, heller ikke var der Tale om Overvagt hverken paa Banen eller andet Sted; vi havde ingen Udgift mere siden vi reiste fra Kjøbenhavn. Jeg skalde derfor takke Dem for den gode Behandling vi fik og bede Dem at evlase disse Linier for Folk, som ønsker at høre dem; thi alt her Naare er sandt. 3 21 Passagerers Navn.
F. C. Sillensen
fra Nørre Lønde.

regninge.

Til
det Skandinaviske Hovedkontor
Kjøbenhavn Nr. 13 i Kjøbenhavn.

Agent for Skandinaviske Hovedkontor:
Herr N. Wassøe i Sønderborg,
Stoletalerer Petersen i Bregninge.

Udklip fra
Holbæk
Amts Avis
7. 2. 1868

En heftig polemik føres ligeledes i avisen, for og imod navngivne private agenter. Også engelske og amerikanske skibs- og jernbaneselskaber er via deres danske agentfirmaer flittige annoncører i avisen, ligesom senere det danske Thingvalla Linien.

Men den redaktionelle holdning i denne højre-avis kan ikke siges at have bidraget til nogen stor udvandring, idet den er overvejende negativ. Der fokuseres fortrinsvis og meget nedladende på alle de mærkværdigheder, folk der rejser til Amerika kan vente at komme ud for, alle de ulykker, brande, tyverier m.m., der møder immigranten, så snart han sætter sin fod på den fremmede jord. Man forstår, at udvandring ikke er lederskribentens visioner om en bedre fremtid for læserne. Der er kun trykt få breve i avisen fra udvandrere i denne periode. Aviser har sikkert dengang, som nu, været meningsdannende, og måske har han derved været med til at forøge den frygt, mange pårørende, der blev hjemme, naturligt har følt ved at tage afsked med slægt og venner, der ville søge lykken i det fjerne land.

2 .Breve fra udvandrere.

Breve fra Amerikafarerne hjem må have spillet en stor rolle, hvilket ses af Det danske Postvæsens statistik over indgåede breve, ført fra 1872.

Heraf fremgår det, at der i perioden 1875-1885, hvor der var 64.200 (1880) danske i hele Amerika, pr. år blev modtaget 238.200 breve på Danmarks posthuse, sendt fra Amerika. Det var 3,6 brev fra hver, og selv om der var mange forretningsbreve og meget propagandamateriale imellem, har privatbrevene uden tvivl udgjort den største part. Vi ved, at mange aldrig skrev hjem, så derfor må der være andre, der har været flittige brevskrivere. (6).

Med brevene fulgte undertiden en „prepaid ticket“, så afsenderen var vis på, at modtageren vanskeligt kunne undslå sig for at benytte denne betalte billet. I alle de breve, jeg har gennemgået, og som senere vil blive beskrevet, har jeg dog ikke fundet så generøse brevskrivere.

3 .Bøger, pjecer, tidsskrifter

Det var de store opdagelsesrejsers tid, og mange skriftlige beretninger om fjerne lande blev publicerede i forskellige udformninger. To af de bøger, der blev udgivet om Amerika, må især have haft interesse for folk med udlængsel. Den ene var Vilhelm Topsøes: „Fra Amerika“, der udkom i 1872 og den anden var den berømte redaktør Henrik Cavlings 2 binds værk med samme titel, udgivet i 12.000 eksemplarer i 1897.

I disse værker skildres med stor veltalenhed det nye, det strålende, det rige, gæstfrie, jomfruelige land. Landet, hvor guldæblerne springer, og allehånde oplevelser venter den dristige. Det var set fra en komfortabel, gratis rejse i de store luksus-pullmanvogne, som var indsat på de nyåbnede jernbaner. Men også de mørke sider blev dog omtalt. Begge disse rejsebøger beskriver hele Amerika, men der kom også mange skriftlige informationer om enkelte stater .

Den første håndbog om emnet blev udgivet af Laurits Jacob Friberg i 1847 med titlen „Haandbog for Emigranter til Amerika Vest“. Friberg var en københavnsk sagfører, der i 1840'erne slog sig ned i Waukasha County i Wisconsin i en lille svensk nybyggerkoloni i nærheden af Pine Lake. Her ryddede han 100 acres skovland og

Forlagene øjnede hurtigt et marked, og udsendte en stribe af bøger og pjecer, til hjælp for udvandrere.

Udvandrerens Reiseledsager.

Praktisk Haandbog
i det engelske Omgangssprog
med vedføjet Udtale.

Dr. H. P. Rades ved F. Thingv.

Udvandrerens Reiseledsager.

Praktisk Haandbog
i det engelske Omgangssprog
med vedføjet Udtale.

Indeholdende: De nødvendige Regler for Udtale og Grammatik; en med Udtalebetegnelse ledsaget og i Klasser inddeelt Fortegnelse over de i Livet forekommende hyppigst forekommende Ord; en Kælle af de mest almindelige Forholde, der indvirkende paa den engelske Udtale er fortattet engelsk og dansk. Udbog med Udtale og Grammatik.

Om en Dames Paaklædning. (A lady's toilet.)

Ringede De paa mig, Fru? Did you ring for me, Madam?
Ja, gjør. Sid paa, og læg mine Klæder tilrette. Yes, make
a fire and put my toilet in order.

Giv mig mine Strømper og Strømpeskaand, og en reent Chemise. Give me my stockings and garters and a clean
shift.

Værsgod, Fru. Here they are, Madam.

Giv mig min Morgentjose. Give me my morning-gown.

Hvor er min Tandbørste? Where is my tooth-brush?

Giv mig Tandpulveret. Give me the toothpowder.

Tar det Sveil af en Smuse. Det er ganske smukt. Wine

Kjøbenhavn.
Paa G. Jespersens Forlag.
Trykt hos J. S. Schultz.
1882.

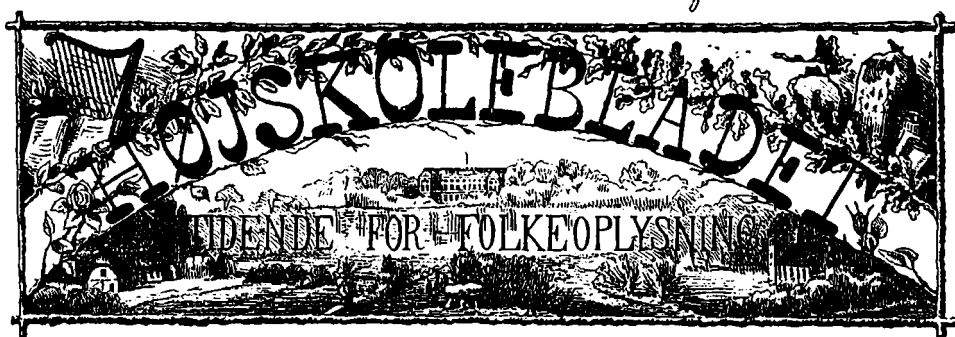
byggede sig et lille hus. Senere genoptog han sin metier som sagfører i Watertown. Han skildrer meget entusiastisk dette dejlige land, der havde mange fordele frem for de sydlige egne i Amerika. Her i Wisconsin var man nemlig ikke overrendt af „Neger-slaver, giftige Slinger og andre farlige Ting.“ (7). Også klimaet kan han anbefale på det bedste, ligesom priserne på jord er langt billigere her end andre steder. En acre kan købes for 1,25 \$, og der behøves næsten ingen pløjning, så høsten er let, siger han.

Fribert var således en ivrig fortaler for, at skandinaviske udvandrere skulle vælge „Viskonsin“. Han tilbageviste de mange „falske Rygter“ om vilde indianere, mangel på kirker og meget andet, som gik i hjemlandet.

Endvidere fremhævede han, at det var let at få arbejde, og at der var mange norske og svenske immigranter netop i dette område.

Det er ikke muligt at opspore, hvor meget Friberts anbefalinger har været medvirkende til den tidlige udvandring herfra netop til Wisconsin. Han var født på Ellingegården i Odsherred, og slægten har været kendt på egnen.

En anden kendt person i Odsherred, der muligvis kan have været medvirkende til,

UDGIVET AF KONRAD JØRGENSEN, KOLDING.

Nr. 47.

Fredag den 23. November.

1894.

Fra Amerika.

Marquette, Nebraska, Oktober 1894.

Da jeg forleden Dag var i Byen (Marquette er en lille »Stationsby«, og den danske Kirke ligger fire engelske Mil der fra), saa jeg et Syn, som jeg ikke før har set Mage til. Hen ad Landevejen kom en Kirkebygning kjørende med to smaa Landevejs-Lokomotiver for. Lig et Par skikkelige Heste trak de af Sted med den lille Trækirke i jævn Skridtgang hen forbi Enden af Hovedgaden, hilste paa den sammonstimpede Befolkning med en

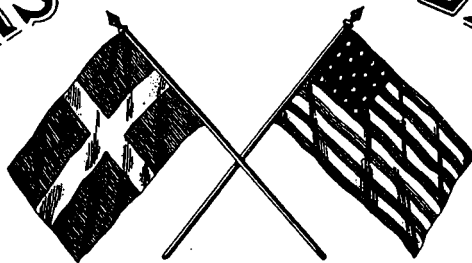
Tyvekosterne til dem, han havde stjaalet fra. Altsammen Frugter af Opvækkelsesmøderne.

Og det er disse opvakte (»United Brethren« kaldes de), der nu kjørte op med deres Kirkebygning.

Barnedaaben forsømmes, og den kristelige Undervisning, Børnene faar, er lidet eller intet værd. Ind i den voksne Alder optages Tankerne af Penge og Gjægl. Hele Aandslivet ligger som en udvrket Mark. indtil en Om-

Utallige artikler og indlæg om udvandring, findes i næsten hvert eneste nr. af »Højskolebladet«, der blev udgivet fra 1878.

KORS OG STJÆRNE.

Nr. 11.

NOVEMBER 1898.

10. Årgang.

Den første danske Folkehøjskole i Amerika grundlagdes i Elk Horn, Iowa, og åbnedes den 1. Novbr. 1878 — med 3 Lærere: Skolens Grundlægger og Forstander, Nordmanden Pastor O. L. Kirkeberg, Danskeren Lærer Kr. Østergård og den juridisk uddannede Amerikaner Mr. Crouse — og 9 Læringer. (Der var dog indmeldte 148.)

148. 11. *Kors og Stjerne* 45. 11. 1898. (Pastor Mølling). 119. 78 var en Festdag, som jeg, der var Hold Læringer, aldrig vil glemme. fremmede Talere, så Kirkeberg og ene være Ordførere. Men vist nok ønske, så nær som dem, der var Iventisterne, var med. Det toner

Ronnebæk pr. Næstved. 10 Medl. (Pastor Dani). 120. Saaby pr. Svinninge. 7 Medl. (Lærer L. P. Laurson). 121. 11. Skippinge pr. Svinninge 12 Medl. (Asylbestyrerinde Marie Junkor). 122. Slagelse 117 Medl. (Pastor M. Erønstvad). 123. Stensberg pr. Slagelse 12 Medl. (Mejerist Lars Pedersen). 124. Stevns 40 Medl. (Gmd. Poul Nielsen, Gaunø, Rødvig). 125. Svinninge 5 Medl. (Landinspektør Wejtemyer). 126. Sanderup pr. Slagelse. 22 Medl. (Friskolelærer Kr. Rasmussen). 127. Vallekilde pr. Svinninge 27 Medl. (Højskolelærer Hans J. Rasmussen). 128. Vejlbys Havn. 12 Medl. (Skræder Jens Pedersen, Vejlbys pr. Svinninge). 129. Vig pr. Holbæk 22 Medl. (Pastor Fr. Jungersen). 130. Ølby pr. Køge 30 Medl. (Lærer Hollesen). 131. Østpr. Skolelærer 10 Medl. (Lærer

for os; jeg har aldrig kjendt Mage til: så oplivede Folk var, da Mødet var endt. . . vi har god Grund til at takke både Gud og Fædrene for, hvad her er sket, her i dette Forvirringens Land. . .

Og nu, tyve År derefter, skriver Pastor H. C. Strandskov fra Marquette i Nebraska bl. a. til os: »Den 119. 78 var en Festdag, som jeg, der var Hold Læringer, aldrig vil glemme. fremmede Talere, så Kirkeberg og ene være Ordførere. Men vist nok ønske, så nær som dem, der var Iventisterne, var med. Det toner

På Vallekilde-egnen var der mange medlemmer af det grundtvigskinspirerede »Dansk Folkesamfund«, der udgav »Kors & Stjerne«. Se nærmere under afsn. Grand View College, USA.

En anden kendt person i Odsherred, der muligvis kan have været medvirkende til, at så mange valgte Wisconsin som det første mål for rejsen, er agitatoren Rasmus Sørensen, som omtales nærmere under „Odsherred, folkeligt og politisk „.

En strøm af pjecer og mere eller mindre saglige artikler i forskellige tidsskrifter publiceredes.

„Højskolebladet“, udgivet fra 1878, er nok det sted, hvor den grundtvigskindede del af befolkningen primært fandt oplysningerne om Amerika. Mange artikler og

at så mange valgte Wisconsin som det første mål for rejsen, er agitatoren Rasmus Sørensen, som omtales nærmere under „ Odsherred, folkeligt og politisk „.

En strøm af pjecer og mere eller mindre saglige artikler i forskellige tidsskrifter publiceredes.

„Højskolebladet“, udgivet fra 1878, er nok det sted, hvor den grundtvigskindede del af befolkningen primært fandt oplysningerne om Amerika. Mange artikler og indlæg findes i næsten hvert eneste nummer af bladet, ikke mindst i slutningen af 1880'erne og indtil 1894, hvor kirkestriden mellem grundtvigianere og tilhængere af Indre Mission rasede i Den Danske Kirke i Amerika. Mange dansk-amerikanske præster har brugt „Højskolebladet“, dels som talerstol, dels som forum for polemiske indlæg.

„Kors og Stjerne“, der blev udgivet af Dansk Folkesamfund fra 1889, var et andet tidsskrift, der kunne give underretning om udvandringen. Redaktør Jacob Holm kendte Amerika godt, idet han selv havde boet der, inden han var rejst tilbage for at blive præst i Nordjylland.

Her på egnen var der mange medlemmer af dette grundtvigsk-inspirerede samfund, og det ses af medlemslisterne, at der især var mange med tilknytning til Vallekilde Højskole.

I „Tiden. Ugeblad for Politik og folkelig Oplysning“ skrev mange ligeledes flittigt om emnet udvandring, bl.a. A. Bobjerg, der havde kontakt til de grundtvigske højskoler, også til Vallekilde. Han var en af de første lærere i børneskolen i Askov, Minnesota, (1906-07) og senere dansk-amerikansk præst .

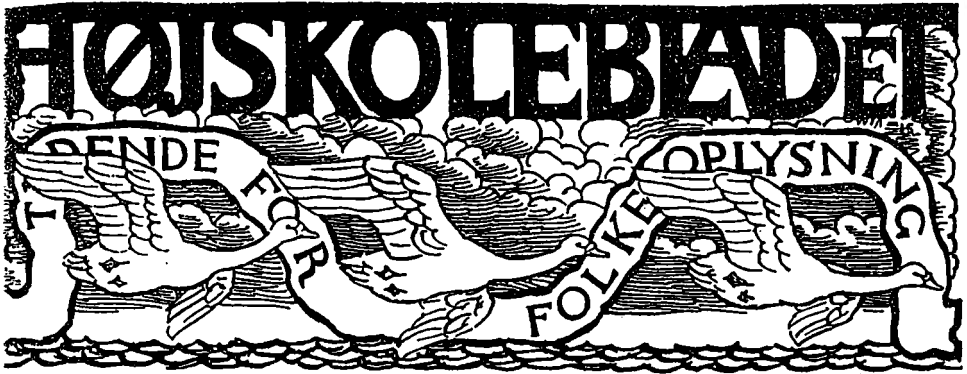
I en artikelserie fra 1911: „Udvandrerne til Skovbyggerne“, fortælles der om en familie, der i 1868 var indvandret til det nordlige Wisconsin, dog uden hjemstedsangivelse i Danmark. Men senere i artiklen omtales en anden indvandring: „Aaret efter kom 8 Familier, ialt 34 Mennesker (...) fra Holbækegnen“. Denne artikel tillige med et brev fra 1868 af en elev på Vallekilde Højskole, gav et fingerpeg om, at man tidligt herfra rejste ud. I bogens anden del under Wisconsin, vil disse forhold blive nærmere omtalt.

I ugebladet „Illustreret Tidende“ var der ligeledes omtale og billeder af Amerika.

Den indre Missions Tidende bragte også adskillige indlæg om udvandrede landsmænds behov for åndelig hjælp. Den bornholmske frimenighedspræst, P.C. Trandberg fik således en del spalteplass til sine opfordringer til Indre Missions Venner om at stå bi med forbøn og økonomisk hjælp til at udsende missionærer og præster til de små menigheder i Amerika.

Indsamlingslister, underskrevet af betydende mænd indenfor missionen, figurerer gentagne gange. I marts 1884 opfordrer Vilhelm Beck sammen med fire præster og to lægmænd bl.a. til at give en skærv til lejen af en lille kirke i New York, hvor pastor R. Andersen i fem år havde samlet en stadig voksende menighed: „Vi opfordrer danske Kristne, som have Hjerte for vore udvandrede Landsmænds aandelige Velfærd til at tegne sig for et fast aarligt Bidrag dertil, foreløbig for tre Aar“. (8).

Men også kvinderne opfordrede til at hjælpe i sagen, idet 14 københavnske „Frk.“, „Fruer“ og en enkelt „Professorinde“ samt to ledende mænd indenfor missionen anbefaler en „Ugentlig Subskription af 10 Ører“. De mener derved, at det vil være muligt i løbet af et års tid at nå de 30.000 kr. som pastor Andersen har anslået en ny kirke

r. 34

Fredag den 22. August

1913

Det dansk-amerikanske Stævne paa Vallekilde Højskole.

Deltagere i det dansk-amerikanske Stævne paa Vallekilde Højskole.

I sidste Nummer af »Højskolebladet« er der ivet nogle Oplysninger om det dansk-amerikanske Stævne og lovet flere, som nu følger her. Stævnet havde i Aar i højere Grad end tidligere Præg af, at Gæsterne udefra blev oplyst om hjemlige historiske Forhold og Personligheder samt Nutidsbevægelser, idet ikke mindre end 9 af 12 Foredrag handlede herom. Forstander *Pool Hansen* holdt et Foredrag om

den store *Marsk Stig Vise*, der opruller et mægtigt Drama for os, og han fortalte om, hvorledes *Ernst Trier* fik sin Højskolegerning begyndt i Vallekilde. Forstander *H. Rosendal* fortalte om *Grundtoig* i første Halvdel af Aaret 1844, og Valgmenighedspræst *A. Helweg* skildrede *Chr. Dalsgaard* og hans Kunst. Professor *H. C. Frederiksen* talte om *Skolens og Lærerens Opgave* som først og fremmest denne:

»Højskolebladet« var en af de vigtige inspirationskilder til udvandring. I dette nr. fra 1913 omtales det store møde på Vallekilde Højskole i flere artikler:

og præstebolig til i stedet for den lejede bygning! Om den ukuelige optimisme har givet det ønskede resultat, er dog uvist. (9).

I strømmen af de mange pjecer var der store farvestrålende anbefalinger og rejseanvisninger fra skibs- og jernbaneselskaber, der som nævnt også benyttede lokalpressen flittigt, men der skal ikke her gås nærmere ind på denne inspirationskilde til udvandring. En enkelt benyttet håndbog er fundet i området, tilhørende Ida Jørgensen, som det dog ikke har været muligt at finde nærmere underretning om. Hendes: "Udvandrerens Reiseledsager" er udgivet af Det danske dampskibsselskab "Thingvalla Linien" i 1882.

4. Folkelige møder.

På de store folkelige møder, der er omtalt under "Odsherred, folkeligt og politisk" har udvandring muligvis været drøftet, selv om der ikke er fundet direkte vidnesbyrd herom. Men inspirationen til at være sin egen lykkes smed har det været muligt at få her, og dermed måske indirekte et push "til at sætte sig et andet mål i livet".

5. Mund til øre-metoden.

I det gennemgåede materiale findes ingen oplysninger om, at nogen af „mine“ udvandrere er rejst på anbefaling af andre, selv om henvisningerne i mange af brevene kunne tyde på det.

Som det vil ses, har der dog været muligheder nok for at finde inspiration til at rejse og anvisninger på rejsemåder og rejsemål.

Motivation til udvandring

Når man forsøger at finde den enkelte udvandrers motiver til at tage beslutningen om at forlade fædrelandet for at skabe sig en bedre tilværelse i et fremmed land, må det erkendes, at det i de allerfleste tilfælde viser sig at være overordentligt vanskeligt.

Helmer Pedersen skriver i sin oversigt: "Udvandringen fra de danske landdistrikter, II: En forskningsoversigt" bl.a.: "Selv om det ikke her er stedet til at gå ind på en nærmere diskussion af de momenter af økonomisk, social og socialpsykologisk art i den agrare tilværelsesform, som til alle tider har tilskyndet store grupper blandt landbefolkningen til at bryde op og begive sig på vandring, enten målet herfor var byen (...) eller et jomfrueligt landbrugsområde i et fjernt kontinent med iboende muligheder for at indlede en helt ny eksistens som bonde, kan det formentlig være på sin plads at forsøge at klargøre sig nogle af de forskningsproblemer, der er forbundet med en undersøgelse af dette årsagsforhold. Lad det være sagt straks, at man her står over for vanskelige problemer, alene af den grund, at man selvsagt ikke kan interviewe de pågældende om de motiver, der fik dem til at bryde op fra hjemstavnen. De breve og optegnelser, som de måtte have efterladt, giver ikke noget eentydigt billede af de dybestliggende bevæggrunde, ja man kan i det hele taget betvivle, om blot et mindretal af udvandrerne i afrejseøjeblikket ville være i stand til at udpege en enkelt afgørende faktor bag den store beslutning. Der er i de fleste tilfælde nok tale om et sammenspil af en række objektive og subjektive faktorer, som i deres samlede virkning har tvunget vægtskålen ned i opbruddets favør". (10).

I min undersøgelse har det heller ikke været muligt eentydigt at finde de enkelte udvandreres motiver til at rejse, men i omtalen af enkeltskæbnerne i Amerika, skal det forsøges at pege på mulige tungtvejende grunde til deres beslutning.

Det kan i hvert fald siges, at årsagen til, at de omtalte personer er rejst, ikke har været stor fattigdom, som man ofte tidligere i forskningskredse har ment var den eneste grund til udvandring for almuen. Det fremgår især af de mange breve, der er gennemgået. De "dybestliggende bevæggrunde" kan der derfor kun gisnes om.

Men i nogle tilfælde må man vist med ret stor sikkerhed kunne pege på „en enkelt afgørende faktor“ som motivation til at tage beslutningen om at forlade de kendte egne, idet det af politiprotokollerne fremgår, at flere ugifte mødre er rejst, måske efterladende den lille i familiens varetægt, hvad der senere kunne give anledning til problemer. Der var dog også dem, der tog "pattebarnet" med.

Det var moderen, der rejste fra en lidet misundelsesværdig stilling som ugift mor i et bigot samfund, men også faderværdigheden kunne give anledning til for kortere eller længere tid at forlade de hjemlige strande, nok mest af økonomiske årsager. Det kan i hvert fald tænkes at have været den afgørende faktor for "Kommis Olsen", hvilket ses af brevvekslingen mellem Vallekilde-Hørve Sogneråd, Overpræsidiets i København og købmand Olsen, København. Heraf fremgår det, at kommis Olsen, der er efterlyst for alimentationsbidrag, er set igen i København hos faderen efter udvandringen til Amerika. Sognerådet skriver til købmanden, at "Røgtet" har fortalt, at kommis'en atter er i landet og derfor må kunne kræves til regnskab for sit mellemværende med sognerådet, der hidtil har betalt alimentationsbidraget. Men den forargede far bedyrer, at sønnen, der er rejst 2 år forinden, overhovedet ikke senere har

Vallekilde-Horve Sogneraad
pr. Horve.

N° 1408
D. 15te Marts 1903

Kommis
Olsens
fader-
skabssag.

til

Overpræsident

i Kjøbenhavn.

For især en hændelse, siden blev der fra her-
nævnte Sogneraad forespørgt hos Notarius Oluf
Olsen, Blegdammvej N° 70 om det forholdt sig
rigtigt at hans Søn Kommis Olsen var indbragt
til Amerika, og derpaa har man modtaget betyde-
lende Tilsagnsindlæg, som man tillader sig her at
vedlægge.

Da

Kommis

brugt

i N^o

kom

adtil

om

Tilskrives med Bilag gjæstlyst Kjøbenhavns Polit.

18te Marts 1903
Modt. d. 25/3 03

C. O. Olsen

4282/1;

den 7/5

Tilskrives med 1 Bilag gjæstlyst Tilskrivelse
Hovs Sogneraad med Bemærkning af Notarius
med Oluf Olsen, Blegdammvej 70, S^o. der er
i foranstaaende Meddelelse oplyst Rapport
har formløst, at hans Søn Kommis Olsen, hvis
fulde Navn er Oluf Ludvig Bergstrøms Olsen,
d. 16te Januar 1903 er rejst til Amerika med Damp-
skibet "Helen". Dette har derfor bekræftet sig ved

282/1903

Refleksion af Politisk Registre over Udrandelse.
 Pennsylvanien her efter National Udrandelse
 Selve uanset heri Sædsk.
 Kjendte Politisk nummer d. 22 April 1903.
 L. J. Jørgensen

H. H. Jørgensen
 Volkstedt.

Tans Tans paa Tans meget
 Arbejde af Socialt Arbejde
 at mine Tans oplyste til
 Amerikas 16. januar for 2
 Aar siden, og agter fremdeles
 at opthalde sig der.

Med megen Agtelse
 Deb.

Otto Olsen

Deb. var en meget kedelig Sag, da
 det jo gik Folkets Arbejde, og
 hendes Principals Uddrag
 (H. Tabakshinns Andersen) var
 en meget daarlig Tige og
 holdt Tans til.

Denne flotte fyr, Mads Jørgensen, udvandrede sikkert ikke på grund af fattigdom. Han var søn af gårdmand Jørgen Olsen og hustru, Sophie Madsdatter Lange, Stubberup matr. nr. 1. Mads Jørgensen lod sig fotografere lige før sin udvandring til Amerika, 1879 eller 1880 - han findes ikke i Politiprotokollen. Senere døde han i Amerika ved en ulykke, men det har ikke været muligt at finde motivet til hans udvandring.

været hjemme. Desuden var det efter „Folks Sigende og hendes Principals udtalelser (Tobakshandler Andersen) en meget daarlig Pige, der holdt Kærester i Massevis, men saa faldt hendes Valg paa ham“.

Overpræsidiat kan kun bekræfte, at den uheldige helt er rejst til Amerika om bord på „Hekla“ den 16. januar 1901, og efter faderens udsagn ikke senere har været i landet. Man kan jo håbe for sognets kasse, at der har kunnet findes en anden betaler ud af „Kæresterne i Massevis“.

Sogneråd og politimyndighed tog det ellers ikke selv så nøje med forsøg på at kaste forsørgerbyrden fra sig, idet det blev en udbredt sport at ekspedere fattiglemmer og lovovertrædere til Amerika via en betalt enkeltbillet til frihedens land. (6)

Det gik så vidt, at man fra amerikansk side på det skarpeste foreholdt Københavns Politimester det ulovlige og fuldstændigt uacceptable heri. (11)

At enkelte af dem, der fik denne chance til udvandring, heller ikke fandt ideen

Mads Jørgensens forældre og slægtninge. Siddende i midten; faderen gårdmand Jørgen Olsen, og moderen Sophie, født Lange. De lod sig fotografere tre år efter sønnens udvandring, billedet er formodentlig sendt til Amerika, så Mads' venner og bekendte også kunne se hvilke honette folk han kom af.

særlig god, fremgår af, at flere rejste til England og afsatte billetten, hvorefter de rejste hjem igen.

Af mange fattigprotokoller fra de berørte sogne, som jeg har gennemgået i kommunearkivet, ses det dog ikke, at det har været en metode, man har brugt her. Enten har sognene været loyldige, eller også har der ikke været penge til at bruge denne smarte fidus. De udbetalte beløb, der er bevilget til "fattiglemmerne" er ganske små, kun eet beløb har været stort nok til at kunne dække en Amerikabillet, men desværre er der ikke noteret noget formål med udbetalingen. Da det kun er punktvis undersøgelser, jeg har foretaget, er det muligt, man ved en minutiøs gennemgang af det trøstesløse materiale kunne finde enkelte, der er ekspederet over Atlanten på denne måde.

B. Landet de forlod. 1.

*Kort geografisk/demografisk beskrivelse af området
Odsherred*

Odsherred var det nordligste og næststørste herred i Holbæk Amt. Før Lammefjordens udtørring, påbegyndt i 1873, var området kun forbundet med det øvrige Sjælland ved en smal landtunge, Draget, der menes at have givet navn til middelalderborgen Dragsholm, der ligger ved foden af Sjællands næsthøjeste punkt: Vejrhøj.

Holbæk Amt 1.

Holbæk Amt havde i 1855 et folketal på 80.067 med en befolkningstæthed på 2.714 personer pr. kvadratmil. Af hele amtets befolkning boede 73.506 = 92% i landdistrikterne.

Fæstegodset dækkede mere end halvdelen af amtets areal, selv om der i årene 1850-1855 afhændedes en del af krongodset i den nordlige del af Odsherred. Man kan ikke ud fra de givne kilder opstille en speciel erhvervsfordeling i denne periode, men enkelte erhverv vil blive beskrevet.

Holbæk Amt 2.

I perioden 1850-1916 skete der en befolkningstilvækst fra 77.173 i 1850 over 98.325 i 1901 til 115.071 i 1916. Bybefolkningen var mindre end i noget andet af landets amter, hvorimod landbefolkningen talte 98.995 = 86% og havde en tæthed på 58 pr. kvadratkilometer. (1916).

Landbruget beskæftigede halvdelen af befolkningen, mens den næststørste gruppe var håndværk og industri med 20%.

Dragsholm Kommune

Sognene Asnæs, Fårevejle, Grevinge, Hørve og Vallekilde ligger alle i Odsherred, med Hørve som den sydligste af Odsherreds sogne. De blev, som nævnt, i 1970 sluttet sammen i Dragsholm Kommune.

Det samlede folketal steg fra 1850 fra 5.159 over 7.772 i 1901 til 8.898 i 1916. Fårevejle var det største sogn med Grevinge som det næststørste.

I 1850'erne viser en beregning, at i alle sognene var landbruget hovederhvervet, mens der for Asnæs Sogns vedkommende om vinteren kunne fanges fisk i "Mængder". Muligheden for fiskeri brugtes ikke meget i Fårevejle Sogn, hvorimod "Husfliden" stod på et højt stade. Både husmænd og gårdmænd dyrkede små jordlodder med hør, som familierne spandt og brugte til beklædning.

For Grevinges vedkommende gav fiskeriet af torsk, hornfisk, sild og ål i Lammefjorden en god bifortjeneste til alle, mens husmændene havde deres hovederhverv som daglejere for gårdmændene. Også i statsskovene kunne husmændene finde betalt arbejde.

I Hørve havde husmændene især en ekstraintægt ved at stange ål om vinteren. Det samme havde husmændene i Vallekilde Sogn, mens man her også kunne skaffe sig arbejde på Starreklinte Teglværk, hvor der i 1850'erne produceredes ca. 800.000 sten årligt.

Odsherred, folkeligt og politisk

Odsherred var, trods sin isolerede beliggenhed, indtil Lammefordens udtørring, begyndt 1873, kendt for at have en vågen befolkning, både i religiøs og politisk betydning, der jo ofte er to sider af samme sag.

Det grundtvigsk-nationale Venstres ubestridte høvding, politikeren Christen Berg, karakteriserede i en valgtale i 1884 Holbæk som "Frihedens Vugge", hvor sejren var vis for partiet. (13). Og mag.art. Hans Jensen skriver i "Bidrag til Holbæk Amts Historie i det 19. Aarhundrede. Sociale og økonomiske Forhold i Tiden 1830-48: "Holbæk Amt har gjort sin største Indsats i vor nyeste Historie ved at være Vuggen for den sociale og politiske Bondebevægelse, Egnen hvor den nærmest maa siges at være opstaaet, og hvorfra den har bredt sig til andre dele af Landet". (14).

Den første bonde fra Holbæk Amt, der fik sæde i Stænderforsamlingen i Roskilde i 1835, var sognefoged og fæstebonde under Adellersborg Gods (senere Dragsholm), Hendrik Larsen fra Veddinge i Fårevejle Sogn, valgt som repræsentant for Østifternes 5. landdistrikt. De to øvrige bondepræsentanter var en proprietær og en amtsforvalter. De mindre ejendomsbesiddere, fæstere og indsidere mødte talstærkt op på valgdagen, men da en fæster skulle have mindst 5 tdr. hartkorn og en selvejer 4 tdr. for at være stemmeberettigede, har deres tilstedeværelse måske mest været af symbolsk værdi. (15).

En anden Veddingebonde, Jens Rasmussen blev i 1864 Odsherredkredsens folketingsmand, en post han varetog i 25 år. Han blev gang på gang kåret på vælgermøderne med overvældende flertal.

Sognefoged og fæstebonde under Adellersborg Gods, Hendrik Larsen - den første bonde fra Holbæk Amt, der fik sæde i Stænderforsamlingen i Roskilde i 1835.

DEN NORD VESTLIGE
FIERDEDEEL AF SJÆLLAND

under det Kongl. Videnskabernes Societets
Direction ved rigtig Landmaaling optaget
og ved trigonometriske samt astronomiske
Operationer prøvet.

Tegnet af C. W. Gjedde, Aar 1771

KATTEGAT

Kortet viser Lammefjorden før udtørringen blev påbegyndt i 1873.

Jens Rasmussen var også formand for "Femte Juni Folkeforening for Odsherred". Han arbejdede i sit politiske virke tæt sammen med folk fra grundtvigske kredse, lærer Rosendahl, Høve, pastor Hoff, Vallekilde og lærer Tranberg, Vallekilde. Disse mænd var nogle af højskoleforstander Ernst Triers nærmeste venner og hjælpere, da han oprettede højskolen i 1865. I slutningen af 1870'erne ses det dog, at Jens Rasmussens stjerne er dalende. Ernst Trier giver i 1878 i et brev til sin svigerfar, C.

under the!! **SWANSON & COOPER,**

LUMBER, DOORS, SASH AND BUILDING-MATERIALS

America - Sedgwick, D. Highmore, Dakota, 2. 8. 1887
 "The Doctor Star - James 'Longlegs' McNeil (C. Schramm)
 "The King of Denmark's O'Bele"

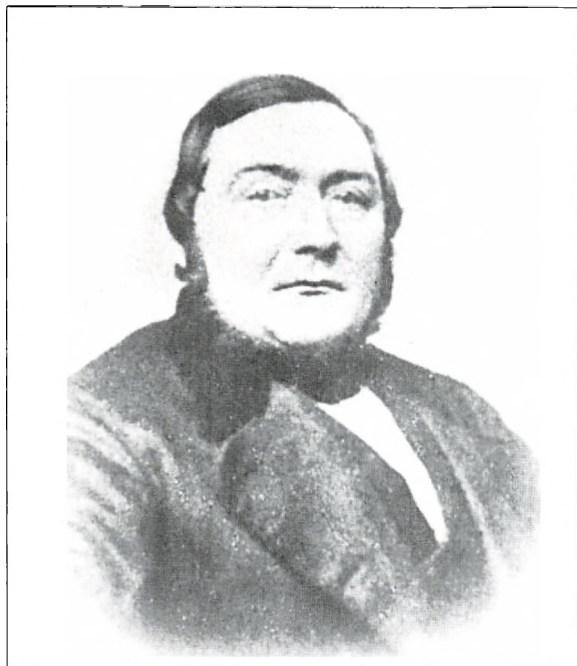
try S. RHODES. (Mrs. Sartori)
 rd was brought to the Danish King
 - the love of his heart lay suffering
 Her lips were pale and curl
 the crown of that Scandinavian girl
 with rich crown - jeweled ruby and pearl:
 "The Rose of the West is dying!" -
 noble caddled with speed!
 (Harry)

he mounting a gallant steed
 he kept for battle and days of need;
 he thought you were dying!
 were struck in the dawning of rank:
 out sharp and staggered and shak
 were blushed and pithed were heart;
 deathly could, the living water flow,
 mass of the poles lay lying!
 his are beaten, were by me;
 (Harry)

3
 atter sig til at i det af Bron d. v. men som skal
 ut - Med et ord af de Danske Banebrydere
 men 25. Nov. 1887, at saende ved en Sisk
 idet 25. Nov. 1887, at saende ved en Sisk

At politik også har været ivrigt drøftet på Ernst Triers Vallekilde Højskole, fremgår af flere udsagn - blandt andet dette brev fra en tidligere elev, Viggo Lassen, Sedgwick, Hyde Co., Dakota Territorium, 5. 5. 1887: »Min Glæde blev blandet med Vemod, da jeg hørte, at De var fængslet til Sygelejet, og at den gode sunde Folkelighed, som De kæmper for, idet De ønsker virkelige Banebrydere til at beklæde Pladserne i den Danske Folkerepresentation, blev stækket, idet Kærnen af Folket, den Danske Bonde, tildels endnu er forvildet, naar de kan stemme paa saadan en ryk død, dvask Bonde som Jens Rasmussen, efter min Mening fuldt ud uden Syn paa det Dybe..... Frisk Mod, kæreste Ven, hold ud at kæmpe under Haabet for den Danske Ungdom!! Ungdommen følger Dem, det ved jeg, ogsaa herovre er Nogle som aldrig glæmmer Ernst Trier. »Vallekilde Folkehøjskole«, den Danske Ungdoms Ven!! Gud give Dem, dyrebareste Ven, legemlig Styrke igen, saa De længe, længe endnu maa svinge Folkelighedens og Cristendommens Sværd for Ungdommen«.

Omtalte folketingsmand og gårdmand Jens Rasmussen og hans kone, Maren, Veddinge, matr.nr.4. Jens Rasmussen blev i 1864 Odsherredskredsens folketingsmand, en post han varetog i 25 år.

Marstrand, udtryk for, at den radikale kreds, han tilhører, nu er inderligt træt af denne lokale politiker og gerne ser ham udskiftet med en mere fremskridtsvenlig mand. Det er muligt, at dette syn har smittet af på Triers elever, idet en af dem, Viggo Lassen skriver fra Amerika i 1887: "Jens Rasmussen saadan en tyk død dvask Bonde. O at Odsherreds Folkene dog kan være saa forblindede".

Det var således en egn, hvor mange var optagne af de stærke folkelige rørelser, hele opbruddet i de gamle normer og et ønske om at hjælpe fattige og underkuede til bedre livsforhold, både åndeligt og materielt.

Der holdtes mange gudelige forsamlinger, i de første år også på Vallekilde Højskole, som det ses af de indberetninger, Trier sendte til Kultusministeriet.

Bondevennernes Selskab, startet i 1846, senere under redaktør I. A. Hansen, Holbæk's auspicer, blev ligeledes et markant indslag i Odsherreds "oplysningstid". Programmet var her bl.a. "En bedre folkeoplysning, almindelig værnepligt, næringsfrihed både for land og by, forbedring af husmænds og indersters kår, fæstevæsenets ophør og nedsættelse af en landbokommission". Dette program faldt helt i tråd med den unge højskoleforstanders mål for hans højskolevirke, men senere skiltes den grundtvigske bevægelse og Bondevennernes veje dog. Trier fandt, at budskabet efterhånden var for voldsomt, det mindede om den franske revolution, og det var alt for radikalt og krigerisk for ham. Han kendte kun een krigsmodstander, og det var Tyskland. Måske har han heller ikke helt forstået den materielle fattigdom og ufrihed, der var udbredt i de nederste lag af almuen, idet hans første mål var at "oplive og oplyse" sine elever mere i åndelig end i materiel henseende.

En ung unavgiven mand, der var elev på højskolen i vinteren 1867-1868, skildrer

med stor begejstring det daglige liv på skolen og den beundrede forstander: "Paa Højskolen var det ret yndigt at se Eleverne gaa sammen. Det staar saa klart for mig, at Trier er rigtig paa sin Plads til at oplive og bringe et rigt Samliv i Stand." Og så beskriver han levende alle de mange folkelige rørelser i skolens omegn, om troende unge præster, om skyttebevægelsen med exersits og om kvindernes gave på 100 rdl. til en fane til bevægelsen. Og også om "en Bonde, der stod op og gav Oktobermændene rigtig paa Hovedet", Bjørnstjerne Bjørnson har også besøgt skolen og talt til eleverne, (der var med til at financiere hans rejse). Der arbejdes på både "Forbrugs- og Sygeforening og paa Bondekomedie" og mange andre ting.

Men så føjer han til, og måske er hans misbilligelse af udvandrerne inspireret af Trier: "Desuden er her nogle bevægelser, man ikke holder af. Der er omtrent fyre, som rejser til Amerika, tre Gaarde og nogle Huse er solgte af Folk, som rejser. (16).

Odsherred var et yndet mål for folketalere, og en af dem var Rasmus Sørensen, der også spillede en stor rolle i udvandringssagen, idet han var en ivrig forfatter af pjecer og artikler om Amerika, samtidig med sin foredragsvirksomhed.

Han var lærer, uddannet på godsejerseminariet Vesterborg på Lolland i 1818. „Begyndt, dygtig, livlig men ogsaa meget indbildsk“ er nogle af de karakteristika, som P. S. Vig hefter på ham i sin bog: "Danske i Amerika". (17)

Hans kendskab til Odsherred stammede fra mange vandringer, han foretog over hele herredet sammen med husmandsagitatoren Peder Hansen fra Lundby. Han var utrættelig i sin rastløse iver for at hjælpe bonden til selvstændighed, dygtighed, ædruelighed og oplysning. Han holdt f.eks. aftenskole for bønderkarlene (forløber for højskolen), agiterede for afholdssagen og mange andre ting, der kunne højne bondens selvrespekt. I 1849 begyndte han Uldum Højskole.

Udsigt fra Hørve før Lammefjordens udtørring, efter et gammelt maleri på Dragsholm Slot. Dragsholm Slot med Fruerlund og Vindekilde og Vejrhøj ses i baggrunden. Til venstre ses et lille stykke af Nykøbing-Kalundborg Landevejen, samt Drags Mølle.

Men allerede i 1842 startede han sammen med politikeren og redaktøren I.A. Hansen, Holbæk "Almuevennen". Heri kunne han med sin skarpe pen spidde nogle af sine modstandere. Og han tog livligt del i de mange fejder, der udkæmpedes mellem rationalistiske præster og den nye tids mænd. Især gjaldt dette "Den vestsjællandske Krig", der erklæredes efter en artikel af den rationalistiske pastor Bastholm i dennes blad: "Den vestsjællandske Avis". (18).

Rasmus Sørensen løb sig mange staver i livet ved sine udfald mod både præster og bisper og måtte betale mange bøder herfor. Også N. F. S. Grundtvig, som han en tid var en trofast tilhænger af, kom han efterhånden i modsætningsforhold til.

I 1849 blev han valgt ind i Rigsdagen, hvor han havde sæde, indtil han i 1852 som en skuffet mand rystede fædrelandets støv af sine fødder og sammen med sin familie emigrerede til Wisconsin, hvortil den ældste søn var rejst i 1844. Og fra Wisconsin sendte han en strøm af budskaber hjem, især henvendt til fattige bønderkarle om hurtigst muligt at pakke deres ejendele og følge de heldige, der allerede var ankommet til Wisconsins lyksaligheder. Til beroligelse for ængstelige sjæle kunne han forsikre, at ingen af dem hverken "vare druknede, plyndredes, blev hængte eller skudte, bleve kuldfrossen eller brændt". (19).

Denne ildsjæl, der ønskede alle fattige og fortrykte et bedre liv, som det nu efter hans mening kun var muligt at få i Amerika, kom i 1861 tilbage til Danmark, hvor han drog rundt og agiterede for udvandring. Og han fik samlet et rejseselskab på 150 personer, som han førte til Amerika. Senere kom han igen til Danmark, muligvis for at samle endnu et rejseselskab, men han døde i København i 1865.

Det fremgår ikke af mine kilder, om Rasmus Sørensen også har haft Odsinger i sit rejseselskab, men at hans budskab om det forjættede land er blevet hørt her på egnen, er sandsynligt.

Landet de forlod. 2.

Lammefjordens betydning

Lammefjordens udtørring begyndte i 1873 med G. F. O. lensbaron Zytphen-Adeler som igangsætter, og indtil udtørringen af den sidste del af Lammefjordssøen i 1942 var der indvundet et meget betydeligt areal. (3450 ha i Odsherred, 1920). På dette store jomfruelige land kunne der erhverves billig jord, og "Fjorden" blev hjemsted for mange fremsynede folk med lyst til at få foden under eget bord. Måske var det noget af den samme pionerånd, som Amerikaudvandrere var besjælede af, der fik de første til at slå sig ned på Lammefjorden, som også blev kaldt "Det Vilde Vesten". Det var dog nok mest de økonomiske overvejelser, der talte. Hvis man havde mulighed for at købe jord „i land“, er det tvivlsomt, om man valgte den usikre Lammefjord.

Alle de undersøgte sogne har berøring med de udtørrede områder, og der udvandedes indtil 1920 følgende:

Asnæs Sogn	550,0	ha jord
Fårevejle Sogn	980,0	" "
Grevinge Sogn	430,0	" "
Grevinge Sogn, Siddinge-udtørringen	193,0	" "
Vallekilde-Hørve Sogne	0,5	" "
Vallekilde-Hørve Sogne, Svinninge Vejle	55,0	" "

Udtørringen af Siddinge og Svinninge Vejle begyndte nogle år tidligere end Lammefjordsudtørringen. (20)

Et af spørgsmålene, jeg stillede var:

"Har den kendsgerning, at der kunne købes meget billig jord på den udtørrede Lammefjord haft nogen indflydelse på udvandringen fra disse sogne, og kan der eventuelt påvises en forskel i intensiteten af udvandringen de forskellige sogne imellem?"

Af statistikken ses det, at de 4 sogne har haft en nogenlunde ligelig fordeling af udvandrere, mens der kun er rejst 26 personer fra Hørve Sogn.

I de mange gennemgåede breve fra udvandrere fra området findes ingen sammenligning mellem køb af jord på den udtørrede fjord og emigration. Heller ikke i lokal-litteraturen er der fundet vidnesbyrd herom. Næsten al den omliggende jord ejedes af Dragsholm Gods, og var i mange tilfælde fæstet ud til bønderne.

Asnæs Sogn:	Udrejste 15-80 årige 1873-1914	45 personer
Fårevejle Sogn:	- - -	60 -
Grevinge Sogn:	- - -	57 -
Hørve Sogn:	- - -	26 -
Vallekilde Sogn:	- - -	73 -

Det har ikke været muligt at finde nogen rimelig forklaring på den langt lavere udvandring for Hørve-folkenes vedkommende. Konklusionen må derfor blive, at kun en nøjere minutøs gennemgang af alle relevante kilder vil kunne besvare spørgsmålet, og selv herved tror jeg ikke, det vil være muligt at give et eentydigt svar. Vi må

Lammefjorden Nyt land

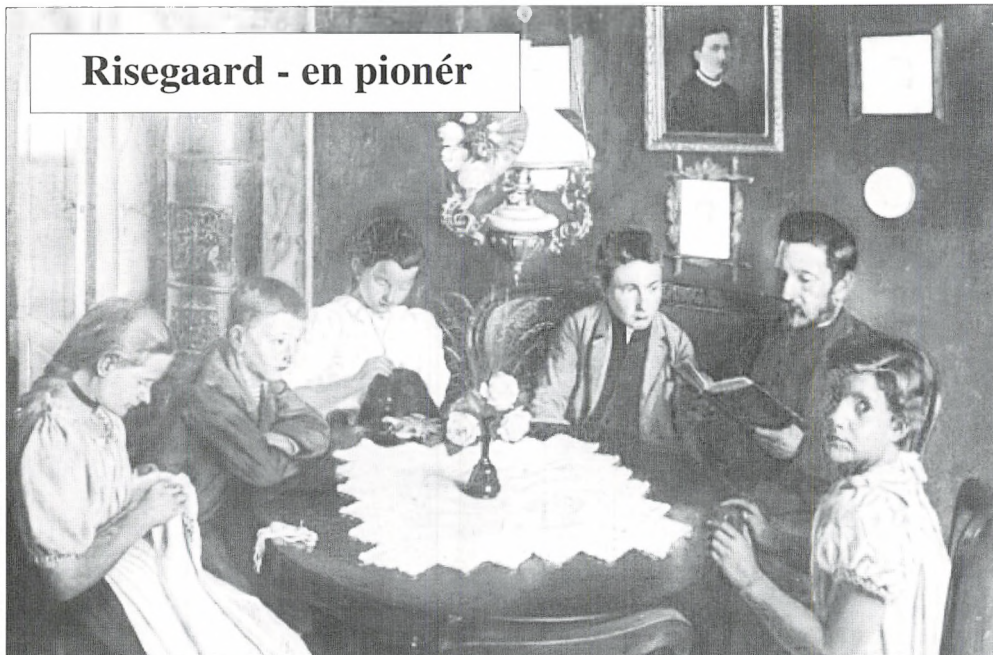
*Arbejdere ved
Lammefjordens udtørring,
foran Audebo gl.
Færgekro, ca. 1873.*

*Der pløjes med
studeforspand på Storeø
på den udtørrede
Lammefjord, omkring
århundredeskiftet.*

Udsigt fra Fårevejle Kirketårn over Ny Fårevejle mod Stationsbyen, hvor Højskolen ses i baggrunden. Til venstre for vejen kaldtes stedet for »Kirkehaven« eller »Kirkehavn« – her var udskibningssted.

Risegaard - en pionér

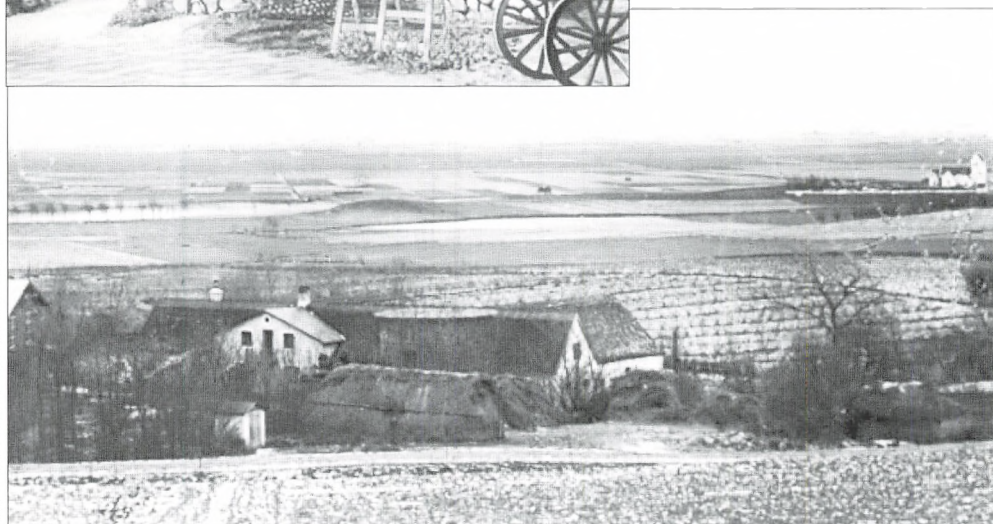

*Niels Hansen-Risegaard
med familie, malet af
sønnen Søren Bay.*

Risegaards ejendom i Ris.

*Udsigt over den udtør-
rede Lammefjord fra
»Frederikkesminde«,
ca. 1898.*

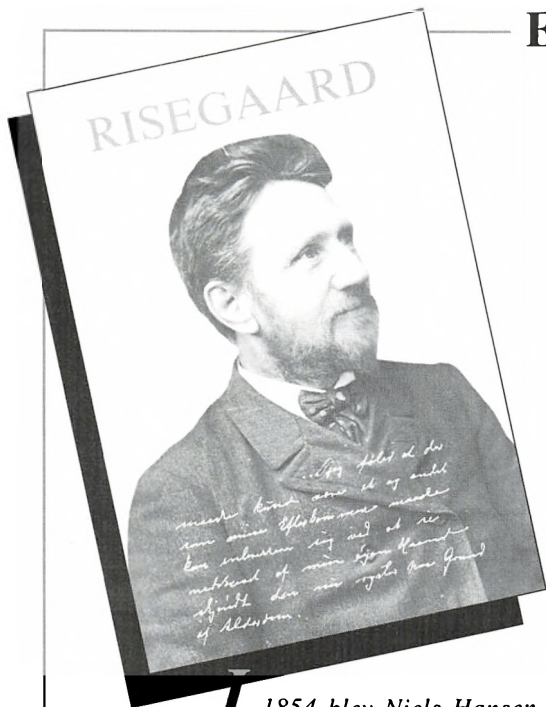

En usædvanlig

»udvandrersaga«

hø til København og Malmø, Risegårdstiftelsen m.m., og som mangedårig formand for Lammefjordens Lodsejerlaug arbejdede han med opdyrkning af det jomfruelige land, anlæg af veje og mange andre ting. Men han fik også tid til sin store familie, som han ville give så gode kår som muligt - ikke mindst åndeligt set. Vallekilde Højskole og Vallekilde Valgmenighed - Korskirken - stod hans hjerte nær, og her kom hele familien hver eneste søndag. Også Fårevejle Højskole nød godt af hans interesse, ligesom der i samlingsalen på Frederikkesminde ofte blev talt af repræsentanter for andre trossamfund, blandt andet Frelsens Hær, som han havde stiftet bekendtskab med i de fire år familien tilbragte i København. En sådan mand må få adskillige uvenner - han skriver i sine erindringer at enspændernaturer må gå ene til værks, og ikke spørge andre til råds i enhver handling man får lyst til. Dette afføder da en isolering fra samfundets side, »noget som jeg også i ikke nogen lille grad har måttet føle«.

Han blev også en af »udvandrerne« fra denne egn, og han vidste hvad han rejste ud efter: »Han ville opleve verden og også se om der ikke andre steder fandtes et sandere Kristenliv end her». Mange anekdoter fortælles om denne spændende mand, ikke mindst om hans rejse til Amerika. Blandt andet at han langt ude på Atlanterhavet sendte et telegram til familien, at han nu var på vej til Amerika. Selv forklarer han i sine erindringer, at han jo altid havde talt om denne jordomrejse, og derfor var der ikke for ham noget underligt i at forlænge sin Københavner-rejse, så han først vendte hjem efter fire års forløb. Det var dog ikke ham der underrettede familien, men derimod familien der endeligt fandt ud af hvorfor manden ikke vendte hjem fra Hovedstaden. De sendte da et telegram til ham, der på ottende døgn var ombord på »Frederik den 8.«: »Vore tanker og bønner følger dig. Send et par ord imellem. Din hustru, børn og svigerbørn«. Han blev meget forbavset herover, skriver han - i sandhed ikke nogen helt ordinær udvandrersaga.

I 1854 blev Niels Hansen født i en fattig fæstegård under Lerchenborg Gods ved Kalundborg. Som 9-årig måtte han ud at tjene føden som vogterdreng. Arbejdet var ikke ukendt for ham. Allerede som 5-årig måtte han hjælpe til derhjemme, blandt andet med at passe gæssene. Hans far lærte ham at »binde hoser«. Han kunne tjene fire øre pr. par, hvorved han lagde grunden til sin første opsparing. Sine drømme for fremtiden havde han god tid til at tænke over, mens han gik og vogtede gæs og strikkede. Tre ting slog han allerede tidligt fast: 1) han ville på højskole, 2) han ville have en gård, 3) han ville rejse jorden rundt.

Alt dette nåede han og meget mere til. 1) han kom på Vallekilde Højskole vinteren 1874-75, og det blev en skelsættende begivenhed i hans liv. 2) han fik ikke kun én gård, Risegård, men flere, og så megen jord, at det må have taget ham adskillige timer at komme rundt på de mange tønder land, både »oppe i land« og på den udtørrede Lammefjord. Cyklen var hans foretrukne befordringsmiddel næsten til hans død som 94-årig. 3) og endelig som 68-årig realiserede han sin sidste drøm. Han havde da i alle de mellemliggende år været initiativtager til så mange ting, at det kan svimle for een når man læser derom: gårde, mejerier, teglværk, hestestutteri, storsalg af

derfor nøjes med at konstatere, at den trange begyndelse for Lammefjordens pionerer, der i mange måder minder om forholdene for pionererne i Amerika, forholdsvis hurtigt blev et heldigt eksperiment, således at jorden i 1930'erne regnedes for noget af Danmarks bedste og dyreste landbrugsjord.

Og samtidig må jeg konkludere, at der ikke kan påvises nogen sammenhæng mellem billig jord på Lammefjorden og en lavere udvandringsintensitet.

Godset Dragsholms betydning

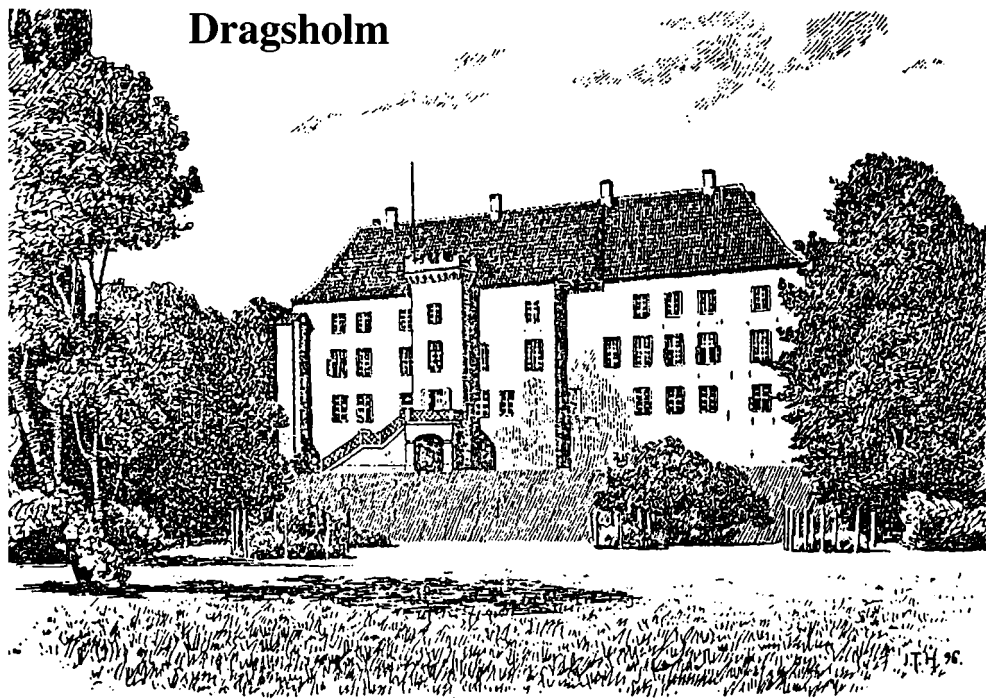
I Fårevejle Sogn ligger Dragsholm (tidligere Adellersborg), der har spillet en overordentlig stor rolle for hele Odsherred og store dele af Holbæk amt. Det blev oprettet omkring år 1200 og er Danmarks ældste verdslige bygning. Under Svenskekrigen 1658-60 blev slottet delvist ødelagt, men i 1697 købte en søn af søhelten Cort Adeler hele godset og opbyggede slottet i dets nuværende skikkelse. Den sidste efterkommer af slægten døde barnløs i 1932. Slottet og godset solgtes derefter af arvingerne til et privat konsortium, der i 1934 solgte det videre til Statens Jordlovsudvalg, som udstykkede det meste af jorden til statshusmandsbrug. De resterende 325 td land blev sammen med slottet og alle de øvrige bygninger i 1937 overtaget af godsejer J. F. Bøttger, hvis familie stadig ejer det. Slottet har i de forløbne godt 60 år mest fungeret som hotel og kursusvirksomhed.

Dragsholm var i den første del af min undersøgelsesperiode ejet af G. F. O. lensbaron Zytphen-Adeler. Når jeg i mine overvejelser over eventuelle årsager til udvandring/ikke udvandring forestillede mig, at Dragsholm måske havde spillet en rolle for en mindre udvandring fra området, var det ud fra den betragtning, at baronen var kendt som en dynamisk person, en foregangsmand i både agrar og politisk betydning. Han forbedrede sin jord og sine landbrugsmetoder ved at indkøbe de mest moderne landbrugsma-

*Georg Otto Frederik
Lehnsbaron Zytphen-Adeler,
født 1810. Gift 1836 med
lensbaronesse Bertha Henriette
Frederike Løvenskiold.*

Dragsholm

Dragsholm set fra nord, ca. 1910.

Avlsgården omkring 1900.

*Mindestøtten rejst i
Brydebjerg Skov ved Vejrhøj
den 6. juli 1873 for
lensbaronesse og lensbaron
Zytphen-Adeler af godsets
tilfredse fæstebønder.
Her blev siden deres
barnebarn og dennes kone
gravsat.*

Folkene på Dragsholm

Øverst: Tjenerstaben ca. 1890.

Husmand, ridefoged på Dragsholm, Christen Hansen, Veddinge.

Hans kone og dennes søster (stående). De var fra Skippinge.

Vindekilde Asyl, oprettet i 1870'erne af baronen og baronessen, som hjem for gamle tjenestefolk på Dragsholm.

I talrige artikler har man berømmet lensbaronen, for hans dygtighed og fremsynethed, men hans kone, lensbaronesse Bertha Henriette, stod ingenlunde tilbage. På sin side oprettede hun skole for godsets børn, og tog sig af de fattige. En anden opfattelse giver en af udvandrerne dog udtryk for. Se omtalen af Jespersens familiehistorie. Se II. Del under Chicago.

skiner, og han fulgte med i udenlandsk landbrugslitteratur, især den tyske, indførte overskudsdeling i 1878 blandt sine ansatte, helt ned til gåsepigen er der regnskab for udbetalingen. Han var, som nævnt også en af initiativtagerne til Lammefjordens udtørring. Også gamle veltjente medarbejdere sørgede han for, idet han byggede asyl til dem og oprettede en brugsforening på godset, så arbejderne ikke skulle handle hos købmændene, hvor de ofte kom i restance med betalingen. En sparekasse blev det også til og andre nye foretagender til gavn for de mange, der var ansatte på godset eller var fæstere, husmænd og daglejere der.

Politisk var han virksom, både lands- og amtspolitisk, og her stod han stærkt til venstre for sine standsfæller.

Det ville derfor være ret nærliggende at forestille sig, at al denne foretagsomhed kunne have holdt unge vågne karle fra at udvandre. Der er kun i politiprotokollen fundet 7, der har opgivet Dragsholm som fødested eller sidste opholdssted, heraf en skytte, en smed, en gartner, 2 landvæsenselever, en jomfru fra Tyskland og et tyende. Til gengæld er mange fra Starreklinte og Skippinge, der ligger tæt ved godset rejst.

Men måske har det ikke været så let at få mulighed for at *købe* jord.

Mange af udvandrerne var fæstere under Dragsholm, efterhånden for de flestes vedkommende dog arvefæstere, men der blev holdt godt sammen på de mange td. hartkorn, der i midten af forrige århundrede strakte sig fra Åmosen i syd til det nordlige Odsherred og tilhørte baronen på Dragsholm.

I Minnesota og Iowa fik jeg på min rejse kontakt med 3. og 4. generation af udvandrere, der var rejst fordi de ville være frie og *eje* deres egen jord og ikke kun være fæstere på en lille lod under Dragsholm.

Spørgsmålet: "*Har* baronens fremskridstvenlige landbrugspolitik holdt bondeungdommen i godsets område fra at udvandre?" må besvares med, at der ikke i undersøgelsen findes belæg herfor.

Vallekilde Højskoles betydning

Vallekilde Højskole blev oprettet i 1865 af cand.theol. Ernst Trier, og denne grundtvigske højskole har lige siden været af stor betydning for hele egnen. Højskolen har, sammen med Vallekilde Valgmenighed, oprettet i 1872, arbejdet ud fra det grundtvigske syn: "Menneske først og kristen så".

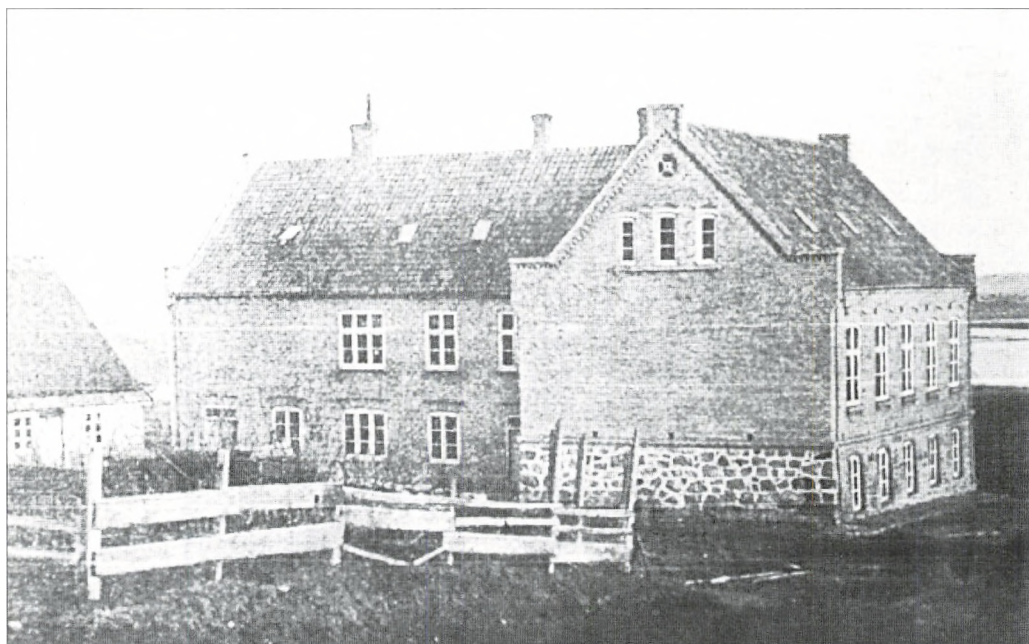
Ernst Trier var stærkt påvirket af N. F. S. Grundtvigs frie skoletanker og begyndte efter hans tilskyndelse en skole for voksne på Holbækegnen.

Det blev dog mere Chresten Kold, der skolemæssigt blev Triers forbillede, idet han efter nogle dages ophold på Kolds Bondehøjskole i Dalum, besluttede, at hans skole netop skulle drives helt i denne ånd. Da han i 1866 byggede sin højskole, blev selve bygningen, formet som Thors hammer, en kopi af Kolds skole, og det nøjsomme og spartanske dagligliv, så nær på den bondeungdom, skolen var beregnet for, blev praktiseret til det yderste.

Hans kongstanke var, at hans unge elever ikke kun skulle have lærdom, men også opdrages til at se syner for deres fremtid og tillige styrke deres krop. Han talte således ved indvielsen af gymnastikhuset i 1884 om, at det drejer sig om "*det hele menneske*", vel nok et af hans mest citerede bon mots. (21)

På skolen blev der skabt mange muligheder for undervisning i praktiske fag. I 1878 oprettede Trier, i samarbejde med og efter tilskyndelse af sin medlærer og ven, Andreas Bentsen, en håndværkerafdeling med Bentsen som leder, og denne gren af skolens virksomhed blev af overordentlig stor betydning og meget velbesøgt. Afdelingen blev drevet helt efter de samme principper, som Trier lagde til grund for sin skole, og eleverne skulle deltage i alle foredragene, i fællesspisningen og det kammeratlige samvær med de øvrige elever.

I 1884 blev den svenske gymnastikpædagog P. H. Lings system vist første gang i

Vallekilde Højskole, bygget 1866.

Det første pigehold på Vallekilde Højskole fra 1867 - Trier havde en forestilling om, at kvinder også skulle have del i folkeoplysningen.

På vinterholderet 1883-84 var Jens K. Knudsen, Michigan, og Frederik Jensen, Ashland, Amerika, blandt eleverne. I et brev fra 1883 fra forstander H. J. Pedersen, Ashland Højskole, Michigan anmoder han Trier om moderation for Knudsen, der ønsker at læse til præst på Askov Højskole. Forinden anbefaler Pedersen, at han søger ind på »een af vore Livsskoler - jeg ved ingen bedre end Vallekilde«.

Danmark ved en opvisning i det nyopførte gymnastikhus. Dette hus, der havde afløst et gammelt, hvor den tyske gymnastik og riffelskydning havde været praktiseret, var tegnet af professor Kr. Nyrop og Andreas Bentsen og blev opført af håndværkere-leverne under Bentsens ledelse. Den senere gymnastikdirektør, cand. polyt. N. H. Rasmussen var, sammen med Bentsen, sjælen i arbejdet med den Lingske gymnastik, som blev en del af grundlaget for en "søn" af Vallekilde, Niels Bukhs gymnastikhøjskole i Ollerup. Hans far var en af Triers nærmeste medarbejdere.

Trier var også foregangsmand for kvindernes ligeberettigelse, om end det ikke var i "rødstrømpesforstand". Han begyndte allerede i 1867 på 3 måneders sommerkurser for kvindelige elever, der efter skemaerne at dømme har fået en alsidig undervisning. Ved at lade kvinderne deltage i gymnastikundervisning og -opvisninger i deres for den tid uanstændige gymnastikdragter vakte han stor forargelse, både blandt elevernes forældre og på egnen, og også tjenestekarlene på skolen var så oprørte, at de bad ham opgave denne dårlige ide. Men undervisningen fortsatte, og gymnastikken kom i mange år til at spille en fremtrædende rolle på Vallekilde Højskole, der senere fik delingsførerruddannelse på sit program.

Af andre muligheder for eleverne til at dygtiggøre sig i praktiske fag, var der undervisningen i husflid og kunstvævning efter svensk mønster, og hertil oprettede Trier i 1885 sin væve- og husflidsafdeling i et nybygget hus.

Også sømænd og fiskere fik lejlighed til at komme på højskole og samtidig få indsigt i de faglige dicipliner, der hørte til deres områder. Denne afdeling, oprettet i 1881 blev nedlagt i 1910, efter at der var åbnet fiskeriskoler andre steder i Danmark.

Men over alle de praktiske fag stod foredragene, ofte 3 om dagen.

Ernst Trier med en lille studiekreds af kvindelige elever, kaldet »Studenterholdet«, ca. 1870. Bag Trier står hans kone, Marie Abel.

Stolen		Lærefagene og det høert af disse		Angivelse af Plaan og		Eier Stolen Undervisningsapparater eller andre		Varigheden af de forskellige		Lærepersonalet.	
n mæde		det hele Kurfus eller i visse		Formen for Undervisningen.		Hjælpe midler til Undervisningens Fremme?		Kurfus i		Forstander og faste Lærere.	
gjør den		Aaandeb) tilbete egentlige Timetotal		Hvor vidt er Stolen delt		Haves Bøcker og		Finans-			
n betinget		med Angivelse af de Lærebøger, der		i Klasser eller Afdelinger?		Lokale til Gymnastik?		aaret			
e for-		er af Lærebøger benyttet i de forskellige						18 ^{de} /aa.			
r, og da		Fag.									
fte?											
Fors. Kales sed.	Denit.										
	Teohe i Historiam										
	Zooqitree										
	Rettskræning og Titl		6 3								
	Ziiofretionne		3 3								
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										
	Ziiofretionne										

Jordbeskrivelse

for

Til Højskolen i Højre Triers

af Højskolebestyrelsen

OPDRAGEREN

ORGAN

FOR

SLØJDUNDERVISNING

UDGIVET AF

AKSEL MIKKELSEN

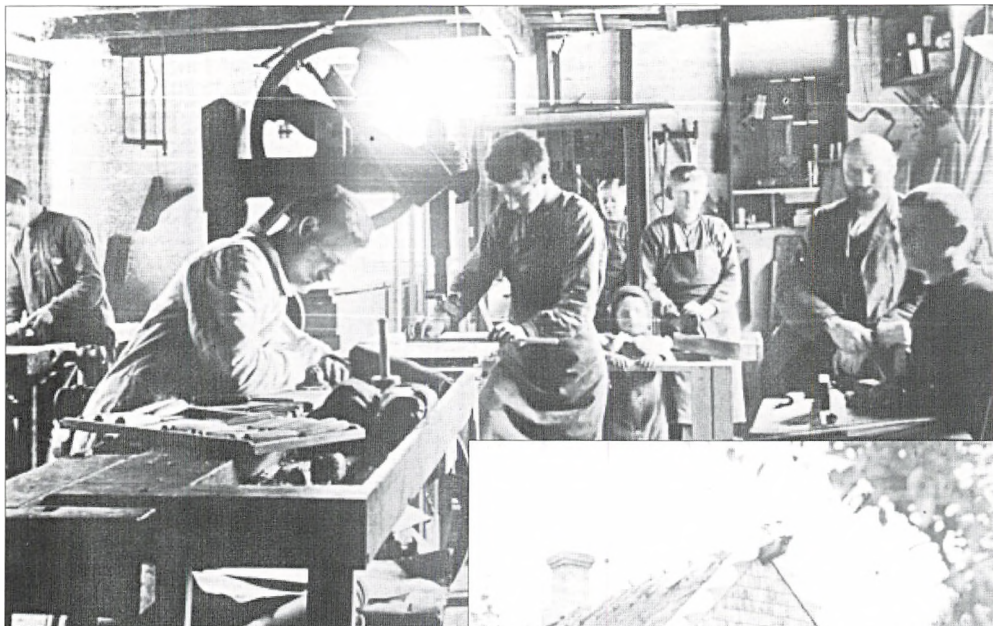
KØBENHAVN

TRYKT HOS NYELSEN & LYDICH

1881.

For at få del i statstilskudet til folkehøjskolerne, skulle forstanderen indsende et skema, hvor skolens formål, undervisningsform, elevantal, undervisningsmaterialer m.m. fremgik. - Øverst et udpluk af Ernst Triers skema fra 1885. - Til højre titelblade på et par anvendte lærebøger - den ene med dedication fra en tidligere elev.

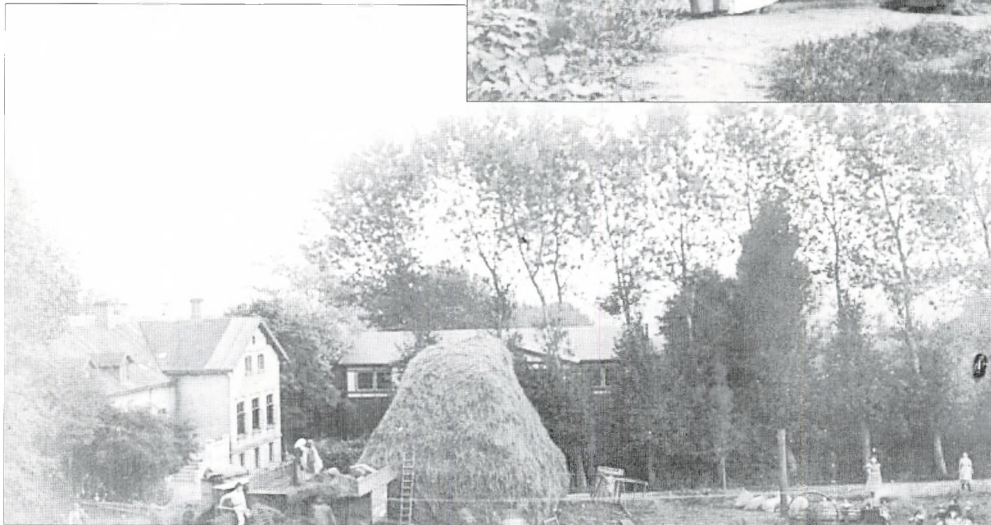

*Håndværkerafdelingen på Vallekilde
Højskole, oprettet 1878.*

*Sømands- og Fiskeriafdelingen,
oprettet 1881.*

*Tørskedag med lokomobil på Højskolen
- lige foran hovedindgangen, ca. 1890.
Landbrugsprodukterne blev brugt i
skolens køkken. - En del af smørproduktio-
nen blev solgt i København til Triers
familie og venner.*

Ernst Trier ejede selv Vallekilde Højskole, og havde derfor personlig økonomisk interesse i at der kom så mange elever til højskolen som muligt. Af hans notesbog og breve kan man se, at han hvert år brugte tre-fire måneder fra juli til oktober på at rejse rundt og holde foredrag - altså en slags forretningsrejse eller reklametourne, hvor han især tog ophold i gamle elevers hjem.

Her kunne eleverne høre historiens vingesus, Nordens mytologi blev udlagt, og Jødernes skæbne gennemgået af Trier, der selv var af jødisk slægt, men døbt som 3-årig.

De mange breve fra tidligere elever vidner om, at Triers kristne tro har været fundamentet i hans eget liv, og at han har forsøgt at give sine elever del heri.

Vallekilde blev tidligt en af de mest besøgte højskoler, for eksempel var der i 1893 125 piger på sommerholdet og 200 karle på Vinterholdet. Kontakten til de nordiske lande blev udbygget, og også fra andre lande i Europa kom der forespørgsler til Trier om hans skoleform.

Efter Triers pludselige død i 1893 blev skolen videreført af lærerne med Ernst Triers datter og svigersøn, Sigrid og Povl Hansen, som forstanderpar.

I forbindelse med en undersøgelse af Amerika-udvandringen fra denne egn, blev det efterhånden helt naturligt at fokusere på Vallekilde Højskoles rolle, og dermed det grundtvigske mønster i Amerika, om et sådant kunne påvises. Som det vil fremgå af beskrivelserne i anden del af bogen, var dette i høj grad muligt.

Af de citerede breve ses det ligeledes, at skolen fik overordentlig stor betydning for de udvandrede elever.

Og den vurdering, som Karen Kadghin, Blue Earth, Minnesota, har været så venlig at sende mig, om sin opfattelse af betydningen heraf for hele hendes slægt, er analog

med de mange andre udsagn om emnet, jeg mødte på hele min rejse. Karen Kadghin er barnebarn af Chr. Pedersen, Lillevang, Hørve, der sammen med sine søskende udvandrede i 1868. Han var blandt de første, der hørte Triers foredrag.

Skolens betydning for selve udvandringssagen, er det derimod vanskeligt at pege på, idet der findes forskellige udsagn herom.

I Anne Lisbeth Olsen og Niels Peter Stillings bog: "Et nyt liv. Den danske udvandring til Nordamerika i billeder og breve" citeres en Vallekilde-elev, Kristian Jensen, Udby ved Holbæk for følgende: "På Vallekilde plejede man at opmuntre de unge til at rejse ud". Udvandringen har altså været drøftet på skolen, men der har muligvis været divergenser mellem læreres og forstanders opfattelse. I flere af brevene fra Amerika til Trier skrives direkte, at Trier har frarådet udvandring. Pauline Poulsen skrev således den 6.7.1889:

"Ja, Trier jeg husker ofte hvor kærligt De bad os om nøje at overveje før man forlod Danmark, og hvor De tildels helst vilde at vi forblev hjemme i det kønne Fædreland, ja, jeg har slet ikke glemt det, jeg havde endogsaa haarde Kampe inden jeg rejste ud". (22) En anden skriver: "Ja, kære Trier, De bliver nok forbavset over at få Brev fra mig i Amerika, De sagde altid at vi skulde blive hjemme".

Der er ikke tvivl om, at Triers fædrelandskærlighed fik ham til at føle udvandringen som et forrædderi. Alle kræfter måtte samle sig om at få Danmark på fode igen efter nederlaget til Tyskland i 1864.

Det kommer meget tydeligt frem i et brev, han skrev til Charlotte Schrøder, Askov,

»Hytten« lod Trier bygge i 1890 med Nyrop som arkitekt til bolig for datteren Ingeborg, der var skolens gymnastiklærerinde, og hendes mand Niels Hansen, der bestyrede skolens landbrug. - Her blev holdt litterær salon og andre former for underholdning for eleverne.

»Skandalen« i Vallekilde

i sommeren 1884.

Mel.: Er skolen for andre end pilt og pøg.

I fire og firs over lande lo'r
et ælsomt budskab fra Vallekilde,
og godfolk de knap deres æren tror,
de grubled' på sagen Årle og Silde.
Tænk, Trier siger,
hans sommerpiger
skal, hvis de ikke for arbejd' viger
[: ha gymnastik. :]

»Det er en skandale, endda af rang,
ret højlydt talte »Jeronimi« frøder.
»Du skal dig belænke endnu en gang,
det lod fra skolens bekymrede venner;
men Trier vilde
ej tiden spille,
nej, vi må bruge den kraftens kilde
[: til skolens tarv. :]

Han så jo på sagen med rigtig blik
og laadt, gymnastik var også for piger.
»Og så må vi bryde en gammel skik,
og ej for modstand tilbage vi viger.«
»På bedste måde
vi vil dig råde,«
sag'e »Ras« og Bentzen, de bifaldt både
[: af hjertens lyst. :]

Men højskolens karle de kom en dag
i stuen ind med bekymrede miner:
»Det er skam en grumme alvorlig sag
med den gymnastik for Triner og Stiner;
vi må forlade
vor skovl og spade;
ti her vi lever ej længer glade.
[: hvis det får magt.« *) :]

Så kom da til skolen en dag i var
en flok af piger med lyst til at lære;
i flokken en kæt lille kroltop star.
en fræmling lin ser det ud til at være,
og denne kvinde
var svensk lærerinde,
og modig hun prøved' de andre vinde
[: for gymnastik. :]

Det kneb med at skaffe en klædedragt;
ti korte »brøge« var da uanstændigt
og derfor et spørgsmål af megen magt,
det gjaldt at luse det sikkert, behændigt.
Og nogenlunde
med klare grunde
i »statarud« det løstes, så godt man kunde
[: — et kompromis. :]

Man modtes i salen da første gang,
det var en broget skare at skue,
og lederens stemme lik sløret klang.
»en stund hun syntes for arbejdet grue:
De ære dragter
og kjejede lagter,
og ej sine læringeres sprog huo magter,
[: det alt var slemt :]

Ja, underligt det er at tænke på
den megen modstand i avundne lider
mod det, hvis betydning vil let forstå.
Vor bedste tak vi begynderne vider;

Vallekilde og velanstændigheden

Skolens tjenestekarle henvendte sig i velanstændighedens navn til Trier med en meget alvorlig indsigelse mod indførelsen af gymnastikken for højskolens piger, og ikke mindst de uanstændige dragter.

Sagen blev senere kommenteret i sangen:
»Skandalen i Vallekilde« i sommeren 1884.

Meget raffineret har man valgt melodien: »Er skolen for andre end pilt og pøg«.

Gymnastikken fortsatte, men Trier byggede dog »Lille Og«, så pigerne ikke stødte de sarte karleøjne, når de gik over i Øvelseshuset.

På billedet herunder ser man, at et kvart århundrede senere havde uanstændigheden nået uanede højder...!

i april 1889: "Du kan ellers tro, at det slet ikke al Tid er let at være afskaaren fra Forbindelsen med sine Venner og at være indestængt fra deres gode og glade Sammenkomster. Jeg længes saa inderligt efter den Forfriskelse, som den rent menneskelige Glæde giver en. En Gang i Vinter kom jeg meget til at tænke derover. Der var udbrudt her en formelig Amerika-Feber. Blandt dem, der blev tagne deraf, var en ung udmærket Jyde, af hvis Fremtid jeg venter mig en Del. Det gjorde mig særlig ondt, ja *rigtig meget* ondt for hans Vedkommende, for han havde været til Session, og der var anvist ham Plads i Hæren, saa rejste *han* nu - og det til Dels for at unddrage sig Værnepligten - saa gjorde han sig selv saa at sige landflygtig. Jeg talte saa inderlig jeg kunde, med ham derom, men forgjæves. Han sagde mig da Farvel og rejste til sit Hjem ude paa Hederne for der fra at drage til Hamburg og saa videre. Det trykkede mig ikke lidt: "Er al din Tale om Folk og Fædreland til Ungdommen omsonst?" spurgte jeg mig selv. Men saa en Aften sent, da jeg kommer op i Dagligstuen var han kommet tilbage. Han fulgte mig straks ind i mit Kammer, og der tog han mig om Halsen og gjentog Gang efter Gang: A vil ikke til Amerika! "Fra den Dag af har han været saa *straalende*, at man kan se sig glad paa ham. - Se den Aften blev jeg glad til Gavns..."

Fra Amerika kom der ikke mange unge som elever på Vallekilde. Den første, *Marie K.E. Gydesen fra Omaha, Nebraska*, var på sommerholdet 1881.

Senere fulgte 1883-84 *Jens K. Knudsen*, og *Frederik Jensen, Ashland, Michigan* (nævnt i brev fra forstander på Ashland Højskole, Wisconsin, H. J. Pedersen 1883).

Men der var andre kontakter. Feks. blev der i 1913 holdt et velbesøgt dansk-amerikansk stævne på Vallekilde. Her talte mange fremtrædende dansk-amerikanere, hvis efterkommere jeg traf på min rejse.

Pastor Thorvald Helveg, var fra 1895, efter sin retræte fra amerikansk højskole- og kirketjeneste, præst for Vallekilde Valgmenighed og lærer på højskolen i 13 år. I disse år underviste han også adskillige unge mænd, der ville emigrere for at tage en præstegering op i Amerika.

Et egentligt "push" til emigration fra Vallekilde Højskole kan man ikke tale om, men mange kontakter blev skabt, og flere lærere herfra fik job på en dansk-amerikansk højskole.

Til forskel fra Vallekilde Højskole spillede Askov Højskole, med Ernst Triers ungdomsven Ludvig Scrøder som forstander, derimod en rolle i udvandrersammenhæng, idet der i 1872 blev begyndt kurser for unge mænd, der ville rejse til Amerika og virke som præster i de nye menigheder.

Religiøse bevægelers betydning

Det var ikke kun i politisk henseende, at Odsherred var en vågen egn, men i høj grad også i religiøs. Især i Fårevejle Sogn har der været mange forskellige bevægelser, udsprunget af divergerende meninger om troen.

I 1850'erne og 1860'erne var de gudelige forsamlinger hos skrædder Jens Jensen, Fårevejle med hans skræddersvend, den senere kendte lægprædikant Jens Pedersen, Vejleby, som medprædikant, velbesøgte, især når smeden fra Værløse, Jens Larsen også talte. Sognepræsten, provst Garde så derimod ikke med milde øjne på "de vakte". Han var ligeledes stærkt imod højskolebevægelsen i Vallekilde, ja imod alt, hvad der kunne betegnes som "grundtvigsk". Men endnu værre end gudelige og grundtvigske sognebørn var dog mormonerne, der i 1850'erne agiterede ivrigt i hele Odsherred, og som han imødegik, også skriftligt. Han udgav i 1854 skriftet: "Om de Mormonske Vildfarelser", der udkom i flere oplag i Holbæk.

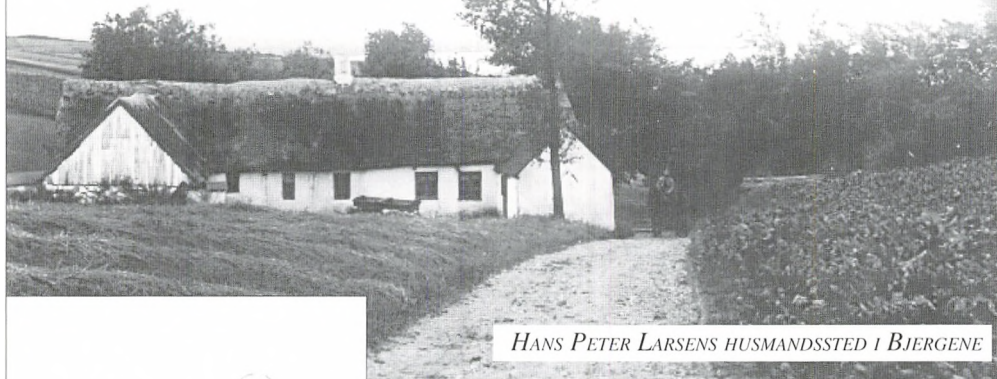
De religiøse bevægelser, der forblev inden for den danske folkekirke og efterhånden "institualiseredes", var Kirkelig Forening for Indre Missions Venner og grundtvigianismen.

Indre Missions senere navnkundige leder, Vilhelm Beck var i 1865 kapellan i Uby ved Kalundborg og deltog i et af de første møder i Vallekilde Præstegård hos pastor Hoff om etablering af en højskole i Vallekilde sammen med en lille kreds af andre interesserede. Ernst Trier ville, efter N.F.S. Grundtvigs tilskyndelse oprette en skole for voksne i Holbæk Amt og havde valgt Vallekilde. På mødet fremlagde han sine planer, som også Vilhelm Beck var positivt indstillet overfor, og han anbefalede da også den kommende skole i sit sogn, hvor Trier endvidere havde indflydelsesrige venner på de store proprietærgårde. Mange af de tidligste elever kom fra dette om-

»Det Hvide Slot på Fjorden« - Fårevejle Højskole blev bygget i 1907 på Flintholmen ved Fårevejle Stationsby - måske som et modtræk af Indre Mission mod den populære grundtvigske højskole i Vallekilde.

Vækkelserne i Bjergene

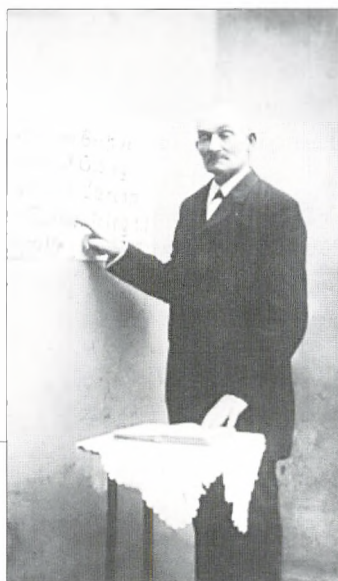
HANS PETER LARSENS HUSMANDSSTED I BJERGENE

HANS PETER LARSEN MED FAMILJE

I Bjergene - dette fattige område - var der stærke spændinger mellem flere forskellige religiøse bevægelser.

Husmand Hans Peter Larsen (matr.nr.3) var en af de ledende i Indre Mission, som i 1885 byggede Missionshuset i Bjergene.

råde. Det blev dog kun kort tid, Trier og Beck var på bølgelængde. I 1865 rejste Vilhelm Beck til Jylland, og i sit senere virke tog han afstand fra grundtvigianerne.

På egnen her blev der efterhånden et skarpere og skarpere skel imellem "de vakte" og dem, der hældede til den grundtvigske opfattelse af troen.

Muligvis som modvægt til den succesrige Vallekilde Højskole rejstes i 1907-08 Fårevejle Højskole på Lammefjorden. "Det Hvide Slot på Fjorden" blev den kaldt, og den må i sandhed også have været slotsagtig at se, på den næsten ubebyggede Lammefjord i nærheden af Fårevejle Stationsby, hvor der kun var få huse. (Stationen kom i 1899, da Odsherredsbanen blev anlagt.)

Der blev samlet ind over hele Danmark blandt Indre Missions venner, og mange gode kræfter samarbejdede om højskolen, men trods sliddet og megen offervillighed fra forskellige sider, lykkedes det ikke at holde den på ret køl.

Den første byggeplan gik ud på, at skolen skulle have plads til 60 elever, men denne plan blev udvidet, så der byggedes til 120 elever. Højskolens målsætning var at drive en indremissionsk folkehøjskole med almindelig højskoleundervisning, kombineret med landbrugs-, håndværker- og havebrugsafdeling. Der blev endvidere tilbudt undervisning i fjerkræ- og kaninavl. Hertil kom samfundsfagsundervisning, i sær med henblik på sociale forhold.

Men da bygningens opførelse, i stedet for de budgetterede 90.000 kroner, kom til at koste næsten 190.000 kroner, blev kimen lagt til den anstrengte økonomi, der kom til at præge skolen i hele dens levetid som højskole.

Adskillige redningsaktioner blev iværksat, men da en gennemgribende reform i 1940 heller ikke lykkedes, måtte skolen i 1943 udleje bygningen til det danske fængselsvæsen, der brugte den som interneringslejr for strandede amerikanske og engelske statsborgere under besættelsen.

I foråret 1945 tog den tyske værnemagt bygningen som blev stærkt ødelagt.

I 1951 blev skolen indrettet som sygeplejehøjskole. Nu er Fårevejle Højskole blevet til Odsherreds Efterskole, stadig i Indre Missions regi.

Det er ikke muligt at pege på, at denne højskole har haft nogen betydning for udvandringen til Amerika. Efter den spanske syge i 1918-19 blev der en stor vækelse blandt eleverne. Af Ydre Missions udsendte missionærer efter 1920, var der adskillige gamle Fårevejle Højskole-elever. Det gælder blandt andet 3 til USA: Abelone Nielsen, der rejste ud som medarbejder i indianermissionen, Oklahoma, Anders Steensen og Lindemann-Hansen, der rejste til Nebraska, muligvis for at arbejde i Den Forenede Dansk Lutherske Kirke.

Anders Steensen møder vi i Edith og Jean Mattesons: "Blossoms of the Prairie". Heraf ses det at Steensen har været student på præsteseminariet i Blair, og senere har virket som præst ved tre forskellige kirker i Nebraska. (23)

Mormoner.

I undersøgelsesområdet var der, som nævnt især i Fårevejle Sogn, en del religiøse sekter. Det var derfor ret nærliggende at spørge i forbindelse med undersøgelsen, om dette muligvis havde ført til en større udvandring på grund af forfølgelse af mennesker, der satte spørgsmåltegn ved folkekirkens lære.

Med hensyn til tilhængere af Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige (Mormoner) i området er der uhyre få skrevne eller mundtlige kilder.

I et lille skrift: "Vækkelserne og troslivet i Bjergene i Fårevejle Sogn" fra 1961 fortæller en unavngiven gammel mand om det religiøse liv i denne afsides, tyndt befolkede egn: "Den 29. august 1875 flyttede jeg til Bjergene og overtog et noget forfaldent hus med 7,5 tønder land jord til fæste, som kostede 1800 kr., og deraf fulgte, at jeg straks kom i gæld. Jeg måtte nu som de fleste beboere i Bjergene gå på fremmed arbejde, drive jorden skulle jeg jo leje til, og så måtte man for det meste have udført sit eget arbejde om søndagen, både det man selv kunne udrette, og det man skulle leje til, og der var vist ingen der så, at det var en misbrug af søndagen - jeg ikke heller - men senere erfarede da nogle af os, at det kunne lade sig gøre med 6 dages arbejde om ugen (...) Der var på den tid nogle enkelte *mormoner*, jeg kendte for resten kun en, nemlig en kludehandler, hvis navn var Peder Pedersen, en bror til skrædder Jens Pedersen, Vejlbj. Peder Pedersen var ivrig for sin lære, således husker jeg engang, han sagde til mig: »Du bliver aldrig frelst Jens Peder, dersom du ikke bliver mormon«. Han rejste siden til Utah, hvor han døde 1907, siden har jeg ikke hørt noget videre til mormonernes lære, og deres møder har jeg aldrig været til".

Den omtalte bror i Vejlbj var den samme Jens Pedersen, som var en ivrig lægprædikant og den mand, der førte Ernst Trier og pastor Hoff, Vallekilde sammen og således blev indirekte årsag til placeringen

Provst C. B. Garde, Fårevejle, og hans kone.

Provsten bekæmpede mormonerne med næb og klør, og i 1854 udgav han bogen »Om de mormonske Vildfarelser«. Bogen kom i flere oplag.

Billeder fra Bjergene

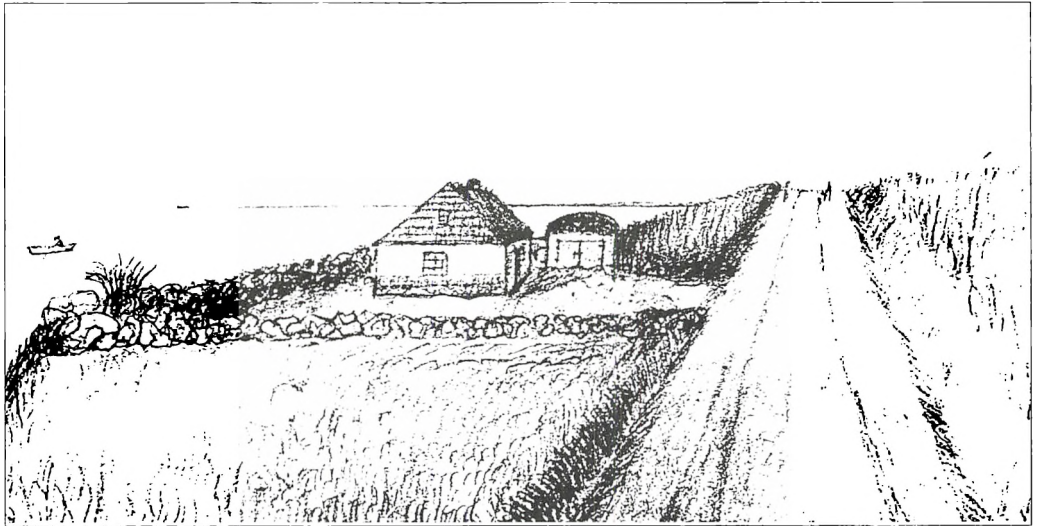

Huset her er smedien i Bjergene, der oprindeligt stod i Kårup, men blev båret herud på stænger af hele bylauget i Ordrup og Kårup med musik i spidsen. - Skråt overfor smedien boede udvandrerfamilien Jespersen, omtalt i II. Del under Chicago, Illinois.

Bjergene matr.nr. 2, husmand Niels Nielsen og hans kone Sofie. I dette gamle hus spøjte det efter sigende i mørke nætter.

Ikke alle i Bjergene var lige fattige. Her ses husmand Lars Kristensen og hans kone, Mine fra matr.nr. 10B og 11 - her er det tydeligvis ikke armoden, der hersker.

Friskolelærer C. O. Vang, Hørve, der har lavet tegningen her, skriver i sin store slægtskrønike : »I dette lille hus lidt øst for vejen til Vindekilde strand, boede min farbror, Peder Pedersen, der var mormon og udvandrede til Amerika«.

afVallekilde Højskole. I det omtalte skrift siges det i en note: "Skræder Jens Pedersen, Faarevejle var en af de mænd, der af Indre Mission blev antaget som kolportør og sendt til Sønderjylland til Als for at virke blandt soldaterne ved fronten i 1864. Han underholdtes af nogle venner i Vallekilde under Hoff's bestyrelse. J.P. flyttede senere til Vejlbj, og en kreds af Hoff's venner støttede ham, så han kunne drage rundt og holde møder for at vække folk til personlig kristendom". (24)

I anden del af bogen under Pocattello og Utah vil der være en nærmere redegørelse for mormonernes lære og undersøgelsen i arkiverne der. Men det må konstateres, at der ikke har fundet nogen direkte forfølgelse af mormoner sted i dette lokalsamfund efter de undersøgte kilder.

En mormonhistorie fra Bjergene

I et kladdehæfte med forskellige optegnelser (uden datering) af en gammel tømrer, Niels Nielsen, har jeg fundet følgende om mormonerne i Bjergene:

»Om mormonerne fortæller Mor, at naar man saa disse Folk var i Anmarsch skyndte man sig at lukke Dørene og lade som ingen var hjemme - de kunne være ret ubehagelige i deres Adfærd - paagaende - frække - skinbellige - drev et vidt udstrakt Tiggeri - alt kunde de bruge - Tøj - Penge - Tobak - Mad - Øl - Brændevin - Kaffe - de fulgtes altid ad 2 og 2 lange magre ranglede leddeløse Personer - daartig paaklædte, man var endog ikke fri for at sigte disse omløbende personer for Tyveri naar Lejlighed gaves de var ilde ansete næsten alle Steder, deres Uvæsen drev de c. 1865-70. Mor var da en 10-12 Aar dengang og siger, at Folk mange Steder var ligefrem bange for disse Personer.

I Bjergene var der en Tid hos Hans Jocum hvor disse Folk havde et særligt Tilholdssted der var undertiden Møde og til disse Møder kom der Folk langvejs fra helt fra Ellinge og Højby. Det var en Søndag Formiddag at der hos Hans Jocum

skulde være Mormonmøde med paafølgende Altergang. Til Alterbrød havde man et ganske alm. Franskbrød der blev skaaret i Skiver og disse igen skaaret ud i Firkantede Tærninger - denne Søndags Altergang blev dog slemt forstyrret af nogle svenske Herregaardskarle fra det nærliggende Dragsholm, der tilfældigt havde indfundet sig for at lave lidt Sjøv i Gaden med disse hersens Mormoner.

Altergangen blev fuldstændig forstyrret og ødelagt da disse Folk ikke helt kunde bevare den nødvendige Ro og Andagt - og helt galt blev det da en i Forsamlingen højlydt gav sin Tviul Luft om hvorvidt den ene af de optrædende Mormoner nu ogsaa var helt rigtigt døbt. Tanken slog an og man lod Handling følge de udtalte Ord og forlangte at han straks skulle døbes om nede i Stranden - Husets Have gik ned til Strandbredden - man gik over til Handling og fik den ene af dHR. tvunget ud i Stranden i Vand til Halsen trods hans ivrige Modstand og Protest - imens havde Hans Jocum og den anden Prædikant for at undgaa samme Skæbne begge to søgt Ly og Værn ved at krybe ind under en Seng - deres Skjulested blev dog snart opdaget og nu maatte ogsaa den anden Mormon gøre sin »Broder« Selskab i Vand til Halsen, og nu morede Karlene sig med inde fra Land at slaa og kaste med Sten ud efter de 2 Mormoner der for at undgaa at blive ramt af Stenkastene nu og da maatte dukke sig i Vandet - da Lystigheden ved denne »Daabshandling« var på sit højeste kom en Mand ridende forbi paa Vejen og han blev opmærksom paa Spektaklet og red derfor ned for at se nærmere paa hvad det var der foregik - den ankomne var Forpagter Tind, Dragsholm - han var paa Vej ud til Næsgaarden - han kendte straks sine Folk og bad dem ikke drive Løjerne for vidt men lade de 2 Fyre slippe med de Dukkerter som de nu havde faaet - og saa hellere se at komme Hjem - hans Henstilling blev i Stilbed efterkommet. Karlene tog hjem igen til Dragsholm og Forpagteren red til Næsgaarden. Roen og Freden var genoprettet«.

I det samme håndskrevne hæfte fortæller den gamle tømrer under: »Religiøst Liv i Sognet« følgende:

»I Begyndelsen af 1860- til 65 var her mange Mormoner her i Sognet og i omliggende Sogne, dog mest i Bjergene og paa Lyngene i Asnæs og Vig Sogne, der kom i Flokke paa nok halv Hundrede Mennesker fra Lyngene om Søndagen som fulgte Skellet - som var gennemgaaende fra Høve Skov til Bjergene - for at komme til Mormonmøde i Bjergene, mange fra Bjergene drog ogsaa til Lyngen til Møder, men dog nok ikke saa stort et Antal. Vinteren 1865 var ret streng med megen Sne, men dog med ret tidligt Foraar, da udvandrede mange her fra Sognet men nok flere fra Lyngene. Adskillige faldt jo fra vel ogsaa af den Grund, at de ikke kunne skaffe Pengene til Rejsen. Da jeg gik til Konfirmationsforberedelse var der et Pigebarn fra Veddinge som ikke vilde Konfirmeres, hun var paavirket af 2 Mormonpræster som den Gang holdt til her i Sognet, det nyttede ikke hvad Proust Garde, Faarevejle gjorde for at faa hende derfra, hun rejste kort efter sammen med hendes Moder der var Enke til Amerika. Min Moder havde en Søster som boede i Bjerresø Hestehave gift med Frederik Poulsen - sikkert en Søn af Poul Natmand, Veddinge, de var ogsaa Mormoner, de udvandrede 1865, det var en stor Familie idet Han var Enkemand og Hun var Enke da de blev gifte, de havde begge Børn af første Ægteskab, hvoraf flere udvandrede sammen med dem. Min Moster lovede at skrive, hun skrev fra København, men fra Amerika hørte vi aldrig noget.

Baptister har der ogsaa været her i Sognet, de fik opført et Forsamlingshus i Stubberup, men det er forlængst overgaaet til privat Brug. Menigheden antog et andet navn. »Døbte Kristne« det hele faldt hen af sig selv«.

Såvidt den gamle tømmer om mormoner i Bjergene.

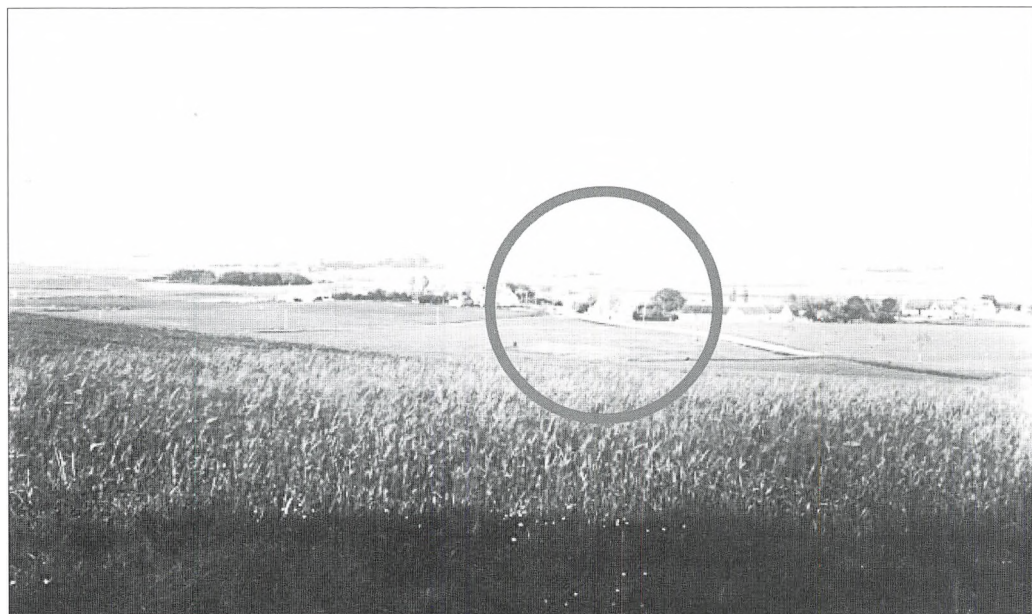
Gudelige forsamlinger, tilhængere af Indre Mission, baptister, mormoner og andre religiøse retninger har spillet en stor rolle på denne egn, men nogen direkte indflydelse på udvandringen ses der ikke at have været efter mine undersøgelser.

Baptister

I 1839 oprettedes den første Baptistmenighed i Danmark. I den danske folkekirke tålt ingen afvigelser fra den lutherske lære, og selv om der ikke skete mange korporlige overfald på Baptister, som tilfældet var med tilhængere af Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige (Mormonkirken), fik også Baptisterne det omgivende samfunds forfølgelse at føle. Baptisternes lære var, som folkekirken, baseret på evangeliet om frelsen i Jesus Kristus og efterfølgelse i tro og ydmyghed, men det blev forkastelsen af barnedåben og kravet om voksendåb, der blev den store anstødssten for præsterne i folkekirken, og vel også for lokalsamfundene. Endvidere blev også læren om UDVÆLGELSEN af de frelstetolket som vranglære.

De fleste folkekirkepræster afviste med mere eller mindre afsky enhver form for økumenisk samarbejde. Kultusministeriet mødte Baptisternes ønsker om anerkendelse for deres lære meget afvisende, selv om der med Grundloven af 1849 var givet trosfrihed.

I Stubberup, Fårevejle Sogn fandtes et Baptistkapel. Det fungerede dog kun fra 1896 til 1900, hvor menigheden blev sammenlagt med Baptistsamfundet i Holbæk,

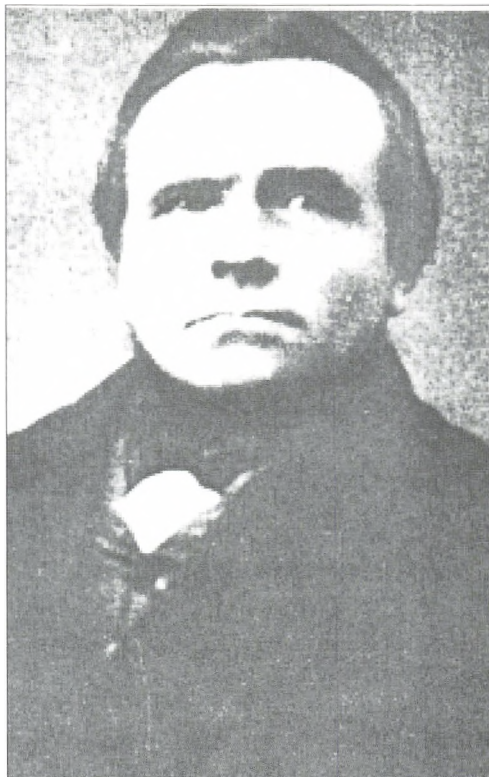

Baptistkapellet i Stubberup (indkredset), der fungerede fra 1896 til 1900. I ejendommen findes under gulvet stadig det store dåbsbassin.

Niels Nielsen blev forstander for alle baptisterne på Midtsjælland 1842-1857. Herefter for den Vestsjællandske menighed indtil 1865 da han emigrerede til Amerika.

Niels Nielsen døbte i 1858 Henry A. Reichenbach, der i 1863 rejste til USA hvor han blev den dansk-amerikanske baptisters ledere, og virksom ved oprettelsen af Morgan Park.

Niels Nielsen udgav tidsskriftet »Oliebladet«.

men jeg antog, at der måtte have været en del tilhængere af denne trosretning, når der kunne oprettes et kapel og dermed et dåbssted. Der er kun meget få skriftlige kilder om bevægelsen i området, hvor menigheden i Højby, Odsherred var den nærmeste lokalmenighed. Primærkilderne er til gengæld enestående. Takket være forstander Bent Hylleberg, Præsteseminaret i Tølløse, der gav mig fuld adgang til hele Baptistsamfundets arkiv og endvidere lånte mig den væsentligste litteratur fra deres veludstyrerede bibliotek, er det derfor muligt at lave en fuldstændig registrering af alle udvandrede døbte Baptister fra undersøgelsesområdet.

Hertil er anvendt:

Medlems Protokol for De døbte Christnes Menighed i Sepperup nu Snevre nu Holbæk Menighed 1845 - 1900.

Fortegnelse over Medlemmerne i Holbæk Baptistmenighed fra 1. Januar 1901 til 1. Januar 1949.

Heraf fremgår det, at der i perioden 1845-1899 af 343 medlemmer var udrejst 78 personer, altså 22,1% af menighedens medlemmer. Af disse var kun 8 fra undersøgelsesområdet:

1 ægtepar, 2 mænd, 4 kvinder i alderen 19-45 år. Der er kun udrejst Baptister fra den sydlige del af de 5 undersøgte sogne, nemlig: Bjergene, Bjergesø, Dragsholm, Vejleby (Veilby-Weilby), Vallekilde. I perioden 1900-1949 ses kun 2 at være udrejst, men ikke fra de undersøgte steder. 2 er vendt tilbage til Holbæk menigheden fra Amerika.

Om der har været nogen topografisk sammenhæng mellem de berørte lokaliteter og den lille ø Neksø, beliggende netop ud for kysten af de nævnte steder, kan der kun gisnes. I midten af 1850'erne tilhørte ca. 50 % af øens befolkning Baptist-samfundet. Den indflydelsesrige, Niels Nielsen, leder af De Vestsjællandske Brødre, boede på øen og emigrerede i 1865. Fra 1853-1867 udvandrede det samme antal personer fra denne lille ø, som fra fastlandet overfor.

Bjergene, Fårevejle Sogn

Jespersen, Jens Peter, 19 år, ungarl, Bjergene ved Adellersborg, f. i Vallekilde. Døbt 18.09.1864 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1867.

Bjærgesø, Vallekilde Sogn.

Jacobsen, Dorthe Marie, enke, 29 år, f. i Bjærgesø. Døbt 21.06.1863 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1865.

Dragsholm, Fårevejle Sogn .

Hansen, Anne Sine Kristine, (gift med Lars Nielsen) 29 år, f. i Brøndsholm 14.01.1860. Døbt 03.03.1889 af N. Hansen. Rejst til Albert Lea, Minnesota 05.04.1892.

Nielsen, Lars, fyrbøder, 36 år, f. i Skippinge, Dragsholm 27.03.1853. Døbt af den frie Mission, optaget her 03.03.1889 v/ N. Hansen. Rejst til Albert Lea, Minnesota 05.04.1892.

Vallekilde Sogn

Olsen, Ane Marie, ung Pige, 21 Ar, Vallekilde. Døbt 21.05.1865 af C. Christoffersen. Rejst til Amerika 1867. (Efter folketællingen for Vallekilde Sogn 1860 var hun pige hos gårdmand Mads Jensen).

Veilby, Hørve Sogn

Larsdatter, Maren, huskone, 45 år, født i Veilby 1818. Døbt 21.06.1863 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1865. (Den eneste mulige efter folketællingen for Vejleby 1860 er Maren Larsdatter, 37 år, gift med gårdmand Jens Christensen, der har en halvgård. En datter, Ane Margrethe Jensen, 3 år).

Pedersen, Søren, husmand, 30 år, f. i Veilby. Døbt 16.08.1863 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1865. (Efter folketællingen 1860 er han daglejer hos Peder Jacobsen i første hus, hvor også hans kone og barn på 1 år bor).

Stine Jacobsen ?, enke uden aldersopgivelse og efternavn, men hun er døbt samtidig med Dorthe Marie Jacobsen Født i Veilby. Døbt 21.06.1863 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1865.

Ingen af dem, der er udrejst efter 1868, ses i Politiprotokollen.

Baptisterne er ikke medregnet i statistikken.

Baptister udrejst fra Nexelø .

Andersen, Nielsen, Ung Karl, 16 Ar, Nexelø, f. i Allindelille. Døbt 18.07.1858 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1864.

Andersen, Stine, Ung Pige, 16 år, Nexelø, f. i Allindelille. Døbt 15.07.1860 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1862 .

Og Duen kom til ham, vord[et]s Tid, og se, den havde et afbrudt Olieblad i sin Mund.
1. Mojs. 8, 11.

No. 1.

Chicago, Januar 1877.

1ste Aarg.

Arbejde i Vingaarden.

Til Troesfæller og Venner.

Da forsøget på at starte et tidsskrift strandede, udgav Niels Nielsen selv »Oliebladet«, der blev en succes.

Fogt, B.N., Boelsmand, 32 år, Nexelø, f. i København. Døbt 18.10.1851 af N.Nielsen. Rejst til Amerika 1865.

Jensdatter, Karen Marie, Ung Pige, 24 år, Nexelø, f. i Alleshave. Døbt 15.06.1851 af N.Nielsen. Rejst til Amerika 1865.

Jensen, Hans Peter, Tjenestekar, f. i Kalundborg. Døbt 26.05.1850 af N.Nielsen. Rejst til Amerika 1858.

Jørgensen, Johanne Marie, Tjenestepige, 18 Ar, Nexelø, f. i Følleslev Græsmark. Døbt 03.10.1858 af C.Larsen. Rejst til Amerika 12.06.1867.

Larsen, Christen, Tjenestekar, u/alder, Nexelø, f. i Følleslev. Døbt 01.08.1852 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1853.

Mikkelsdatter, Lisbet, Huskone, 51 Ar, Nexelø, f. i Allindelille. Døbt 15.07.1860 af N. Nielsen. Rejst til Amerika 1865.

C. Konklusion

Dr. Hvidt skriver i disputatsen om sine overvejelser med hensyn til en undersøgelse om udvandring: "Den ideelle skildring af et begrænset områdes udvandring ville bestå i, at man på historisk materiale fulgte udvandrerne så at sige fra dør til dør, sådan som Vilhelm Moberg har gjort det på fiktivt plan i sin romancyklus skildrede deres sociale position i Danmark, deres motivering for opbruddet, deres rejse og deres videre skæbne i udvandringslandet. Dette ideal er dels særdeles vanskeligt for ikke at sige umuligt at gennemføre, når det drejer sig om mere end en enkelt eller måske en gruppevandring, der har efterladt sig breve eller dagbøger. Den side af udvandringen, der drejer sig om emigranternes omskabelser til immigranter, assimilationsprocessen, er derfor kun strejft i de tilfælde, hvor jeg har ment at kunne tilføje noget nyt til det særdeles komplicerede og herhjemme helt uudforskede område. Det er et emne, der højligt trænger til selvstændig, kyndig behandling." (24)

Disputatsen kom i 1971, og Erik Helmer Pedersen krediterer i sin bog: "Drømmen om Amerika" fra 1985 Kr. Hvidt for at være den "der mere end nogen anden i vor tid har æren for, at Danmark ikke længere må regnes blandt de underudviklede lande i dansk historieforskning". (25)

Helmer Pedersen ønsker sit værk nærmest opfattet som en art status over den forskning i emnet, der er sket i de forløbne år, mere med tyngdepunktet i udvandrernes egne oplevelser af deres situation end i en abstrakt teoretisering. Det er i høj grad nået i bogen, der trods sin videnskabelighed, er en spændende beretning, netop om *mennesker* som enkeltskæbner.

Undersøgelsen over udvandringen fra Dragsholm Kommune til Amerika 1868-1914, som hermed fremlægges, er ikke nogen fuldstændig skildring af en udvandring fra det begrænsede område, som de 5 sogne udgør. Dertil viste der sig alt for mange ubekendte i ligningen, men det kan forhåbentlig være en brik i den udvandrerforskning, der pågår i disse år.

En gruppeudvandring, som nævnt af Kr. Hvidt, og i lighed med Robert C. Ostergrens undersøgelse over en svensk udvandring fra Rattvik, Dalarna, havde jeg håbet at finde, idet jeg flere steder fandt henvisninger til en større udvandring fra Vallekildeområdet i 1869. Denne gruppe vil blive omtalt under Wisconsin i anden del, men det må erkendes, at der ikke her blev tale om "a community transplanted", som for de svenske udvandreres vedkommende.

Nogle af disse lokale udvandrere har det været muligt at følge "fra dør til dør", og også at omtale det stærke sammenhold i de første år i Wisconsin, men det var kun få, der forblev på stedet.

Kr. Hvidt nævner også beskrivelsen af assimilationsprocessen, at skifte fra at være en emigrant til at blive en immigrant, og det vil blive forsøgt for nogle af de udvandrere, hvis spor, jeg fulgte på min rejse.

Resultatet af hele undersøgelsen har givet et broget billede. For uanset hvor mange statistiske tabeller, der opstilles, kan man ikke sætte menneskeskelige beslutninger og tanker på formler, og de 443 der rejste fra Dragsholm Kommune var alle individuelle skæbner, i lighed med de øvrige, mere end 300.000 danskere, der rejste. Uendelig mange ting har spillet ind, når den store beslutning skulle tages.

For at belyse området, de rejste fra, har jeg forsøgt at give en oversigt over de agrare,

demografiske, kulturelle og politiske forhold. For de specifikke områder, der omtales i 4 punkter, har det været muligt at drage en nogenlunde sikker konklusion om deres rolle i udvandringen.

De praktiske problemer i undersøgelsen er omtalt i de enkelte afsnit. Den statistiske undersøgelse har vist sig at rumme mange usikre momenter, som påpeget i kildekritikken, specielt de mange stednavnesammenfald. Andre forhold spiller også ind, der giver mig en fornemmelse af, at langt flere end de registrerede er udrejst, selv om jeg ikke helt har konkrete beviser herfor.

Som nævnt i forordet er bogen en søgen, der kan deles i to omdrejningspunkter: Udvandrerne i hjemlandet og indvandrerne i deres nye fædreland.

Mit ønske var at lave en grundig, troværdig og dækkende undersøgelse af så lille en del af Danmark, som de fem sogne udgør ud fra det bevarede kildemateriale. Og dernæst, om det var muligt at finde spor efter udvandrerne i USA i dag.

Lykkeligvis viste kildematerialet sig at være bæredygtigt, så undersøgelsens mål kunne opfyldes, selv om mange spørgsmål dog stadig mangler at besvares.

Det gælder f.eks. den endelige færdiggørelse af hele mit indsamlede materiale fra arkiverne i Salt Lake City og The University of Provo om mormonudvandringen, både fra Dragsholm-området og fra mange af de omliggende sogne.

Dertil kommer en undersøgelse over The Danish Sisterhood, så nye udfordringer i det store puslespil om alle dem, der drog ud fra denne egn, mangler der ikke.

D. Kildegrundlag for undersøgelsens første fase

I studieforløbet over udvandrerhistorien ved dr. phil. Erik Helmer Pedersen var det i første række dr. phil. Kristian Hvidts banebrydende disputats fra 1971: "Flugten til Amerika eller Drivkræfterne i masseudvandringen 1868-1914" og dr. phil. Erik Helmer Pedersens: "Drømmen om Amerika", der anvendtes som basislitteratur.

Desuden blev der gennemgået både ældre og nyere litteratur, herunder de nyeste forskningsresultater, beskrevet i bøger og artikler af danske, norske, svenske og amerikanske forskere fra forskellige forskningsgrene.

De vigtigste titler er medtaget i listen over anvendt litteratur.

I perioden indtil 1914 udvandrede fra Europa mere end 52 millioner mennesker, heraf langt flere end 300.000 fra Danmark, så den store interesse, mange forfattere har vist emnet, er ganske naturlig.

Arbejdsgrundlag for undersøgelsen.

Primære kilder i Danmark

Københavns Politis journaler over udvandringssager

Indtil den første danske lov om udvandreres befordring trådte i kraft 1. maj 1868, havde der ikke været nogen form for beskyttelse af de mange udvandrere, der ofte måtte se sig groft udnyttet på deres lange rejse over havet af rederier og mandskab på skibene.

Med denne lov blev der nu fastsat normer for skibenes indretning, bl. a. rummål, køjestørrelse, udluftning, madens mængde og sammensætning m.m.

Også udvandreragenterne, der næsten alle havde kontor i København, blev underkastet lovens kontrol. De skulle bl. a. godkendes af Københavns politimyndighed og stille en bankgaranti, helt op til 14.000 rd.

Hovedagenterne kunne antage underagenter, som de heftede for, men som også skulle anbefales af herredsfogeden i deres respektive områder.

Det ses, at herredsfogeden for Arts- og Skippinge Herreder den 4. april 1873 meddeler Københavns Politi, at han intet har at bemærke til, at *Marskandiser Jens Christian Andersen af Særslev* kan få fuldmagt for udvandreragent Thayssen, København. Som det fremgår af flere avisartikler har også lærer Bassøe været agent i Særslev, ligesom man også i Holbæk kunne få billetter til alle rejsemål i det store udland.

For enhver udvandrer skulle der nu udfærdiges en kontrakt in duplo, der skulle sendes til politimyndigheden i København. Det ene eksemplar blev bragt i Danmarks Statistiske Meddelelser og endvidere indført i specielle politiprotokoller, hvorefter de formodentlig er blevet destrueret. I hvert fald er de langt mere end 300.000 kontrakter forsvundet. - Den anden kontrakt blev stemplet og tilbagesendt til udvandrerens og skulle i tilfælde af klagemål over rejsen vedlægges dette.

Næsten al primær forskning bygger derfor på oplysninger fra indførslerne i disse protokoller, der ligger på Landsarkivet i København og også findes på mikrokort.

Protokollerne er ført i 2 rækker: 1. række over direkte udvandrere. 2. række over indirekte udvandrere.

I Udvandrerarkivet i Aalborg er disse protokoller efterhånden overført til Internettet, og det vil lette arbejdet hermed betydeligt.

Efter en gennemgang af dette essentielle materiale, der giver oplysninger om

udvandrerne navne, alder, fødested, sidste opholdssted, civilstand, m.m. har det været nødvendigt at anvende kirkebøger, folketællinger, skibslistes og fattigprotokoller til krydsrevision. Andre kilder er materialer i Holbæk Amts arkiv, Adalersborg godsarkiv, Udvandreakivet og Herluf Kildehøjs store privatarkiv med mere end 80.000 navne fra området, der er punktundersøgt.

Som en meget væsentlig kilde er anvendt breve, mange venligst udlånt af familie og venner til de udvandrere, der senere vil blive omtalt. Endvidere er gennemgået den store brevsamling, overvejende fra tidligere højskoleelever, på ca. 80 breve, der ligger i Ernst Triers privatarkiv på Rigsarkivet. Disse breve er sendt i perioden 1869-1892 fra 24 forskellige brevskrivere i Amerika.

Rigsarkivets samling af mere end 100 hyldemeter arkivalier fra Det Danske Konsulat i Chicago, er kun i meget ringe grad anvendt.

Sekundære kilder

Det vil føre for vidt her at gennemgå alt det sekundære undersøgelsesmateriale, der har været anvendt. En del heraf er registreret i litteraturlisten, men mange småtryk, pjecer og lignende er ikke medtaget. Det kan nævnes, at der på Det kongelige Biblioteks Småtrykssamling ligger en meget stor og nyttig samling jubilæumsskrifter og pjecer fra dansk-amerikanske kirker, skoler og andre sammenslutninger.

På Universitetsbibliotekets 1. afd. er gennemgået en del dansksprogede aviser, udgivet i Amerika.

Endvidere har jeg gennemgået "Højskolebladet" fra 1877-1914, "Kors og Stjerne" 1889-1898.

Af andre tidsskriftrækker er "Fra Vallekilde Folkehøjskole" 1894-1989 og "Fra Holbæk Amt" 1907-89 samt "Emigranten" 1983-87 inddraget systematisk.

Flere lokale aviser er gennemgåede, Holbæk Amts Avis systematisk 1867-1872.

Kildekritiske problemer

Københavns Politis udvandrersprotokoller

De mange stednavnesammenfald, jeg mødte ved min gennemgang af protokollerne, blev et alvorligt problem i undersøgelsen.

Jeg havde opstillet den topografiske afgrænsning efter Trap Danmark 4. udgave fra 1920. Her viste det sig for de 31 stednavnes vedkommende, som dækker området, at der var sammenfald med stednavne 15 andre steder i Danmark, i et enkelt tilfælde med hele 13 muligheder.

I dr. phil. Kristian Hvidts store edb-behandlede materiale for hele Danmark er der ikke nævnt et sådant problem. Her er det mindste topografiske område ganske vist et amt, men det forekommer mig alligevel ejendommeligt, at det kun skulle være i Odsherred, at problemet findes. Det har krævet et overordentligt stort krydsrevisionsarbejde, at opstille en liste over udvandrere herfra. Da det fremgår af amtsbeskrivelsen i Trap, at Holbæk Amt var det største amt på Sjælland, har det ikke været muligt, at foretage andet end stikprøveundersøgelser i kirkebøger og folketællingslister for de sogne, undersøgelsen dækker.

Da en af mine målsætninger var at prøve muligheden af at lave en så nøjagtig undersøgelse som muligt, har jeg derfor valgt kun at tage alle, jeg sikkert har kunnet

lokalisere med, og udelade ca. 180 registreringsnumre fra politiprotokollerne, som jeg oprindeligt havde ladet indgå, og hvoraf en del kunne være "mine". - De grader af nøjagtighed, hvormed de enkelte protokolførere har anvendt rubrikkerne: "fødested og sidste opholdssted" har været forskellige, en enkelt har igennem næsten hele 1869, der var et år, hvor særligt mange fra undersøgelsesområdet udrejste, konsekvent kun skrevet: "Holbæk Amt" og intet stednavn. Jeg har derfor lavet en speciel undersøgelse for perioden 1868-1872, hvor jeg også har medtaget alle fra Holbæk Amt. Men ellers har jeg som kriterium anvendt følgende:

Alle "tvivlsomme" stednavne skal have en tilføjelse af H.A., Holbæk Amt, Nykøbing S. eller Fårevejle, Forveile. Et enkelt eksempel kan nævnes fra Fårevejle Sogn, hvor den lille by Ordrup ligger. I mit register findes ca. 80 personer, hvor Ordrup er nævnt som fødested eller sidste opholdssted, og da det er en ganske lille by, er det helt umuligt, at disse mange udvandrere kan være kommet fra Ordrup i Odsherred. Foruden oplysningerne om amts- eller bybetegnelsen har jeg desuden brugt oplysninger, som jeg har modtaget på anden vis, med sikkerhed for, at de virkelig var korrekte.

I kirkebøgernes afgangslister er der kun fundet få med destination: Amerika.

Sognefogedprotokoller kunne, indtil 1875, have været en god kilde, men her findes kun en enkelt bevaret, og den giver ingen oplysninger om udvandrede.

I det kommunale arkiv er gennemgået et stort materiale af fattigvæsenets arkivalier uden konkrete resultater. - Mange skibslistes er undersøgt, men også her gælder det, at der ofte kun som hjemsted er noteret: Holbæk eller Holbæk amt. Mormonskibslisterne registrerer kun købstadnavnene, der for undersøgelsesområdet er: Holbæk, Nykøbing og Kalundborg.

Der knytter sig således en vis usikkerhed til den kvantitative undersøgelses resultater.

Breve som kildegrundlag

Autenticitet og objektivitet

En gennemgang af de senere års forskningspublikationer giver indtrykket af, at udvandrerrhistorikere i stigende grad har fået øje for det uvurderlige kildemateriale, de mange tusinde bevarede breve repræsenterer.

Erik Helmer Pedersen nævner i sin forskningsoversigt de store vanskeligheder med hensyn til breve og optegnelser autenticitet og objektivitet, "der kun i få tilfælde giver et eentydigt billede af de dybestliggende bevæggrunde til at rejse ud". (10).

I min undersøgelse har jeg haft mulighed for at anvende et stort indsamlet brevmateriale, der vil blive beskrevet, dels i forbindelse med de enkelte områder, jeg besøgte på turen, dels i en særlig omtale af brevene til Ernst Trier.

Udvandrerrhistorikeren, museumsinspektør Peter Stilling, har i sine undersøgelser påvist udvandrerbrevens store interesse for hele forskningssagen, dels i "Et nyt liv" (8), dels i et foredrag holdt på Marcus Lee Hansen Conferencen i Aalborg 29.juni-3.juli 1992: "A New Life-Danish Emigration to North America 1840-1940. Seen Through Letters". Endvidere i en artikel i *The Bridge* i 1992: "The Significance of the Private Letters in Immigration History". (9) Af disse forskellige udsagn fremgår det, at Peter Stilling mener, det tidligere syn i forskerkredse på breve som autentisk kildemateriale må betragtes i et andet og mere positivt lys, end det tidligere har været tilfældet.

Allerede i begyndelsen af århundredet begyndte professor Karl Larsen en stor indsamling af breve, sendt fra udvandrere. En del af disse breve blev udgivet 1912-14 i fire bind med titlen: "De, der tog hjemmefra". På Det kongelige Bibliotek ligger endnu mange uudgivne breve af denne samling, som jeg har gennemgået, uden dog at finde nogle fra området her. I brevskriverlisten er ganske vist noteret flere fra de undersøgte sogne, men ved en gennemgang af selve brev materialet, fandtes disse breve ikke. Når der fra forskerside har været peget på, at mange breve har været tendentiøse og derfor ikke "a real thing" som sandhedsvidner, må det medgives at der er flere tilfælde, hvor man klart fornemmer formålet med beskrivelserne af pionerlivet og de skrivendes ønsker om at fremstå som ofre, enten for andre danske udvandreteres kulde og uforstand (Sine Hansen, rejst for at udbrede Grundtvigianismen og højne sine landsmænds åndelige stade) (26) eller som forfulgte uskyldigheder, (som forvalterfarmerkonen Laura i alle sine breve til veninden fremstiller sig selv). (27)

I de mange indsamlede breve fra lokalområdet, som jeg har gennemgået, og hvoraf en del citeres i bogens anden del, især under Wisconsin, har jeg ikke fundet noget tilsvarende. Det er jævne oplysninger om udvandrernes liv i det nye land, deres hjemve og ønsker om at høre nyt fra de hjemlige egne, deres håb om en god fremtid for dem selv og deres børn, men også en facination af dette FRIHEDENS LAND, som de næsten alle skriver om.

Selv om det er et stort brevmateriale, jeg har haft adgang til, kan det dog ikke kaldes repræsentativt som en helhed, idet der kun har været en større samling fra en enkelt udvandrer, Bue Bennike, hvis far var lærer på Vallekilde Højskole i en meget lang årrække. Han rejste ud i 1914 og kom på Grand View College, hvor han blev uddannet som præst. Brevsamlingen giver et levende billede af livet på "Det grundtvigske Universitet" og hans præstegerning i Omaha og i de små menigheder i omegnen af skolen. Endvidere af soldatertiden under første verdenskrig. En større samling

»...adelsstanden i Europa har sådan en magt, som styrer så mange tusinde i fattigdom. Jeg véd her i Amerika, det er muligt fattigt nok for mange, men her kan de da få jord, det er det eneste land på jordens overflade, som den rige og fattige mand betaler den samme pris for. Hvis jeg nogen tid kommer til Danmark - jeg skal ikke tage min hat af for en baron - sådan en hob usle blodsugere, adelsstanden i hele Europa er«, skriver denne brevsriver, der også har bramfri kommentarer til mange andre forhold, Amerika contra Danmark. (SE NÆRMERE OM DETTE OG ANDRE BREVE I AFSNITTET OM WISCONSIN).

1

State Hospital, Janus 10. 1889.
 Winnebago P.O. Winnebago Co.
 Wisconsin North America

Dere Ven

Da det er søe lang tid siden at jeg har skrevet til dig so vil jeg da prøve dig nogle ord til og fortelle dig vordendes at det gør mig jeg er da fortidens råde og her det pvel for mig tageser men om taent ved det gamle, jeg har vestid
 Brev fra dig for en lang tid forger min hober jeg da at din stogat bliver mig til, og forteller mig vordendes at din og din familie og sine forældre, og din brider fortæl mig vordendes at i alle har det for jeg lenger meget at høre fra jer alle, jeg tenker at du har hørt at vi havde en meget stor Sommer i flere forskellige Støtter i North America af den grund er tederne for en del dordlige men jeg tenker at - dig bliver

bevarede breve fra en familieudvandring af tømrer Lars Olsens fem børn, Martin, Johannes, Aksel, Karen og Holger fra Fårevejle, var det desværre ikke muligt at få adgang til. Holger er noteret i Politiprotokollen som udrejst til Kenmare, Indiana, den 19. juli 1908. Men jeg finder alligevel, at de mange gennemgåede breve, bedre end tørre tal, giver et billede af disse udvandrere som enkeltpersoner. For bag alle statistikker og beregninger over de langt mere end 300,000, der rejste fra Danmark i perioden 1868-1914 gemmer sig lige så mange enkeltskæbner. Og det er helt sikkert, at kontakten gennem brevene har betydet meget for brevsriverne, men sikkert ikke mindre for modtagerne.

Desværre er de fleste af disse hundredetusinder af breve gået tabt. Det gælder også en stor samling breve fra dette område, sendt til Marie Nygård, f. Holmen, Vallekilde, der i en del år fra 1908 var leder af børnehjemmet i Tyler, Minnesota. Hun korresponderede indtil sin død som næsten 100 årig med mange af "sine" børn fra Amerika. Marie Nygaard har skrevet en beretning om sin rejse i 1907, og skriver bl.a.: "Den 12

I brev efter brev tigger Jens Jensen om at hans »Kjære Ven« vil fortælle ham lidt om gamle venner og familie, barndomshjemmet m.v. - men så vidt vides fik han aldrig svar. (Se endvidere under afsnittet om Wisconsin).

Sherwood June 20. 1893

Kjære Ven Niels Jensen!

Det skulde glæde mig meget om Du kunde give mig en om end nok saa korthatted Oplysning om det gamle danske Pædagogiske Selskab og mine Samtidige der i dit Brev og hvorledes Byen i det hele nu tager sig ud, og hvor mange der har været Børn af mit Fæderland siden jeg forlod det, og hvordan det står til med Anders Christensens Gaard, saavel som hans Hansens ikke at forglemme at hilses jeg Dig at hilses Vennerne og at de skulde have nogen Brev fra mig, saa vil jeg hilses Du, med en Børn, hvor mange ved jeg ikke om de gamle Ven og Landsmand

Jens Jensen og Gertrud Jensen
født Nielsen

Dages Rejse med »Hellig Olav« blev en fornøjelig Oplevelse med Musik og Dans paa Dækket fra Morgen til Aften (...) Men da hun og veninden, som hun skal hjælpe med små børn, når New York og skal igennem Castle Garden, bliver beretningen til en gys, idet de bliver tilbageholdt i 2 døgn uden mad eller mulighed for sengeplads. Men hun slutter rejsebeskrivelsen:

«Bortset fra Opholdet paa Ellis Island, som jeg aldrig glemmer, blev Aarene i Ame-

rika nogle af de bedste, jeg har levet. Jeg mødte mange fine og gode Mennesker, som jeg stadig har Forbindelse med". (12)

Med hensyn til højskolebrevsamlingen til Trier, der vil blive gennemgået særskilt, har jeg heller ikke fundet noget særligt tendentiøst, bortset fra en enkelt brevskriver, der søger at få sit nye religiøse budskab formidlet og at overtale Trier til at tegne abonnement på sektens blad: "Det koster kun så lidt (...) kære Trier". Ellers er det beretninger om pionerlivet, drøftelser af åndelige spørgsmål, bøn om moderation for yngre søskende til ophold på skolen og mange andre ting. En enkelt ønsker Triers råd i et prækært kærestespørgsmål, som hun dog, inden slutningen på sit meget lange brev, selv synes at have fundet en løsning på. I alle brevene giver de tidligere elever stærkt udtryk for deres glæde over opholdet på Vallekilde.

Breve sendt den anden vej over Atlanterhavet var det svært at opspore på min rejse i USA. Men flere har efter min hjemkomst sendt mig kopier af breve, sendt fra en og anden bedstemor, der var på Vallekilde i 1890'erne, og derfra skrev til "Fæstemanden" i det fjerne.

På det nye Immigrantmuseum i Elk Horn, Iowa gøres der nu en stor indsats for at redde så mange breve som muligt, og efter indsamlingslisten, publiceret i "Nyt fra Immigrantmuseet", ser det ud til, at der indkommer en del. Der vil måske derved kunne laves en spændende sammenlignende brevundersøgelse.

Ernst Triers brevsamling

Det er ikke muligt i denne oversigt at karakterisere hver enkelt af brevskriverne. Men der er især to ting, der går igen i brevene. Det ene er den glæde og taknemmelighed alle tidligere elever giver udtryk for over deres ophold på skolen, fordi dette ophold har forandret deres liv og nu i det fremmede giver dem en særlig styrke til at møde de nye udfordringer. Det andet er de mange breve med oplysninger om brevskrivernes møder med gamle Vallekilde-elever, hvor de deler minderne om deres herlige tid på Vallekilde.

Mange spørger Trier til råds, især i åndelige spørgsmål. Flere skriver med åbenbar stolthed om, hvor godt det går dem, en enkelt om, at grunden til hans udvandring var et ønske om at tjene penge til at læse til præst for. En anden, Johannes Bodholdt, er nævnt under Pedersens familiesaga fra Ringsted, Minnesota.

Pastor Kr. N. Pedersen fra Marinette, Wisconsin, der har arbejdet på højskolerne i Ashland og Elk Horn vil gerne have en litteraturliste til opbyggelig børnelitteratur, og desuden vil han også gerne høre Triers mening om en strid i højskoleverdenen derovre. Skal den grundtvigske dansk-amerikanske højskole være "folkelig" eller skal den tage en "Johannes Døber" gerning op?

Simon P. Petersen, der var elev på håndværkerafdelingen i 1887-88, hvorfra han rejste direkte til Amerika, klarer sig godt som murer i Racine, Wisconsin og er blevet vel modtaget, bl.a. af den kendte præst i Chicago, A.C. Nielsen. Men da han nu har fået at vide, at hans lillebror i Ulfborg af en forstokket morbror, der åbenbart ikke er enig i vurderingen af Vallekildes lyksaligheder, er blevet forhindret i at blive elev på skolen i vinteren 1888-89, trods understøttelsen på 100 kroner fra Ringkjøbing amts skoleråd, vil han bede Trier om at intervenere i sagen. Desuden tilbyder han at betale resten af det, skoleopholdet koster.

I 1883 skriver en af de mest omtalte dansk-amerikanske præster og højskolemænd,

En af de få
 udvandrere, der
 tydeligt giver udtryk
 for hvorfor han
 rejste: Nikolaj
 Kristensen, ønskede
 brændende at blive
 præst, og mente at
 kunne tjene pengene
 til uddannelsen i
 Amerika. Han giver
 samtidig udtryk for
 sin store
 taknemmelighed mod
 Trier, for opholdet på
 Vallekilde, og slutter
 med det samme
 ønske, som de fleste
 andre brevskrivere til
 Trier: »det ville
 glæde mig at se et
 par ord fra Dem.
 Gud i vold«.

Dresden 10/8 1886.
 N. Y., N. S. A.

Kære Trier!
 De kan vel næppe forstå hvad jeg og
 ... er vist til Amerika.

Det vil glæde mig meget at se et par ord fra Dem Gud i v.

Kære Trier: Jeg har vist aldrig sagt Dem rigtig
 take, men jeg har dog ment det. Jeg vil nu
 her med sig Dem en rigtig Hjertelig take
 for alt godt og alle de gode dage jeg har til
 bragt hos Dem. Det er lig som en lys tude for
 mig når jeg tænker mig den tid da jeg var
 hos Dem, og tænker mig alt det gode jeg der hørte.
 Ja Gud giver at jeg må blive ved at have
 et med mig alle mine leve dage.
 Nu vil jeg så slutte for denne gang, og mit ønske
 skal være, at der må komme flere og flere på
 Deres skole og få de gode som både mig
 og mange andre har fået, ja Gud Fader giver
 Dem lykke og held med det.
 Med Hjertelig hilsen fra Dem
 hengivne. Nikolaj Kristensen.
 Min adresse. Vest Dresden
 Yates County N. Y.
 North America
 Care of Dr. C. J. Smith.

H. J. Pedersen, der på dette tidspunkt var "Forstander for ASHLAND HØJSKOLE. Karle-
 skole fra 1. Novb. til 1. April \$16 månedlig. Pigeskole fra 1. Maj til 1. August \$14 må-
 nedlig" og „Redaktør af BØRNEVENNEN, som udgives 2 gange månedlig med bil-
 leder for 50 cts. om året" i et brev til Trier om en elev, han selv har givet kost og
 undervisning for halv pris og som nu gerne vil uddanne sig til præst for landsmænd
 i Amerika.

Sømanden Eduard Jacobsen var en af Triers flittigste brevskrivere, fra de forskellige havne, hans skib anløb. Han var elev på Vallekilde Højskoles sømandsafdeling i 1885-86, og fortæller i sine breve dels om livet om bord dels om andre elever fra højskoletiden, som han møder i Amerika. Samtidig giver også han udtryk for glæde over sit Vallekildeophold.

Kjære Trier!

Du er da nu kommen til
 New York og skal gaa med Lest
 til Portorico og derfra hertil igjen.
 Det er jo ikke ret længe siden,
 at De fik Brev fra os; men da jeg
 har lovet at skrive saa vil jeg ogsaa
 holde det, men meget har jeg ikke
 at fortælle. Det kunde være nok
 at opholde sig her i New York
 i nogen Tid, jeg tror her er mange
 i meget at se, men du skal
 Tid og Penges til og ingen af
 Dem har jeg. Andreas skal
 jeg hilse saa mange Gange fra
 og jeg skulde bede Tien hilse Bety
 fra ham ogsaa, vil De ligeledes
 hilse ^{Jacobson, Edward} hende fra mig og sig

„Det er hans Mening, at uddanne sig paa Askov, men for at opnaa en saa fyldig Livsudvikling som mulig før han tager fat paa Kundskabstitlegnelsen er han enig med os om at besøge en af vore særlige Livsskoler først. Vi har henvist ham til Vallekilde, vi kjender ingen bedre. Disse Linjer fremkommer da for at spørge: kan denne unge Mand paa deres Skole faa nogen Nedsættelse i Betalingen, og da hvormeget”.

H. J. Pedersen skriver videre om flere gamle Vallekilde-elever, han dels har på Ashland nu, dels har haft på skolen i Elk Horn. Det ses altså, at Trier og hans højskole har været velkendt i dansk-amerikanske højskolekredse.

Det er først og fremmest udtryk for glæde over deres Vallekilde ophold, beretninger om livet, som det nu former sig for dem i deres nye fædreland, ønsket om livstegn fra Trier med svar på forskellige spørgsmål, især af åndelig art, og bøn om nedsættelse af skolebetalingen for yngre søskende, som de så inderligt ønsker skal opleve Vallekilde. Triers bog: “Femogtyve Aars Skolevirksomhed i Vallekilde” kendes også i Amerika, og flere har glædet sig over herigennem at genopleve deres elevtid.

Andrew Willatsen
216 East Roanoke Street
Seattle, Washington 98102
U. S. A.

April 27, 1964

To the Principal of
Vallekilde Highschool,
Vallekilde, Sjælland, Danmark

22.4.-3. MAJ 1964 -5. MAJ 1964
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Dear Sir:

The writer attended your school during the winter of the years 1899 - 1900 and if my memory serves me right, I paid less than the regular attendance fee. This was helpful to me at the time.

To show my appreciation for the kindness shown me, I am herewith enclosing a U. S. Postal Money Order for One Thousand Kroner to the school.

Wishing you much success in your good work.

Sincerely,

Andrew Willatsen

Encl. 1

Note: At that time my name was spelled
Andreas Willatzen

Note:

Jeg har skrevet dette Brev i Engelsk for jeg har næsten forglemt Dansk, saa jeg haaber at jeg vil be forgiven dette.

*The money Order No are. 5,520,011,605
5,520,011,606*

12. MAJ 1964 . indy. 689,66 kr (= 100 %)
+ 310,35 - (= 45 %)
1.000 01 kr

Bill. og forsendelse skole, kun 7 gælder

Taknemmeligheden over et skoleophold på Vallekilde er et gennemgående tema i de gamle breve, men også Triers efterfølgere bliver takket, her i brevet fra 1964. Andrew Willatzen skriver blandt andet: »Jeg gik på skolen i vinteren 1899-1900, og hvis jeg husker rigtigt, betalte jeg mindre, end de normale skolepenge. Det var en hjælp for mig dengang. For at vise min taknemmelighed for den venlighed der blev vist mig, indlægger jeg hermed i postcheck 1.000 kr. til skolen. Jeg ønsker jer fortsat succes i jeres gode arbejde«.

Uddrag af brevskriverliste:

Højskoleforstander Ernst Johannes Trier og hustruers arkiv. Rigsarkivet. Arkivnr. 6570, A5.

Udvandrerbreve fra Amerika til E. Trier:

- Bodholdt, Johannes, Waterloo, USA. 1887.
Christensen, Carl (Charley), Almira, USA. 1890.
Gydesen, præst, USA. 1889.
Hansen, C., Austen, Texas, USA. 1889.
Henriksen, Marinus, sømand. 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, udat.
Jacobsen, Eduard, sømand. 1886, 1887, 1883, 1889, udat.
Jørgensen, Johannes, Chicago. 1890.
Jørgensen, Mads Peter, Chicago. 1883, 1884.
Knudsen, K., Erwin, Kingsbury Co. S. Dakota. 1891.
Kristensen, Nicolaj, West Dresden, Y.C., USA. 1886.
Lassen, Viggo, Clay Co. Dakota, USA. 1882, 1883, 1887, 1889.
Lillesø, Jens Peter, Manistee, Michigan, USA. 1867, 1881.
Lund, Jens, Davenport, Iowa, USA. 1890.
Madsen, S.H., præst, Ferndale Humbold Co., Cal., USA. 1890.
Nielsen, Christine, Marquam, Oregon, USA. 1891.
Nielsen, Niels Peter, Brownnton, Minnesota, USA. 1893.
Olesen, J.P., Salinas Monterey, Cal., USA. 1884.
Pedersen, Chr. (Kr.)N., præst, Marinette, Wisconsin, USA. 1884, 1890.
Pedersen, H.J., højskoleforstander, Ashland Michigan, USA. 1883.
Pedersen, H.P., New York. 1884.
Pedersen, Hans Peder, missionær, Perth Amboy St., New Jersey, USA. 1880, 1881, 1882.
Pedersen, Søren Kr., Elgin, Ill., USA. 1890.
Petersen, Simon P., Racine, Wisconsin, USA. 1888.
Poulsen, Pouline, Atlantic, Iowa, USA. 1887, 1889, 1890.

E. Liste over øvrige hjælpere i projektet

Følgende har givet mig væsentlige oplysninger eller lånt mig breve og billeder til kopiering, og det har været en stor hjælp i min undersøgelse, som jeg er meget taknemmelig for:

Andersen, Frank	Knudsen, Marie
Aundorff, A.	Koch, Ruth
Bøttger, J. F.	Korsgaard, Peter
Christoffersen, Esther	Kragh, Gerda
Dragsholm Bibliotek	Kristensen, Esther
Dragsholm Lokalarkiv	Larsen, Agnethe
Dragsholm Rådhus	Larsen, Birgit F.
Ehlers, Mette	Larsen, Børge
Eriksen, Erik	Larsen, Erik
Eriksen, Rigmor	Larsen, Gerda
Fabrin, Gert	Larsen, Jørgen Salling
Gyldenkærne, Arne	Larsen, Kirsten
Hemmingsen, Ellen	Larsen, Poul Ejvind
Holbæk Bibliotek	Larsen, Steen
Holst Christensen	Mackintosh, Jette
Hylleberg, Bent	Madsen, Ingrid
Jacobsen, Dagmar	Møllegaard, Emil
Jensen, Arne	Nielsen, Esther
Jensen, Grethe og Harry	Nielsen, Kjeld
Jensen, Gustav	Nielsen, Aase
Jensen, Jytte	Nyrup, Christine
Jensen, Poul	Otto, Peter J.
Jensen, Svend Aage	Pedersen, Emil
Jepsen, Kamma	Regionalradioen, Næstved
Johansen, Leif	Slagelse Centralbibliotek
Jørgensen, Benny	Sørensen, Birthe
Jørgensen, Bente	Udsholt, Oline og Oscar
Kildehøj, Herlöv	Udvandrerarkivet
Kjærsgaard, Bent	West Nielsen, Birgitte
Klink, Grethe Ammentorp	Wittrup Jensen, Helene
Klinksgaard, Aksel	Zachariasen, Kitty

Al den interesse og hjælp, jeg på de mange måder har mødt, har været med til at gøre hele projektet endnu mere spændende, og jeg kunne have nævnt endnu flere, men må nøjes med at takke alle de øvrige hjerteligt, herunder de mange andre arkiver og biblioteker. Samtidig må jeg beklage at det ikke har været muligt at medtage alle oplysninger. Mine mange amerikanske hjælpere er omtalt i anden del af bogen.

F. Benyttede arkiver og biblioteker i Danmark

1. Askov Højskole, arkiv og bibliotek.
2. Baptisthøjskolen, Tølløse, arkiv og bibliotek.
3. Bjergsted Lokalhistoriske Arkiv.
4. Centralbiblioteket, Slagelse, arkiv og bibliotek.
5. Dragsholm Bibliotek, arkiv og bibliotek.
6. Dragsholm Rådhus, kommunearkivet.
7. Holbæk Bibliotek, arkiv og bibliotek.
8. Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige, København, arkiv.
9. Kildehøj, Herløv, uddrag af privatarkiv.
10. Kongelige Bibliotek, Det, bibliotek, håndskrifts- og småtryksamlingen.
11. Landsarkivet for Sjælland m.m., København.
12. Rigsarkivet, København.
13. Statens Erhvervshistoriske Arkiv, Århus.
14. Statsbiblioteket, Århus.
15. Udvandrerarkivet, Aalborg.
16. Universitetsbiblioteket, 1. afd., København, dansk-amerikansk avissamling.
17. Vallekilde Højskole, arkiv og bibliotek.

Kilder

Landsarkivet, København:

Københavns Politi's udvandrersager:

Journaler for udvandringssager 1868-1914.

Registre over udvandrede, direkte 1868-1914

Registre over udvandrede, indirekte 1868-1914

Skibsekspeditionssager, direkte udvandrede 1868-1914

Protokoller over agenter og underagenter.

Adelersborg godsarkiv

Holbæk Amts arkiv

Kirkebøger

Folketællinger

Nykøbing Sj. Byfoged. Afd. G. Pasjournal 1862-1888.

Askov Højskole:

Elevprotokoller

Baptistsamfundets Arkiv, Tølløse:

Medlems Protokol for De døbte Christnes Menighed i Sepperup nu Snevre nu Holbæk Menighed 1845 - 1900.

Fortegnelse over Medlemmerne i Holbæk Baptistmenighed fra 1. Januar 1901 til 1. Januar 1949.

Dragsholm Rådhus:

Fattigprotokoller

Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Helliges arkiv, København

Den skandinaviske Missions Medlemmer early 1852-1947

Diverse arkivalier i forbindelse med hjembragte arkivalier fra arkivet i Salt Lake City

Herløv Kildehøjs arkiv:

Udvandrere til Amerika

Det Kongelige Bibliotek. Håndskriftsamlingen:

Professor Karl Larsens brevsamling

Ludvig Schrøder og Ernst Triers brevveksling

Småtrykssamlingen: diverse jubilæumsskrifter, brochurer m.m.

Rigsarkivet. Privatarkiver: Ernst Triers brevsamling: breve fra tidligere elever i Amerika

Valdemar Bennikes brevsamling: breve fra Bue Bennike

Statens Erhvervs Historiske Arkiv, Århus: Dokumenter fra Chicagos danske konsulats arkivsamling. (Depot fra Rigsarkivet)

Udvandrerarkivet, Aalborg:

Alf.kartotek, billed-og udklippssamling.

Registre til følgende brevsamlinger: Anders Bobjerg, Halvdan Helweg, Thorvald Helveg, Peter Kjølhede.

Vallekilde Højskoles arkiv:

Elevforeningens protokoller, elevdagbøger, breve, billeder.

G. Litteratur: bøger og tidsskriftartikler

Bøger og artikler, udgivet i Danmark, er noteret uden hjemsted og forlagsopgivelse. Bøger, erhvervet ved gave eller køb i USA, er mrk.: *AM*. efter indførslen.

Amerika - Utopia: udvandringen til USA og amerikaopfattelsen i Danmark 1870-1920, 1982.

America - the melting pot? the immigrant experiences in fiction and non-fiction, 1985.

Andersen, A.M.: Hvor Danskerne i Amerika findes. Blair, Nebraska. 1903.

Andersen's Yearbook Almanac og Adressebog for Danske i Amerika. Omaha, Nebraska, 1919, 1921, 1926.

Appel, Erik: Danmarks Folkehøjskole 1884-1944, 1944.

Askov. A Scrapbook of Memoires 1906-1986/ edited by Hertha Hansen, Askov, Minnesota, 1986. *AM*.

Begtrup, Holger: The Folk High Schools of Denmark and the Development of a Farming Community. By Holger Begtrup, Hans Lund, Peter Manniche, 1929.

Berrett, William Edwin: Den genoprettede kirke. En kortfattet beretning om Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige. Dens vækst og dens lærdomme, 1961.

Betsinger, Signe: Danish Immigrant Homes. Glimpses from Southwestern Minnesota. St. Paul, Minnesota, 1986. *AM*.

Billesbach, Ann E.: The Danish Folk High School. Its History and Its Transplantation To the United States. The State University of New York College at Oneonta, 1982. *AM*.

Bobjerg, Anders: Det danske Brodersamfunds Vejviser, Omaha, Nebraska, 1917.

Bobjerg, Anders: En dansk Nybygd i Wisconsin. (Særtryk af „Folkelæsning“, nr. 24, 1909), 1909.

Bredmose, Henrik: Kampen om Danskheden, 1990.

Cavling, Henrik: Fra Amerika, 1897. Bd. 1-2.

A Century at Danebod/ edited by Ardis Petersen, Ove Johansen and Elsie Hansen. Tyler, Minnesota, 1985. *AM*.

Chicago Danish American Society Register. Chicago /ved Magnus Sørensen, 1927.

Christensen, Carlo: De første danske i Ny York, 1953.

Christensen, Dorte: Dannede kvinders udvandring til Amerika, i: Emigranten . Årsskrift for Dansk Udvandrerhistorisk Selskab, nr. 3, 1987, s. 18-27.

Christensen, Thomas P.: A History of the Danes in Iowa, Solvang, California, 1952.

Christianson, J.R.: The Letters of Marcus Lee Hansen: Marcus Lee Hansen Immigrant Conference 29 June - 1 July 1992, Aalborg.

Den danskfødte Amerikaner. Red. af Max Henius. Chicago, 1912.

De danskes vej. Danske pionerer og dansk virke under alle himmelstrøg/ red. A. Kamp, Gunnar Hansen, Aage Heinberg, 1950-51. bd. 1-3.

- The Dream of America*. Moesgaard, 1986. AM.
- Duus, Erling*: Danish American Journey. Franklin, Massachusetts, 1971 AM
- Ehlers, Søren: En lokal grundtvigsk bevægelse. 1977.
- Emigrationen fra Norden indtil 1. verdenskrig*. Rapporter til Det nordiske historikermøde i København 1971. 1971.
- Falbe Hansen, V.*: Udvandringen i vor Tid i: Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1873, s. 273-95.
- Fischer-Hansen, Carl*: Fra Amerika. Et Bidrag til Oplysning om Forholdene i de Nordamerikanske Fristater, 1903.
- Fribert, L.J.*: Haandbog for Emmigranter til Amerika Vest, 1847.
- From Scandinavia to America*. Proceedings from a Conference held at Gl.Holtegaard. Edited by Steffen Elmer Jørgensen, Lars Scheving and Niels Peter Stilling, 1987.
- Frøkjær-Jensen, Ida*: *Udvandreragenter: Vulkanen. Ren Lava. Tema 1994, s. 8-10*
- Frøkjær-Jensen, Ida*: *Kilder til dansk udvanderhistorie: Vulkanen. Ren Lava. Tema 1994, s. 28-30*
- Frøkjær-Jensen, Sven*: Damp og Jern. Danskernes virkelighed 1870-1914, 1987.
- Hale, Frederic*: Danes in North America. Seattle: Washington Press, 1985.
- Hansen, Marcus Lee*: The Immigrant in American History. Cambridge, Mass., 1942.
- Hansen, Povl*: Ernst Triers efterladte Papirer i Udvalg, 1895.
- Hansen, Povl*: Højskoleforstander Ernst Trier. 1928-29, 1929. Bd. 1-2.
- Hansen, Thorvald*: Danish Immigrant Archival Listing. A Guide to Source Materials Related to the Danish Immigrant in America to be found in Repositories in the United States, Canada, and Denmark. Grand View College, Iowa, 1988. AM.
- Hansen, Thorvald*: School in the Woods. Des Moines, Iowa, 1977. AM.
- Hansen, Thorvald*: We laid Foundations here. The early History of Grand View College, Des Moines, Iowa, 1972. AM.
- Hartwick, Sophus*: Danske i California og Californias History. San Francisco, 1939. Bd. 1-2.
- Heynen, Jim*: One Hundred over 100. Moments with One Hundred North American Centenarians, 1990. (Privat lån, Ingrid Madsen).
- Hjort Hansen, Marianne m.fl.*: Breve fra Amerika. Danske udvanderbreve 1874-1922, 1982.
- Holt, Ane Dorthe*: Studier i dansk befolkningshistorie. I: Studier i dansk befolkningshistorie 1750-1890, ed. H. Chr. Johansen, 1976..
- Hvidt, Kristian*: Flugten til Amerika eller Drivkræfterne i masseudvandringen fra Danmark 1868-1914. Disputats, 1971.
- Hvidt, Kristian*: Danske veje vest på - en bog om udvandringen til Amerika, 1976.
- Hvidtfeldt, Arild*: Nordamerika. 1976.
- Hylleberg, Bent*: Førsters Breve, 1984.
- Hylleberg, Bent*: Et kirkesamfund bliver til. Danske baptisters historie gennem 150 år, 1989.
- Høirup, Henning*: Frederik Lange Grundtvig, 1955.
- I am født i Danmark*. En beskrivelse af den danske udvandring til Amerika i perioden 1868-1914, 1984.
- Jensen, Adolf*: Udvandring. Foredrag i Nationaløkonomisk Forening 3.12.1903 i: Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1904, s. 65-90.
- Jensen, Arne Hall*: Den Dansk-Amerikanske Historie. En udførlig Skildring af de danske Udvandrere til Amerika fra tidligste Tid til vore Dage, 1937.
- Jensen, Hans*: Vi tredie - klasses udvandrere, 1978.
- Jensen, Harald*: Missionsbiblioteket. Årg. 1, Hefte 1.: Blair, Nebraska, 1900.
- Jørgensen, Steffen Elmer*: Community Transplantations in Danish Emigration? Examples From The Islands Lolland-Falster and Møn: Marcus Lee Hansen Immigrant Conference 29 June - 1 July 1992, Aalborg.

- Kadgibn, Karen*: Life on Lilac Hill. Sketches of Karen and Chresten Pedersen's Prairie Years, i: The Bridge nr. 8, 1982, s.33-50. AM.
- Kadgibn, Karen*: Livet på Lilac Hill. Blue Earth, Minnesota, 1981. Upubliceret.
- Kjær, Iver og Mogens Baumann Larsen*: „De messy ting“. Om kodeskift i dansk-amerikansk. I: Festskrift til Kristian Hald på Halvfjerdsårsdagen 9.9.1979, 1979.
- Kjær, Iver og M. Baumann Larsen*: Dansk i Dakota. I: Årsskrift/Carlsbergfondet 1981.
- Larsen, Helge*: Avis, egn og folk. Holbæk Amts Venstreblad, 1980.
- Larsen, Karl*: Danske Nybyggere, 1910.
- Larsen, Karl*: De, der tog hjemmefra, 1912-1914. Bd. 1-4.
- Larsen, Ulla Margrethe*: En kvantitativ undersøgelse af udvandring fra Danmark til USA 1870-1913, 1979.
- Lindberg, Elise*: Bør de dannede Kvinder udvandre? i: Højskolebladet 1888, sp.870-73.
- Mackintosh, Jette*: Danish Ethnic Life and Settlement in Elk Horn and Kimbalton, Iowa: Marcus Lee Hansen Immigrant Conference 29 June - 1 July 1992, Aalborg.
- Mackintosh, Jette*: Danskere i midtvesten - Elk Horn-Kimbalton bosættelsen 1870-1925. 1993.
- Mabler, Benedicte*: Cathrine og Valdemar - et udvandrepar's skæbne skildret gennem breve, 1975.
- Matteson, Jean and Edith*: Blossoms of the Prairie. The History of the Danish Lutheran Churches in Nebraska. Lincoln, Nebraska, 1988. AM.
- Mogensen, Else*: Askov. En by i Minnesota, 1984.
- Mormonerne* (Medlemmer af Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige) i danske aviser i årene 1850-1851. Udgivet af Jørgen W.Schmidt, 1980.
- Mortensen, Enok*: Danish-American Life and Letters. Bibliografi. Des Moines, Iowa, 1945.
- Mortensen, Enok*: A Danish Boyhood. Junction City, Oregon, 1981.
- Mortensen, Enok*: The Danish Lutheran Church in America, Philadelphia, 1967.
- Mortensen, Enok*: Grundtvigs Influence on American Education i: The Bridge 1983, Number 1, s.80-94. Junction City, Oregon, 1983. AM.
- Mortensen, Enok*: Den lange plovfure. Historien om præsten Peder Bro og hans familie og om det, der skulle blive Den danske Kirke i Amerika, 1984. AM.
- Mortensen, Enok*: Schools for life. A Danish-American Experiment in Adult Education. The Grundtvigian Folk Schools in America. Junction City, Oregon: Danish American Heritage Society, 1979. AM.
- Mortensen, Enok*: Seventy-five Years at Danebod. 1961.
- Mullen, Robert*: Mormon, 1971.
- Møller, C.F.J.*, Dansk Vice-Consul for Staten Wisconsin: Staten Wisconsin beskrevet med særligt Hensyn til denne Stats fortrinlige Stilling som et fremtidigt Hjem for Emigranter fra Danmark, Norge og Sverrig. Udgivet for Statens Regning. Madison, Wis., 1865.
- Nedergaard, Paul*: Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie 1849-1949, 1954. Bd. II, Roskilde Stift.
- Nielsen, Chr. B.*: Praktisk Raadgiver for Udvandrere til Amerika. Udarbejdet med særligt Hensyn til Regeringens Friland og dets Erholdelse i de vestlige Stater. Af Chr. B.Nielsen. Forh. Fredsdommer i Omaha, Nebraska. (1871). Udg. med forord af H.J.Strandberg, 1975.
- Nielsen, John Mark*: The Hansen-Menger's Collection: Eleven Thousand Letters of Extended Family Correspondence from the 1880's to the 1970's: Marcus Lee Hansen Immigrant Conference 29 June - 1 July 1990, Aalborg.
- Nielsen, John Mark and Peter L.Petersen*: Peter Sørensen Vig, Danish-American Historian + Bibliography: Marcus Lee Hansen Immigrant Conference 29 June - 1 July 1992, Aalborg.
- Nordentoft, Jobs.*: Blandt danske i Amerika, 1906. s.II: „Min sidste Hilsen og Tak til mit kære Hjem inden jeg forlader Danmark 5 Sept 1907, Marie Holmen“.
- Norman, Hans*: Från Bergslagen til Nordamerika, 1974.

- Nyholm, Poul C.* The Americanization of the Danish Lutheran Churches in America.. Kbh.: Kirkehistoriske Studier, 1963.
- Olsen, Anne Lisbeth og Niels Peter Stilling:* Et nyt liv. Den danske udvandring til Nordamerika i billeder og breve, 1985.
- Olsen, Valdemar:* Fårevejle Højskole 1907 - 1957. u/år.
- Ostergren, Robert C.:* A Community Transplanted. The Trans-Atlanttic Experience of an Swedish Immigration.
- Ostergren, Robert C.:* The Transplanted Swedish Rural Immigrant Community in the Upper Middle West, i: Scandinavia Overseas /edited by Harald Runblom and Dag Blanck. 2. udg. Uppsala, 1990.
- Ovesen, Vivian:* Odsherred - en bibliografi, 1969.
- Pedersen, Erik Helmer:* Danish Farmers in the Middle West, i: The Bridge, Vol. 5, 1982, s. 51-68.
- Pedersen, Erik Helmer:* Drømmen om Amerika. Politikens Danmarkshistorie, 1985.
- Pedersen, Erik Helmer:* Rapport over en studierejse til dansk-amerikanske arkiver og biblioteker i De forenede Stater i tiden 28. september-30. november 1979. Upubliceret.
- Pedersen, Erik Helmer:* Udvandring fra de danske landdistrikter i: 1066 Tidsskrift for Historisk Forskning, 1975, 4. årg. 4-5, s. 3-19.
- Petersen, Peter L.:* The Danes in America. Minneapolis, Minnesota, 1987. AM.
- Petersen, Peter L.:* The Place called Dana. The Centennial History of Trinity Seminary and Dana College. Blair, Nebraska, 1984. AM.
- Petersen-Blidstrup, Ferd.:* Degnen Lyder Høyers Beskrivelse af Grevinge Sogns Historie, 1921.
- Riber Christensen, Elisabeth:* Bibliografi over dansk-amerikansk udvandrers historie, 1986.
- Risegaard Jakobsen, Marie og Børge Bay:* Niels Hansen Risegaard, 1979.
- Runblom, Harald:* Scandinavians Overseas. Uppsala, 1986.
- Rørdam, Thomas:* Folkehøjskolen, 1966.
- Schmidt, Jørgen W.:* Mormonernes forsøg med Flerkoneri 1843-1890, 1983.
- Schmidt, Jørgen W.:* Oh, du Zion i vest. Den danske mormonemigration 1850-1900, 1965.
- Schrøder, L.:* Om Ernst Trier. Højskole, Valgmenighed og Friskole, i: Højskolebladet 1894, sp. 897-902, 907-912.
- Schrøder, L.:* Om Ernst Trier. Skoler for Sømænd og Fiskere. Svensk Gymnastik i: Højskolebladet 1894, sp. 961-974.
- Schrøder, L.:* Om Ernst Trier. Sorg og Sygdom. Triers Personlighed, i: Højskolebladet 1894, sp. 993-1004.
- Selections from „Minnesota History“.* A Fiftieth Anniversary Anthology. Minnesota Historical Society. St. Paul, 1965. AM.
- Semningsen, Ingrid:* Drøm og Dåd. Utvandringen til Amerika. Oslo, 1975.
- Semningsen, Ingrid:* Veien mot Vest. Oslo, 1941, 1950. Bd. 1-2.
- Skrubbeltrang, Fridlev:* Den danske folkehøjskole, 1946.
- Skårdal, Dorothy Burton:* The Divided Hearth. Scandinavian Immigrant Experiences Through Literary Sources. Oslo, 1974. Disputats.
- Stilling, Niels Peter:* A New Life - Danish Emigration to North America 1840-1940 Seen Through Letters: Marcus Lee Hansen Immigration Conference 29 June - 1 July 1992, Aalborg.
- Stilling, Niels Peter:* The Significance of the Private Letter, i: The Bridge, 1990, Vol. 15, Number 2, s. 35-50.
- Stilling, Niels Peter:* Udvandringen fra Frederiksborg Amt 1869-1899, i: Erhvervshistorisk Årbog 1978, nr. 28, s. 95-148.
- Topsøe, V.C.S.:* Fra Amerika, 1872.
- Trap Danmark:* Første Deel, 1858.
- Trap Danmark:* 4. udgave. 1920-1930. Bd. II, X.
- Trier, Ernst:* Fem og tyve Års Skolevirksomhed i Vallekilde. Trykt for Venner. 2. udg., 1893.

Valbak, Åge: Oprør mod statskirken. Danske baptisters opbrud i normer og social adfærd gennem 150 år, 1984.

Vang, C.O.: Hørve Friskole 1867-1942, 1943.

Vig, P.S.: Danske i Amerika. Nogle Blade af den danske Udvandrings Historie, særlig den ældre. Blair, Nebraska, 1908-1909. AM.

Vig, P.S.: Dansk Luthersk Mission i Amerika i Tiden før 1884. Blair, Nebraska, 1917. AM.

Vig, P.S.: Den danske Udvandring til Amerika, dens Aarsager og Veje. Blair, Nebraska, 1915.

Vig, P.S.: Elk-Horn i Iowa 1875 - 1900. Blair, Nebraska, 1901.

Winther, Sophus K.: Nebraska er mit hjem, 1948.

Vækkelsesernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede. Bd.2. De sjællandske vækkelser af Knud Banning, 1961.

Vækkelserne og troslivet i Bjergene, Fårevejle Sogn. 1961. Upubliceret.

Wurtz Sørensen, Jørgen: Rejsen til Amerikas Zion, 1985.

Aviser og tidsskrifter:

The Bridge. Journal of the Danish American Heritage Society. Junction City, Oregon, 1978-1997. AM.

Emigranten. Årsskrift for Dansk Udvandrerhistorisk Selskab. 1985, 1986, 1987.

Fra Holbæk Amt. Historiske Årbøger, 1907-1915

Fra Holbæk Amt. Historiske Årbøger, Registratur 1907-1975.

Fra Vallekilde Folkehøjskole 1894-1997.

Holbæk Amts Avis 1867-1873.

Holbæk Posten 1869-1873.

Højskolebladet 1878-1920.

Den indre Missions Tidende. Årgang 1882, 1884, 1885.

Kors og Stjerne. Budbærer mellem Amerika og Danmark 1889-1898.

Tiden. Ugeblad for Politik og folkelig Oplysning. 1. Aarg. 1910-11.

I Universitetsbiblioteket, 1. afd.'s udenlandske avissamling er research foretaget i følgende dansk-amerikanske aviser:

Dansk-Amerikaneren. New York 1906-1911.

Dansk Folketidende, Omaha, Nebraska 1903-1905.

Dannebrog, Omaha, Nebraska 1888.

Dannevirke, Cedar Falls, Iowa, 1884-1889.

Den Danske Pioneer, Omaha, Nebraska 1902-1905.

Racine-Posten, Racine 1905.

H. Noter

Forkortelser:

Hvidt, Kristian: Kr.H.

Pedersen, Erik Helmer: EHP

(1) Trap Danmark. 4. udg. Kbh. Gad, 1920-1930. Bd. II og X.

(2) Kr.H. Flugten til Amerika. Aarhus. Universitetsforlaget, 1971, s. 237.

(3) Kr.H. Flugten til Amerika. Aarhus. Universitetsforlaget, 1971, s. 148-49.

(4) Kr.H. Flugten til Amerika. Aarhus. Universitetsforlaget, 1971, s. 324-25.

(5) Kors og Stjerne. 1891, nr. 6, s. 52.

(6) The Bridge. 1992, no. 2, s. 38.

(7) Hale, Freric. Danes in North America. Seattle. Washington Press, 1985, s. 3.

(8) Den indre Missions Tidende. 31. Aarg. Søndag den 23. Marts 1884, s. 186-87.

(9) Den indre Missions Tidende. 31. Aarg. Søndag den 10. Maj 1885, s. 323-33.

(10) EHP. Udvandringen fra de danske landdistrikter, i: 1066. Tidsskrift for historisk Forskning, 1975, s. 3-19.

(11) Kr.H. Flugten til Amerika. Aarhus. Universitetsforlaget, 1971, s. 36-40.

(12) Trap Danmark. Specielle Del. Kbh. Gad, 1858.

(13) Fra Holbæk Amt, 1937, s. 165.

(14) Fra Holbæk Amt, 1923, s. 2.

(15) Fra Holbæk Amt, 1923, s. 14-15.

(16) Højskolebladet 20.7. 1894, sp. 897-912.

(17) P. S. Vig. Danske i Amerika, s. 24.

(18) P. S. Vig. Danske i Amerika, s. 25.

(19) Kr.H. Danske veje vestpå. Kbh. Politiken, 1976, s. 77.

(20) Trap Danmark. 4. udg. Kbh. Gad, 1920-1930. Bd. II.

(21) Ernst Trier, tale ved indvielsen af Øvelseshuset i 1884.

(22) Anne Lisbeth Olsen og Niels Peter Stilling. Et nyt liv. Kbh.,. 1985, s. 7.

(23) Edith og Jean Matteson. Blossoms of the Prairie. Lincoln, Nebraska, 1988, s. 113, 115, 189, 191.

(24) Vækkelserne og troslivet i Bjergene i Faarevejle Sogn, 1961.

(25) Kr.H. Flugten til Amerika. Aarhus. Universitetsforlaget, 1971, s. 7.

(26) Professor Karl Larsens brevsamling

(27) Professor Karl Larsens brevsamling

I. Appendix. Tabeller

TABEL 3

Civilstand: kvinder 1868–1872

Datter	3		
Enke	1		
Hustru	22		
Ingen stillingsbetegnelse	2		
Jomfruer	3		
Pige	4		
Sypige	1		
Ialt	36		
<i>Datter</i>	3	=	8,4%
<i>Enke, ingen stillingsbetegnelse</i>	3	=	8,4%
<i>Hustru</i>	22	=	61,2%
<i>Jomfru, pige, sypige</i>	8	=	22,0%
<i>Ialt</i>	36	=	100%

TABEL 4

Civilstand: mænd 1868 - 1872

Bødker	1		
Gartner	2		
Landmand/landmandssøn	53		
Skomager	2		
Smed	1		
Snedker	2		
Tjenestekarl	1		
Tømrer	1		
Ialt	63		
<i>Landmand/landmandssøn</i>	53	=	84,0%
<i>Håndværker</i>	7	=	11,0%
<i>Gartner</i>	2	=	3,3%
<i>Tjenestekarl</i>	1	=	1,7%
<i>Ialt</i>	63	=	100%

TABEL 5

Antal kvinder og piger (*direkte udvandrede) 1868 - 1872

Piger 0-14 år = 1. Kvinder 15-80 år = 7.

	Holbæk Amt	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	0	0	0	0	0	0	0
5-9 år	0	0	0	0	0	0	0
10-14 år	1	0	0	0	0	0	1
<i>Piger ialt</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1</i>
15-19 år	0	0	0	0	0	0	0
20-24 år	3	0	0	0	0	0	3
25-29 år	0	0	0	0	0	0	0
30-34 år	1	0	0	0	0	0	1
35-39 år	0	0	0	0	0	0	0
40-44 år	0	0	0	0	0	0	0
45-49 år	2	0	0	0	0	0	2
50-54 år	0	0	0	0	0	0	0
55-59 år	0	0	0	0	0	1	1
60-64 år	0	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	0	0	0	0	0
15-80 år	6	0	0	0	0	1	7

TABEL 6

Antal mænd og drenge (direkte udvandrede) 1868 - 1872

Drenge 0-14 år = 5. Mænd 15-80 år = 18.

Af de udvandrede mænd, udgør alene aldersgruppen 15 - 34 år, 72%

	Holbæk Amt	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	1	0	0	0	0	0	1
5-9 år	0	0	0	0	0	0	0
10-14 år	2	0	0	0	0	2	4
<i>Dr. ialt</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>5</i>
15-19 år	0	0	0	0	0	0	0
20-24 år	0	0	0	0	2	1	3
25-29 år	5	0	1	1	0	0	7
30-34 år	0	0	1	1	0	1	3
35-39 år	0	0	0	0	0	0	0
40-44 år	1	0	0	0	0	2	3
45-49 år	0	0	0	0	0	0	0
50-54 år	2	0	0	0	0	0	2
55-59 år	0	0	0	0	0	0	0
60-64 år	0	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	0	0	0	0	0
15-80 år	8	0	2	2	2	4	18

TABEL 7**Antal kvinder og piger (indirekte udvandrede) 1868 - 1872***Piger 0-14 år = 15. Kvinder 15-80 år = 29.**Af de udvandrede kvinder, udgør aldersgruppen 15 - 34 år, 55,2%*

	Holbæk Amt	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	5	0	2	0	0	0	7
5-9 år	2	0	1	0	0	0	3
10-14 år	2	0	2	1	0	0	5
<i>Piger ialt</i>	<i>9</i>	<i>0</i>	<i>5</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>15</i>
15-19 år	1	0	0	0	0	1	2
20-24 år	4	0	1	0	0	0	5
25-29 år	5	0	1	0	0	0	6
30-34 år	1	0	1	0	0	1	3
35-39 år	0	0	1	1	0	0	2
40-44 år	4	0	0	0	0	0	4
45-49 år	2	0	0	0	0	0	2
50-54 år	0	0	0	1	0	0	1
55-59 år	3	0	0	1	0	0	4
60-64 år	0	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	0	0	0	0	0
15-80 år	20	0	4	3	0	2	29

TABEL 8**Antal mænd og drenge (indirekte udvandrede) 1868 - 1872***Drenge 0-14 år = 16. Mænd 15-80 år = 45.**Af de udvandrede mænd, udgør alene aldersgruppen 15 - 34 år, 71%*

	Holbæk Amt	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	6	0	3	0	0	0	9
5-9 år	6	0	1	0	0	0	7
10-14 år	0	0	0	0	0	0	0
<i>Dr. ialt</i>	<i>12</i>	<i>0</i>	<i>4</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>16</i>
15-19 år	6	0	0	0	0	1	7
20-24 år	12	0	0	0	0	0	12
25-29 år	6	0	0	0	0	0	6
30-34 år	6	0	1	0	0	0	7
35-39 år	3	0	1	0	0	0	4
40-44 år	2	0	1	0	0	0	3
45-49 år	2	0	0	0	0	0	2
50-54 år	0	0	0	2	0	0	2
55-59 år	1	0	0	0	0	1	2
60-64 år	0	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	0	0	0	0	0
15-80 år	38	0	3	2	0	2	45

FORETRUKNE STATER

<i>Periode 1873 - 1914</i>	Voksne	Børn	Familier	Bemærkninger
Dakota	4	0	0	
Florida	1	0	0	
Idaho	2	0	0	
Illinois	25	0	0	21 til Chicago
Iowa	45	10	3	
Massachusetts	3	0	0	
Michigan	12	0	0	
Minnesota	25	6	4	
Montana	1	0	0	
Kansas	2	0	0	
Nebraska	6	5	1	
New York	84	19	8	
Pensylvania	2	0	0	
Philadelphia	1	0	0	
South Dakota	3	0	0	
Texas	1	0	0	
Washington	1	0	0	Seattle
Wisconsin	33	6	3	
Usikker destination	10	0	2	

Ialt 261 46 20
 Personer ialt = 307

Kvinder: 78 Piger: 28
 Mænd: 183 Drengene: 18

Heraf er 20 familier + 223 voksne – 85,4% er altså enkeltudvandrere.

Indvandrerne fordeling i de to foretrukne stater:

Iowa:

Armstrong 1
 Aurelia 1
 Cedar Falls 13
 Council Bluffs 3
 Des Moines 3
 Dike 7
 Kimbalton 2
 Reinbeck 10
 Sioux City 2
 Waterloo 3

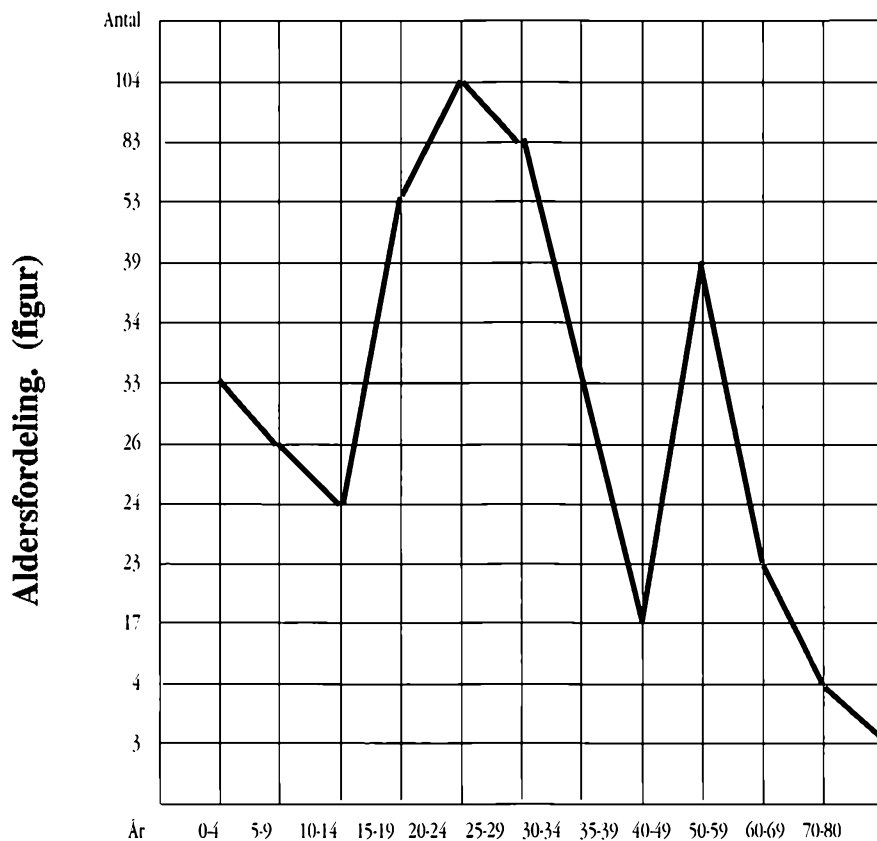
Wisconsin:

Berlin 2
 Camp Douglas 2
 Eau Clair 1
 Kenosha 2
 Manitoba 2
 Millwaukee 2
 Neenah 4
 Oshkosh 1
 Racine 7
 Sherwood 1
 Wakonda 6
 Waupaca 2
 Wisconsin 1

ALDERSFORDELING

Aldersfordeling i 5- og 10-års grupper for udvandrere fra Dragsholm Kommune 1868 - 1914

<i>Alder</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
0 - 4 år	33	7,4%
5 - 9 år	26	5,9%
10 - 14 år	24	5,5%
15 - 19 år	53	12,0%
20 - 24 år	104	23,3%
25 - 29 år	83	18,7%
30 - 34 år	34	7,7%
35 - 39 år	17	3,8%
40 - 49 år	39	8,8%
50 - 59 år	23	5,3%
60 - 69 år	4	0,9%
70 - 80 år	3	0,7%
Ialt	443	100,0%

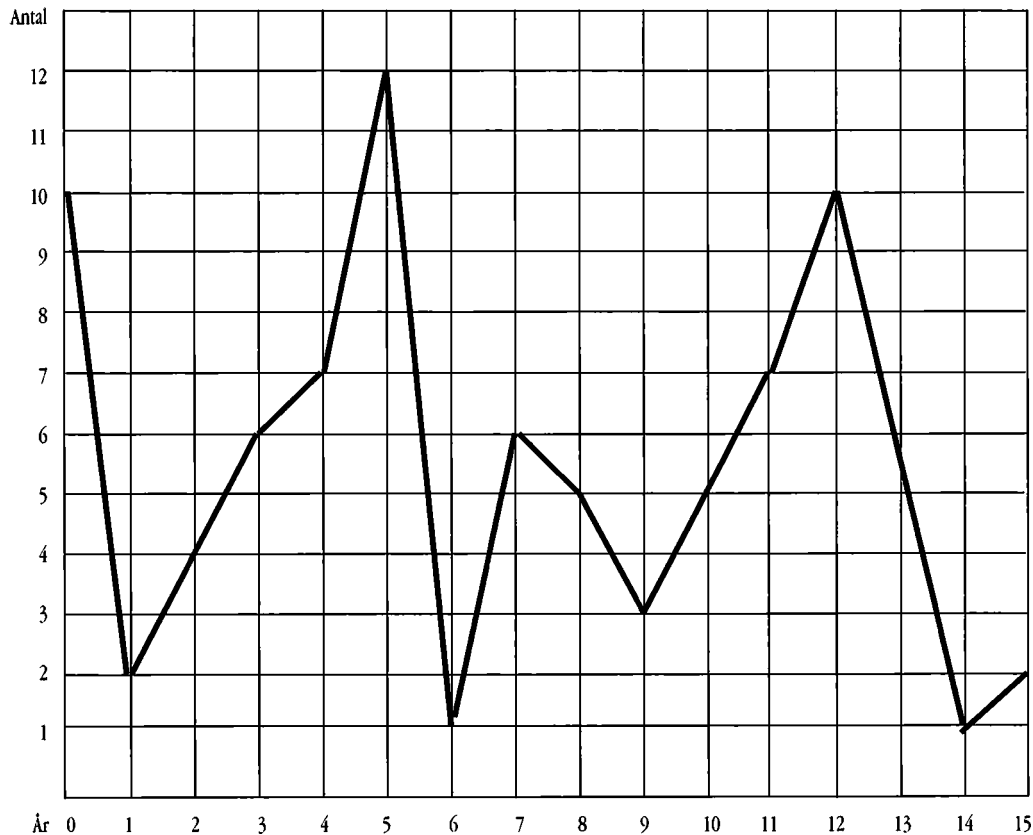

ALDERSFORDELING

Aldersfordeling pr. år for 0 - 14 årige udvandrere fra Dragsholm Kommune 1868 - 1914

ALDER	ANTAL	PROCENT
0 - 1 år	10	12,0
1 - 2 år	2	2,3
2 - 3 år	6	7,1
3 - 4 år	7	8,3
4 - 5 år	12	14,3
5 - 6 år	1	1,2
6 - 7 år	6	7,1
7 - 8 år	5	6,0
8 - 9 år	3	3,6
9 - 10 år	5	6,0
10 - 11 år	7	8,3
11 - 12 år	10	12,0
12 - 13 år	0	0,0
13 - 14 år	1	1,2
14 - 15 år	2	2,3
Uoplyste	7	8,3
I ALT	84	100,0

Aldersfordeling (figur)

TABEL 12**Antal kvinder og piger (direkte udvandrede) 1873 - 1914***Piger 0-14 år = 18. Kvinder 15-80 år = 60.**Af de udvandrede kvinder, udgør aldersgruppen 15 - 34 år, 76,7%*

	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	1	1	2	0	4	8
5-9 år	0	1	1	0	2	4
10-14 år	3	0	0	0	3	6
<i>Piger ialt</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>9</i>	<i>18</i>
15-19 år	1	3	1	1	3	9
20-24 år	3	5	0	3	3	14
25-29 år	3	3	7	2	3	18
30-34 år	0	1	2	0	2	5
35-39 år	0	0	1	0	2	3
40-44 år	1	0	0	0	1	2
45-49 år	0	0	0	0	1	1
50-54 år	1	1	1	0	1	4
55-59 år	0	2	0	0	0	2
60-64 år	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	1	1
70-80 år	0	0	0	0	1	1
15-80 år	9	15	12	6	18	60

TABEL 13**Antal mænd og drenge (direkte udvandrede) 1873 - 1914***Drenge 0-14 år = 12. Mænd 15-80 år = 135.**Af de udvandrede mænd, udgør aldersgruppen 15 - 34 år, 83%*

	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	0	0	3	0	2	5
5-9 år	1	2	0	0	2	5
10-14 år	1	0	0	0	1	2
<i>Dr. ialt</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>0</i>	<i>5</i>	<i>12</i>
15-19 år	9	4	3	1	4	21
20-24 år	6	9	13	1	15	44
25-29 år	8	8	6	2	10	34
30-34 år	3	3	2	3	2	13
35-39 år	0	0	1	0	0	1
40-44 år	0	1	1	0	4	6
45-49 år	1	2	3	0	2	8
50-54 år	0	1	1	0	0	2
55-59 år	0	1	0	0	1	2
60-64 år	1	0	0	0	1	2
65-69 år	0	0	0	0	1	1
70-80 år	0	0	1	0	0	1
15-80 år	28	29	31	7	40	135

TABEL 14**Antal kvinder og piger (indirekte udvandrede) 1873 - 1914***Piger 0-14 år = 10. Kvinder 15-80 år = 18.**Af de udvandrede kvinder, udgør aldersgruppen 15 - 34 år, 72%*

	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	1	0	0	0	1	2
5-9 år	2	1	1	0	1	5
10-14 år	1	0	1	0	1	3
<i>Piger ialt</i>	<i>4</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>0</i>	<i>3</i>	<i>10</i>
15-19 år	0	3	0	0	0	3
20-24 år	1	0	3	0	2	6
25-29 år	1	0	1	1	0	3
30-34 år	0	1	0	0	0	1
35-39 år	1	0	1	0	1	3
40-44 år	0	0	0	0	0	0
45-49 år	0	1	0	0	0	1
50-54 år	1	0	0	0	0	1
55-59 år	0	0	0	0	0	0
60-64 år	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	0	0	0	0
15-80 år	4	5	5	1	3	18

TABEL 15**Antal mænd og drenge (indirekte udvandrede) 1873 - 1914:***Drenge 0-14 år = 6. Mænd 15-80 år = 48.**Af de udvandrede mænd, udgør aldersgruppen 15 - 34 år, 79%*

	Asnæs	Fårevejle	Grevinge	Hørve	Vallekilde	Ialt
0-4 år	0	0	1	0	0	1
5-9 år	0	1	1	0	0	2
10-14 år	1	2	0	0	0	3
<i>Dr. ialt</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
15-19 år	0	3	2	2	4	11
20-24 år	1	2	4	7	3	17
25-29 år	2	4	1	1	1	9
30-34 år	0	0	1	0	0	1
35-39 år	1	1	0	1	1	4
40-44 år	0	0	0	1	0	1
45-49 år	0	1	0	0	3	4
50-54 år	0	0	0	0	0	0
55-59 år	0	0	0	0	0	0
60-64 år	0	0	0	0	0	0
65-69 år	0	0	0	0	0	0
70-80 år	0	0	1	0	0	1
15-80 år	4	11	9	12	12	48

TABEL 16

Civilstand: kvinder (direkte udvandrede) 1873-1914

Arb.	1
Enke	2
Frøken	8
Hustru	12
Jomfru	22
Sygeplejerske	1
Syerske	2
Søskende (broderen noteret under mænd)	1
Tjenestepige	1
Tyende	7
Ugifte	3
Ialt	60
<i>Arb., tjenestepige, tyende</i>	<i>9 = 15,0%</i>
<i>Enke, ugift, søster</i>	<i>6 = 10,0%</i>
<i>Frøken</i>	<i>8 = 13,3%</i>
<i>Hustru</i>	<i>12 = 20,0%</i>
<i>Jomfru</i>	<i>22 = 36,7%</i>
<i>Sygeplejerske, syerske</i>	<i>3 = 5,0%</i>
Ialt	60 = 100%

Af de udvandrede kvinder i hele perioden betegner 41,7% sig selv som »frøken« eller »jomfru«. Her er tre »repræsentanter« en solskinsdag på stranden ved Høve. (S. Bay - Dragsholm Lokalarkiv)

TABEL 17

Civilstand: kvinder (indirekte udvandrede) 1873 - 1914

Datter	1		
Enke	1		
Frøken	1		
Husjomfru, husbestyrerinde	2		
Hustru	4		
Jomfru	3		
Mejerske	1		
Syerske, sypige	2		
Tyende	3		
Ialt	18		
<i>Datter, frøken, jomfru, husjomfru</i>	<i>7</i>	<i>=</i>	<i>39,0%</i>
<i>Hustru</i>	<i>4</i>	<i>=</i>	<i>22,3%</i>
<i>Mejerske, enke, syerske</i>	<i>4</i>	<i>=</i>	<i>22,3%</i>
<i>Tyende</i>	<i>3</i>	<i>=</i>	<i>16,4%</i>
<i>Ialt</i>	<i>18</i>	<i>=</i>	<i>100%</i>

Civilstand

Samlet oversigt over udvandrede kvinder 1868 - 1914

<i>Arb., tjenestepige, tyende</i>	<i>12</i>	<i>=</i>	<i>10,4%</i>
<i>Enke, ugift, mejerske</i>	<i>14</i>	<i>=</i>	<i>12,3%</i>
<i>Hustru</i>	<i>38</i>	<i>=</i>	<i>33,0%</i>
<i>Frøken, jomfru</i>	<i>47</i>	<i>=</i>	<i>41,7%</i>
<i>Syerske, sygeplejerske</i>	<i>3</i>	<i>=</i>	<i>2,6%</i>
<i>Ialt</i>	<i>114</i>	<i>=</i>	<i>100%</i>

TABEL 18

Civilstand: mænd (direkte udvandrede) 1873 - 1914

Aftægtsmand	1
Arb./arbejdsmand	39
Bødker	1
Farmer	7
Forvalter	1
Gårdejer/gårdejersøn	2
Handelsmand	1
Herre	2
Hjulmand	1
Højskoleelev	4
Hørbinder	1
Indsidder	1
Ingeniør	1
Kæretmager	1
Kelner	1
Kommis	2
Kusk	1
Landarbejder	8
Landmand	9
Maler	1
Maskinarbejder	2
Maskinist	1
Mejerist	3
Mekaniker	1
Murer	6
Møller/møllersvend	2
Salesmand	1
Skytte	1
Slagter	1
Smed	2
Snedker	3
Søn	1
Søskende (søsteren noteret under kvinder)	1
Tjenestekarl	2
Træskomand	1
Tyende	14
Tømrer	4
Urmager	1
Ialt	135
<i>Arb./arbejdsmand, gårdskarl, tyende</i>	<i>63 = 47,0%</i>
<i>Farmer, gårdmand, gårdmandssøn, landmand, landvæsenselev</i>	<i>23 = 17,4%</i>
<i>Håndværker, mejerist m.fl.</i>	<i>34 = 25,0%</i>
<i>Handelsmand, herre, kelner, kommis</i>	<i>7 = 5,3%</i>
<i>Højskoleelev, ingeniør m.fl.</i>	<i>8 = 5,3%</i>
<i>Ialt</i>	<i>135 = 100%</i>

TABEL 19

Civilstand: mænd (indirekte udvandrede) 1873 - 1914

Arb./arbejdsmand	12
Bager	2
Farmer	4
Gartner	1
Gårdejer/gårdejersøn	2
Gårdskarl	1
Hjulmand	1
Kusk	1
Landmand/landvæsenselev	7
Mejerist	1
Murer	1
Skipper	1
Skrædder	1
Smed	3
Snedker	1
Tyende	8
Tømrer	1
Ialt	48
<i>Arb./arbejdsmand, gårdskarl, tyende</i>	21 = 44%
<i>Farmer, gårdmand, gårdmandssøn, landmand, landvæsenselev</i>	13 = 27%
<i>Håndværker, mejerist</i>	11 = 23%
<i>Kusk, skipper, gartner</i>	3 = 6%
Ialt	48 = 100%

Civilstand

Samlet oversigt over udvandrede mænd 1868 - 1914

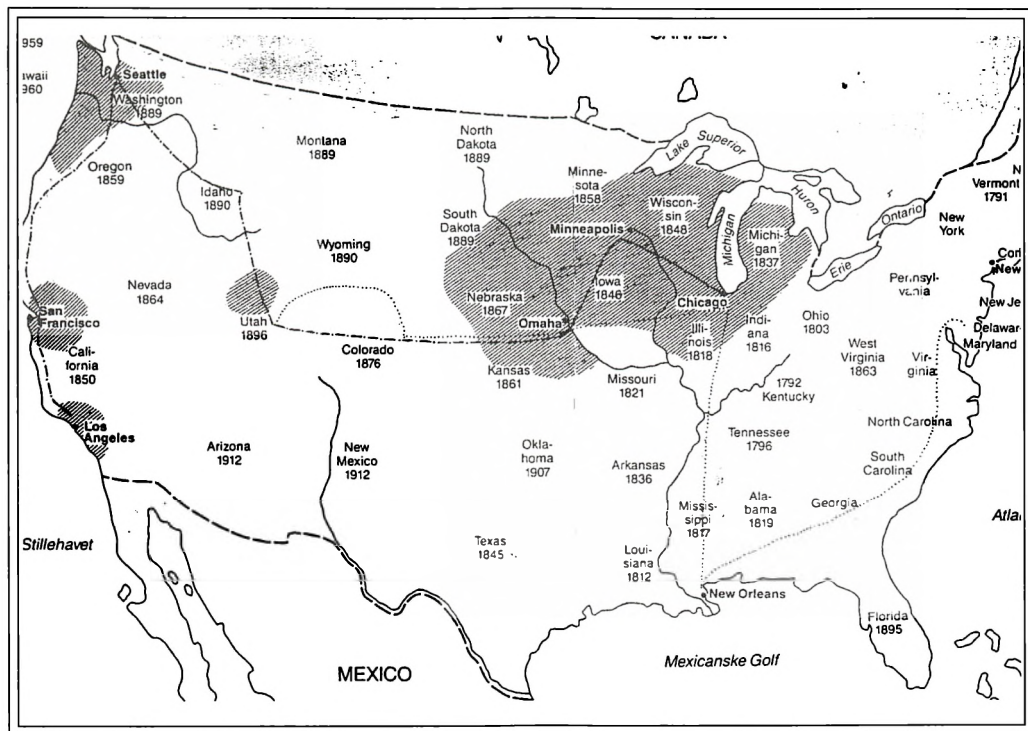
<i>Arb., arbejdsmand, landarbejder, tjenestekarl, tyende</i>	85	=34,6%
<i>Landmand, farmer, forvalter, husmand</i>	89	=36,3%
<i>Håndværker, mejerist, gartner</i>	57	=23,0%
<i>Handelsmand, kelner, kommis, herre</i>	15	= 6,1%
Ialt	246	=100%

Destination i Amerika, opdelt efter stater/territorier

<i>Periode 1868 - 1872</i>	<i>Voksne</i>	<i>Børn</i>	<i>Familier</i>	<i>Bemærkninger</i>
Illinois	10	2	2	Chicago 9. v. 2 b.
Iowa	10	2	2	Alle Cedar Falls
Michigan	11	6	4	
Minnesota	1	0	0	Mankato
Nebraska	4	7	2	
New York	40	13	7	
Wisconsin	19	7	5	Madison 5v. 3 b.,
Neenah 9 v. 2 b.,
Racine 5 v. 2 b.
Usikker destination	4	0		
Ialt	99	37	22	
Personer ialt = 136				
Kvinder:	36	Piger:	16	
Mænd:	63	Drenge:	21	
Heraf er 22 familier + 52 voksne, (enkelte kvinder og mænd rejste alene med børn).
Over halvdelen er altså enkeltudvandrere.				

Af de udvandrede mænd i hele perioden betegnede 34,6% sig som »arbejdsmand«, »gårdskar« eller »tyende« – altså ufaglærte. Her er tre »repræsentanter«, fotograferet i lergraven ved Asnæs Teglværk, oprettet 1898. (S. Bay - Dragsholm Lokalarkiv)

De vigtigste danske byer, bosættelser og farmerområder er skraveret på kortet. Årstallene angiver staternes optagelse i USA. - Endvidere er mine rejseruter i immigranternes fodspor angivet: 1. rejse (sign.) - - - - 2. rejse (sign.)

Som nævnt i første del var det, takket være et rejselegat fra Veluxfonden af 1981, muligt for mig at foretage undersøgelsesrejser i Amerika for at følge de resultater op, jeg havde nået i mine undersøgelser i Danmark over udvandrere fra Dragsholm Kommune i perioden 1868-1914.

Resultatet heraf er opdelt på følgende måde.

1. Topografisk
2. Kulturelt
3. Personalhistorisk
4. Historisk oversigt

Rejseruten

1. Topografisk .

Følgende steder er beskrevet i den rækkefølge, jeg besøgte dem:

STAT: LOKALITET/EMNE

Californien: Solvang.

Atterdag Højskole

Elverhøj Museum

- Oregon: Junction City.
The Danish Heritage Society
- Washington: Seattle.
The Pacific Northwest Danish
Cultural Conference in Menucha
The Nordic Museum
- Idaho: Pocatello.
- Utah: Salt Lake City.
The Church of Jesus Christ
of Latter Days Saint.
The University of Provo
- Nebraska: Lincoln
- Nysted Højskole
..... Blair
- Dana College
- Den Dansk-Amerikanske Kirke
- Dansk Folkesamfund
- Wyoming: Laramie
- Iowa: Elk Horn
- Immigrantmuseet.
- The Danish Brotherhood of America
..... Des Moines
Grand View College,
..... Cedar Falls.
- Minnesota: Ringsted.
..... Tyler.
- Danebod-møderne
..... Askov.
- Wisconsin: Madison.
- Herunder kommenterede breve
fra udvandrere udrejst fra Grevinge
og Skippinge og en dagbog fra Asnæs.

Michigan: Flere personbeskrivelser

Illinois: Chicago.
Flere personbeskrivelser

Min anden rejse sluttede med togrejsen fra Omaha, Nebraska over Chicago til New Orleans, Louisiana.

Hjemrejsen gik over Atlanta (Athens), Georgia, Philadelphia, Pennsylvania til Washington DC som sidste destination.

Der blev kun tid til korte undersøgelser i nogle af arkiverne i de nævnte byer.

2. Kulturelt.

Det var specielt indflydelsen fra en grundtvigsk arv, medbragt fra hjemlandet, jeg forsøgte at spore, herunder især en eventuel påvirkning fra Vallekilde Højskole og udvandrede elever herfra.

3. Personalhistorisk.

De udvandrerskæbner, der bliver nærmere omtalt, havde alle tilknytning til egnen, enten som bosiddende eller som elever på højskolen.

4. Historisk oversigt.

En kort historisk oversigt over hvert område med særligt henblik på den danske bosættelse og den rolle, de danske immigranter har spillet heri

Samtidig forøges det at give et rids af området i dag, og herunder omtales alle dem, der så gæstfrit modtog mig og hjalp mig i mine undersøgelser.

Ligeledes vil alle de arkiver og biblioteker, jeg arbejdede i blive nævnt med deres arkivfonds, der har interesse i dansk-amerikansk historieforskning.

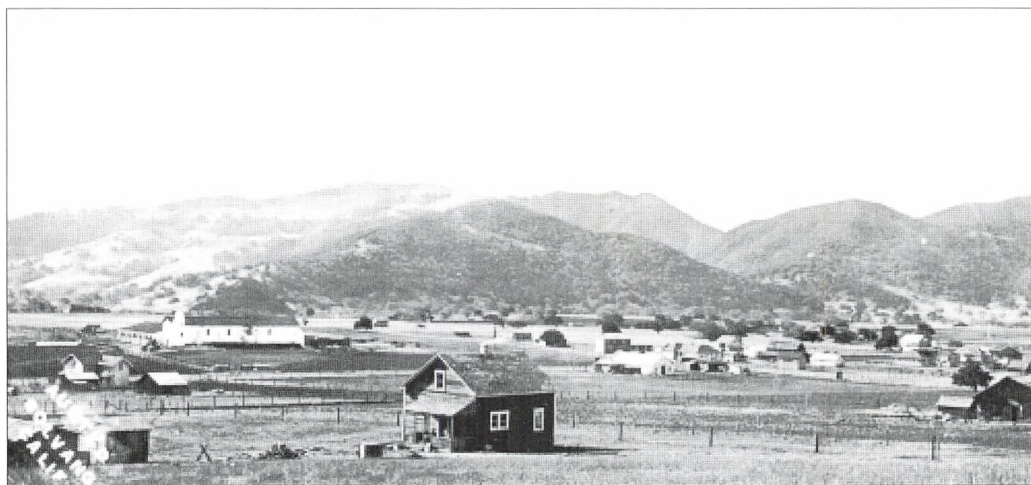
Californien

Min 2 måneders rejse på sporet af N. F. S. Grundtvig i Amerika begyndte, da jeg en tidlig forårsdag stod ud af flyet i Los Angeles lufthavn og første gang mødte den hjertelige gæstfrihed, der skulle blive kendetegnet for hele rejsen.

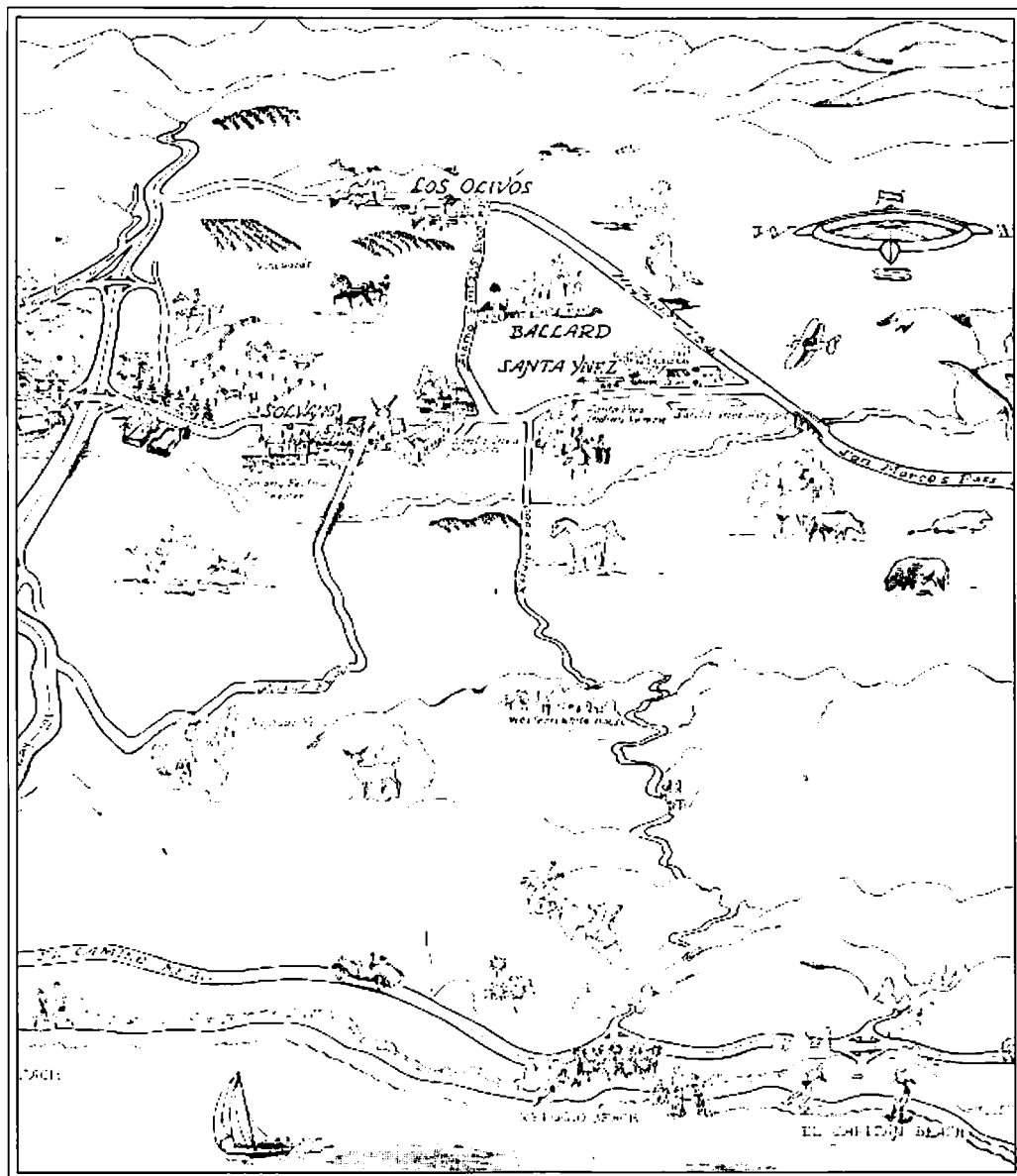
Jeg havde været en anelse bekymret for, hvordan jeg i virvaret i den store lufthavn kunne klare min meget omfangsrige bagage og finde en befordring til Santa Barbara, hvor jeg skulle opholde mig hos venner de første dage. Den bekymring kunne jeg have sparet mig. Den kæmpestore sorte drager, i hvis varetægt stewardessen overlod mig, blev som en fanfare til et vellykket ophold i hans fædreland ved den måde, han tog mig under sin beskyttelse på.

Først smilede han venligt til mig, hentede derefter en rullestol og en stor bagagevogn og min bagage, hvorefter han placerede mig omhyggeligt i rullestolen. Derefter trak han bagagevognen med den ene hånd, skubbede mig i rullestolen med den anden og kørte udenom den lange, tålmodigt ventende kø til told- og paseftersyn, mens han med en håndbevægelse viste mit pas og papirer til myndighederne. Efter at have fundet en bus til en rimelig pris (efter hans mening var der for mange, der tog for meget for den 3 timer lange tur), og heri en medpassager til Santa Barbara, som han pålagde at sørge for mig videre frem, kunne jeg forlade det for en mobil 70 årig ret så uvante køretøj og sætte mig til rette med den følelse af tryghed, der ikke forlod mig i de 2 måneder, jeg rejste rundt i det store fremmede land. En mere fornem repræsentant for det gæstfrie Amerika kan ikke tænkes. Og denne tryghed blev ikke mindre på min senere opfølgende 6 ugers rejse på kryds og tværs af Amerika.

I Santa Barbara begyndte jeg min research på byens store Public Library,

Solvang 1914.

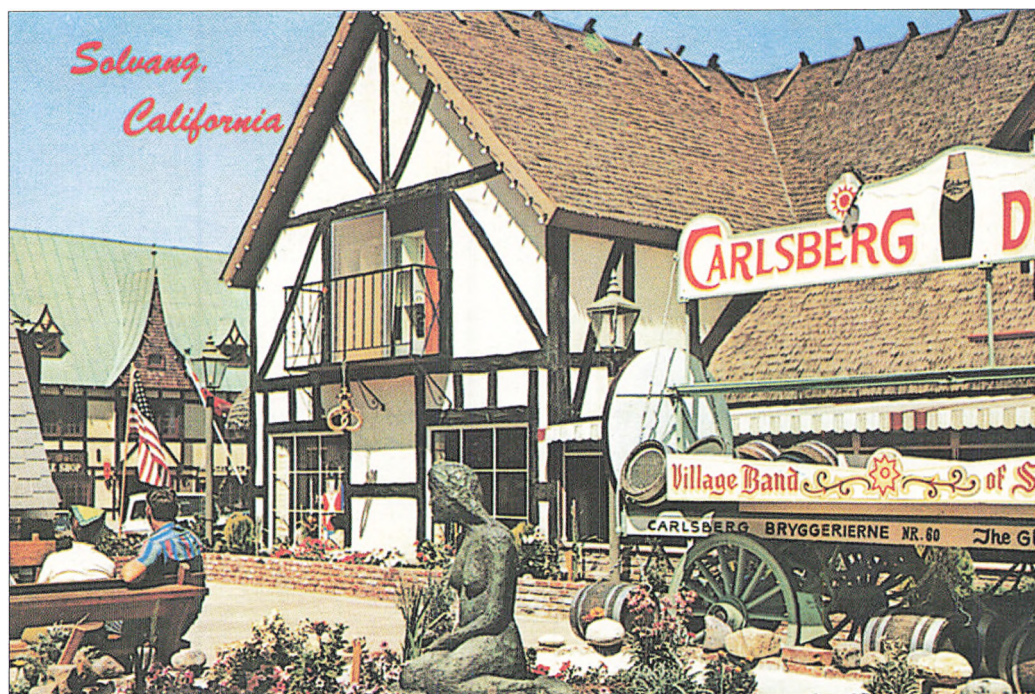

Udsnit af »Fun Map«, med blandt andet Solvang og Santa Ynez-dalen, hvor de første danske udvandrere slog sig ned.

hvor jeg håbede at finde oplysninger om den dansk-amerikanske højskole "Atterdag" i Solvang, der blev grundlagt i 1911.

Det var dog et meget pauvert resultat, jeg fik ud heraf, en enkelt bog om skolen og nogle avisudklip, så den har tilsyneladende ikke senere sat sig særlige spor i det lokale områdes kulturliv.

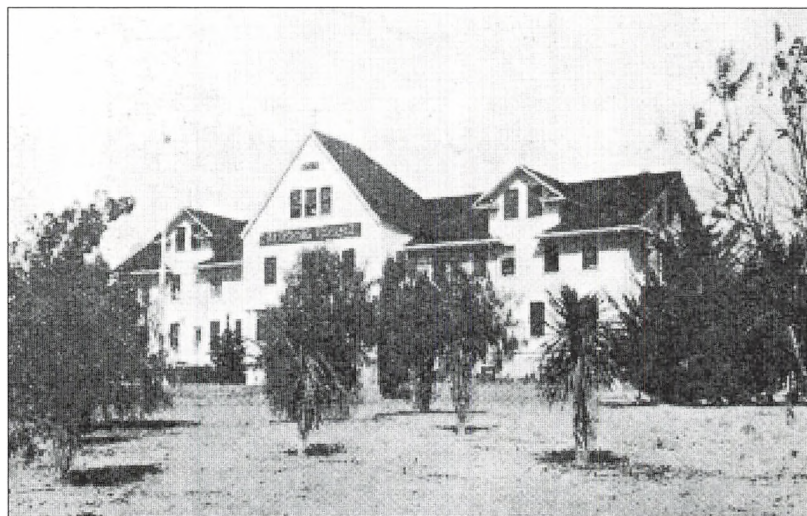
Dagen efter kørte mine venner mig til Solvang: "Den ægte danske by i Amerika", som den med entusiasme kaldes af turistfolk og med lidt malice af de

En kopi af Den lille Havfrue, sidder i Solvang og skuer længselsfuldt mod »Mor Danmark«.

bosiddende dansk-amerikanere, jeg mødte. Men de erkendte, at uden turist- og Tivolipræget kunne byen ikke overleve.

Solvang blev grundlagt af danske udvandrere i begyndelsen af 1900 tallet, og den smukke, statelige højskole "Atterdag", bygget 1914, blev Californiens grundtvigsk-sindedes basis. Det var Dansk Folkesamfund, der købte jord til videresalg for at kunne oprette en ren dansk koloni i det dejlige landskab og det vidunderlige klima.

Den sidste af de seks grundtvigsk højskoler i Nordamerika blev oprettet i kolonien Solvang af pastor Nordentoft, 1911. I 1914 byggede han den store skole her - »Atterdag«.

»Bethania Lutheran Church, Solvang«. Menigheden blev stiftet i 1912, og gudstjenester og alle kirkelige møder blev fra 1914 holdt i "Atterdags" festsal, indtil kirken blev bygget i 1927. Kirkebyggerne fulgte strengt stilen i de danske middelalderkirker.

"Atterdag" var den sidste af de 6 højskoler, der blev grundlagt i Amerika efter grundtvigsk mønster. Den første blev indviet i Elk Horn i Iowa, i nærheden af grænsen til Nebraska i 1878. I dag har man også bygget The Danish Immigrant Museum for hele Nordamerika der.

Omkring "Atterdag" samledes den efterhånden voksende skare af danske immigranter, der søgte solen og varmen og Dansk Folkesamfunds jordtilbud i

Efter en god dansk frokost i Ellen og Jacob Ravns hus, stillede selskabet op til fotografiering. Fra venstre: pastor Carlo Petersen, Elna Larsen, »Elverhøj Museum«, Ellen og Jacob Ravn.

»Bien« er sammen med »Den danske Pionér« i dag de to eneste dansksprogede aviser, der udgives i Nordamerika. Min vært i Solvang, Jacob Ravn, var i adskillige år lokalredaktør.

det sydlige Californien. I Fresno dalen nord for Solvang boede en del danske mejerifolk og frugtavlere. Selv om højskolen ikke blev af det forventede omfang, blev den af meget stor betydning som samlingssted, og der er også i dag et stærkt sammenhold blandt den dansk-amerikanske menighed i Solvang.

Nu er højskolen revet ned og et Lutheran Home, dansk-amerikansk plejehjem, bygget på grunden. Det tilhører Solvang Lutheran Church, der har dansk-amerikansk præst og en trofast menighed. Som det ses, kan kirken ikke blive mere dansk end Bethaniakirken på billedet her. Pastor emeritus Carlo Pedersen, der har været præst der i mange år, bød mig hjerteligt velkommen og opfordrede mig til at holde foredrag i kirken om mit projekt, men det var desværre ikke muligt på grund af de få dage, jeg var i Solvang.

På plejehjemmet interviewede jeg en gammel dame med familie i Asnæs, og hun gav, som så mange andre jeg mødte, udtryk for sin glæde over at få kontakt med en "derhjemmefra".

Også Nanna Mortensen, enke efter en af de kendteste pionerer indenfor dansk-amerikansk immigrationshistorie modtog mig overordentlig venligt og formidlede et i hast indkaldt møde om aftenen. Her fik jeg lejlighed til at fortælle og vise lysbilleder fra Odsherred, som flere af deltagerne var udrejst fra.

Det viste sig ved samtaler med Nanna Mortensen, at hendes mand, Enok Mortensen var emigreret fra Svinninge, en naboby til Vallekilde sammen med forældre og søskende i 1914. Han siger i sine erindringer, at et af de stærkeste indtryk, han fik som stor dreng, netop var en oplevelse på Vallekilde Højskole,

Det danske museum, »Elverhøj«, blev indrettet i kunstnerparret Martha og Viggo Brandt-Erichsens hjem.

*Parret testamenterede huset til formålet.
- Nationalstykket »Elverhøj«, der gav navn til huset, havde betaget Viggo Brandt-Erichsen i hans barndom.*

der senere fik betydning i hans liv og blev bestemmende for hans interesse for den danske højskole i Amerika. Han fortæller, hvordan han sammen med en kammerat løb ned over (Svinninge) engene imod højskolen og da fik et syn som af engle i hvide gevanter, og der lød himmelsk sang. Det var gymnastikpiger, der løb syngende igennem parken ind i gymnastikhuset. De to kammerater fulgte efter og overværede et foredrag, der blev til inspiration for ham senere.

Enok Mortensen uddannede sig til præst i den danske kirke i Amerika og havde embede forskellige steder og vil senere blive omtalt i forbindelse hermed.

Han bosatte sig sammen med sin kone som emeritus i Solvang, hvor han døde i 1985.

Nanna Mortensen beklagede, at der først i de senere år er blevet så stor interesse for den danske udvandring til Amerika, at hendes mand ikke fik den glæde at se sit livslange engagement med denne forskning anerkendt som det overordentlig vigtige historiske arbejde, han mente, der ligger i at beskæftige sig hermed. Hans indsats er dog højt værdsat i dansk-amerikanske kredse, hvad jeg fik mange beviser for.

Det blev 3 festlige og travle dage, jeg oplevede i Solvang, takket være den storslåede gæstfrihed jeg mødte, ikke mindst fra Ellen og Jacob Ravn, der straks inviterede mig til at være deres gæst. Skønt de aldrig havde set eller

H. C. Andersen
bød velkommen
til Solvang...

...Jacob Ravn fulgte
mig til bussen - sagde
tak for besøget, og kom
igen!

hørt om mig, tog Ellen mig under sin beskyttelse ved vort første møde på plejehjemmet, introducerede mig til Jacob med ordene: "Det er Ida Frøkjær fra Danmark, hun laver en undersøgelse om dansk-amerikanere, og jeg sagde, hun kunne ligeså godt bo her". Det tog hendes mand roligt, og svarede: "Selvfølgelig, hvorfor ikke, men vi skal jo ud i aften, så du må underholde dig selv, Ida, til vi kommer tilbage. Her er nøglen til entredøren, og køleskabet står i køkkenet"! Det var en så storslået tillid til et vildfremmed menneske, at jeg blev ganske overvældet. Jacob Ravn var lokalredaktør for "Bien", en af de kun 2 dansksprogede aviser, der nu er tilbage i USA, en tilbagegang fra ca. 200 dansksprogede aviser ved århundredskiftet.

Næste dag arrangerede de dansk frokost med tilkaldte gæster, bl. a. Carlo Pedersen og Elna Larsen, der var en af lederne af det nye Elverhøj Museum,

Santa Barbaras berømte Moreton Bay Figentræ, plantet i 1874. Måske det største af sin art i hele USA.

indrettet i et tidligere dansk-amerikansk kunstnerhjem, der er skænket hertil. Men manglen på gamle ting fra de tidlige pionerer er stor. Der har ikke været bragt mange ting med på den lange rejse, så det var nødvendigt at supplere med indkøbte ting fra perioden i København, fortalte Elna Larsen.

Det var derfor dejligt senere at kunne sende en fin broderet familiedug som gave fra Aase Nielsen, Skippinge til museet. Hun havde ved et foredrag hørt mig fortælle om "Elverhøj".

Der holdes hvert år et dansk-amerikansk stævne i Solvang, "Farstrup- Mortensen" mødet med mange deltagere, især fra Vestkysten og de tidligere præriestater. Også andre end den grundtvigske kreds værner om den danske arv. Det gælder således Rebild Selskabet, hvis præsident jeg desværre ikke nåede at møde, da hun var til dansk-amerikansk kongres i Danevang, Texas.

Mine forventninger om at møde grundtvigsk påvirkning endnu i dag i USA blev indfriet i Solvang og senere fulgt op på hele turen.

Men lad os fra nutiden kaste et blik tilbage på Californiens tidlige historie.

I et skrift: "California Missions in full Color" postuleres det, at Californiens historie begynder, da den spanske franciskanermunk, Fray Junipero Serra i 1769 ankommer til San Diego for at grundlægge en mission, hvorfra man kan kristne de vilde indianere i området. Det må nok siges at være set ud fra erobrerens synsvinkel, idet der også før spaniernes togter for at kolonisere

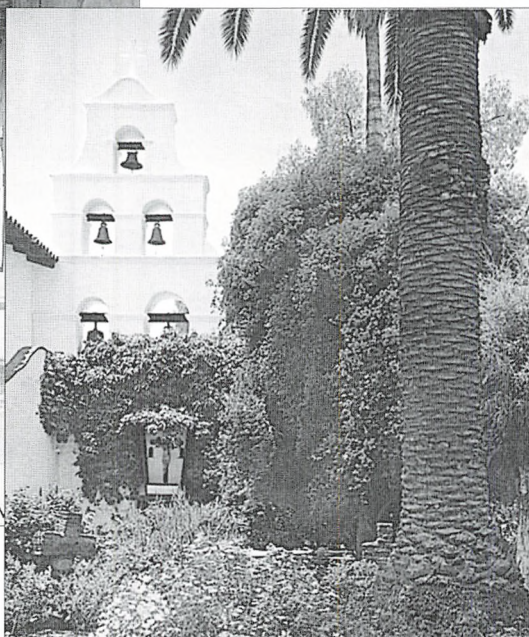
California Missions

IN FULL COLOR

Det er lidt af en tilsnigelse, når man siger, at Californiens historie har sin begyndelse i 1769, da man påbegyndte oprettelsen af en række på 21 missionsstationer langs den Californiske kyst...

TRAVEL U. S. 101, *El Camino Real*, "THE KING'S HIGHWAY" TO SEE ALL THE M

MISSION SAN DIEGO DE ALCALA (1769) ▲

California history was made in 1769 when Franciscan missionary Fra Junipero Serra arrived to found Mission San Diego de Alcalá. During the next 24 years the Spanish padres established a chain of 21 missions to the California Indians which stretched along the coast for 600 miles from San Diego to Sonoma, north of San Francisco Bay. Originally the San Diego Mission and the San de Presidio, or fort, were located at the hill above Old Town San Diego, but the mission was soon moved to its present location five miles up the San Diego River. Today only a Mission San Antonio de Padua, former outpost chapel of Mission San Luis Rey, are Mission Indians still ministered to at an original Spanish site.

...tilsnigelsen består i, at indianerne jo havde beboet landet i årtusinder – men iøvrigt var det utroligt spændende for mig at besøge denne nedlagte missionsstation i nærheden af Solvang.

landet allerede i 1500-tallet har været en oprindelig indiansk befolkning, i 1769 ca. 80.000.

I 1850 blev Californien optaget som stat i De forenede Stater af Amerika, og det faldt sammen med den begivenhed, der blev årsag til det store "guld rush", guldfundet i 1848 i Sacramento dalen. Dette guldfund, hvorm budskabet hurtigt spredtes over hele verden, lokkede i titusindvis af eventyrlystne guldgravere til det vanskeligt tilgængelige område. Arild Hvidtfeldt skriver i sin bog "Nordamerika" s.474: "Folk smed hvad de havde i hænderne og styrtede ud for at grave guld. Først kom de fra den nærmeste omegn, så fra San Francisco, fra resten af Californien, fra det østlige Amerika, og til sidst fra alverdens lande [...] I hele Californien tømtes byer og flækker og gårde, mens nye guldsøgere strømmede til, både ad søvejen og over land. De 14.000 indbyggere af europæisk afstamning, der boede i Californien i 1847, var inden udgangen af 1849 blevet til 100.000, og i 1852 til 250.000". Også fra Danmark drog emigranter ud for at blive rige i en fart, og herom er der skrevet mange spændende beretninger. Der er dog ikke fundet spor i alt det gennemgåede arkivmateriale fra Dragsholm af, at nogle drog ud for at søge efter dette metal. Men i professor Karl Larsens brevsamling i Det Kongelige Bibliotek findes breve fra møllersønnen Jens Storm Smith fra Gedved, der blev en af de berømte danske guldgravere, hvis levnedsløb er fortalt i "Danske Nybyggere" og i "Uret og Pistol", hvor Sven Frøkjær-Jensen bl.a. fortæller om Jens Storm Smiths kostbare guldur, hvor en del af kapslen efter familielegenden var lavet af guld, han selv havde vasket i Californien, og om hans revolver, han havde brugt flittigt på den lange farefulde færd på hesteryg tværs over Amerika. Begge dele er stadig i familiens eje.

Også Erik Helmer Pedersen nævner gentagne gange, og i forskellige sammenhænge, Jens Storm Smith.

Den typiske amerikanske villavej, adskiller sig fra danske parcelhuskvarterer ved sin åbenhed – ingen hegn, hække og stakitter hverken foran eller mellem grundene. Til venstre står mine værtsfolk i Santa Barbara.

Men guldeventyret blev kort, og mange, der var indvandret, søgte andre måder at tjene til livets ophold på.

I sit, overvejende biografiske, 2 binds værk: "Danske i California" giver redaktør Sophus Hartwick mange nyttige oplysninger om de mange danske, der efter en tid i andre dele af Amerika, søgte til det milde klima og de muligheder, der her var for at begynde en ny tilværelse.

I Fresno County har mange frugtavlere, mejerister, kyllingeavlere m. m. af dansk afstamning virket.

En af de danske udvandrere, der også er nævnt i første del af denne bog, var Sine Nygaard Hansen, der sammen med sin mand Hans Christian Nygaard Hansen var udvandret kort tid efter deres bryllup til Californien for at bringe det grundtvigske lys til andre danskere. Her kom de ud for mange vanskeligheder, men fik til slut arbejde ved frugtplukning i Fresno. Men heller ikke her tilsmilede lykken dem, og de drog skuffede videre til den nye koloni Danevang i Texas, som det grundtvigske Dansk Folkesamfund oprettede i 1894. Men Sine Nygaard Hansen var dog stadig utilfreds med sine medmenneskers "åndelige fattigdom", især broderens, og hendes grundtvigske højskoleambitioner om at bringe oplysning til sine materialistiske og forstokkede landsmænd fandt ingen genklang. Familiens økonomiske forhold forblev også stadig dårlige.

Men som nævnt drog Californien mange danske udvandrere til, mest viderevandrere, der havde prøvet lykken i præriestaterne først.

En Vallekilde elev fra vinteren 1878-1879 skriver d. 19 oktober 1884 et langt brev til højskoleforstander Ernst Trier fra Salinas, Monterey, California og beretter levende og engageret om sin rejse fra Danmark, over England, Canada, Wisconsin, Iowa, Nebraska, Wyoming, Utah, til han når Salinas. Han ønsker en

At vaske guld i de Californiske floder, er stadig en yndet beskæftigelse.

Denne berømte gade i Folsom, ser stadig ud, som i guldfebertiden i midten af 1850'erne. Professor og Mrs. Renkin viste mig byen, hvor vi, som traditionen byder, drak chokolade i en af Sutter Streets restauranter

anbefaling fra Trier, da han nu også vil på en amerikansk højskole: "Washington College, Irving Alameda Co., California".

Da jeg kom igennem Monterey, lukkede jeg kupevinduet op og sendte en hilsen til efterkommerne af den unge højskoleelev og til John Steinbecks muntre svende fra "En dejlig torsdag" og "Et mægtigt gilde".

Junction City, Oregon.

Fra Santa Barbara gik rejsen videre over Davis med et kort besøg hos professor og mrs. Renkind og videre med det gode tog the Star Coast Line til Eugene, Oregon, hvor jeg blev hentet af president for The Danish American Heritage Society (DAHS) professor Gerald Rasmussen og hans kone Sigrid Rasmussen, der havde indbudt mig til at besøge dem i forbindelse med deres families tilknytning til Vallekilde Højskole.

De to dages ophold her blev et spændende led i undersøgelsesrejsen ved de oplysende samtaler om byens historie, som Gerald Rasmussen er ved at skrive, og om hele familiens tilknytning til Danmark. Og ikke mindst den store gæstfrihed og den levende optagethed af arbejdet med dansk-amerikansk historie, blev grundlaget for et venskab og et gensidigt arbejdsforløb og et senere besøg i Vallekilde.

Jeg fik også lejlighed til at hilse på Gerald Rasmussens mor, Helga Bodtker, hvis far og to farbrødre var udvandret og i 1902 havde været med til at grundlægge Junction City. Helga Bodtkers mor, der var færing, havde i 1892 været elev på Vallekilde Højskole på anbefaling fra en faster, Betty Jakobsen, der i mere end 25 år var skolens sygeplejerske og som skaffede mange færøske elever til skolen. Jeg havde billeder og omtaler af denne trofaste "Vallekilling" (betegnelse for højskolens elever) med, og den store interesse, der er i hele familien for den grundtvigske højskole blev ivrigt drøftet. Det gælder også Gerald Rasmussens morbror, Arnold Bodtker og hans kone Edith Bodtker, født Gravesen, som jeg ligeledes havde lejlighed til at møde .

Flere venner blev omtalt, bl.a. familien Hentze, også fra Færøerne og elever på Vallekilde, og denne families efterkommere bor stadig i Junction City.

Også Edith Bodtkers far, Anton Gravesen, havde været elev på Vallekilde Højskole, i 1900, ligesom flere andre af familien, der ses i Vallekilde Elevforenings protokol op i 1920'erne som medlemmer.

Anton Gravesen havde været optaget af sociale problemer, men fandt ikke, der var fremtidsmuligheder for ham i Danmark og udvandrede derfor til Oregon, hvortil hans to brødre tidligere var rejst. Senere tog han til den dansk-amerikanske højskole i Des Moines, Iowa og tog en teologisk uddannelse. Grand View College (GVC) blev kaldt det grundtvigske universitet i Amerika og har spillet en stor rolle i de grundtvigske kredse, og næsten alle, jeg fik kontakt med, der trofast holder ved den grundtvigske arv, havde været på GVC.

Således også familien Rasmussen, og Edith og Arnold Bodtker, der desuden begge havde undervist på andre dansk-amerikanske højskoler.

Gerald Rasmussen var elev på Askov Højskole og traf her Sigrid., som han blev gift med i 1949, hvor de flyttede til Junction City.

Hele familien boede et år i Danmark 1963-64, hvor Gerald Rasmussen tilbragte sit akademiske år som gæstelærer i amerikanske studier på forskellige undervisningsinstitutioner.

Historisk oversigt.

Som så mange andre af Amerikas byer er også Junction City opstået, efter at jernbanen blev ført igennem området. I Junction City Bulletin af den 29. januar 1900 kan man læse, at det første tog fra San Francisco kørte igennem Junction City den 19. december 1887, og det skabte liv og aktivitet på stedet, bl.a. var der mange kinesere, der arbejdede ved banen.

“Naturen er rig og smuk, og klimaet forholdsvis mildt, så der er mange muligheder”.

I 1884 skriver en journalist i “Illustrated History of Lane County:” Næsten hver acre her er enten fint landbrugsland eller gode græsgange til kreaturer. Her er dyrkningsmuligheder for hvede, havre, byg, og en årlig høhøst, mens tusindvis af skæpper søde æbler, pærer, blommer og kirsebær plukkes i frodige frugtplantager.

Prisen på land varierer fra 5 til 50\$ pr. acre Det menes, at farmerne “sidder på flæsket” (meget frit oversat), så det er svært for fattige folk at starte her “. ㄸ

Men danskerne kommer, immigranter fra flere forskellige steder i Amerika. Fra den nye danskerkoloni i Tyler kommer omkring århundredskiftet A.C.Nielsen, der køber 1800 acres jord, det der i dag er Junction City. Han tilbød i annoncer i et par dansksprogede aviser at sælge lodder på 40 til 100 acres, men vel at mærke kun til *danske* immi-

Ved indkørslen til Junction City står dette skilt, med navne på beboerne på Dane Lane. Sigrid Rasmussen peger på sin mands navn - Gerald Rasmussen. Parret var mine værter i Junction City.

I 1906 blev den danske koloni i Junction City grundlagt, blandt andre af Gerald Rasmussens bedstefar og hans to brødre. Byen bærer stadig stærkt præg af sin danske oprindelse.

granter, da han havde en drøm om at etablere menigheder tilhørende Den Dansk Lutherske Kirke langs hele Stillehavskysten fra Tacoma i nord til San Francisco i syd. I 1902 blev da også den første præstegård bygget i Junction City, og i 1908 kom kirken til. Indtil 1951 blev der holdt gudstjenester på både dansk og engelsk, men i 1954 slettedes "Danish", så kirken kom til at hedde: "the Faith Evangelical Lutheran Church of Junction City".

A.C. Nielsen får et smukt skudsmål i avisen Junction City Times af 6. september 1913, hvor det under et billede af hans meget statelige hovedbygning "Fruithill" hedder: "Hvor dette smukke hjem nu ligger, var der for 10 år siden en hvedemark, og stedet er en skønhedsåbenbaring, hvor alt er i den smukkeste orden. Mr. Nielsen grundlagde den danske koloni på dette sted og var derfor årsag til, at det blev hjemsted for så mange gode danske familier. Han har den fineste nye frugthave i denne sektion, og hvert et træ får hele hans omsorg. Ved siden af frugtavl, mejeribrug og hønseavl sælger han land, og han har et udvalg af attråværdige grunde". ☐

Det var også gennem A.C. Niensens annoncer, at Hans og Susanne Bodtker fik lyst til at flytte til Stillehavskysten fra deres hjem i Chicago.

Da Gerald Rasmussen havde indlånt byens ældste arkivalier fra forskellige arkiver til brug for sin historieforskning, havde jeg hurtig og let adgang til at gennemgå disse, og herudfra og fra samtalerne med familierne og forskellige jubilæumsskrifter vil jeg omtale enkelte markante træk i nybyggersamfundets tidligste år. (Gerald Rasmussen har netop udgivet bogen om Junction City).

Som det fremgår var området et rigt farmland, og der blev ret hurtigt ifølge "Protocol for The Grange" etableret en farmersammenslutning: "The Grange" (en delvis hemmelig forening, hvortil man først fik adgang efter afstemning blandt de etablerede). Familien Bodtker var også her medlemmer, hvor det

første møde blev holdt den 14. december 1910, kvinder kunne blive selvstændige medlemmer.

Formålet var først og fremmest at stå sammen og hjælpe hinanden, også overfor Forbundsregeringen, hvor man havde ansat en lobbyist. Der blev afholdt landbrugsfaglige møder og drøftet mange forskellige ting, cooperation, håndværkernes alt for høje priser og mange andre ting. Og der blev ikke gjort forskel på små og store farmere. I 1913 var der 36 medlemmer, heraf 27 danskere.

Med hensyn til cooperation, som danskerne jo i hvert fald kendte godt fra de hjemlige andelssammenslutninger, drøftedes i længere tid indgående muligheden for at oprette et andelsmejeri, og endelig den 25. januar 1912 blev der holdt et møde med 17 deltagere, alle danskere. Her blev foreløbig P.N. Bodtker valgt til formand og E. Mousgaard til kasserer. Den 29 februar 1912 blev Junction City Co-Operative Creamery dannet, og man kunne gå i gang med at tegne medlemmer og købe jord og bygge mejeriet, der begyndte den 1. november samme år med 41 andelshavere, der kunne levere mælk fra 200 køer.

Men man fandt også tid til at tilgodese andre aspekter af livet. Gerald Rasmussen fandt f. eks. for nylig en gammel bibliotekskatalog fra sin bedstefars tid, og heri findes et udvalg af bøger skrevet af de kendteste og mest berømte danske og nordiske forfattere fra tiden omkring århundredskiftet, og disse

»Kampen er til ende bragt«, står der over denne pompøse indgang til kirkegården i Junction City, hvor man finder mange gravstene med danske navne.

bøger har været til udlån, muligvis i bedsteforældrenes hjem i de tidlige pionerår.

Af andre initiativer, hvori også familien Bodtker tog del, var forsøget på at oprette en højskole efter dansk grundtvigsk mønster.

I "Junction City Times" af 31. august 1907 finder vi bl.a. en indbydelse til et møde for aktionærer og abonnenter "of The Danish High School", hvor man agter at skrive love og vedtægter. Senere annonceres, at højskolen, der skal oprettes i Pacific-området, vil få navnet: "Dane High School".

Der vil blive givet undervisning i dansk og amerikansk kultur, bibelhistorie, bibliotekskundskab, fysiologi, fysik, botanik og andre fag.

Den 16. november 1907 indbydes til møde med pastor Holm, Tacoma, Washington og pastor K. Knudsen, Salinas, Californien som talere. Pastor Knudsen var elev på Vallekilde Højskole i 1891, og han korresponderede med Ernst Trier.

Selv om der den 1. april 1908 annonceres i avisen, at "New Dane High School" vil blive bygget næste år for staterne Oregon, Washington, Idaho og Californien, og at Millet har doneret 5 acres til placeringen, bliver planen for denne dansk-amerikanske højskole i Stillehavsstaterne + Idaho aldrig realiseret.

Senere blev, som omtalt, "Atterdag" oprettet i Solvang, Californien i 1911.

Det kan undre, at alle omtaler af skoleplanerne er på engelsk så kort tid efter oprettelsen af den stærkt dansk dominerede Junction City. Men mine værter fortalte, at alle så hurtigt som muligt søgte om amerikansk statsborgerskab. En gennemgang af folketællingen for Lane County 1910 viser da også, at alle 40 familier af dansk herkomst, på 1 nær, er amerikanske statsborgere.

Men det danske sprog og de danske skikke blev ikke glemt, dansk taltes i hjemmene og mange andre steder, i dag taler Arnold Bodtker, født 1902 i Junction City stadig et fejlfrit dansk.

I Tri-County News for 1990 Scandinavian Festival Edition siger 84 årige Kristine Nielsen, der kom til Amerika i 1928 om sproget: "Vi havde en norsk nabo, som nægtede at tale engelsk og blev ved at tale norsk. Men det syntes jeg nu ikke var rigtigt. Vi kom jo og tog det bedste fra det nye land, og så kunne vi da i det mindste gøre os den ulejlighed at lære sproget".

Efter samtalerne med mine værter, forstod jeg, at der havde været god fordragelighed blandt danske immigranter igennem årene. Det vidner den store skandinaviske festival, der er holdt hvert år fra 1963, da også om.

Heller ikke de religiøse spændinger, der kendes fra andre "danske" samfund i Amerika havde optrådt her, man gik ikke så højt op i, hvor folk hørte til.

Også The Danish Brother- and The Danish Sisterhoods blev tidligt oprettet herude, og der er adskillige beretninger om disse foreninger, der jo blev oprettet som hjælpeforeninger med livs- og ulykkesforsikringer som en vigtig del af deres program.

Einar Skovbo, hvis forældre udvandrede omkring 1900, finder, at man kan takke også disse to sammenslutninger for at holde danskheden vedlige igennem generationerne.

Han fortæller i et interview fra 1990, at hans bedste barndomserindringer stammer fra “ the wonderful Danish Brotherhoods picnics held in a grove of trees back of Hentzes farm”. Og videre siger han, at der blev leget, spist is og popcorn, udkæmpet pudekampe og endelig afsluttet med en masse god dansk mad.

For at gøre en art status over mit besøg hos Sigrud og Gerald Rasmussen, herunder mit spørgsmål, om Vallekilde Højskole havde haft nogen indflydelse på nogle udvandrede elever, kan det siges, at det også her kunne besvares med et utvetydigt ja.

Jeg fik en klar følelse af, at kontinuiteten mellem N. F. S. Grundtvigs tankeverden, højskolens idegrundlag, men også det amerikanske ideal for “the way of life” var bærende for familierne, ligesom for mange af deres venner.

Derfor vil en omtale af The Danish American Heritage Society passende kunne slutte min fortælling om besøget i Junction City.

The Danish American Heritage Society

Som nævnt var næsten alle danske immigranter kommet til Vestkysten fra andre egne af Amerika og passer således ind i mønstret for den danske indvandring og tesen om de vandrende danskere til forskel fra svenske og norske indvandrere, der i almindelighed var mere bofaste.

Men loyaliteten mod det nye fædreland var ikke mindre, fordi man flyttede rundt.

Denne dobbelte loyalitet mod den danske arv og fædrelandet Amerika gav Arnold Bodtker stærkt udtryk for. Han havde ved sin retræte en høj post i Forbundsregeringen som chef for Department of Agriculture and Preservation Service, og han gav udtryk for sin glæde over at være amerikaner, men også sin stolthed over at have danske aner.

I 1977 dannede han derfor sammen med andre The Danish American Heritage Society, hvis første president han blev. Dette hverv overtog i 1989 hans søstersøn, Gerald Rasmussen. Arnold Bodtkers søn, Egon Bodtker er vicepresident og redaktør af "The Bridge", der udkommer 2 gange årligt med større artikler, omhandlende forskellige aspekter af dansk-amerikansk immigrationshistorie. Foreningen udgiver desuden "Newsletter" med meddelelser om møder, konferencer, nekrologer, m.m. med dr. John Mark Nielsen, Dana College, Blair som redaktør. Det årlige medlemskontingent er 20\$.

Arnold Bodtker giver i sin jubilæumsartikel "Ten years old" i 1987- nummeret af "The Bridge" begrundelsen for oprettelsen af DAHS. α

Han skriver, at mange der beskæftigede sig med dansk immigrationshistorie følte et savn, fordi man ikke havde en samlende organisation, som det var tilfældet for svensk og norsk forskning.

Og han fortsætter: "Det har været diskuteret gang på gang i årtier, når skandinaviske-amerikanske historikere og forfattere har været samlet for at drøfte betydningen af den skandinaviske immigrationsforskning, at dansk-amerikanerne har glimret ved deres fraværelse."

Og han citerer også den norske professor Dorothy Burton Skardals bog: "The divided Heart", hvori hun bl.a. siger: "Nordmændene er i deres varme kulturelle nationalisme langt de mest entusiastiske, danskerne mindst af mange forskellige grunde"

En af dem, der nok har følt dette savn mest, er uden tvivl pastor Enok Mortensen, hvad hans kone Nanna Mortensen i Solvang, som nævnt gav stærkt udtryk for ved mine samtaler med hende. Arnold Bodtker skriver om ham: "Enok Mortensen som i mange år næsten alene har indsamlet og katalogiseret materialer med betydning for den danske immigration, erkendte at hvis hans arbejde skulle lykkes, var det nødvendigt med en overordnet organisation",

og der fortsættes: "I forbindelse hermed er det vigtigt at erindre, at Kr. Hvidt refererer til Enok Mortensen som den mest fremragende nulevende ekspert i dansk-amerikansk historie."

I sin bog fra 1976: "Danes Go West" beklager dr. Hvidt, at der ikke er noget omfattende enkelt værk, der beskriver den danske minoritet i United State set ud fra et moderne historisk synspunkt.☐

Der har i de forløbne år været arbejdet ihærdigt fra DAHS' bestyrelses side på, at dette samlende organ skal nå så vidt ud, som muligt, og mange initiativer er taget til at styrke både forskning og sammenhold i dansk-amerikanske kredse.

Sponsorstøtte er også ydet, bl.a. til udgivelse af et af de mest værdifulde arbejdsredskaber i forskningens praktiske arbejde, nemlig pastor Thorvald Hansen, Des Moines' helt unikke bibliografi: "Danish Immigrant Archival Listing", som senere vil blive omtalt.

Mange andre ting har fået støtte, og en af mærkesagerne har været Immigrantmuseet i Elk Horn.

En anden ting, som DASH er gået helhjertet ind for og har sponsoreret fra starten i 1979 er the Pacific Northwest Danish Cultural Conference i Menucha.

Initiativet til en sådan konference kom fra en drøm, Karen McCumsey, der havde en ledende stilling i the Oregon System of Higher Education, havde haft om et mødested på Vestkysten, i lighed med "Danebod" i Tyler, Minnesota. Her havde hun i årevis været med sine forældre, indvandrere fra Danmark i 1890'erne, til de store folkemøder og var meget optaget af de grundtvigske højskoletanker.

Efter mødet i 1978 på "Danebod" stoppede hun i Seattle hos venner, der helt bakkede hendes tanke op, og sammen med flere interesserede kom den første conference i stand i 1979 med Karen Mc Cumsey som leder, en post hun havde til sin pludselige død i januar 1996. Møderne holdes hvert år i juni måned med foredrag, dansk litteratur- og sprogundervisning, gudstjeneste, sang, folkedans, dansk mad m.m.

Møderne blev så stor en succes, at en lejr for børn fra 4. til 8. klasse blev etableret, første gang i 1989 en uge i sommerferien Den bliver kaldt "Himmelbjerget Danish Language Camp" og der undervises i dansk sprog, historie, kultur m.m.

Det var Karen McCumseys studiekammerat og nære ven fra årene på Grand View College i 1940'erne, Eva Nielsen, der sammen med hende blev drivkraften i oprettelsen af denne børnesommerlejr.

Eva Nielsen arbejdede også meget med forskning i dansk-amerikansk immigrationshistorie og var ligeledes stærkt interesseret i højskolens historie. Hendes bedstemor var i 1890 elev på Vallekilde Højskole, hvorfra hun skrev til sin tilkommende, der var udvandret til Stillehavskysten og som hun fulgte efter højskoleopholdet. Dette brev overlod Eva Nielsen mig, og en tur til Dan-

mark, herunder Vallekilde var planlagt til 1990, hvor hendes bratte død desværre umuliggjorde dette.

Det var dog en glæde senere at få besøg af Karen McCumsey og Victor Nielsen i Vallekilde, hvor de mange spørgsmål om udvandringen og højskolens rolle også blev drøftet. Et nyt planlagt besøg her i maj 1996 blev som følge af Karens pludselige død i januar 1996 heller ikke realiseret for Victor Niensens vedkommende.

Artiklen "Karen McCumsey's drøm. Junction Cityindbygger har succes med at bringe Dansk højskoletradition til Vestkysten" slutter med følgende passus: "Så ved at bruge sin egen stolthed og interesse for sin danske arv beriger hun derved livet for andre danskere og deres efterkommere.

N. F. S. Grundtvig ville have været stolt."□

Seattle, Washington

Efter de gode dage i Junction City fortsatte jeg med the Star Coast Line til Seattle, det eneste sted på min rute, hvor jeg kunne besøge familie, min nevø Lars Lindhardt og hans amerikanske familie.

De gjorde opholdet så behageligt, som tænkes kunne, bl.a. ved en udstrakt befordring, og Seattle er ikke blot en af de smukkeste byer, jeg så, men også en af de mest *vidtstrakte*,

Før min rejse havde jeg benyttet mig af de adresser på forskere og arkiver, Erik Helmer Pedersen havde givet mig, beskrevet i hans:” Rapport over en studierejse til dansk-amerikanske arkiver og biblioteker i De forenede Stater i tiden 28.september-30.november 1979”.(Upubliceret) og frejdigt skrevet til flere over hele USA og modtaget venlige tilbud om hjælp. Men i Seattle var det på grund af postale forstyrrelser glippet, så “den grundtvigske jungletromme”, som på hele turen blev en forunderlig musik for mig, gik i gang fra Rasmussens i Junction City.

Takket være den fik jeg kontakt til professor Otto Larsen, University of Washington, der henviste mig til sin svigermor, som specialist i dansk-amerikansk immigrationshistorie. På grund af påskeferien var universitetets arkiv desværre lukket.

Men det var en en glimrende førstehåndsintroduktion til den danske koloni i Seattle, som jeg fik igennem samtalen her med den 89 årige Gretha Petersen i hendes hjem i det smukke Ballard, en bydel grundlagt af en dansk arkitekt .

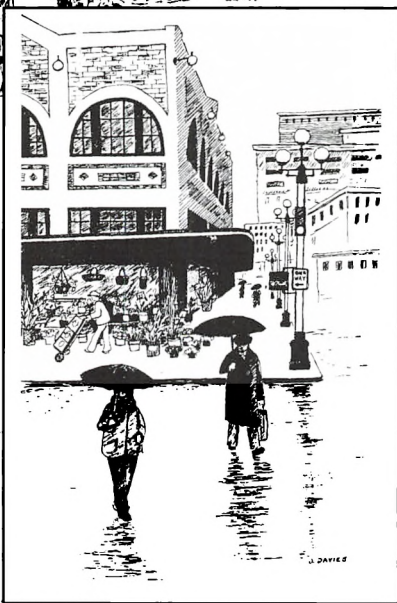
Hun fortalte, at hun i sin ungdom havde været “ung pige i huset” i Asnæs, hvor hun stadig har venner, og rejste ud i 1920’erne.

I Seattle mødte hun sin mand i den livlige danske dilettantforening “Harmonien”. Han havde også tilknytning til Odsherred, idet han havde været mejerist på Vig Mejeri.

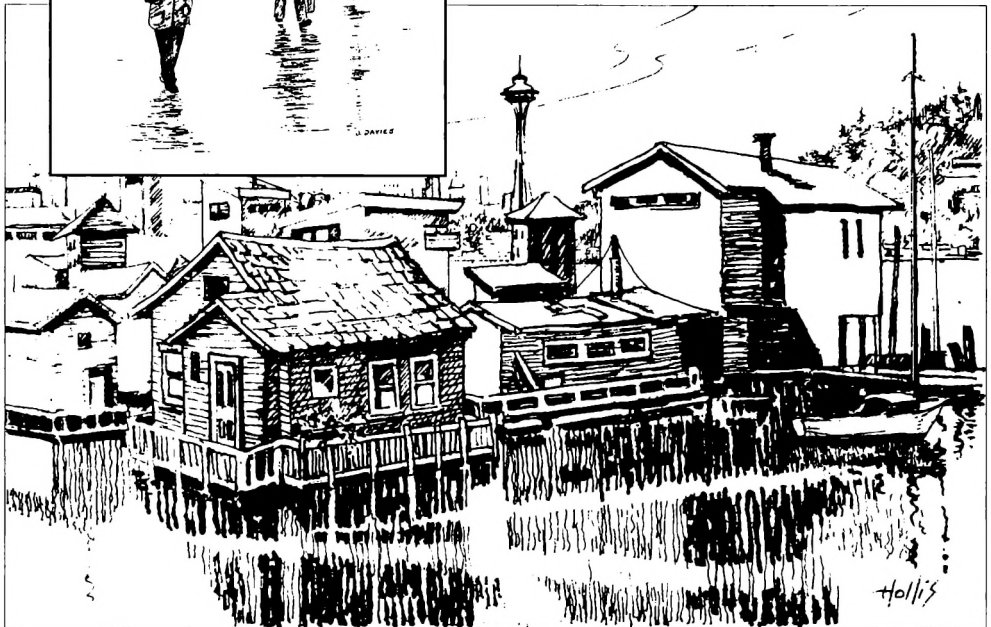
Sammen begyndte de en charcuteriforretning og deltog meget aktivt i alle former for dansk-amerikansk liv i byen. På sin 90 års fødselsdag den 8.september 1989 blev hun stærkt hyldet fra alle sider.

Hun fortalte om alle de gode år, de havde haft i Seattle, at de aldrig havde følt nogen splittelse mellem danskerne. Selv var de medlemmer af Den Dansk Lutherske Kirke, hvor de dog ikke kom så meget, men at især højskolebevægelsen havde spillet en stor rolle for dem. Alle deres børn havde været på højskoler, enten i Danmark eller i Amerika.

Jeg havde lejlighed til at gennemgå en fin genealogisk kilde, idet Gretha Petersen havde samlet på begravelseskort igennem mange år og havde mere end 100. Disse kort nævner afdødes navn, alder, fødested, og er desuden forsynet med et lille billede.

Stemningskitser fra det gamle marked på Pioneer Square, Seattle.

Det lykkedes dog ikke med sikkerhed ved sammenligning med alle mine medbragte navne at identificere nogen.

Dilettantforeningen var et stort aktiv i de første år, og er det stadig. I Capitol Hill Times af 7. maj 1986 kan man læse om foreningens 75 års jubilæum, hvor Gretha Petersens datterdatter spiller Lisbet i "En Søndag Paa Amager", en rolle Gretha Petersen selv havde i forestillingen i 1936.

Dette stykke blev første gang opført af "Det Danske Teatercompagni" på "Harmoniens" scene i 1911, samme sted som stykket opførtes i 1986.

"Jeg så min mor spille rollen her på scenen, da jeg var 11 år. Da havde jeg ikke bestemt mig for at blive skuespiller, men måske har det haft en vis indflydelse", fortalte barnebarnet, Lori Larsen.

Oprindeligt havde Lori Larsen tænkt, at stykket skulle opføres på dansk, som hun selv taler flydende, og som det altid er opført på tidligere. Hun prøvede derfor igennem fodboldklubber og andre dansk-amerikanske foreninger at finde 17 skuespillere men fandt, at det var lettere at oversætte stykket og spille det på engelsk. Dog havde hver af skuespillerne valgt en passage i stykket, som de gav på dansk. ☒

Både Loris mor, Greta Larsen og hendes mormor, Gretha Petersen deltog i prologen ved forestillingen i 1986.

Tidligere forestillinger har været givet til fordel for det danske arbejde i byen, og denne tradition blev videreført ved, at det denne gang var the "Nordic Heritage Museum", der nød godt heraf.

Dette museum blev omtalt af alle, jeg havde mødt, som et af Stillehavskystens store scoop i nordisk-amerikansk forbindelse, og også Gretha Petersen opfordrede mig stærkt til at besøge det.

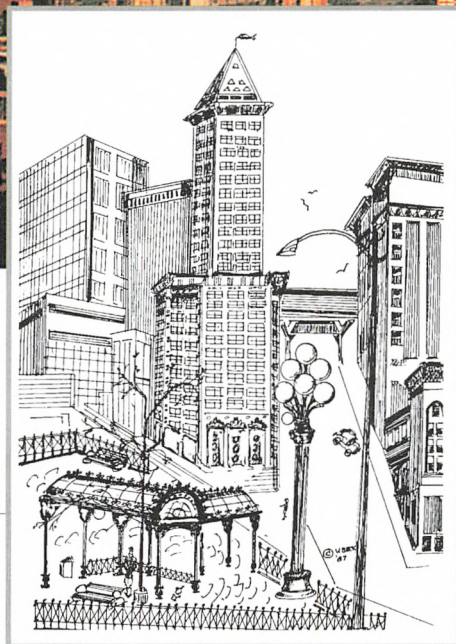
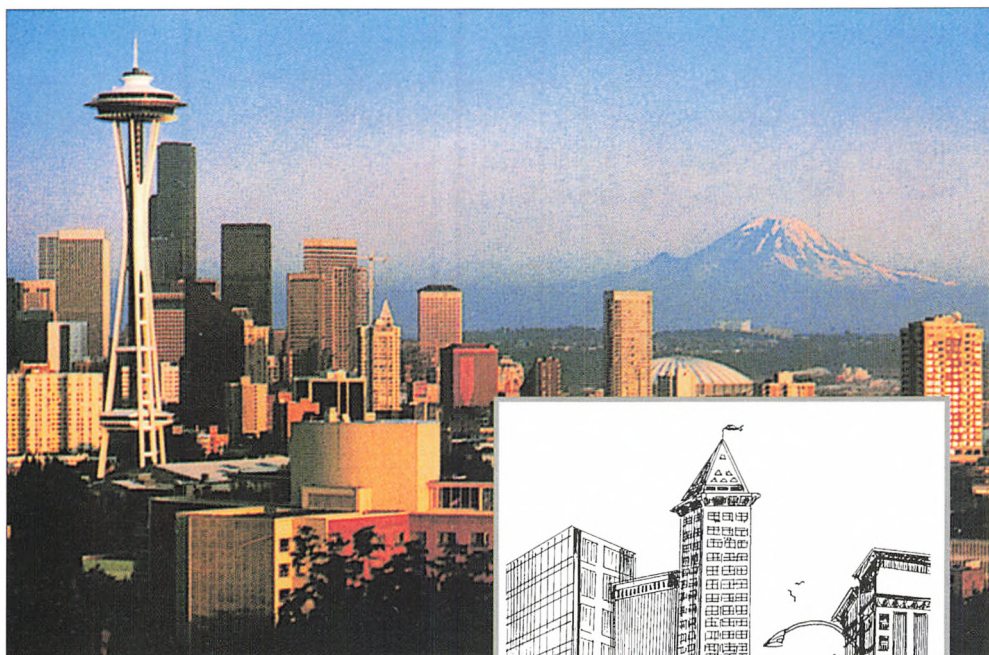
Selv om jeg havde kort tid, lykkedes det mig at nå derud, hvor jeg også mødte direktør Marianne Forsblad.

Museumsorganisationen blev oprettet i 1979 for at opbygge et museum omkring den skandinaviske immigration til Stillehavskystens nordvestligste del. Det åbnede i 1980 i en nedlagt skole i hjertet af det skandinavisk dominerede Ballard.

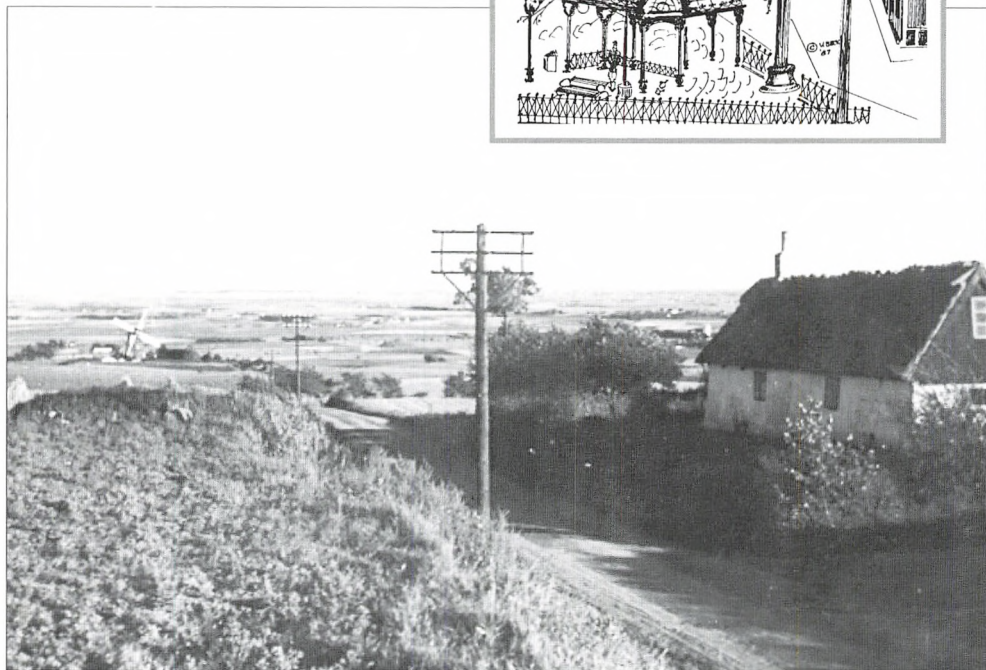
Museet var ikke helt færdigt, da jeg så det, men der var stor aktivitet omkring udstillingerne. I samarbejde med Nationalmuseet i København og Moesgaard Museum ved Århus blev udstillingen "Drømmen om Amerika" vist i 1986. En stor del heraf blev erhvervet og permanent opstillet i to rum, mens Ballards tidlige historie som nybyggerfund, og den skandinaviske indflydelse herpå vises i et tredje.

Der er også samarbejde med det norske og danske udenrigsministerium, det svenske nationalmuseum, Nordic Arts Centre, Helsingfors og kendte kunstnere fra de fem nordiske lande om udstillinger.

I foyeren var der salgsudstilling med specielle ting fra nordiske kunsthåndværkere.

*Der er »a long, long way« fra Eddy
Bønnelycke's mors hjem, »Hyldebo« på
Fårevejle Ås, til skyskraberne i Seattle.*

Det er således et museum, der skaber interesse om en del af Amerikas historie i 1800- og begyndelsen af 1900- tallet.

Jeg besøgte en anden gammel dame i Seattle, Eddy Bønnelycke, enke efter den kendte danske forfatter, Emil Bønnelycke, der også har boet mange år i Seattle.

Tilknytningen til mit undersøgelsesområde var for hendes vedkommende "Hyldebo" ved Fårevejle, et yndet sommerudflugtssted, som hendes mor havde haft i mange år. Landsretssagfører V. Holst-Christensen, København havde gjort mig opmærksom herpå og formidlet en kontakt.

Jeg blev hjerteligt modtaget og kunne vise lysbilleder fra hendes gamle hjem, som stadig var bevaret og fik minderne om ungdomsårene frem.

Og hun berettede om alle de mange gode år i Seattle og hendes kontakt til danske kredse, både i kirken og i flere foreninger.

Pocatello, Idaho.

For at komme fra Seattle til Pocatello, Idaho tog jeg atter toget, denne gang *The Pioneer*, der kører tværs over Amerika og på strækningen i Utah passerer stedet, hvor det berømte guldsøm i 1869 blev slået i. Det markerer færdiggørelsen af den første jernbane tværs over det enorme kontinent, hvor jernbanearbejderne fra vest og øst mødtes.

Det var en meget smuk rejse igennem det vidunderlige landskab langs med Colombia floden og igennem et vildt bjergmassiv, en udløber af the Rocky Mountains.

At rejse med tog over de lange strækninger i Amerika er for mig den ideelle rejsemåde. Man har tid til at nyde den afvekslende natur, hvortil der er en fortrinlig udsigt i de specielle udsigtsvogne i nogle tog i 2.sals højde med store vinduer både i taget og siderne, de reserverede stole i kupeerne er brede og komfortable, maden i spisevognen udmærket, selv om der er langt fra den overdådighed, man finder beskrevet i omtalen af de første Pullmanvogne. Til forskel fra busserne er der rent, der fejes og ordnes jævnlige på de døgnlange rejser. Der er kun een klasse, men man kan købe sovevognsbillet, hvis man har lyst til det. Men i sin gode stol får man til natten udleveret puder, eventuelt et lille tæppe, så natten går som regel godt, hvis man ikke lige er uheldig at få

en 100 kg stor medpassager i den anden stol, som jeg fik en enkelt nat.

En god ting ved at rejse på denne måde er, at man jo også har rig lejlighed til at nyde godt af den naturlige venlighed, man møder fra de medrejsende.

Der smiles og spørges, bydes lidt slik og tages hensyn, man bliver måske tilbudt vinduespladsen for bedre at kunne se det smukke land.

En anden god ting er, at stationerne som regel ligger i centrum af by-

Mine værtsfolk i Pocatello, Annie og Georg Carlsen

erne til forskel fra lufthavnene, og at man blot kan afbryde rejsen, når som helst man har lyst, og hurtigt kan forandre sine reserveringer for den videre rejse. En billet udstedt i Danmark gør denne rejseform nem og billig.

Der er selvfølgelig også ulemper, f. eks. går der kun eet tog i døgnet, på mange strækninger kun hvertandet, de er ofte ret forsinkede, og de store persontog skal holde tilbage for godsvognene, der passerer forbi, tit i et antal op til 150. Endvidere er der meget få forbindelser, i hele stater så godt som ingen.

Derfor forstår man udmærket, at de amerikanske venner ser undrende på en over, at man benytter tog og ikke det tætte net af flyruter over hele USA, eller lejer bil.

To ting var især medvirkende til, at indvandringen fra både Europa og Østen, især Kina, tog fart i 1860'erne og 1870'erne. Den ene var bygningen af jernbanenettet, den anden Homestead-loven af 1862. Men togdriften er nu en sølle afglans af tidligere tiders stolthed, der har kostet så uendelig meget hårdt arbejde, og i mange tilfælde også været den eneste mulighed for fattige farmere for at tjene til familiens underhold i vintermånederne. Koner og børn blev da efterladt i de usle hytter på den øde prærie, mens mændene måtte opholde sig i de mange jernbanecamps langt fra hjemmet.

Efter denne lange "sang" om jernbanerne er det på tide at forlade toget på Pocatello station klokken 3 1/2 om natten, hvor mine værtsfolk Annie og Georg Carlsen og deres venner Aase og John Hansen havde ventet mere end 1 time på mig. De modtog den ganske fremmede fra Danmark med blomster og danske flag og en hjertelig gæstfrihed, der ud over hjælp med arkivarbejdet udstrakte denne til udflugter til varme kilder, præsentation af familien m.m. Også en smuk begravelse af en af mormonkirkens ældste og mest æstimerede medlemmer fik jeg lejlighed til at overvære.

Her medvirkede mange af den store familie med taler, sange, recitationer i den overdådigt smykkede kirke, og man fik indtrykket af en stor festdag, hvor alle (bortset fra den fremmede dansker) defilerede forbi den åbne kiste i et sidekapel.

Mormonkirkerne er åbne for alle, hvorimod templerne kun er det for medlemmer.

Som nævnt tidligere findes der meget få kilder fra undersøgelsesområdet her til mormonudvandringen, der begyndte omkring 1850.

Det var derfor en stor hjælp, da Jytte Jensen, Vallekilde gav mig en introduktion til hendes fjerne slægtninge mrs. og mr. George Carlsen, Pocatello, Idaho, der er medlemmer af Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige (Mormonkirken) og har boet næsten hele deres liv i Utah, bortset fra de to år, Carlsen var missionær for kirken i Danmark i slutningen af 1920'erne.

De havde indbudt mig til at bo hos dem på min rejse, når jeg kom til Utah og de blev, i de fem dage, jeg var deres gæst, til meget stor hjælp i mine arkivundersøgelser, ligesom deres gæstfrihed var enestående.

I Pocatello prøvede jeg for første gang i mit liv 42 grader varmt dampbad, fra de underjordiske varme kilder sammen med Aase og John Hansen, der står til venstre i billedet.

Aase og John Hansen kørte mig til Salt Lake City. Undervejs besøgte vi en første klasses restaurant med bjerge af overdådig veltilberedt mad og frugt – fjernt fra den »fast food-tradition« vi normalt forbinder med amerikanerne.

Carlsens mor og far havde været ansat på Dragsholm omkring 1900 som malkepige og smed og rejste senere fra deres selvstændige forretning på Jyderup-egnen til Utah, idet de var blevet medlemmer af Jesu Kristi Kirke af De sidste Dages Hellige. Der mente de at kunne give deres børn en bedre opvækst.

Hele Carlsen-familien, både unge og gamle, er meget interesserede i deres danske forfædres liv og var derfor glade for de lysbilleder, jeg havde med fra Dragsholm Slot.

Min søn havde fotograferet godsejer Bøttker i de flotte gemakker, men Carlsen troede nu ikke, at hans mor eller far nogensinde havde betrådt de adelige sale, hvorimod billederne fra avlsgården viste de lokaliteter, der havde været deres.

Både Annie og Georg Carlsen, der var omkring de 80, har viet hele deres liv til arbejdet for mormonkirken og arbejder bl.a. ulønnet i kirkens tjeneste med arkivstudier som et led i deres gudsyndelse. De bruger kirkebøgerne fra Fårevejle og Jyderup-egnen, hvorfra deres slægt stammer. Disse kirkebøger har de lånt i mikrofilmkopier fra arkivet i Salt Lake City, Utah. Det er dog ikke nogen "almindelig" slægtsinteresse, men en tro på, at de derved kan medvirke til frelsen for nogle af deres døde slægtninge.

Salt Lake City, Utah

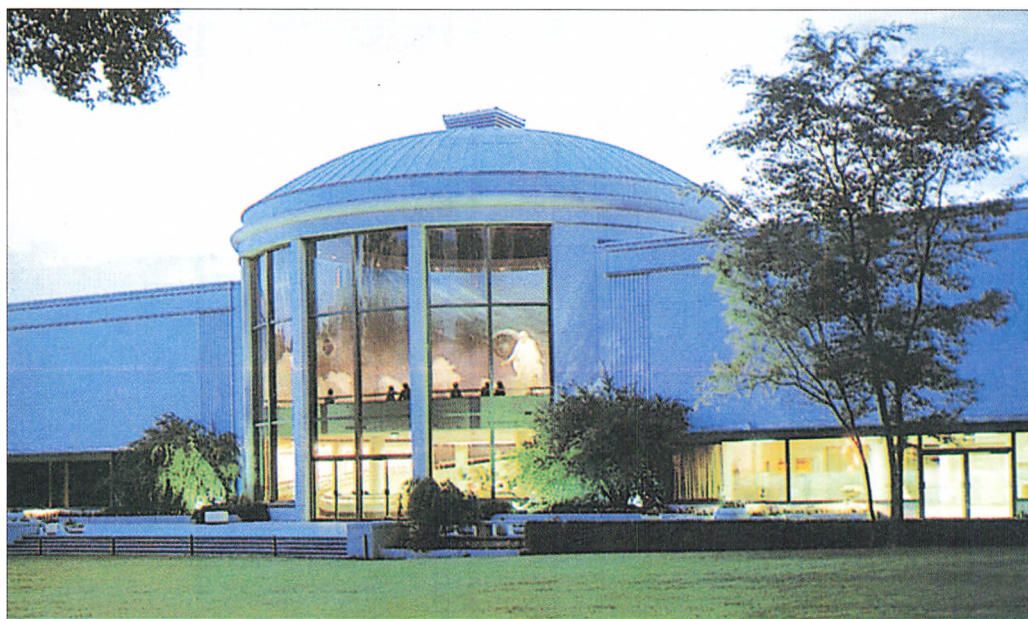
Aase og John Hansen er også medlemmer af mormonmenigheden i Pocatello og udvandrede for et halvt hundrede år siden. De viste mig, som Carlsens, en storlået gæstfrihed og interesse for mine undersøgelser, der bl.a. gav sig udslag i, at de tilbød, vi kunne følges ad til Salt Lake City i påskeugen, hvor de ville introducere mig til nogle forskere på the Family History Library of the Church of Jesus Christ of Latter Days Saints, verdens største arkiv.

På min anden rejse kørte de ned fra Pocatello og stod på flyvepladsen i Salt Lake City og modtog mig for endnu engang at tage hånd om mig i nogle dage, hvor de også kørte mig til Provo.

På grund af dogmet om at frelse døde efter deres død ved stedfortræder, som senere omtales, er mange mormoner genealoger, og arkivet rummer millioner af indsamlede data om mennesker fra mange lande.

Tonny Knudsen, en af Aase og John Hansens venner, som de præsenterede mig for, rejser således hver sommer over hele Europa for at indsamle oplysninger fra gamle kirkebøger og andre arkivalier til brug i kirkens tjeneste. Hun er af hollandsk oprindelse og taler og skriver 7 sprog, bl.a. dansk flydende.

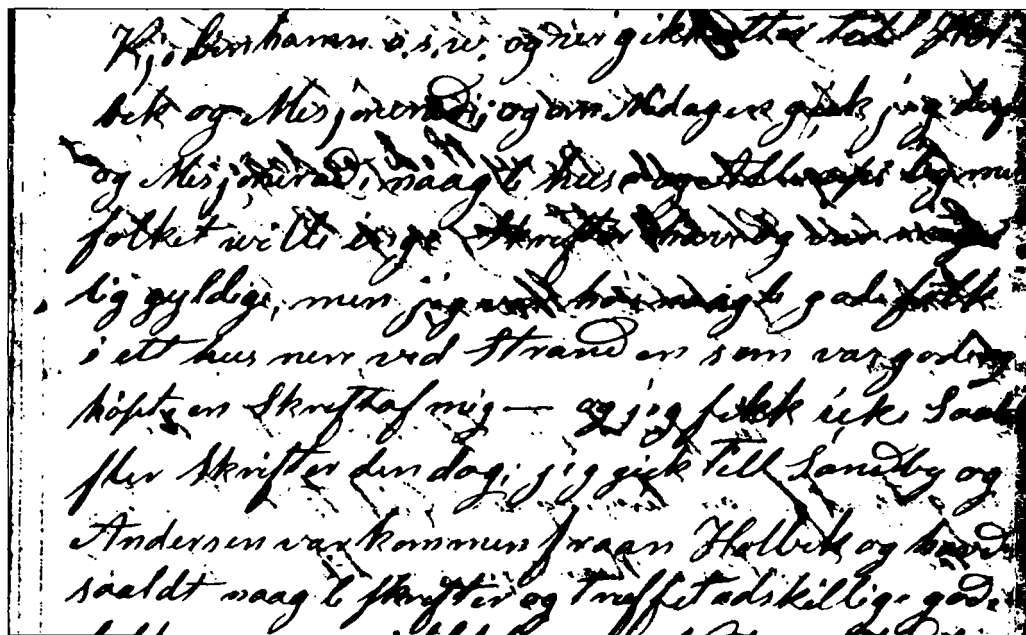
Det kunne undertiden være vanskeligt i de sydeuropæiske lande at få lov at filme de kirkelige arkivalier, fortalte Tonny Knudsen. Men langt de fleste arki-

Temple Square er hjertet af Salt Lake City, og besøges hvert år af millioner – og både mormoner og andre besøgende bliver modtaget med en storlået hjælpsomhed.

Een af afdelingerne under The University of Provo. Jeg står sammen med Aase Hansen og doktor Richard L. Jensen.

Udsnit af missionær Løvendahl's dagbog:

»...Kjøbenhavn o.s.w., og vi gik atter til Holbek og Missionerede, og om midagen gick jeg derfra og Missionerede i naagle Huse, og Allerup By, men folket vilde inge Skrifter have, og var meget ligyldige, men jeg var hos naagle gode folk i ett hus nere ved Stranden, som var gode og købte en Skrift af mig – og jeg fikk ick Saahl fler Skrifter den dag. Sandby; jeg gick till Sandby, og Andersen var kommen fraan Holbek, og havde saeldt naag 6 skrifter og truffet adskillig gode folk...«

The Temple of Jesus Christ of Latter-Day Saints blev indviet i 1896 – efter 40 års byggeri.

ver i Europa har med glæde sagt ja til et samarbejde med arkivet i Salt Lake City, således også Rigsarkivet i København.

Som tak for adgangen til at bruge de forskellige landes kirkebøger, folketællinger, brandarkivalier, skibslister, m.m. får de pågældende et sæt film af alle de anvendte materialer registrerede tilbage, og der kan rekvireres kopier af alt meget billigt.

Der er desuden også mulighed for at låne kopier af nogle af the Family History's arkivalier til brug på bibliotekerne i Danmark, ligesom man kan anvende Mormonkirkens arkiv på Priorvej i København.

Jeg fik det indtryk, at alle der bekender sig til Mormons lære, giver en stor del af deres tid til frivilligt arbejde af mange forskellige slags i kirkens tjeneste. Også ved at hjælpe andre, og den første dag, jeg var på arkivet, kørte Tonny Knudsen fra sit hjem mere end 200 kilometer nord for Salt Lake City og stod udenfor arkivet præcis klokken 7.30 om morgenen, da dørene åbnedes, og hun hjalp mig hele dagen med at finde rundt i kartoteker og arkivalier, som hun er vel bevandret i fra sit frivillige arbejde på arkivet.

Også Kim Michaelsen, udvandret fra Asnæs, hjalp mig med at kopiere en del af de mange sider fra gamle protokoller, jeg bragte med hjem med navne på mormoner fra de forskellige "Branches", der har været i Bjergene, Bregninge, Eskebjerg, Ordrup, Thorslunde m.fl. af kommunerne heromkring.

Arkivet er åbent for besøgende alle ugens dage fra tidligt om morgenen til sent om aftenen og besøges af mange fra hele verden, der søger genealogiske og historiske oplysninger.

Til min store overraskelse fandt jeg også et ualmindeligt veludstyret bibliotek med danske bøger og tidsskrifter af allernyeste dato.

Det blev dog kun sporadiske undersøgelser, jeg nåede i de få dage, jeg havde i Salt Lake City, men ved mit andet besøg brugte jeg mest kirkens eget arkiv, the Historical Department Library, der ligger i det imponerende 26 etager høje administrationscenter. Hertil var jeg blevet introduceret af professor Richard Jensen, Brigham Young University i Provo, mormonkirkens største universitet med 28.000 studerende fra hele verden, så godt som udelukkende unge medlemmer af denne trosretning.

Og det lykkedes mig her, takket være arkivar Linda Haslams entusiastiske hjælp, at gennemgå et stort relevant arkivmateriale, hvoraf jeg desværre ikke, som på the Family History Library, kunne få kopier, men måtte skrive af.

Der findes ligeledes et helt unikt arkivmateriale om danske mormoner på universitetet i Provo, hvor der også blev gjort alt for at finde de spændende ting frem til mig.

Tabernaklet, som man ser taget af til venstre, blev bygget i 1858, og er hjemsted for det verdensberømte kor. - Til højre i baggrunden ses det tidligere Hotel Utah, der i 1993 blev genindviet til Joseph Smith's minde som martyr. - Bag templet, midt i billedet, ses den 26 etager høje administrationsbygning, hvor jeg benyttede kirkens eget arkiv.

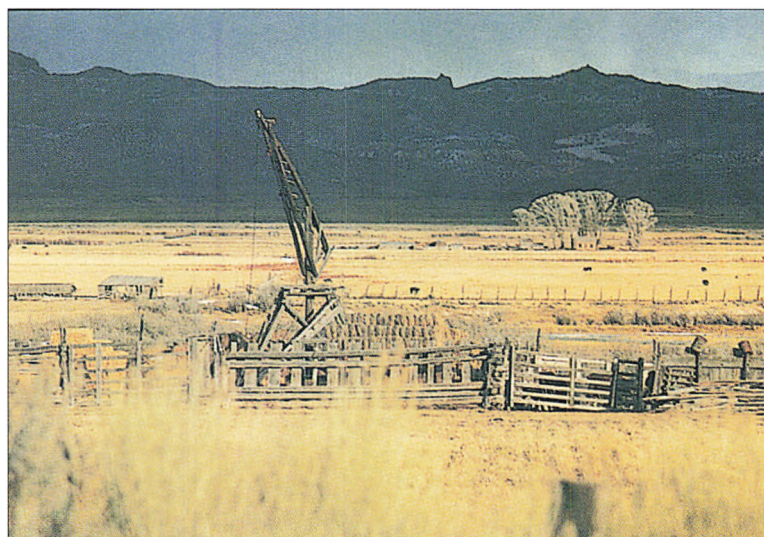
Ørneporten i Salt Lake Citys østlige del, opført i 1859. Væltepeteren er den første af sin art i territoriet.

...denne kærre blev skubbet de 1.600 km. fra Nebraska, og hvad der kunne være på den, var alt hvad en hel familie måtte bringe med sig.

Tusindvis af sådanne håndkærre blev skubbet til Salt Lake City i midten af forrige århundrede...

I den øde saltsø-dal troede Brigham Young, at han kunne være i fred med sine tilhængere. Det var ikke den landskabelige skønhed, men det åndelige kald, der hidkaldte de tusindvis af mormoner, der i årene frem opdyrkede den øde dal.

Jeg havde ved the Marcus Lee Hansen seminaret i Aalborg i 1992 mødt professor Jensen, og han havde da indbudt mig til at komme til Provo som deres gæst.

Hans oldefar var i en sen alder udvandret i 1880'erne fra Eskebjerg, hvor han havde voksne børn, og han havde senere fået en ny familie i Idaho.

Der passes godt på de mere end 150 årige arkivalier i det store universitetsarkiv, hvor man bliver lukket ind i en fint møbleret læsesal, skriver under på at have haft adgang til de enkelte klenodier og først kommer ud, når døren åbnes efter ens anmodning.

Og jeg kunne have tilbragt adskillige dage med de gamle dagbøger m.m., skrevet af de missionærer, der tidligt bragte budskabet om Det ny Jerusalem, her til Nordvestsjælland.

Jeg ville rasende gerne have haft kopier, men måtte nøjes med at skrive af, dog fik jeg 2 fra en meget gammel skrøbelig dagbog.

Heri fortæller missionær Løvendahl, der havde kvarter i Jyderup, om sine missionsvandringene rundt i det store distrikt i egnen omkring Jyderup og op i Odsherred.

Han skriver bl.a. "Og vi gik til Holbek og Misjonerede i nogle Huse og Allerup By men folket ville inge Skrifter have, og var meget ligegyldige, men jeg var hos nogle gode folk i et hus nere ved Stranden som var gode og købte en Skrift af mig - og jeg fik ikke Solgt fler Skrifter den dag, jeg gik til Sandby og Andersen var kommen fraan Holbek og havde solgt nogle Skrifter og truffet adskillige gode folk o.s.w. og vi blev der om Natten.

Torsdagen Den 15. Benyttede vi Dagen til adskillige ting og om eftermiddagen Gik vi til Broder Olsen i Eskebjerg og laag om Natten.

Fredag Den 16 gik vi til Broder Per Larsen i Bjergene og vi nød meget godt der og blev der om Natten

Lørdagen den 17 Gik vi til Broder og Omrejsende Eldste J. Hansen i Ordrup og vi var nogle Brøder som Haalt fastedag og om eftermidagen Kom Brøderne (flere navne ulæselige) og L. Eriksen (og hans Hustru Sødster Eriksen), H. Møller og A. Rasmussen kom from Uby og vi havde forsamling om aftenen ".

(Det var almindeligt, fortalte Aase Hansen, at holde en fastedag engang om måneden, og de penge, der blev sparet, skulle gives til missionen).

Og sådan forsætter beretningerne dag for dag om søstre og brødre i troen, om villige og uvillige tilhørere og om dåb i Skaresø i Jyderup. Her døbte han bl.a. den 9. november 1857 Jens Kristensen, født den 29. august 1813 i Vindkilde ved Fårevejle, der emigrerede i 1874, og mange andre. Det må have været lidt koldt at gå i søen så sent på året.

Man forstår også, at Løvendahl synes, at det er nemmere at missionere, når kvinderne er alene hjemme.

De eksakte resultater af undersøgelserne i arkiverne i Pocatello, Salt Lake

City og Provo er det ikke muligt at medtage i bogen her, hvorfor de vil blive publiceret særskilt.

Heri vil de enkelte "Branche's" opståen og alle medlemmer blive omtalt:

Det var en dansker, Andrew Jenson, der blev hele mormonkirkens historiker, og han besøgte på sine tidlige missionsrejser ofte Odsherred. Der findes en meget stor arkivsamling i de amerikanske arkiver, som jeg har benyttet en del af. Han gav i 1935 en original præreievogn til museet i Rebild.

Historisk oversigt over mormonbevægelsen

Fra 1850'erne og indtil 1. Verdenskrig udvandrede som nævnt flere gange fra hele Europa mere end 52 millioner mennesker, hovedsageligt til Amerika. Heraf var langt over 300.000 danskere.

Motiverne til udvandringerne var mange, fattigdom, ufrihed for daglejere og husmænd og vanskeligheden ved at blive selvstændig landbruger. Mange håndværkere fandt også vejen over Atlanterhavet. Der var selvfølgelig også mange eventyrlystne unge, der drog af sted, og endelig var der dem, der drog ud på grund af deres religiøse overbevisning. De mente, at i frihedens land: *Det forjættede Amerika* kunne de leve deres liv i overensstemmelse med deres tro uden repressalier fra det omgivende samfund og den danske folkekirke..

I 1834 blev den første Stænderforsamling dannet i Roskilde, hvor også almenen skulle kunne komme til orde, og endelig i 1849 den første frie forfatning med Grundloven af 5. juni. Der var dog nogle, der stadig var mere frie end andre. Trods Grundlovens ord om trosfrihed var det så som så med tolerancen overfor de såkaldte sekter, hvor f.eks. medlemmer af baptistsamfundet havde fået kærligheden at føle ved forfølgelser og fængslinger, bl.a. på grund af deres afvisning af barnedåben og praktisering af voksendåb.

Afvielser fra folkekirken var således ikke ukendt i Danmark, da mormonernes første missionær ankom i maj 1850 for at hverve proselytter til at udvandre til Zion, det Ny Jerusalem i Saltsødalen i Utah.

Sekten opstod i staten New York med en ung mand, Joseph Smith som den første profet. Han havde i et syn i 1823 set Gud og Kristus, der fortalte ham, at han senere ville modtage åbenbaringer. Det skete ved englen Moroni, der viste sig for ham og fortalte ham om nogle guldplader, der befandt sig i Cumorah højen, som også i dag besøges af mormonerne som deres helligste sted.

Teksten på disse guldplader, der var på ægyptisk, oversatte han til engelsk ved hjælp af to vidundersten: "Urim" og "Thumming". Han udgav teksten i Mormons bog, som siden har været mormonernes hellige bog.

Her berettes om, hvordan en familie flygtede fra Palæstina til Amerika 600 år før Kristi fødsel på grund af truslen om Jerusalems ødelæggelse. Denne familie blev efterhånden til to folk, det ene var Nephitterne, eller de gode hvide, det andet var Lamitterne, de onde eller de oprindelige indbyggere.

Et af de første Blok-huse, der blev flyttet fra byens udkant og ind på arkivpladsen. Huset rummer et museum, og ligger ved siden af det store Family-Center arkiv, hvor forskere fra hele verden kommer for at søge oplysninger. - På billedet ses Aase og John Hansen.

Joseph Smith kaldte indholdet af bogen for åbenbaringer fra Gud, og det er endvidere en blanding af tekster fra Det gamle- og Det nye Testamente med forklaringer af profeten. Som det første fremmedsprog blev den oversat til dansk, idet en dansker, Peter Hansen, der var emigreret til Chicago og tidligt blev grebet af bevægelsen, oversatte den i 1849.

Nephterterne, de "gode", fik åbenbaringer direkte fra Kristus, men blev omkring 400 år efter Kristi fødsel udslettet af de "onde". Forinden var det dog lykkedes Mormon og hans søn Moroni at skjule de hellige skrifter på de omtalte guldplader, som Joseph Smith offentliggjorde i 1830. Pladerne forsvandt imidlertid, og kun ganske få af Joseph Smiths familie har bevidnet, at de også har set pladerne.

Andre fandt det noget eventyrligt og beskyldte Joseph Smith for at have fået ideen fra en eventyrroman, der var udgivet få år forinden.

Profeten udvalgte 12 apostle og et råd på 70 medlemmer, og denne fordeling af magten er stadig gældende, med en profet eller president som øverste myndighed og 12 apostle og mange ledere af de forskellige afdelinger rundt i verden.

Dette er i korte træk baggrunden for mormonernes lære, der i Amerika gav anledning til store forfølgelser, hvor tilhængerne måtte flygte fra sted til sted.

Efter at en rasende menneskemængde i 1834 brød ind i fængslet i Nauvoo, hvor profeten og hans bror var indsat, og dræbte dem begge, drog de trofaste tilbageværende tilhængere videre på deres flugt. En ny profet, Brigham Young overtog ledelsen og valgte den fjerntliggende, gulte Saltsødal i Utah som det endelige opholdssted og håbede dermed at finde et blivende sted med fred for forfølgerne.

Men det var en lang vandring, der blev begyndt, 2000 km over bjerge og igennem dale, ørkenner og øde prærieområder, gennem floder og uvejsomt terræn, ofte overrasket af voldsomme storme og regnskyl, eller af vintervejre i bjergene, hvis compagnerne var kommet for sent af sted fra opsamlingsstedet.

Fra 1852 til 1869, hvor den første jernbane som nævnt blev ført tværs over Amerika og også igennem Saltsødalen, gik 23 grupper med oksetrukne vogne eller håndkærrer den lange vej. Det var ofte frygtelige ture med mange dødsfald på grund af sult, kulde eller udmattelse, ligesom epidemiske sygdomme krævede deres høst.

Også indianeroverfald frygtede man, selv om mormonerne nok tidligere end andre prøvede at blive venner med landets oprindelige befolkning, som de også missionerede iblandt.

Da først jernbanen åbnede, blev det en noget lettere transport.

I årene 1852 til 1900 udvandrede 12.000 mormoner fra Danmark, og hertil kommer 5000 børn under 8 år, der er dåbsalderen for børn i mormonkirken.

Emigrationen var organiseret fra mormonkirken i Salt Lake City, der charrede egne skibe, hvor tilhængere fra forskellige lande i Europa i samlet flok drog over Atlanterhavet. Der var missionærer med på hele rejsen for at hjælpe udvandrerne, også med alle de praktiske ting, og når man endelig efter flere måneder nåede rejsens mål: *Det Ny Jerusalem*, blev gruppen budt hjerteligt velkommen af søstre og brødre, ja måske endda af selveste profeten Brigham Young.

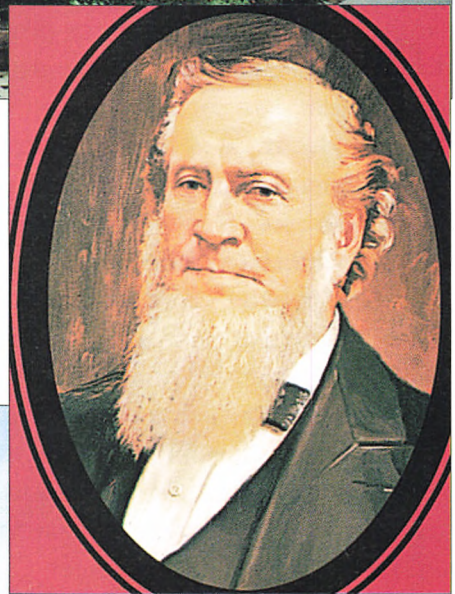
I sejskibenes tid begyndte rejsen for danskernes vedkommende i København og gik med skib over Kiel-Hamburg eller Bremen til England, hvor man landede i Hull. Herfra gik rejsen med tog tværs over landet til Liverpool, hvorfra de store Atlanterhavsfarere lagde ud.

Enten anløb skibene New Orleans i staten Louisiana og sejlede derfra op ad Mississippifloden til samlingsstedet, hvorfra vandringen begyndte. Eller skibene gik til New York, hvor immigranterne via Hudsonfloden og med tog og dampere nåede til Nebraska. Her i Council Bluffs og nabobyen Omaha var der opsamlingssted og vinterkvarter, hvor udrustningen skete.

Begge byer bærer stadig præg af denne invasion, bl.a. den store mormonkirkegård i Omaha med mange gamle grave og monumenter, og der bygges for tiden et meget stort hovedkvarter lige overfor. På udstillingscentret så jeg en håndkærre og prøvede at forestille mig, hvordan det må have været at

The Beehive House, bygget 1856, som residens for profeten Brigham Young og hans første kone og børn. Det var også guvernørpalads mens Brigham Young var Utahs guvernør. Det er idag museum, med et overddådigt interiør fra denne periode. Ørneporten ses til højre.

Bag The Beehive House rejser sig nu den 26 etager høje nybygning, der får Brigham Youngs palads til at syne mindre palæagtig.

trække en sådan 2000 km igennem vildt land. Emigranterne måtte kun medbringe så meget jordisk gods, som kunne stables på en sådan.

Fantasi skal der i det hele taget til for at forestille sig tiden, da denne religiøse vandring tog sin begyndelse. Det gælder ikke mindst for Salt Lake City, når man i dag går rundt i denne smukke by, især på Tempelpladsen med alle dens pragtbygninger, hvoraf Templet ofte betegnes som verdens ottende vidunder. Det blev færdigt efter 40 års byggeri i 1896.

Brigham Young må, foruden at være religiøs leder, have haft særlige evner som organisator og byplanlægger. Han begyndte straks ved ankomsten til ødemarken at planlægge Salt Lake City som hovedbyen for den verdensomspændende sammenslutning, som han var overbevist om, at han var udvalgt til leder af.

Byen er anlagt med så brede gader, at et oksespand let kunne vende, der er render langs fortovene, hvori der om sommeren løber frisk kildevand fra bjergene og en overdådighed af træer og blomster, både på Tempelpladsen og mange andre steder, og der er pinligt rent alle vegne. Busserne kører overalt "down town", i den vidtstrakte gamle bydel, ganske gratis, så forureningen fra privatbilerne kan formindskes.

Tabernaklet fra 1858 kan rumme 10.000, og er hjemsted for det verdensberømte mormonkor, som jeg ved mit første besøg hørte påskedag sammen med Aase og John Hansen.

De præsenterede mig efter gudstjenesten for taleren, en meget kendt tv kommentator, J. Spencer Kinard, hvis bog: "A Time for Reflection", de forærede mig med mr. Kincards personlige gode ønsker.

Af andre bygninger kan nævnes profetens hjem, "The Beehive", bygget i 1856, der i den tid, han var territoriet Utahs guvernør, også tjente som guvernørpalads. Det er idag museum og står nogenlunde som, da det blev indrettet med sit smukke interiør af importerede engelske stilmøbler og antikviteter fra tiden, prægtige tæpper og gardiner. I de to børneværelser er alle møblerne også udsøgte, ligesom legetøjet.

I den tilstødende lille gade ligger "The Lion House", en lang samtidig rækkehusbebyggelse. Her var boliger for profetens (efter sigende) 36 koner. Det er nu en fin restaurant, ligeledes med et smukt interiør. De mange koner og børn har også boet fornemt.

Man tænker uvilkårligt på den lange transport af alle disse møbler med oksetrukne vogne, den samme vej, som immigranterne kom ad til fods i de tidlige udvandrerår.

En anden helt overdådig bygning er det gamle Hotel Utah. På dette sted slog man i den første tid mormonernes gangbare mønt, præget af Brigham Young.

Det er et gigantisk hus, der nu er kirkens hovedkvarter.

I "The Joseph Smith Memorial Building" hedder det:

"Den 27. juni 1993, det 149' år efter at profeten Joseph Smith døde som

THE LION HOUSE

The Lion House blev oprindeligt bygget ved siden af The Beehive House som residens for profetens (efter sigende) 36 koner med deres børn. Det er i dag en meget fornem restaurant med store selskabslokaler, lige så flot møbleret som profetens hovedsæde. De mange koner og børn har ikke været gemt af vejen i ringere lokaliteter.

Jeg indtog en udmærket frokost der til den beskedne pris man forlanger for alt – uden te, kaffe eller andre »forbudte« drikkevarer. Drikkepengene blev høfligt, men meget bestemt afslået.

martyr, samledes president Gordon B. Hinckley og lederen af præsidiets og alle medlemmerne af De tolv's Forum for at åbne The Joseph Smith Memorial Building. Det gamle Hotel Utah er efter 3 års restaurering indrettet som kirkens hovedkvarter med Visitorcenter, the Family Search Center, teater, hvor der vises en stærk film, der fortæller Latterday Saints pionerers historie, restauranter, undervisningslokaler samt mødelokaler og kapel for det gamle Salt Lake City's Ward.

The Lion House
Historic Home of Brigham Young
Salt Lake City, Utah

Kirkens hovedkvarters kontorer optager 8. etage af bygningen “.

Efter denne omtale siger presidenten, at det er en vidunderlig dag for dem alle, at dette hus nu er indrettet som et værdigt minde for Joseph Smith, og at han er overbevist om, at det er Guds vilje, at det er sket. Der er måske nogle, der synes, at det er alt for ødselt, men intet er for godt til minde om den af Gud kaldede profet.

Overdådiged er i det hele taget et kendetegn for mormonerne officielle bygninger, til forskel fra den beskedenhed, medlemmerne satser på i det daglige liv.

Mange andre storslåede bygninger er kommet til i årenes løb i Salt Lake City, bl.a. også et museum og det fire etager høje arkiv

Der er en verden til forskel fra dengang, de første immigranter ankom og til i dag.

Fred fandt man dog ikke i mange år for forfølgerne. Da de første mormonmissionærer ankom den 1. maj 1850 til København, var den danske udgave af Mormons Bog en af de væsentligste blandt de mange skrifter, man bragte med til Danmark,

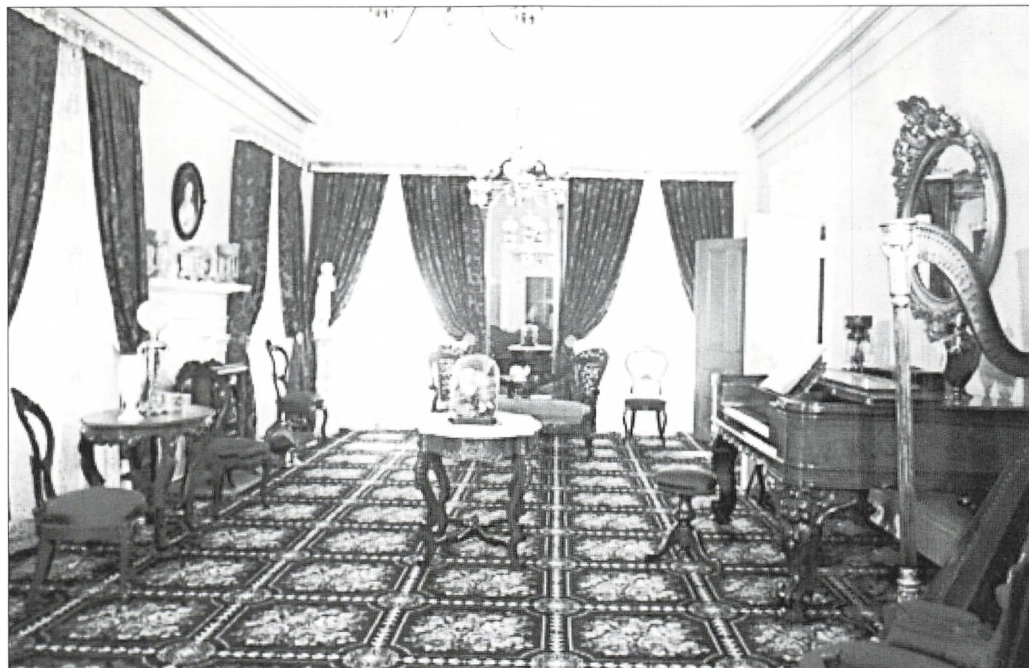
Her deltog de i de møder, som baptisterne afholdt og overtog ret hurtigt mange af disse som mormontilhængere, ikke just til baptistledernes udelte fornøjelse. Senere blev Aalborg et af de steder, hvor mormonerne især søgte at skabe menigheder. Som nævnt troede mange, at der i Danmark med Grundloven af 1849 ville være trosfrihed, også for mennesker, hvis tro ikke harmonerede med den danske folkekirke.

Det blev imidlertid ikke tilfældet, hverken for mange af de religiøse grupper, der blev dannet i kølvandet på de store vækkelser i 1830-erne og 40-erne, eller for baptister, mormoner m.fl.

Få grupper har vel været udsat for større intolerance og forfølgelser på grund af deres tro end mormonerne, ikke kun i Amerika, men også i Danmark. Der er mange beretninger om, hvordan missionærer f. eks. blev forfulgt ud af byerne, hvor de prædikede mormons lære, både med sten- og stokkeslag og led anden korporlig overlast. Heller ikke gejstligheden holdt sig tilbage, der blev udsendt et utal af pamfletter for at fortælle sognebørnene, hvilken fare, de ville udsætte sig for, hvis de lyttede til mormonmissionærerne. Også fra den lokale pastor Garde, Fårevejle findes et advarende skrift, der kom i flere oplag.

Og fra øvrighedens side var der ingen hjælp at hente.

Når især mormonerne blev udsat for så mange forfølgelser for deres tro, ikke kun i Amerika, men også i Danmark, kan man pege på flere ting som årsag hertil, bl.a. deres lære om flerkoneriet, forkastelsen af barnedåben og dogmet om at kunne frelse døde efter døden. Men sejrskudskabet, de bragte til deres tilhængere, at kun dé skulle frelses, når indsamlingen i Zion, det nye Jerusalem

The Long Hall.

i Salt Lake City, var tilendebragt, og alle andre udslettes, har nok også været skrap kost.

I de første mange år af missioneringen, var det et klart budskab, at alle mormoner fra hele verden skulle rejse til Utah og samles der for at vente på Kristus, når han kom på den yderste dag. Rejserne blev organiseret fra Salt Lake City på egne chartrede skibe, og der blev oprettet et rejsefond, hvor man kunne låne penge til den dyre rejse. De skulle ved ankomsten til Utah tilbagebetales i form af arbejde eller naturalier. Det fremgår dog, at mange glemte at betale rejsepengene tilbage, når de ankom til Omaha og nu pludselig ikke længere var medlemmer af mormonkirken.

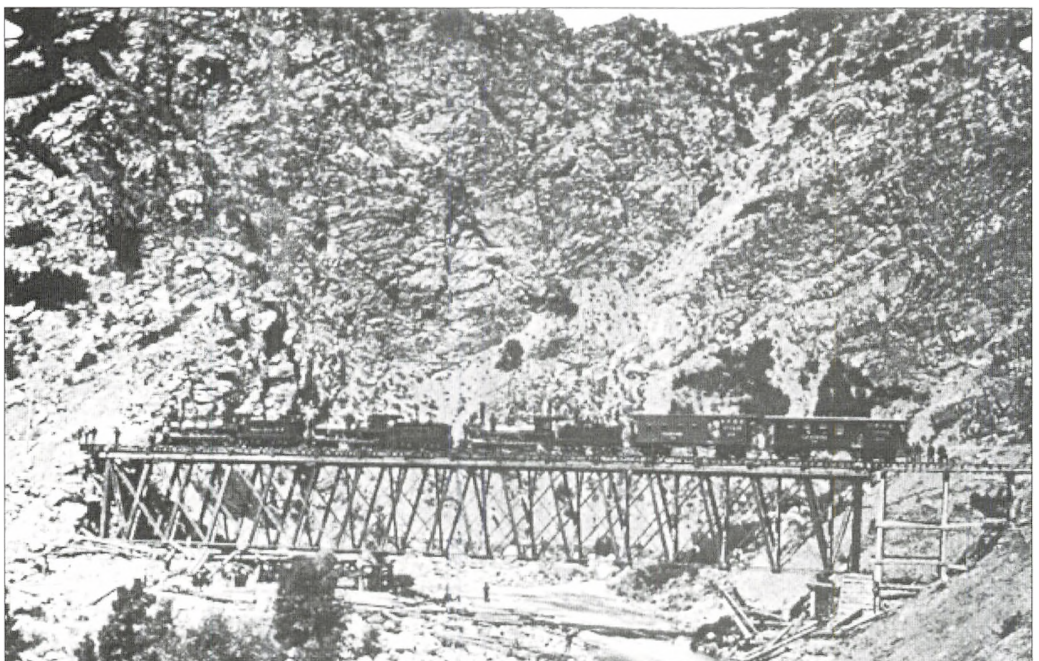
Endvidere skulle og skal alle medlemmer af kirken betale tiende af deres indkomst.

Af undersøgelser fremgår det, at det i begyndelsen var de allerfattigste, der begejstret modtog budskabet om en ophøjelse fra deres usle tilværelse og til at deltage som ligeværdige partnere i et sådant broder- og søstersamfund, som de blev stillet i udsigt. At virkeligheden ikke var så rosenrød, som mange forestillede sig, er en kendsgerning, som mange breve og beretninger viser. Men stadig var de brødre og søstre, og der er også mange fortællinger om, hvordan der var sammenhold og hjælp til alle, der blev i troen.

Til gengæld er der også mange beretninger om, hvor forfærdelige forholdene var i Salt Lake City, aviserne var fulde af læserbreve skrevet af frafaldne mormoner om deres oplevelser og deres glæde over at være revet ud af denne

»Det sidste spor er lagt, og den sidste nagle – af guld – er slået i! The Pacific Railroad - der forbinder øst med vest - er færdig, stedet er 1086 miles vest for Missourifloden og 690 øst for Sacramento by«. - Sådan lød telegammet, der blev sendt til Amerikas præsident Grant den 10. maj 1869 fra dette historiske sted. - Jernbanenettet, der nu brede sig tværs over hele Nordamerika, gav stødet til den store indvandring fra Europa, der accellererede i årene efter:

I 1869 fangede fotografen dette spændende øjeblik hvor fire kulfyrede lokomotiver for første gang trækker toget over Djævelens Bro, Utah

vildfarelse. Og fra prædikestole og forsamlingshuses talerstole lød fordømmende og advarende ord imod dette "Djævelens Værk". Et særligt yndet emne var mormonernes flerkoneri, og der sparedes ikke på detaljer, når de liderlige mænd blev beskrevet !

Flerkoneri har dog aldrig været praktiseret åbenlyst i Danmark blandt mormoner.

I "Kors og Stjerne" fra 1889, nr.2 begynder adskillige at skrive om at tage en mission op blandt mormonerne i Utah, f.eks. pastor R. Andersen fra New York: "De siger sig selv at være Jøder og er det ikke, men lyver. De er Satans Synagoge... Kødets lyster er det rådende hos dem (...) Flerkoneriet og et Paradis med kødelige Lyster, det er de fælles om at fremstille for Folket. Til Sion, som de kalder det, men det er i Sandhed et Babel, er der strømmet Skarer, og der har Brigham Young vidst at skrabe Penge sammen, der boede han i sit store Harem, der rejste sig det vældige Tabernakel og det store Tempel, som endnu ikke er fuldført .

Når man betragter Billederne af disse mægtige Bygninger, da må man undres over den Kæmpekraft, som i så kort Tid har sat alt dette i Værk, men når man så ved, det er ved Satans Kraft, det er sket, da gribes Hjertet af en forunderlig Vemod [...] Det har ligget mig meget på Sinde, om der dog kunde blive en dansk-luthersk Mission derude i Utah. Jeg har skrevet derom flere Gange i Indre Missionstidende og "Højskolebladet", men det førte ikke til videre ".

Flere lignende betragtninger gør sig gældende, og da moderkirken ikke reagerer, tager de dansk-amerikanske præster selv sagen op, og flere melder sig som interesserede, og en presbyterianer, konverteret fra Den danske Kirke, bliver den første udsending til denne Satans yngel. Også vor ven, pastor S. H. Madsen overvejer det, men bliver alligevel i Ferndale, Californien.

Selv om det nu er mere end 100 år siden, dogmet om flerkoneriet blev ophævet af mormonernes profet, efter mange års pres og økonomiske repressalier fra den amerikanske stats side, og til stor ulykke for de tiloversblevne og forstødte koner og børn, er der mange, der også i dag tror, at det stadig er gyldigt. En gennemgang af emnet i Jørgen W. Schmidts bog: "Mormonernes forsøg med Flerkoneri 1843-1890", der kom i 1983, giver et mere nuanceret billede af fænomenet, og også mine samtaler med Aase og John Hansen gav mig en vis forståelse for, at problemet omkring det gamle dogme, der var officielt gældende fra 1851 til 1894 nok ikke var helt så enkelt, som det er blevet fremstillet.

Men at det også har talt til fantasien, at mormonerne på denne måde trodsede de amerikanske love og lod hånt om, at den amerikanske forbundshær belejrede Salt Lake City med 30.000 soldater i mere end et halvt år, er forståeligt og har nok i spænding kunnet hamle op med alle de hårrejsende historier om indianeroverfald, der også blev skrevet mange af i danske medier.

Allerede i 1831 fik Joseph Smith i en åbenbaring befaling til at pålægge sine proselytter at tage flere kvinder til ægte. Det var dog kun velhavende mænd, der var i stand til at forsørge flere, der skulle gå ind under denne befaling. Begrundelsen var, at da kvinder kun kunne blive frelst og komme i himlen ved at blive "forløste" ved at ægte en mand på jorden, og der var et kvindeoverskud i mormonkirken, blev nogle mænd nødt til at ofre sig ved at gifte sig med flere. Det var dog først i 1851 dogmet blev offentliggjort, måske fordi man frygtede samfundets fordømmelse, og fandt det rådeligt at gå stille med dørene. Men intet, heller ikke staten, stod over Guds befaling - det var derfor heldigt at profeten, efter at forbundsregeringen truede med massive økonomiske represalier, fik en ny åbenbaring i 1894, der ophævede dogmet om flerkoneri.

Med hensyn til dåb efter døden bad jeg Aase og John Hansen forklare mig om dette dogme.

De tog mig med til en udstillingssal, hvori der var opstillet et stort dåbskar, der hvilede på 12 udskårne okser, symboliserende Israels 12 stammer. Karret, hvortil der førte en høj trappe op, var ca. 3 meter i diameter. I et sådant kar bliver stedfortræderen, iført en lang hvid kjortel, sænket ned under selve dåbs-handlingen. Denne dåb foregår dog kun i templerne, hvortil alene de troende har adgang.

Aase og John Hansen fortalte mig, at de havde været stedfortrædere for Johns forældre, der ikke tilhørte mormonkirken, og på mit, nok lidt tøvende spørgsmål, om man var sikre på, at ikke-mormoner på denne måde accepterede en sådan handling, der forekom mig meget fremmed, svarede de, at man også efter døden har sin frie vilje og dermed kan forkaste dåben.

De mange genealogiske eftersøgninger efter slægtinge, som mange som nævnt beskæftiger sig med, er en forudsætning for denne dåb. Og i kirkerne efterlyses stedfortrædere for de døde, der ingen har, der kan være deres stedfortrædere ved denne dåb.

Det var Aase og John Hansens søn, der havde døbt dem, idet han er "ældste" og har ret til at døbe. En ting, børnene i denne trosretning bliver oplært til, er at ville gå ud som missionærer, når de fylder 19 år. De udsendes da to og to til alle dele af verden og må ikke have nogen særlig kontakt med hjemmet i disse år. Deres søn havde tilbragt de to år i Danmark, mens deres svigerdatter havde været på Sicilien.

Børnene opdrages til at spare op til denne missionærgerning, bl.a. i nogle af de talrige kulørte hæfter, der udgives af hovedkvarteret, ligesom der gives anvisninger på den bedste forrentningsmetode af opsparingen. Dog giver også kirken bidrag til udstationeringerne.

Det var således rart ved disse samtaler med to involverede at få lidt sorteret i de talrige modstridende beskrivelser, som jeg havde læst mig igennem i adskillige bøger og skrifter.

Bevægelsen er fra sin opståen i 1830 og til i dag blevet en verdensomspændende magtfuld sammenslutning, også i økonomisk henseende.

Der bygges pragtfulde templer i alle verdensdele, og kirken er i besiddelse af store rigdomme, ligesom mange mormoner er ledende i store handelsforetagender og truster i USA. Og i mange byer har kirken egne kæmpestore varehuse, bl.a. i Salt Lake City. Allerede tidligt fik kirken også politisk magt, idet profeten Brigham Young var hele territoriet Utahs guvernør i en årrække. (Forbundsstaten ville ikke optage Utah som stat, før profeten og de ledende apostle ville opgive befalingen om flerkoneriet). For at vise kirkens patriotiske sindelag under den amerikanske frihedskrig 1861-65 blev der oprettet specielle bataljoner til at gå ind i Nordstatshæren.

Stadig er det dog det åndelige, der udadtil lægges mest vægt på, hvilket den strøm af farvestrålende skrifter, der udgives, vidner om.

Et godt familieliv er det essentielle, og officielt er børnebegrænsning ikke tilladt.

Forbudet mod nydelse af kaffe, te, tobak og alkohol forklares med, at man ikke må forurene legemet, der er Guds tempel, og der lægges vægt på sund kost.

Til gengæld er der ingen forbud mod dans, som allerede var en yndet forlystelse på de første udvandrerskibe, der undertiden kunne være flere måneder undervejs.

Som tidligere nævnt vil det ikke være muligt at medtage forskningsresultaterne af mine undersøgelser i denne publikation, men det var med et både fagligt og menneskeligt stort udbytte, jeg forlod Salt Lake City.

Nebraska

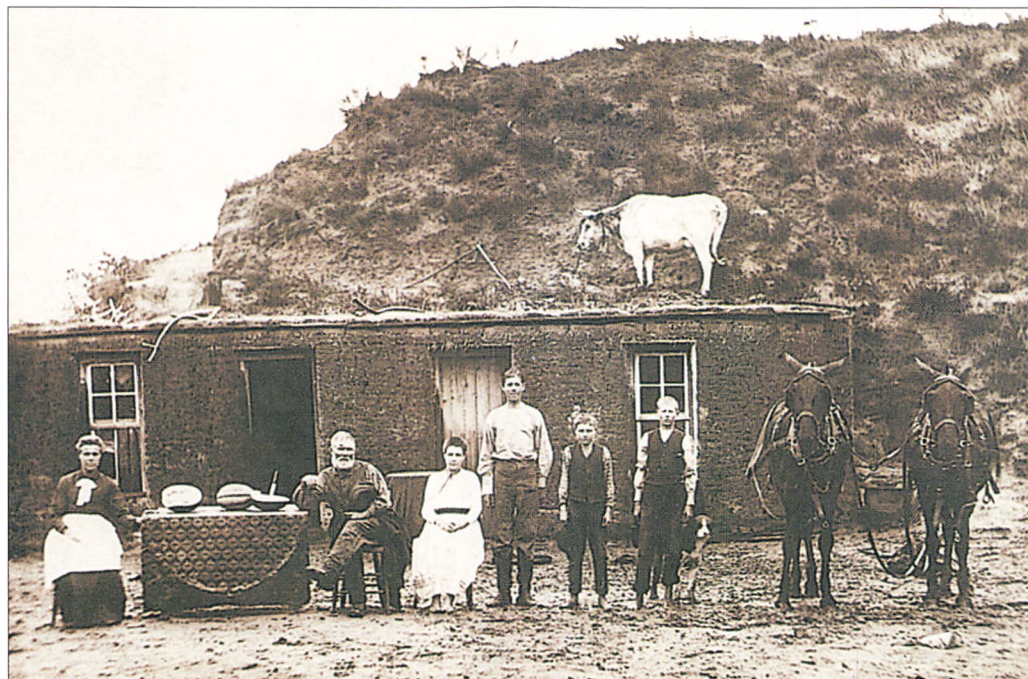
Med *The Pioneer*, som jeg skulle med om natten, fortsatte jeg turen igennem staterne Utah og Colorado og nåede efter 25 timers rejse til Lincoln, Nebraskas hovedstad, hvor jeg ville besøge the Nebraska State Historical Society's arkiv og bibliotek. Her fulgte heldet mig atter, idet jeg straks fik kontakt til arkivist Ann Billesbach, der i de to dage, jeg var på arkivet satte næsten alt sit eget arbejde til side for at hjælpe mig i mine undersøgelser. Det viste sig, at hun havde skrevet en afhandling om Nysted Højskole, Howard County, Nebraska, et sted jeg var specielt interesseret i. Hun havde ingen kontakt til Danmark, men var blevet så optaget af de grundtvigske højskoletanker, at hun havde valgt at forske heri og havde brugt dette emne til sin afgangseksamen som Master of Art ved State University of New York College of Oneonta.

Værket, som hun gav mig en kopi af havde titlen: "The Danish Folk High School, its History and its Transplantation to the United States".

Nysted Højskole er en af de 6 grundtvigsk inspirerede dansk-amerikanske højskoler, der har haft den største tilknytning til Vallekilde Højskole. Den blev oprettet i 1889.

De mange nybyggere der i hastigt tempo rykkede vest på mod »The Frontier« fulgtes af mange handlende, der i deres råt tilhugne skure, rummede et overraskende varelager. B. Ware & I. Steel er pantelånere, og damens fine kjole en god anbefaling for deres »Plain Sewing«.

Veteraner fra borgerkrigen 1861-65 kunne få gratis jord i præriestaterne. Her poserer een af dem, Sylvester Rawling, sammen med familien foran deres græstørvshus i Nebraska. Billedet er fra 1886, men ti år efter tilsvindlede stedsønnen sig skødet, og fik anbragt den gamle veteran på et soldaterhjem langt fra hjemmet, i Sergent i hjertet af Nebraska.

Nebraska var for 125 år siden øde prærie, det såkaldte Frontier Land. Hos en stor gruppe danske immigranter i Waukesha, Wisconsin opstod et ønske om at grundlægge et "rent" dansk bofællesskab, og man dannede derfor Det Danske Land- og Hjemsted Compagni, som skulle finde og formidle jordkøb til dette formål.

Valget faldt på den jomfruelige præriejord i Howard County i Nebraska, og i 1871 drog en gruppe danskere hertil, købte jord og grundlagde flere kolonier på denne vidtstrakte og øde prærie.

Med entusiasme tog nybyggerne fat på at indrette sig på den flade jord, hvor de måtte undvære Wisconsin's store skove og afvekslende landskab.

Forretninger blev åbnet, et posthus kaldtes "Dannebrog", et andet i nærheden "Nysted", og da den tredje koloni kom til at hedde "Dannevirke" var det danske territorium dermed afmærket.

Området måtte dog deles med andre tilflyttere, da både amerikanere, tyskere og svenskere slog sig ned på stedet, og derfor blev de små samfund ikke helt så danske, som oprindeligt tænkt.

Men entusiasmen for at bevare den danske arv var stor. I 1884 oprettede stedets præst, S.H.Madsen "Dannebrog College", som bestod i 2 år. Formålet var bl.a. "at give unge af begge køn mulighed for at lære både dansk og engelsk". ☒ Præsteembedet kunne ikke brødføde en familie, så pastor Madsen

Nysted Højskole, 1903.

brugte også sin oprindelige profession til at supplere lønnen med og blev derfor kaldt "Urmagerpræsten".

I 1886 flyttede pastor Madsen til Ferndale i Californien. Herfra skriver han i 1891 brev til Ernst Trier, da han erfarer, at hans datter, Juliane Marie, under et længerevarende ophold hos familien i København, på deres foranledning, nu er elev på Vallekilde Højskole, og at de betaler hendes ophold. Han takker Ernst Trier på det hjerteligste, idet han glæder sig meget på sin datters vegne og slutter: "Skønt jeg aldrig har været på Vallekilde Højskole, har jeg på Grund af vor Kirkefader N. F. S. Grundtvig fået såvel Vallekilde og Askov og de Mænd kjær, som udfører hans Tanker i Liv og Lære".

Samtidig betror han Trier, at hans stilling i den danske kirke i Amerika er under tryk på grund af de alvorlige bekymringer, han nærer for sine børn, som han ikke på samme måde som i Nysted har under sin påvirkning. Det var lettere i Nebraska end her i Californien. "Altså her mangler Livet", skriver han til slut.

Måske har Ferndale været mere verdslig end Nysted. Han overvejede en overgang at gå ind i mormonmissionen ifølge flere artikler i "Kors og Stjerne" i 1889, men opgav det igen.

Brev fra pastor S. H. Madsen, der i 1884 oprettede »Dannebrog College«, forløber for Nysted Højskole. Han skriver den 9. juni 1891 til Ernst Trier, om sin datter, der da er på Vallekilde Højskole, og takker Trier så hjerteligt for hans

»Højskolegjæring i Almindelighed, og for det Gode, mit Barn nu nyder hos Dem i Særdeleshed. Gud velsigne Deres Fremtid. Kjærlig Hilsen ved Deres heng. S. H. Madsen«.

Almindelig Højskoleforløber, Col.
 9 Juni 1891.
 Kjære Herr Højskoleforløber
 Trier:
 De hjerter takke mig person-
 lig, for de de der medskyld
 jeg tager mig den frihed
 at skrive nogle linier til Dem
 for at sige mig deres Højskole
 er mig en yndet og glædelig
 men jeg har aldrig været der,
 heller ikke vil jeg det have

S. H. Madsens efterfølger blev pastor P. C. Skovgaard, der havde fået sin teologiske særuddannelse på Askov Højskole. Han brændte for højskolesagen og arbejdede for at få oprettet en sådan efter grundtvigsk mønster. Heri blev han bakket op af sin menighed, og der dannedes: "Den danske forening i Nysted, Howard County til fremme af folkelig oplysning", og 1887 åbnede Nysted Folkehøjskole med 6 elever, senere i semestret kom dog flere til.

Det var en stor festdag for hele den danske koloni, men måske var der en smule malurt i velkomstbægeret, da formanden for skolen, Niels Nielsen (Kong Niels) i sin åbningstale udtrykte ønsket om, at skolen hurtigst muligt måtte blive en amerikansk skole. Han mente ikke, at de unge havde brug for det danske, heller ikke det danske sprog i deres nye fædreland!

Ikke just det store diplomati, må man nok erkende, da det var stik imod højskolens formålsparagraf.

En af de nye elever svarede da også, at hvis skolen skulle være amerikansk, havde han ikke haft nødig at tage den lange vej for at komme på den slags skole, for dem havde de nok af derhjemme i Minnesota, men de havde ingen dansk højskole.

Niels Nielsen har måske skiftet mening senere, hvad hans tale på det dansk-amerikanske stævne på Vallekilde Højskole i 1913 tyder på.

Nysted Højskole fulgte da også de danske traditioner, idet Thorvald Knudsen, der som 19 årig sammen med 191 andre karle er på Vallekilde Højskoles elevliste fra vinteren 1889-90, efter sin emigration til Amerika senere blev

forstander på Nysted fra 1898 til 1901, og i 1901 kom A. Th. Dorf, lærer også fra Vallekilde, og afløste ham. Han udgav flere skrifter, bl.a. "Højskolen for den Dansk-Amerikanske Ungdom", hvori det i 1902 hedder: "Vores skole er et Akademi for generel Kultur [...] Kultur for Kulturens egen Skyld og ikke for Levebrødets Skyld", et lidt mere svævende ideal end Ernst Triers om "det hele menneske", men dog alligevel den samme tanke om at sætte sig høje menneskelige mål.

Ann Billesbach beskriver Dorf som skolens dygtigste leder, "måske den bedst begavede af alle de dansk-amerikanske højskoleledere".

Men begavelsen var ikke nok, eller måske for meget?

Populariteten fulgte i hvert fald ikke med, og i 1906 forlod Dorf skolen, der kom til at stå tom i et år. I "Chicago Danish-American Society Register 1927-28" kan man læse under en let mistrøstig beskrivelse af kirkelivet i St. Ansgars Kirke, Chicago: "Menighedens nuværende Præst er den meget begavede, folkelige og vennesele Pastor A. Th. Dorf, der har virket ved St. Ansgars Kirke i en lang Aarrække. Han har i disse Aar vundet sig en stor Vennekreds, ikke alene indenfor Menigheden, men i hele Kolonien, idet han med stor Dygtighed og Energi deltager i mange af Koloniens forskellige Anliggender. Pastor Dorf dekoreredes i 1924 med Ridderkorset, hvilken Udmærkelse han ærlig har fortjent".

Efter Dorfs afgang som leder af Nysted Højskole, overtog professor i teologi, P. C. Højbjerg ledelsen og forlod dermed Grand View College efter en uoverensstemmelse med forstanderen for "Det grundtvigske Universitet" i Des Moines, Iowa.

Højbjerg beskriver senere sine 5 år som forstander for Nysted Højskole på følgende måde: "Vi var som een stor Familie (...) det var næsten som at være i Paradis". Familien måtte dog i 1911 på grund af fru Højbjergs sygdom rejse til Danmark, hvor de tilbragte nogle år. Professor Højbjerg var også en af talerne ved stævnet på Vallekilde Højskole i 1913, hvor der var over 100 dansk-amerikanske deltagere.

Det var ikke kun med arkivalierne, Ann Billesbach hjalp mig, hun tilkaldte også flere historikere, der arbejdede med dansk-amerikansk immigrationshistorie. En af dem var søn af P.C. Højbjerg, professor Otto Hoiberg, der sammen med sin kone fortalte om den betydning, den danske højskole ikke alene havde haft i fortiden, men stadig har i dagens USA. I en artikel i "The Bridge" fra 1978 skriver han: "Som jeg ser det, er hjertesagen i den danske folkehøjskole dens form for undervisning, hvor der bliver lagt vægt på den kulturelle horisont, fordybelsen i menneskelig indsigt og hjælp for den enkelte til at forstå den komplekse verden af i dag og tage del heri som en integreret part. Set i lyset heraf er folkehøjskolens fortid overhovedet ikke død i Amerika. Faktisk er der i dag adskillige fascinerende nye og dristige beslægtede voksenundervisnings foretagender undervejs over hele USA".

Otto Hoiberg fortalte også om det gode hjem på Nysted Højskole og om Bue Bennike, der senere havde været kusk for familien.

Bue Bennike var søn af en af Vallekilde Højskoles første lærere og var i 1914 emigreret til Amerika, hvor han senere blev præst i Omaha, indtil han rejste tilbage til Danmark i 1926. På Rigsarkivet ligger en meget stor brevsamling i forældrene Valdemar Bennike og hustrus privatarkiv, med en masse oplysninger om uddannelsen på Grand View College og hans arbejde i mange af de små præriemenigheder, hvor han også gjorde tjeneste, og fra præstegerningen i Omaha.

Jeg fik senere lejlighed til at møde Otto Hoiberg og frue ved festen på Grand View College.

Nebraska State Historical Society's arkiv er en guldgrube, hvis man søger oplysninger om danske udvandrere til Nebraska. Her findes blandt meget andet også en stor samling arkivalier, billeder m.m. i privatarkivet for en af de navnkundigste dansk-amerikanere, P.S. Vig, som senere vil blive omtalt. Samlingen er givet til arkivet i 1956 af Vigs søn, Einar Vig.

Det blev desværre kun til en overfladisk gennemgang af alle disse mange kasser, men jeg skulle jo videre på min jagt, og det var planen at tage til Dana College, Blair, hvortil jeg havde en indbydelse fra to af skolens professorer.

Men til dette sted er der overhovedet ingen offentlige transportmidler af nogen art, så jeg mente at måtte opgive besøget. Blair var i 1869 et af knudepunkterne for jernbanen, hvor flere linjer mødtes. Heldigvis krydsede igen en af de effektive, beslutsomme amerikanere min vej. Ann Billesbach havde også tilkaldt mrs. Edith M. Matteson, der sammen med sin datter har skrevet en dansk-amerikansk kirkehistorie for hele Nebraska, en glimrende kilde til denne del af immigrationshistorien: "Blossoms of the Prairie. The History of The Danish Lutheran Churches in Nebraska". Lincoln, 1988, som jeg herved fik lejlighed til at erhverve, og hvori jeg fandt adskillige af "mine" udvandrere med relation til Vallekilde Højskole.

Da mrs. Matteson hørte, at jeg havde opgivet mit besøg på Dana College, sagde hun straks, at det kunne der overhovedet ikke være tale om. Det var et absolut "must" for mig, og hun ville komme mandag morgen og hente mig klokken 7 og køre mig derop.

Op præcis holdt hun for døren til Wesley House, et af de få vandrerhjem, jeg boede på under min rejse. Men det var nu ikke noget helt almindeligt vandrerhjem, idet det var en kirkelig organisation (metodistkirken), der havde nogle få værelser i deres residens, hvori også kirken havde til huse. Den første nat havde jeg det store hus (og kirken med) for mig selv, men om aftenen kom en ung mand fra menigheden og viste mig rundt, hvorefter han spillede en times tid på kirkens orgel for mig. Næste aften kom dog endnu en europæisk "vandrer". Da den venlige orgelspiller, Marlin Pals hørte om mit projekt,

Chr. Jensen og hustru, nogle af de første pionerer i Nysted. Læg mærke til billedet af Nysted Højskole på væggen bag dem.

satte han mig i forbindelse med mrs. Dagmar Knudsen, hvis mand havde været dansk-amerikansk præst, og hun fortalte mig om deres menighed og om den forskel, hun havde følt, der var imellem "The Glads" og "The Sads", som de selv tilhørte. "The Glads" måtte danse, men det måtte "The Sads" ikke. Mønstreret fra Indre Mission og grundtvigianerne i Danmark fulgtes også her.

Det blev mit billigste logi, 4\$ pr. nat, + en frivillig skærv til kirkens ungdomsarbejde !

Og så forlod jeg den smukke by, Lincoln, i mrs. Mattesons selskab på vej til Dana College, og jeg var hende meget taknemmelig for hendes resolute transporthjælp, idet opholdet på denne dejlige skole blev et af højdepunkterne på min første rejse, og ikke mindre på min anden.

Dana College, Blair, Nebraska

Som nævnt havde jeg en indbydelse til at besøge Dana College, hvor jeg blev mødt med stor venlighed og interesse af den afgåede professor i Engelsk, Norman C. Bansen og hans unge efterfølger i professoratet, dr. John Mark Nielsen, der begge sammen med overbibliotekar Ruth Rasmussen og arkivleder Sharon Jensen, ydede mig en helt enestående hjælp og privat gæstfrihed ved begge mine besøg.

Jeg skylder også assistent Mary Bacon og de unge elever, der var volontører, tak for venlig assistance. Biblioteket er åbent til klokken 23 næsten hver aften, også søndag, og her sidder mange af skolens elever og arbejder med deres opgaver.

Jeg kunne frit bruge hele det store materiale, der er samlet her, uden tvivl den største samlede collection af bøger, periodica og arkivalier om dansk immigration i bred forstand, der findes i USA.

Og takket være den entusiasme, især arkivar Sharon Jensen bruger på samlingen, er arkivet en anden stor guldgrube til dansk immigrationshistorie, et sted hvor der tillige forskes og arbejdes meget med samlingerne.

Det var også her, jeg fik mulighed for at lave en speciel undersøgelse over The Danish Brotherhood, idet næsten alle medlemsprotokoller findes i arkivet.

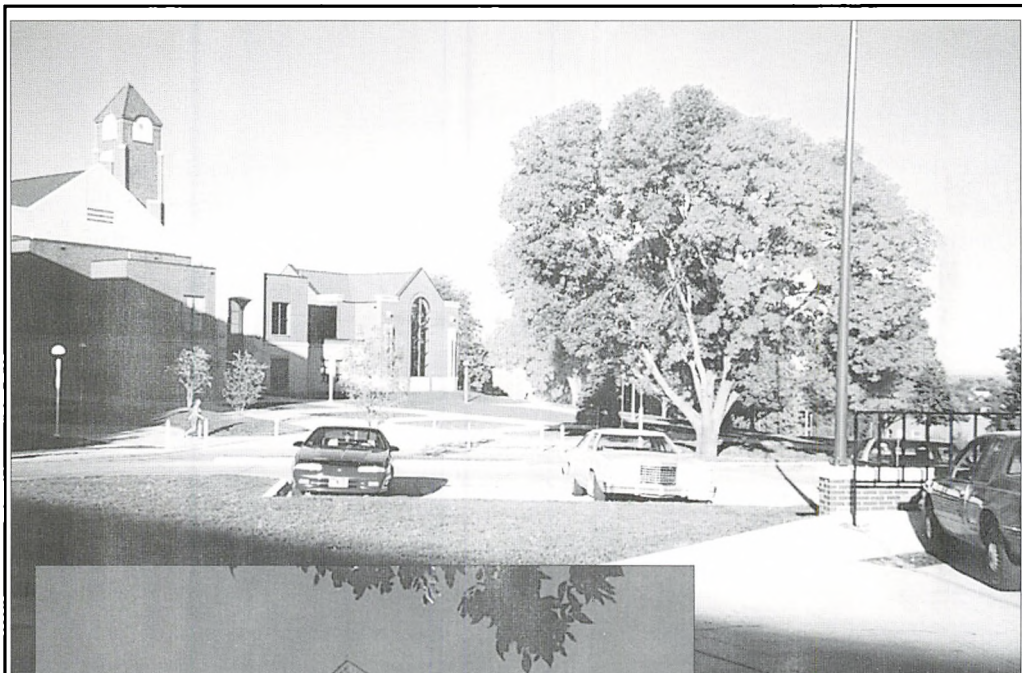
I 1968 blev den verdensberømte danske sanger Lauritz Melchior æresdoktor på Dana College, og hans private arkivalier og forskellige effekter er opbevaret her.

Ved mit andet besøg fik jeg endvidere lejlighed til at hilse på professor Nielsens forældre, der er pensionerede. John Nielsen var tidligere professor i religionshistorie, såvel som hans far også havde været på Dana College. De gør nu et stort arbejde i arkivet, hvor de endvidere har samlet en kreds af gamle Dana College-elever fra hele Amerika. Disse kommer to gange om året i en uge af gangen og arbejder med oversættelser af gamle danske breve m.m. til engelsk. Mange andre interesserede, især fra Blair og Omaha deltager i arbejdet i arkivet. Også professor Bansen deltager heri. Vi kunne drøfte Vallekilde Højskole, som han havde besøgt, og hvor han kendte både den gamle Sigrid Trier Hansen, Ernst Triers datter, der sammen med sin mand havde været forstanderpar i 30 år, og ligeledes deres efterfølger, forstander Uffe Grosen.

Det blev for mig til mange fornøjelige og belærende samtaler ved formiddags- og eftermiddagskaffen med fint dansk hjemmebag, og aftenbesøg i Blair.

Også den årlige "Home Coming" weekend på skolen med gæster fra nær og fjern fik jeg med.

En helt unik samling breve: "The Hansen-Mengers Collection: "Eleven

Old Main, bygget i 1884, Dana College's stolthed, der desværre brændte i 1988. Bygningen var da den ældste fungerende skolebygning i Nebraska og på The National Registry of Historic Places.

Genopbygget, men i en lidt anden stil, dog stadig prægtig, som den knejser højt på det sted, indianerne havde kaldt »The Big Seat« og hvorfra man virkelig har et indtryk af den vidtstrakte prærie.

E. C. Hunt Campuscenter er, som mange af de andre bygninger på den 150 acres store campus opkaldt efter sin donor. Spisesalen er placeret på 1. etage, og her kan de 650 elever og lærere spise godt og billigt til de tre måltider der serveres dagligt. Alle, også besøgende, kan selv bage deres lækre pandekager og vafles, ved det overdådige morgenbord.

Thousand Letters of Extended Family Correspondance from the 1880's to the 1970's", som John Mark Nielsen kaldte sin forelæsning ved det tidligere omtalte dansk-amerikanske seminar Aalborg i 1992, er nu katalogiseret og under oversættelse til engelsk af professor Nielsen og hans hold.

En bibliografi over P.S.Vigs trykte arbejder, samlet af professor Peter L.Petersen og John Mark Nielsen blev ligeledes gennemgået ved seminaret i Aalborg og findes på arkivet, der også ejer en meget stor P. S. Vig arkivsamling.

Historisk oversigt over Dana College

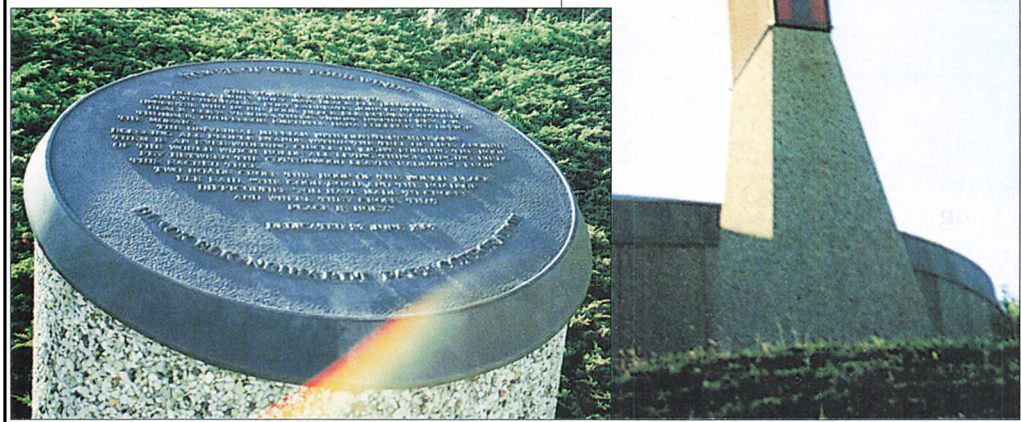
Længe før danske immigranter kom til Blair, Nebraska, stod en Omaha-indianerhøvding på toppen af en af de venlige høje og så ud over det smukke prærieland, mens han profeterede: "En dag skal et stort lys skinne fra denne Høj".

Det blev dog ikke for hans race, lyset kom til at skinne, men nok for mange tusinde danske immigranter, der siden kom til stedet.

De nye forenede stater, der i 1776 havde proklameret deres uafhængighed af den engelske krone for de 13 østkyststater, havde mod på at ekspandere, og i 1804 beordrede præsident Jefferson en ekspedition under ledelse af Clark og Lewis til at undersøge mulighederne for at oprette handelsstationer langs Missourifloden.

Stedets oprindelige indbyggere, indianerne, er hædret med et monument: »The Tower of the Four Winds«, inspireret af bogen »Black Elk Speaks«.

Tårnet knejser på en høj hvorfra der er en milevid udsigt over prærien, som man har forsøgt at genetablere på et stort område.

I deres beretning giver de udtryk for, at stedet, som de kalder "Handsome Prairie", er velegnet til formålet, og de har forhandlet med to indianerstammer, Otoe og Missouri'erne, Omaha stammen var på bøffeljagt. Der har allerede i 1700 tallet været pelsjægere, der har handlet med denne stamme "Mahar'erne", som de har levet iblandt i flere år, ligesom indianerne også har hjulpet andre opdagelsesrejsende til at finde vej og sti i det vildsomme land.

Efter 15 år følger en ny ekspedition i Clark og Lewis fodspor, Yellowstone Expeditions of Scientists and Explorers med major Stephen Long som leder.

Dette ambitiøse projekt strander imidlertid, og Long efterlader to regimenter soldater på stedet, mens han selv drager videre.

Soldater var selvskrevne på de farefulde rejser ud i ukendt land, og Kongressen beordrer nu de efterladte tropper til at oprette et fort som beskyttelse for de hvide pelsjægere på stedet, og i 1820 byggede de Fort Atkinson under ledelse af oberst Henry Atkinson.

På grund af omlægning af pelsjæger- og handelsruter, senere immigranternes "trampede stier", fik Fort Atkinson kun en kort levetid som fort, men det er i dag rekonstrueret og et spændende museum, der er værd at besøge, kun ca. ti miles fra Blair.

På besøg i dr. John Mark Nielsens hjem. Fra venstre ses Mark Nielsen, forfatteren, og professor Norman C. Bansen.

Long havde betegnet stedet som een stor ørken, men på fortet drev soldaterne dog mere landbrug end soldaterhåndværk, og i 1847 blev det et godt fourageringssted for mormonerne på deres vej fra Omaha til Saltsødalen.

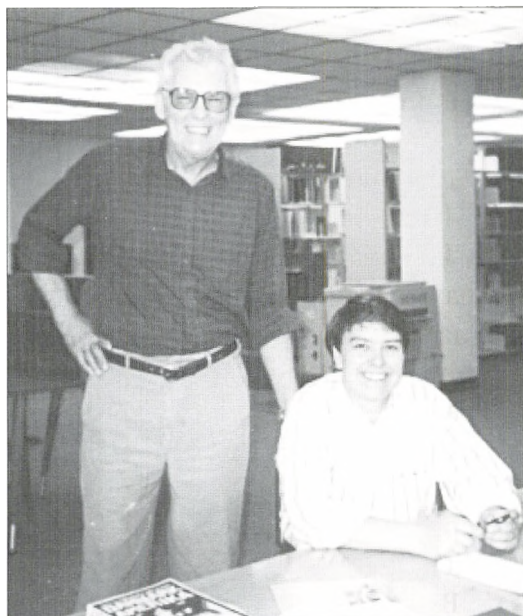
I 1869 åbnede jernbanen, hvor Blair blev et knudepunkt, og kun 14 år senere byggede en dansker, pastor A.M.Andersen sig et hus på stedet, som står endnu.

Pastor Andersen var en travl mand, der betjente syv små danske menigheder

John Mark Nielsen med en del af sit lille danskhold. Til højre den danske lærer Dorte Stærmosé.

På Dana College's arkiv, der optog underetagen i hele bibliotekskomplekset. - John Mark Niensens far, professor John Nielsen og en journalist, der interviewer ham om det store frivillige arbejde, arkivgruppen udfører. – I avisen, The Pilot Tribune, skrev samme journalist ligeledes en stor artikel om mit projekt.

i omegnen, og ved et kirkemøde i 1884 vedtoges det at samle en dansk menighed i Blair, der blev begyndelsen til Den forenede evangeliske lutherske Kirke i Amerika. (UELC).

Samtidig skulle han oprette en præsteskole, hvor danske immigranter kunne blive uddannede til præster i Den danske Kirke i Amerika. Og samme år begyndte han at undervise i sit eget hus.

Biblioteksassistent Mrs. Mary Bacon og bibliotekar/arkivleder Mrs. Sharon Jensen var utrættelige i deres hjælpsomhed og venlighed, som også de øvrige ansatte.

Dette blev begyndelsen til Trinity Seminary, som skolen senere kaldtes, men der blev også undervist i andre akademiske retninger, ligesom der to år senere åbnede en high school afdeling. Denne afdeling blev nedlagt i 1937 på grund af svigtende elevtal.

Den i 1878 første oprettede dansk-amerikanske højskole, der var startet i Elk Horn, blev i 1899 sluttet sammen med Blairskolen.

Danskheden blev markeret ved at kalde de samlede skolefaciliteter op efter den danske sagnkonge Dan, og navnet blev i 1903: "Dana College and Trinity Seminary".

Lokalbefolkningen så med velvilje på immigranterne, og det var tre Blairfolk, der gav en grund til at bygge en skole på, ligesom byen organiserede et fond, der indsamlede pengene til at bygge den stolte bygning "Old Main" fra 1885, der i begyndelsen husede både undervisningslokaler, sovesale, privatbolig for forstanderen og alle andre faciliteter.

Prægtig har den været, som den knejsede på stedet, som indianerne kaldte "The Big Seat", over egnen, et vartegn ud over det almindelige, som stod i mere end 100 år og fulgte med i bygningen af de talrige andre huse på den 150 acres store grund, indtil den til stor sorg brændte i 1988.

I 1980 var "Old Main" blevet optaget i The National Registry of Historic Places, og det var den ældste skolebygning i Nebraska, som stadig var i brug efter sin bestemmelse, og den var netop færdigrestaureret både indvendig og udvendig efter 20 års arbejde.

Dana College er i dag et fuldt moderne, velrenommeret amerikansk college med et væld af undervisningstilbud i de mange store bygninger, der ligger spredt over hele campus i parklignende omgivelser. Ikke mindst den dejlige biblioteksbygning, opført i 1969 for fondspenge, giver adgang til informationer, både i de mere end 130.000 skriftlige medier, men også i form af den nyeste teknik. Biblioteket har som nævnt også det mest omfattende arkiv for dansk-amerikansk historie og endvidere en betydelig bestand af danske bøger og tidsskrifter.

Dana er ofte blevet beskyldt for at svigte sin danske rod, bl.a. ved tidligt at erkende nødvendigheden af at undervise eleverne i amerikansk sprog og samfundsforhold, men det er absolut ikke det indtryk, man får, når man fordyber sig i dets 100 årige historie.

Med stolthed fortælles i annalerne om kongelige besøg, både i 1939, da Kronprins Frederik og Kronprinsesse Ingrid var Danas gæster, og senere da Dronning Margrethe og prins Henrik i 1976 besøgte USA i forbindelse med 200 års jubilæet for Amerikas fødsel, og hvor dronningen blev udnævnt til æresdoktor på stedet. Og også i dag lægges der stor vægt på at bevare forbindelsen til Danmark.

Der er altid en dansk lærer, og der undervises i dansk, også af dr. John Mark

Professor Nielsen og frue byder velkommen til arkivholdet i ægteparrets smukke hus i Blair.

Nielsen. Mens jeg besøgte Skolen, oprettedes en dansk club med den danske lærer Dorte Stærmose som primus motor. Der var ganske vist få blandt de 650 elever, skolen kan rumme, der deltog heri, men ingen kan være i tvivl om skolens danske rod, heller ikke om dens kristne engagement, som det store kors på det højeste punkt på området symboliserer.

I den smukke kirkesal i Pioneer Memorial Hall er der gudstjeneste hver mandag, onsdag og fredag, og her overværede jeg en koncert med Dana College Chorale, der er et meget kendt kor, som bl.a. også har givet flere koncerter i Danmark.

I bygningen, der blev indviet i 1948 til minde om de danske pionerer, der begyndte Dana, havde præsteseminaret sine lokaler, indtil det blev flyttet til Wartburg Seminary i Dubuque, Iowa i 1956, hvor det fusionerede med denne skole fire år senere, samtidig med sammenslutningen mellem American Lutheran Church og the Evangelical Lutheran Church til The American Lutheran Church.

Jeg var også i teatret i Madison Fine Arts Center, hvor der foregår en masse ting.

Her underholder elever, lærere, udefrakommende enkeltpersoner og grupper, ligesom der er mange kunstudstillinger.

Stedets oprindelige indbyggere, Indianerne er hædret ved monumentet på en anden høj, kaldet "The Tower of the Four Winds" inspireret af poeten dr. laureate John G. Neihardts bog: "Black Elk Speaks" og med denne berømte indianerhøvdings markante træk i relief.

Tidligere er nævnt det stærke engagement, hvormed både professor Norman C. Bansen og dr. John Mark Nielsen, der i et år var gæstelærer på Ribe Statsseminarium og med familien boede i "en meget lille landsby udenfor Ribe", som Dawn Nielsen kaldte det, tager del i dansk-amerikansk historie og samarbejde med forskere, både i Danmark og USA, og også det store arbejde, professor Niensens med deres stab af frivillige hjælpere yder i arkivet.

En ung dansker, Thomas Hansen, er ansat som koordinator mellem Dana og undervisningssteder i Danmark for udveksling af elever. Han hentede mig i Omaha ved The Pioneers ankomst i den årle morgen ved mit andet besøg på Dana og fortalte da om sin formidlervirksomhed.

Fra starten i 1884 på den øde prærie og til i dag er der et bånd mellem Dana og Danmark, og den mand der mere end nogen anden har sin andel heri, er utvivlsomt P. S. Vig, som vil blive omtalt særskilt .

En beretning, som måske noget prætentivt, er kaldt: "I N. F. S. Grundtvigs fodspor", må nødvendigvis også fortælle lidt om de kirkelige forhold i de tidlige udvandrerår. Da Blair og P. S. Vig spiller en stor rolle heri, skal det forsøges at ridse nogle markante træk til belysning af dette utroligt spændende, men

også utroligt komplekse kapitel i den danske udvandring op, sammen med fortællingen om opholdet på stedet, hvor det første danske præsteseminarium i USA blev grundlagt i 1886.

Der er igennem årene skrevet uendelig meget om den dansk-amerikanske kirke. Her er i første række benyttet:” P.S.Vig: Dansk Luthersk Mission i Amerika i Tiden før 1884. Blair, NE, 1917”. Peter L.Petersen:”A Place called Dana: The Centennial History of Trinity Seminarium and Dana College.“ Omaha, 1984. Thorvald Hansens ”School in the Woods”. Des Moines, 1977, den tidligere nævnte ”Blossoms of the Prairie” og Henrik Bredmose Simonsens glimrende bog:” Kampen om Danskheden:Tro og nationalitet i de danske kirkesamfund i Amerika “.

Mange andre vægtige titler kunne nævnes, som det vil fremgå af litteraturlisten over den anvendte litteratur, især de ældre hovedværker: Enok Mortensens ”The Danish Lutheran Church in Amerika”, 1967, og Paul C. Nyholms ”The Americanization of The Danish Lutheran Churches in America”, 1963, der også har været anvendt.

Den Dansk-Amerikanske Kirke i Amerika

De første pionerår

Selv om mange af de danske udvandrere ikke havde haft noget særligt nært forhold til den hjemlige kirke, tilhørte de allerfleste dog den danske folkekirke og var døbt og konfirmeret her, mens der i deres nye hjemland ikke fandtes en samlet kirkelig institution. Der var gennemført religionsfrihed for alle, der fulgte statens love til at oprette så mange kirker, man ville.

Mormonerne rejste i en fast forankret tro på, at de sammen med brødre og søstre i troen skulle vente på de sidste tider i Det nye Jerusalem i Salt Lake City, Utah, og derfor var deres åndelige ståsted klart defineret.

Det samme gjaldt for mange andre minoritetsgrupper, adventister, metodister og baptister, der sluttede sig til deres respektive trosretninger i Amerika.

Men for størsteparten af immigranterne blev det et savn, at man ikke havde adgang til den danske folkekirkes ydelser i form af barnedåb, konfirmation og vielser, og formodentlig også for mange fællesskabet omkring nadveren og ved begravelser.

Mange af de mænd, der blev pionerer i Den Danske Kirke i Amerika, havde et stærkt ønske om, at kirken i Amerika skulle blive en datterkirke til moderkirken i Danmark. Man kan undres over, at der ikke var større forståelse herfor i danske kirkelige kredse. Måske var Den danske Kirkes vej over den amerikanske prærie blevet en anden og lettere, hvis der var ydet en mere helhjertet indsats herfra. Dog må det medgives, at "Udvalget" arbejdede trofast for sagen i Danmark i mere end 20 år.

En af de tidligste arbejdere i den nye vingård, var en Ærøbo, C.L.Clausen, som P.S.Vig i sin bog fra 1899: "Danske i Amerika", kalder: "En af de mærkeligste danske i Amerika i dette Århundrede".

Han fik i Oslo tilbud om at blive præst og lærer for nogle norske udvandrere, der havde slået sig ned i Muskego i Racine, Wisconsin, og rejste som uordineret præst i 1843 dertil.

Ordinationen skete i en tysk synode og gav senere anledning til en af talløse stridigheder, fordi han var blevet ordineret af en præst og ikke en biskop. Men den første *danske* præst blev altså ordineret af en *tysk præst* i en *tysk luthersk menighed* og blev præst i en *norsk menighed*.

Han blev medstifter af "Den norsk-evangelisk lutherske Kirke i Amerika" i 1851, der vedtog en kirkeforfatning, der var stærkt grundtvisk orienteret på grund af en af medstifterne, den norske præst I.W.C. Dietrichson.

Han rejste imidlertid hjem, og i 1852 måtte Clausen afstå fra sine vildfarelser udi det grundtvigske og bekende sin synd ved at være hildet i så kætterske

tanker, idet de ledende i menigheden, ifølge Vig, vedtog "at udrense den grundtvigske surdej".

Den ny forfatning fulgte den norske moderkirkes pietistiske dogmer og forlangte streng kirketugt.

Clausen forblev dog i kirkens tjeneste indtil 1868, hvor han forlod denne på grund af den norske kirkes liberale holdning til negerslaveriet, som den fandt belæg i at opretholde i henhold til Det gamle Testamente.

Det er forståeligt, at Clausen, der havde tjent som feltpræst i The Fifteenth Regiment of Wisconsin (et skandinavisk regiment) I den amerikanske borgerkrig på Nordstaternes side, endelig reagerede. Slaveriet var et brændende spørgsmål i hele det amerikanske samfund, og den norske kirke måtte da også året efter trække noget i land.

I 1870 stiftedes Den norsk-danske Konference med Clausen som formand. Selv om han i de mange år havde været præst i den norske kirke, havde han også hjulpet sine landsmænd til at oprette mange danske menigheder.

Men den største indflydelse fik han nok, da han ved et besøg i Danmark i 1867 forsøgte at råbe den danske gejstlighed op om manglen på danske præster til de mange små nye menigheder, der efterhånden blev stiftet i det fjerne Amerika. Det resulterede i stiftelsen af "Udvalget til Fremme af Evangeliets Forkyndelse blandt Danske i Nordamerika", ("Udvalget") som i 1871 sendte en delegation på 3 mand for at besigtige forholdene. Heraf blev missionæren og missionseleven, A.C.Nielsen og Rasmus Andersen hårdt arbejdende præster i Den danske Kirke, mens pastor Grove Rasmussen hurtigt rejste hjem og tilsyneladende gav "Udvalget" det indtryk, at der vist ikke var den store interesse for kirkeliv, som Clausen havde ment.

Rasmus Andersen oprettede sammen med pastor Adam Dan "Kirkelig Missionsforening" i 1872. Adam Dan blev mest kendt som den dansk-amerikanske troubadur, hvis sange stadigvæk er værdsat og synges.

Programmet for foreningen var:

1. At danne dansk-amerikanske menigheder.
2. At arbejde for at få sendt danske præster til Amerika.
3. At udgive et blad.

Det sidste skete omgående med udgivelsen af "Kirkelig Samler". Det blev nu ikke på dette tidspunkt nogen særlig samler, men derimod en virkelig anstødssten, idet bladet bragte mange artikler om kardinalpunktet: *Er Bibelen Guds eget ord helt og uimodsigeligt ?* Eller er Bibelen givet som oplysning og hjælp til et sandt og oprigtigt kristenliv? "Kirkelig Samler" blev senere et af den grundtvigske kirkefløjs talerør.

Den mere pietistiske retning stod fast på den første fortolkning, mens den grundtvigske fløj mente det sidste.

Da de fleste af artiklernes forfattere især tog parti for den grundtvigske defi-

nition, at "Badet og Bordet" (dåb og nadver) var det essentielle, skrev den anden fløj rasende modindlæg.

Her startede virkelig den krig, der også senere blev kæmpet verbalt med alle til rådighed stående midler. Det gik så vidt, at Adam Dan som redaktør blev retsforfulgt og dømt som kætter. I sandhed barske metoder, man brugte i Guds hellige navn for at mistænkeliggøre hinandens rette tro. En mere konstruktiv måde at bruge den rasende energi på, kunne nok have sparet mange skønne spildte kræfter.

Ved Kirkelig Missionsforenings årsmøde i 1874 ændredes navnet til: "Den Dansk-evangelisk lutheranske Kirke i Amerika", og her frasagde Adam Dan sig både sit hverv som kirkelig leder og som redaktør af "Kirkelig Samler". Det forstår man.

De to kirkeretninger: "Den norsk-danske evangeliske lutheranske Kirke i Amerika af 1870" og "Den dansk-evangeliske lutheranske Kirke i Amerika" kom efterhånden til at stå skarpere og skarpere overfor hinanden.

Den norsk-danske havde sin egen præsteskoie i pietistisk retning, hvor også præster til Den danske Kirke uddannedes. Men de var utilfredse og søgte kontakt til Indre Mission i Danmark. Her blev de mødt med en noget ambivalent holdning, der ikke helt harmonerer med den missionsiver, Indre Mission ellers kendetegnes ved.

Til årsmødet i 1882 i denne sammenslutning var der en udsending fra Amerika for at bede de hellige brødre om hjælp, tilsyneladende dog uden respons. Vig skriver lidt bittert: "Indre Mission havde nok at bestille, men samme Indre Mission havde både Tid og Råd til at tage sig af Missionen blandt danske i New Zealand, som skal understøttes med 1800 kr. årligt".

"Udvalget" skulle tage sig af Amerikamissionen, mente man, og i 1885 blev iøvrigt også Vilhelm Beck medlem heraf.

Skuffelsen var stor hos de udtrådte af Den norsk-danske Kirke, men de tog afslaget ad notam og dannede i 1884 deres eget kirkesamfund. De kaldte det: "Det danske-evangelisk-lutherske Kirkesamfund i Amerika", men heldigvis blev det også kaldt "Blair-Samfundet", så navneforvirringen blev knap så stor.

Men det var jo ikke nok at træde ud og ind af forskellige kirkesamfund, der skulle også skaffes præster til menighederne.

Diskussionen, om "rigtige" teologer, uddannede på Københavns Universitet, var bedre end andre, havde i adskillige år været næsten lige så heftig som de dogmatiske diskussioner.

Var akademikerne virkelig bedre end dem, der udgik fra særuddannelsen på Askov?

Kunne man fæste lid til, at præster, uddannede på norske, svenske eller tyske præsteseminarer i Amerika, ville være loyale mod Den danske Kirke?

Eller var det overhovedet rimeligt, at præster, der skulle have deres fremtidige gerning så fjernt fra Danmark blev uddannet her, hvor man tilsyneladende ikke havde begreb skabt om de dansk-amerikanske menigheders trange kår og store vanskeligheder?

Man havde jo erfaring for, at flere dansk uddannede præster netop kun blev kort tid i Amerika, før de valgte de gode danske præstegårde frem for det hårde arbejde i de små fattige præriemenigheder. Vig skriver, at der så vidt han har kunnet "udfinde" kun kom 6 universitetsuddannede præster til Den danske Kirke i Amerika i perioden 1873 til 1893, og heraf blev kun Helveg i 14 år, hvorimod de andre returnerede efter de fordrede 5 år. (Dansk Luthersk Mission i Amerika, s. 100-03).

På Askov uddannedes fra 1872 til 1886/87, hvor præsteskolens begyndte i West Denmark, Wisconsin, 18 elever, der udrejste. Flere af dem havde dog også fået nogen universitetsuddannelse, ligesom et par af de mere markante præsteskikkelser i Amerika, J.P. Lillesø og H.J. Pedersen havde fået deres theologiske træning på Ryslinge Højskole. Begge var ivrige debattører i forskellige tidsskrifter, og de var også blandt brevskriverne til Ernst Trier, som Lillesø i brevene kalder "Min kære Ven" og fortæller om andre Vallekilde-elever, han møder på sin vej.

Midt i alle disse overvejelser skar Blair-folkene igennem og oprettede i 1886 deres egen præsteskole: "The Trinity Seminary in Blair". Og i 1897 begyndtes på stedet: "Dana College".

Det var 1-0 til den mere pietistiske del af kirken.

Efter lange diskussioner indenfor den grundtvigske fløj besluttede man i også at grundlægge en præsteskole, og det blev "Præsteseminaret i West Denmark", hvis korte, men ikke glørværdige, historie Thorvald Hansen beskriver indgående i "School in the Woods. The Story of an Immigrant Seminary" fra 1977. Han skriver bl.a.: "Man må vel retrospektivt se året 1886 (hvor den endelige beslutning, blev taget) som året, der var tragisk ironi for Den danske Kirke i Amerika". ☐

Skolen startede ellers med en fin akademisk uddannet leder, pastor Thorvald Helveg, men den blev hurtigt et virkeligt stridens emne indenfor den kirke, den skulle uddanne præster til. Denne strid optrappedes i 1888, hvor en anden markant skikkelse på Helvegs anbefaling blev udnævnt som medforstander, nemlig P. S. Vig. Helveg mente, det ville være rigtigt med en Indre Missions mand som kontravægt til hans eget grundtvigske ståsted.

Men de to vidt forskellige mænd kunne overhovedet ikke forenes i deres dogmatik. Det var især igen striden om Bibelen, hvor Vig satte hele sit åndelige liv ind på troen på, at det *var* Guds ord, og det kunne der ikke raffles om.

Måske var der andre grunde til striden, idet Helveg havde sin akademiske og solide borgerlige baggrund, mens Vig var bondesøn fra Vorbasse-egnen, ikke akademiker og med en puritanisme, der var mere almindelig i Vestjylland end

i de københavnske og odenseanske kredse, hvor Helveg var vant til at færdes. Endvidere havde Helveg været formand for Den Danske Kirke i Amerika i flere omgange og var en kendt og respekteret præst i den grundtvigske fraktion. Frederik Lange Grundtvig skrev ved hans afrejse fra Amerika til Danmark i 1895 en sang i "Dannevirke", hvor følgende vers forekommer: "Thorvald Helveg, nu du vender Skuden din mod Hjemmets Havn! Her blandt os din Saga ender, brydes af i Sorg og Savn. Tornestrøet blev din Bane, højt dog toner Harpens Slag: Du var tro mod Korsets Fane, og du led for Folkets Sag! Rynker er der i din Pande, Rimfrost er der i dit Haar. Men jeg ser engang dig stande barnefro i evig Vaar!" (Danske i Amerika, s.89-90).

Stridens bølger gik højt i Den Danske Kirke i de år, da Præsteskolens i West Denmark var til, skriver Bobjerg i sin jubæumsartikel: "Den Danske Evang.-Luth. Kirke i Amerika. Et Tilbageblik i Mindeaaret 1921", s.56-58. Han refererer fra kirkens årsmøder, hvordan man forsøger at klinke skårene i den mere og mere splittede forsamling. Årsmødet i Clinton i 1891 kalder han, "det mest bevægede Møde, som nogensinde har været holdt i Den Danske Kirke", hvor det står klart, at Præsteskolens lærere ikke kan finde fodslaget og arbejde sammen. Frederik Lange Grundtvig prøver at mægle ved følgende forslag til en fælles udtalelse: "Vi, der tilhører de forskellige Retninger i Den Danske ev.-luth. Kirke i Amerika, vedkender os hverandre som lutherske Kristne. Vi ønsker ærligt og trofast Samarbejde, trods alle Forskelligheder, og vil ikke ved Afstemning om Læren lægge noget til vor Kirkes Bekendelse." Men det blev der ingen fred ud af. Vig sagde sin stilling op på Præsteskolens, og det fik Helveg til at erklære, at hvis Indre-Missions-Folkene udtrykkelig forlangte det, så ville han også trække sig tilbage, da "Samfundets Vel og Præsteskolens Fremtid" måtte gå frem for alt andet. Og størstedelen af de mødte delegater og præster stemte herfor, hvortil Helveg sagde: "I tager min Livsgerning fra mig".

I 1892 måtte seminariet da lukke, hvorefter Helveg blev et års tid i West Denmark som stedets præst.

Bobjerg skriver, at for en, der ikke var med i striden indenfor Den danske Kirke at se, havde der været enklere løsninger end den, der endelig blev en realitet i 1894. Han skriver bl.a.: "Det kan vistnok med sandhed siges, at der var ringe dage, og de er aldrig behagelige". Men han konkluderer dog også, at derudaf kan der alligevel komme noget godt, og at klare linjer mellem to stridende parter undertiden kan blive frugtbare for begge parter.

I 1894 skiltes de to fraktioner da ved, at 18 af de 57 dansk-amerikanske præster ikke fandt anledning til at underskrive den foreslåede forfatning og gik ud for at danne deres eget kirkesamfund. Måske havde Bobjerg ret i, at splittelse kan føre til noget gavnligt, men der kom også mange sørgelige resultater ud af opløsningen af Den Danske Kirke for både præster og mange menige medlemmer.

“ Udvalget “ i Danmark meddelte samtidig med denne splittelse, at det havde opløst sig selv. Men senere gav pastor Jungersen og pastor Monrad tilsagn om at ville forsøge at danne et nyt udvalg i Danmark, hvilket den nydannede grundtvigske fraktion af kirken med tak tog imod.

Denne fløj havde stadig ingen skole for præsteuddannelse efter kuldsejlingen af præsteseminariet i West Denmark, og sammen med andre, blev Helveg initiativtager til at føre tanken om en præsteskole i Des Moines, Iowa ud i livet, og han fremførte på årsmødet i Carlston i 1894 en ambitiøs plan og tegninger af arkitekt M.Jensen fra den danske koloni i Racine, som er omtalt under Grand View College-afsnittet.

Men Helveg havde oplevet så store skuffelser i den turbulente tid, at han i 1895 med familien reemigrerede til Danmark, hvor han blev valgmenighedspræst i Vallekilde i 13 år. Han underviste i hele perioden også på Vallekilde Højskole, ligesom adskillige unge mænd blev undervist i hans præstegård til at tage en gerning op som præster i Den danske Kirke i Amerika.

P. S. Vig

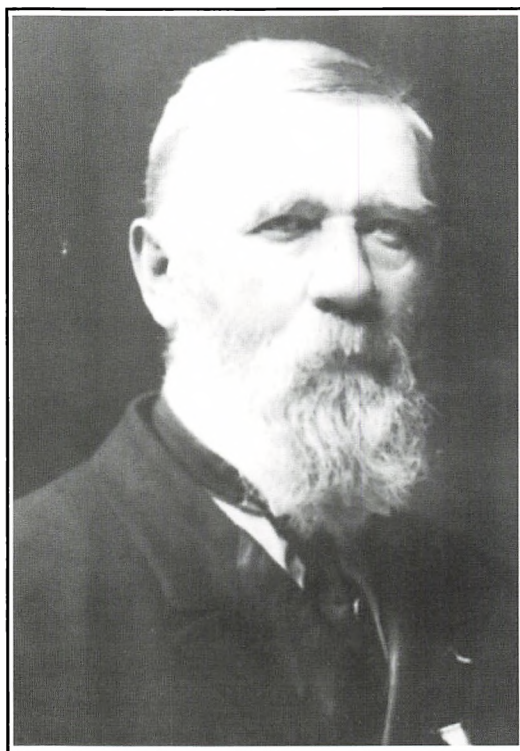
Som den hellige Frans af Assisi i 1200 tallet havde prædiket for fuglene, var der en halvvoxen hyrdedreng på den jyske hede, der i 1860'erne i de lange timer, han tilbragte her, prædikede for kørerne, som han vogtede. Han fik aldrig bedre tilhørere, skrev han mange år efter i sine erindringer. Det var Peter Sørensen Vig, som allerede meget tidligt, tilskyndet af sin fromme mor, besluttede at blive præst, måske havde hun også fortalt ham om helgenen Frans.

Da hans hjem var meget fattigt, begyndte han som ung mand ved hjælp af et lille stipendium sin uddannelse på Askov Højskole for at få sin drøm opfyldt. Efter 4 års studier og 16 måneders soldatertjeneste, indså han, at det var umuligt for ham at opnå at blive cand. theol fra Københavns Universitet på grund af pengemangel. Og han lånte da rejsepenge af en kammerat for at tage til Amerika og tjene penge til universitetsuddannelsen. Han tog mange forskellige jobs, men nåede ikke at tjene så meget, at han kunne tage tilbage og læse videre på universitetet.

Drømmen fulgte ham, og måske var det en af årsagerne til, at han følte sig underlegen overfor Helveg.

Men universitetsuddannelse eller ej, blev han en af de mest betydende og højest estimerede præster i dansk-amerikansk kirkeliv overhovedet. I 1884 vendte han tilbage til Amerika efter yderligere at have uddannet sig forskellige steder og bestået Commissionens eksamen, og han blev da lærer på den første dansk-amerikanske højskole, grundlagt 1878 i Elk Horn, Iowa.

Året efter blev han ordineret i Den danske Kirke i Amerika og havde forskellige embeder, og i 1888 begyndte han på Præsteseminaret West

“Jeg ville hellere have haft dig på kirkegården, Peter, end at du skal rejse så langt hjemmefra”, sagde Vig's bedstemor, da han rejste til Amerika.

Denmark. Ved kirkens årsmøde i slutningen af 1891 opsagde han som nævnt sin stilling, da han ikke "kunne lægge navn til en undervisning, der hverken var luthersk eller kristen".

Han var i 1887 blevet udnævnt til professor og leder af Trinity Seminary i Blair, hvortil han drog med kone og 6 sønner. Men i de første måneder af hans embedstid havde de den sorg at miste 2 af sønnerne, og hans kone var meget syg.

Efter intermezzoet i West Denmark tog familien igen tilbage til Trinity Seminary, men med en dødssyg kone og ansvaret for 4 børn og en gammel far, der var emigreret fra Danmark mente han ikke at kunne bestride så krævende en post og blev i 1899 igen præst for sin gamle menighed i Elk Horn.

Men i 1902 vendte Vig efter sin kones død i 1900, tillige med sin nye unge kone og børn tilbage til Blair, hvor han igen blev professor i theologi og president for skolen.

Når man læser de mange beretninger om danske præster og højskoleforstandere i Amerika, undres man lidt over deres rastløse flytten omkring fra sted til sted. De synes at mene, at "Der hvor de ikke ér, dér findes lykken". Men deri var de jo forøvrigt ikke så forskellige fra andre danske immigranter. Dertil kom naturligvis også den store mangel på præster, så de blev hele tiden opfordret til at følge kald fra mange menigheder.

For sidste gang modtog Vig kaldelsen til at bestride posten på Trinity Seminary fra hans daværende præstestilling i Luck, Wisconsin, og denne gang blev han der, indtil han endelig gik af som 71 årig i 1927.

Ved siden af sine mange gejstlige hverv blev han den første dansk-amerikaner, der indså, at det var værdifuldt at bevare den danske arv, og han arbejdede utrætteligt herpå ved at indsamle og bearbejde materialer. Og det var hans intention at oprette et fælles arkiv for hele Nordamerika.

Det lykkedes desværre ikke, og selv hans egne utallige efterladenskaber blev splittet i forskellige arkiver.

Også som historiker kom han til at spille en altafgørende rolle i de mange værker om dansk immigration til Amerika, han udgav i årenes løb, og som mange forskere stadig benytter sig af. Han rejste på lange ture rundt i hele det store kontingent for at redde og indsamle arkivalier.

I 1927 modtog han Ridderkorset af Kong Christian den X., og samme år blev han udnævnt til dr. theol. ved The Luther Theological Seminary, St. Paul, Minnesota.

Måske skulle han ved overrækkelsen holde en theologisk forelæsning? Så ville ringen være sluttet fra hans prædikener for køerne på heden til hans tale for den store forsamling på dette betydende uddannelsessted for teologer.

Der er mange andre markante præsteskikkelser, man kunne nævne, men jeg vil nøjes med enkelte, der har haft kontakt til Vallekilde Højskole, bl.a. Johannes Bodholdt, der var elev på Vallekilde Højskole i 1885-86 og senere korresponderede med forstander Ernst Trier. Han beder indtrængende Trier om, at hans lillebror Jørgen også kan komme som elev på skolen og få reduktion i prisen. Det kom han i vinteren 1886-87.

En storebror, Knud Bodholdt, blev en af de mest fremtrædende præster i Den Danske Kirke i Amerika, hvis leder han var en overgang. Familien kom fra Slesvig, og vi vil senere træffe deres søster, der blev gift med en af Ernst Triers første tilhørere, Chresten Pedersen fra Lillevang i Hørve, udvandret i 1868, og hvis efterkommere, jeg mødte i Ringsted, Minnesota. Hendes version af den store kirkestrid, der endte med adskillelsen af de to fløje i Den danske Kirke i Amerika i 1894, er den bedste illustration til lægfolks sorg og forundring over præsternes uforsonlige holdning og uforståelige dogmatik, der førte til det tragiske skel mellem tidligere venner i deres kirke og skole.

Knud Bodholdt har i sine erindringer: "Paa Prærien i Nybyggertiden" fra 1916 givet et førstehåndsindtryk af de barske kår, danske præster og missionærer gik ind til, når de begyndte deres arbejde i de små menigheder på den øde prærie.

Den første kollega, Knud Bodholdt mødte, var den tidligere omtalte pastor S. H. Madsen i Dannebrog, Howard County, Nebraska, og selv blev Bodholdt ordineret som præst for menigheden i Marquette, Nebraska.

Mange beretninger er skrevet om de vanskelige kår, der blev pionerpræsterne til del.

I romanform beretter bl.a. Enok Mortensen i sin sidste bog fra 1984, skrevet på dansk, hvad det også kunne koste familien, der viljeløst blev ofre for en ægtemand og fars brændende tro på, at han måtte følge kaldet til at blive præst for danske immigranter og dele deres usle kår helt på lige fod, og også deres mistro og mistænkeliggørelse af hans "forfinede" kone, der kom fra et provstehjem i Danmark. Det er en stærk bog, formodentlig bygget over Nanna Mortensens bedstefars kamp for det, han vil gennemføre, koste hvad det vil for hele familien, fordi han mener, at intet må hindre ham i at følge kaldelsen fra Gud. Også han var en af talerne på det omtalte møde på Vallekilde Højskole i 1913.

Men til slut på sit dødsleje bliver han alligevel i tvivl, om det måske var ham selv og ikke Gud, der dikterede hans liv. Men da er hans kone forlængst død efter store lidelser og savn, hans børn har forladt troen, og også hjemmet, og alt smuldrer for ham. "Den lange Plovfure" behandler et emne, man meget sjældent i immigrantlitteraturen får indblik i.

Der skal ikke her nærmere redegøres for det endelige brud i Den danske Kirke i 1894, der skabte så stor bitterhed og ufordragelighed, men hvis to

retninger dog hver for sig kom til at spille en væsentlig rolle for mange danske immigranter og deres efterkommere indtil i dag. I omtalen af Grand View College vil det grundtvigske aspekt blive lidt nærmere omtalt, herunder pastor Frederik Lange Grundtvig og "Dansk Folkesamfund".

Ved mine samtaler med professor Bansen og dr. Mark Nielsen, da jeg besøgte Dana College, fremgik det klart, at de ikke finder noget skel i dag mellem disse retninger, hvad der da også klart fremgår af det gode samarbejde, der nu til stadighed uddybes i mange sammenhænge i dansk-amerikansk historie. Professor Bansen mente, at man i de sidste 50 år lige så godt kunne have samarbejdet, selv om Dana College på ingen måde fornægter sin arv fra Indre Mission.

Grundsynet i Den Forenede Lutherske Kirke i Amerika (Indre Mission, i 1945 slettedes "Danske") var, at evangeliet var det essentielle, hvorfor det gjaldt om, at så mange som muligt blev omvendte til frelsen. Derfor blev forkyndels sproget i kirkerne hurtigt engelsk, så de unge kunne følge med på det sprog, der nu var blevet deres modersmål. Til forskel herfra mente man i Den Dansk Lutherske Kirke (grundtvigsk), at det var meget vigtigt at fastholde det danske sprog og hele den danske kultur. Derfor kan mange af dem, jeg mødte, stadig tale glimrende dansk, ligesom der også ved nogle møder bliver talt og sunget dansk.

Men som det fremgår af omtalen af Dana College, var det nu ikke kun grundtvigianerne, der søgte at bevare det danske sprog og den danske arv. Og i dag er man sig dette fuldt så meget bevidst som på Grand View College. Til gengæld var nødvendigheden af at undervise i amerikansk sprog og samfundsforhold straks fra åbningen af Grand View i 1896 også helt klart erkendt.

Kun ved enkelte lejligheder bliver der nu prædikeret på dansk i nogle kirker.

Efter at alle lutherske menigheder i USA blev sluttet sammen i 1988 til: "The Evangelical Lutheran Church in America", er de to oprindelige danske fraktioner kun en lille del heraf, idet der er mere end 5 millioner medlemmer fordelt på ca. 11.000 menigheder.

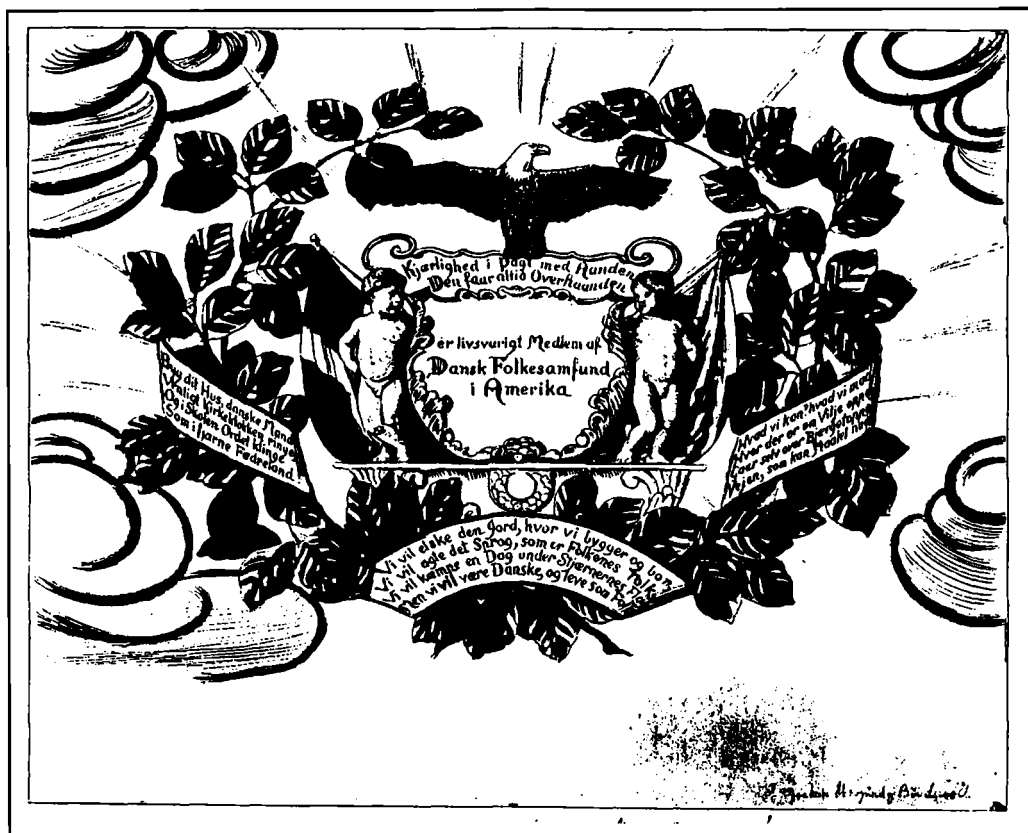
Dansk Folkesamfund

Mange gode kræfter blev i Den Danske Kirke sat ind på at gøre livet lettere og bedre for medlemmerne og også for andre. Med de få økonomiske ressourcer, der var til rådighed i de fattige menigheder, forsøgte man at oprette skoler, undertiden først i græstørvhuse, og også at bygge børnehjem. Kunne man nå til at indvi sin egen kirke, om end aldrig så beskednen, blev det en festdag af rang.

Også åbningen af de 6 grundtvigske, og den ene indremissionske højskole (Kenmare, Dakota) i Amerika, blev ligeledes milepæle for menighederne.

Med skiftende interesse blev udvandrerne fulgt fra Danmark, hvilket man kan læse meget om i "Højskolebladet", der lagde spalteplads til mange beretninger, og også megen polemik, om livet i det store land. De to flittigste referenter var de tidligere omtalte præster, Anders Bobjerg og Kr. Østergaard.

Et af de stridens æbler, der synes at have været en hel kurvfuld af igennem

Tegning signeret af Skovgård og Bindesbøll

1880'erne, blev Dansk Folkesamfund, der blev stiftet i 1887 og meget hurtigt fik slagside i grundtvigsk retning, efter ivrige debattørers mening.

Det var da også en sag, der fik stor opbakning fra grundtvigske kredse i Danmark, først og fremmest fra Forstander Schrøder, Askov med flere fremtrædende personer. I et jubilæumsskrift, der er prydet af vennerne Joakim Skovgaard og Thorvald Bindelsbølls tegning på dokumentet til livsvarige medlemmer, fremhæves det, at "Vi vil ikke fordre nogen Trosbekendelse af dem, der vil slutte sig til vort Samfund, men vi kan kun ønske Tilslutning af saadanne, der er venligt sindede mod vore Fædres Kirke".

Tanken med Samfundet er, når det vokser sig stærkere, at beskæftige sig med opgaver, der både åndeligt og materielt kan være til gavn for danske immigranter, herunder at samle danskerne på udvalgte steder, at oprette og understøtte danske skoler, også højskoler. Hertil kommer bogsamlinger, udgivelse af danske bøger, m.m., og endelig også samarbejde med nordiske frænder. Og SPROGET, det danske, skulle man værne om.

For som der skrives i omtalen af stiftelsen: "Det er vor Tro, at det lille danske Folk sidder inde med en aandelig Arv, som ikke er uden Betydning for Menneskeslægten, og det er vort Haab, at vi Danske her i Amerika skal kunne bidrage til, at denne Arv kommer andre til gode. Opgiver vi vort Modersmaal, afskærer vi os selv fra som Danske at faa nogen Indflydelse paa Aandslivet herovre. Derved svigter vi ikke alene vor egen folkelige Opgave, men vi handler ilde mod det Land, i hvilket vi bygger og bor. Det er vor faste Overbevisning, at vi netop er de bedste amerikanske Borgere, naar vi vedbliver at være Danske. Vi vil bevare vort Modersmaal som Hjertets Sprog, men derfor vil vi ikke glemme at sætte vor Kraft ind paa, saa fuldkomment som muligt at blive Herre over det Sprog, hvori vi kan mødes med de andre Folk (...) Saa være vort Samfund da anbefalet alle dem, der elsker vort Folk, dets Sprog og dets Liv!"

Resolutionen er undertegnet af mange af de tidligere omtalte præster.

Årsbidraget blev sat til 25 cent, for at økonomien ikke skulle afholde nogen fra at deltage. Man kunne dog også blive livsvarige medlemmer for 5\$ eller 20 kroner i Danmark, hvor der ret hurtigt blev dannet tilsvarende foreninger. I Vallekilde og omegn ses det, at der har været mange medlemskredse, hvor lærere på højskolen eller mennesker med tilknytning hertil har været formænd.

1. januar 1889 udkom det første nummer af "Kors og Stjerne" samfundets eget forbindelsesblad mellem medlemmer i Amerika og Danmark med pastor Jak. Holm i Vadum, Nordjylland som redaktør. Han havde tidligere virket i Amerika og blev efter sin reemigration en ivrig fortaler for samarbejde blandt immigranterne, men også for deres sag i Danmark.

Han skriver i forordet til bladets nr. 1, at det var navnlig Grundtvigs yngste søn, nu præst i Clinton i Iowa, der havde rejst sagen og sendt en henvendelse

hjem til “ Mænd og Kvinder af vort Folk i Danmark om, at vi vilde stifte en særlig Afdeling for Danmark, der kunde hjælpe til at udbrede Kendskab til vor Virksomhed herovre “. Og Schrøder i Askov, der jo på sin højskole havde haft særuddannelsen til præster, der ville virke i Den Danske Kirke i Amerika, tog beredvilligt fat, og på et af de første møder blev der indsamlet 20 kroner til at sende til Dansk Folkesamfund i Amerika.

Når man igennem “Kors og Stjerne“ følger de mange spændende forslag til aktiviteter, ses det, at der har været lyst og interesse fra mange sider blandt immigranterne til at sætte ting i gang til gavn for landsmænd, både de retvendte og de vildfarne får.

Mission blandt mormonerne i Utah er en af mærkesagerne i de første år, og bladet ofrer megen spalteplads på beskrivelserne heraf.

En nærmest euforisk skildring af Den Danske Kirke i Amerikas første udsendte missionær, pastor Blohm går igen i et par årgange. Vor ven, pastor Madsen fra Ferndale havde tænkt at tage gerningen op, men nu ansatte man altså pastor Blohm, en frafalden mormon, senere gået fra Den presbyterianske Menighed til at virke “blandt hans egne Landsmænd og dermed vove sin timelige Stilling”. Den Danske Kirke kunne ikke give så stor en løn, som den presbyterianske.

Det er redaktør Jak. Holm, der selv fortæller om Blohm, “som vi alt har derude i Røverkulen, jeg mener Salt Lake City og om den Mission blandt vore stakkels vildledte Landsmænd (...) hvor det gælder at frelse danske, dyrekjøbte Sjæle fra Mørkets Magt, ja fra en af de værste og kraftigste Løgnens Vildfarelser, som findes paa Jorden “. Blohm har, foruden sin kone og syv børn, en dansk missionær Anna Rasmussen med sig til dette Sodoma og Gomorra.

I “Et Uddrag fra min Dagbog”, beskriver Marie Hovgaard, lærerinde fra Clinton, Iowa og formodentlig en af Frederik Lange Grundtvigs støtter i menigheden der, sin rejse til Salt Lake City for at besøge pastor Blohm og Anna Rasmussen og for selv at sætte sig ind i missionens arbejde, som hun dog ikke nævner med et ord: “Blandt de mange, jeg mødte på Gaden, var der nogle fede, laskede Indianere, som særlig tildrog sig min Opmærksomhed [...] men da jeg fik at vide, at de var Mormoner steg min Interesse endnu højere for dem. For der skal efter sikkert Forlydene være mange Indianere, som er Mormoner, og det kan man jo nok også forstå, når man ved, at Mormonerne tror og lærer, at Indianerne nedstammer fra Israel, og at det er Morm. Opgave at indsamle dem til “ Zion”. Derfor har de også arbejdet iblandt dem i mange År og Frugten af dette Arbejde er altså disse Indianere, som man ser vandre om “. (“Kors og Stjerne”, nr.6, s.44).

Missionssagen følges også i den danske afdeling af Dansk Folkesamfund, der holder basarer for at skaffe penge til at sende til Mormonmissionen i Utah.

Men i et helsidesfølgeblad til nr. 6 af september 1891 falder den højt be-

sungne pastor Blohm med et brag til jorden i den redegørelse, som redaktøren giver.

Han skriver bl.a.: "Til Utah-Missionens Venner! Det falder mig grulig tungt at maatte bringe Venner af vor påbegyndte Mission i Utah, som også herhjemme blev omfattet med så levende Interesse og Kærlighed det Budskab, at Blohm ikke blot har frasagt sig al Forbindelse med den danske Kirke i Amerika som dennes Missionær blandt de danske Mormoner, men også, hvad værre er, har givet sig Unitarerne i Vold (...) Og da Kirkebygningen, det lille Missionskapel i Salt Lake City som i fjor Sommer blev indviet af den danske Kirkes Formand, Pastor Søholm, ikke i tide blev tilskødet Samfundet til Ejendom, søger han nu også at beholde den for sig selv. Der er anlagt Sag for at redde nogle af de Penge, som han har lånt, dels af Samfundet selv og dels af Udvalget derhjemme (tilsammen 1600\$)".

Det kunne være interessant at følge denne danske mand på hans "rejse" igennem de forskellige trossamfund og se, hvor mange det lykkedes for ham at deltage aktivt i igennem hele livet.

Men at skuffelsen var stor for redaktør Holm, som tidligere blandt alle lovord om ham skrev, at han havde " fået denne Mand så kær ", er jo forståeligt.

Den Danske Kirke opgav dog ikke missionen blandt mormonerne, men søgte at få en anden præst til at drage ud, og i bladet fra juni 1893 meddeles, at pastor Lillesø, Muskegon, Michigan har påtaget sig opgaven.

Nogen større succes blev denne mission nok ikke for Den Danske Kirke, trods de gode viljer og de økonomiske ofre, der bragtes.

En anden mærkesag. Dansk Folkesamfund kastede sig ud i, var en opfølgning af de intentioner, man havde ved starten, om at samle danskere på udvalgte steder. Og det har sat sine gode spor op til i dag, hvor flere af de udvalgte steder stadig er "Danskerborge".

Det skete ved, at kirken udnævnte Landkompagnier, der skulle opkøbe store, billige landområder, som kun skulle sælges til danske immigranter, så man her kunne hjælpe hinanden og holde fast på dansk sprog og danske skikke. Som nævnt opstod Solvang i Californien på denne måde, og både Danevang, Texas, Ringsted, Tyler og Askov, Minnesota, som er de næste stop på min rejse, blev grundlagt på samme måde.

Men Dansk Folkesamfund, der var så lovende et projekt, ikke mindst takket være det gode bindeled, som "Kors og Stjerne" var, blev ret hurtigt også et stridens emne i kirkelige kredse. Det var indremissionsfolkene, der så skævt til samfundet, fordi de mente, at Frederik Lange Grundtvig og hans meningsfæller havde tilrevet sig magten, især ved "Kolonisationsagen", dvs. opkøb af jord til danske bosteder.

Frederik Lange Grundtvig (der som nævnt var søn af N. F. S. Grundtvig) og hans kone var oprindeligt emigreret til Amerika i 1881 for at dyrke hans

forskningsinteresser i naturhistorie, især fugle, og her traf de familien Helveg i West Denmark og blev venner med dem. Frederik Lange Grundtvig, der havde taget en statsvidenskabelig eksamen i Danmark, havde også kastet sig over politik, hvor han især polemiserede imod det forenede venstres politik, bl.a. under pseudonymet: "Filius Frederici": "Politik, Politak eller Birkerupsnak".

Frederik Lange Grundtvig udgav flere engelsksprogede værker i Amerika om fugle, men tilskyndet delvis af venner, delvis af en drøm, valgte han at blive præst. I 1883 blev han ordineret i Chicago og fik præstekald i Clinton, Iowa, hvor han blev hele sin tid i Amerika. Han blev en meget elsket præst her og en betydelig person i dansk-amerikansk immigration, hvor han tog initiativ til mange forskellige ting indenfor kirkelige kredse, og som nævnt også var primus motor i oprettelsen af Dansk Folkesamfund.

Han virkede stærkt ved sine taler og sine sange og udgav blandt mange andre bøger, "Sangbog for det danske Folk i Amerika", som er omtalt under The Danish Brotherhood. Men han blev også en kontroversiel person, ofte ved sin polemiserende facon, og som Helveg, rejste han hjem igen til Danmark som en skuffet mand. Han havde ved hjemrejsen i 1900, tænkt sig at rejse tilbage til Amerika for at få sit virke på Grand View College, Iowa, men da der her ikke viste sig den store interesse for hans tilbagevenden, resignerede han, og blev i Danmark

Dansk Folkesamfund kom ikke til at spille den rolle, initiativtagerne havde håbet og sygnede efterhånden hen i tiden før 2. verdenskrig. Men "Kors og Stjerne" er stadig en glimrende kilde til den tidlige udvandrerhistorie.

The Danish Immigrant Museum

Som tidligere omtalt var Danish American Heritage Society dannet for at skabe interesse for dansk-amerikansk historie på forskellig måde.

I 1980 henvendte professor Norman C. Bansen og professor Richard Jørgensen fra Dana College sig til president Arnold Bodtker med spørgsmålet, om det ikke ville være muligt at skabe et dansk immigrant museum for hele Nordamerika for at samle og bevare noget af den danske arv.

I en artikel i "Emigranten", nr.1 1985 skriver Signe T. Betsinger Nielsen, at tanken om et dansk immigrantmuseum ikke var ny, idet C. J. Madsen allerede i 1898 i avisen "Dannevirke" foreslog, at dansk-amerikanere med interesse for deres danske arv, skulle grundlægge et museum. Han selv havde samlet meget materiale, og mange havde skrevet til ham, at de havde ting liggende, som de gerne ville give til et sådant museum.

Men det blev ved tanken, og først næsten 100 år efter blev The Danish Immigrant Museum en realitet.

Professor Bansens og professor Jørgensens initiativ blev mødt af Arnold Bodtker, som president for DAHS, med stor glæde, og der blev nedsat en komite med Signe Betsinger som formand til at undersøge, om der nu så mange år efter var grobund for tanken. Og efter adskillige møder viste der sig stor interesse herfor.

Men hvor skulle man placere et sådant museum, der skulle være for alle dansk-amerikanere i hele Nordamerika?

*Den første begyndelse til
The Danish Immigrant
Museum i Elkhorn.*

*Daværende
museumsdirektør June
Sampson (t.v.), ansat
1984, kunne ni år senere,
sammen med bestyrelsen
og formanden, Signe
Betsinger, byde
velkommen til 1300
deltagere ved åbningen
af den første etape af
byggeriet - beregnet til at
koste ca. 90 mio. kroner.*

Den 12. februar 1983 i 23 graders kulde, mødtes ledende komiteemedlemmer for at vælge placeringen til et kommende dansk immigrantmuseum for hele Nordamerika. Med guvernøren i spidsen mødtes 500 borgere fra nabobyerne Elk Horn og Kimballton, Iowa. Temperaturen steg til 23 graders varme, da beslutningen om at vælge Elk Horn som hjemsted for det kommende museum blev kendt – og folk både lo og græd af glæde.

The Danish Immigrant Museum.

Elk Horn og Kimballton har været hjemsted for mange danske immigranter, hvilket stadig præger de to små nabobyer. Her ses den danske kirke i Kimballton. - På den modsatte side af gaden findes en kopi af Den lille Havfrue.

Stedet skulle være i nærheden af et universitet eller college, hvor der stadig var mulighed for danske studier, og en dansk koloni.

Endvidere skulle der være let adgang til fly og busser.

Offentlige transportmidler kom nu til at glimre ved deres fraværelse ved den endelige placering!

Flere steder kunne tænkes, men til slut pegede komiteen på Minneapolis, Minnesota og Elk Horn, Iowa, som de to bedst egnede muligheder. I Elk Horn begyndte den første dansk-amerikanske højskole i 1878, så det ville jo være et ret naturligt sted.

Der blev nu nedsat en mere permanent komite "Danish Immigrant Museum Committee" hvori deltog repræsentanter fra Dana College, The Danish Brotherhood in America, Danish American Heritage Society, Danish Interest Conference og Grand View College, tillige med fremtrædende erhvervsfolk.

I begyndelsen af 1983 mødtes komiteen i Elk Horn, hvor mere end 500 fra Elk Horn og nabobyen Kimballton og omegnen var mødt op sammen med Iowas guvernør og andre højtstående embedsfolk. Fra mange ældre medborgere, skolebørn, hvis forældre og bedsteforældre var immigranter, fra forretningsfolk og politikere og andre grupper, var der indkommet et væld af breve og andre tilkendegivelser om det ønskværdige i at placere museet her. Tillige mange tilsagn om hjælp og støtte.

På selve mødedagen den 12. februar 1983 i 23 graders kulde vajede Stars and Stripes sammen med Dannebrog langs hovedgaden, og både guvernør Terry E. Branstad og flere ledende personer talte for at give deres tilsagn om

opbakning. Da komiteen dagen efter meddelte, at de havde besluttet sig for Elk Horn som det fremtidige hjem for det nye museum, løb det som en ild igennem den lille by, hvor hurraråbene gjaldede og flere græd af glæde.

Og inden aften var Elk Horn i både radio og fjernsyn, ligesom aviser over hele USA fokuserede på valget af hjemsted for dette etniske mindretals nye museum, der ved 100 året for den store danske immigration til netop dette område, ønskede at bevare noget af deres forfædres liv her. Men som nævnt satsede man ikke kun på et museum for Iowa, men for hele USA.

Og nu begyndte det store arbejde med på en bar mark, der mindede om et jysk landskab, at få sat det hele i sving. Den Lutherske Kirke i Elk Horn, en af de tidligste i Iowa, gav en attraktiv grund på 20 acres

Signe Betsinger, professor, University of Minnesota blev president for den nye bestyrelse, der fik hjælp fra mange sider. Museet fik status som "non-profit" og kunne derved modtage gaver med skattefradrag for giverne.

Og der var i høj grad brug for alle de gaver, der kunne skrubes sammen, idet museet, da første etape åbnedes i november 1993 havde kostet ca. 15 millioner kroner. Medlem af bestyrelsen, tidligere formand, James Iversen, udtalte

Det var en stor oplevelse at møde Anette Andersens mor, den 90-årige Nadjeschda Overgaard, der bor alene i sit store hus. Daværende direktør for The Danish Immigrant Museum, Andy Andersen og Anette Andersen, er flyttet fra Omaha til Kimballton, for at hjælpe fru Overgaard, ligesom mange andre af familien nyder den elskelige gamle dames selskab. Hun broderer stadig de fineste ting, efter dansk mønster, og forærer rundhåndet til venstre og højre heraf - også til en tilløbende dansker som mig.

til Politiken, at der var en stigende interesse i at kende sine danske rødder.

1300 deltog i den skelsættende begivenhed, og museets daglige leder, June Sampson, ansat i efteråret 1984, sagde, at kun økonomien bestemte, hvornår de to næste etaper af projektet kunne færdiggøres, idet hun anslog, at den endelige pris ville blive omkring 72-90 millioner kroner. Ved mit første besøg, før museet var endeligt etableret, fik jeg et stærkt indtryk af det kæmpearbejde, som June Sampson og hendes mange frivillige medhjælpere, samt bestyrelsen og det vidt forgrenede netværk af interesserede over hele Nordamerika, lægger i museets tjeneste.

Der indsamles og katalogiseres museumsting af alle slags i massevis, bl.a. har Victor Borge givet sit klaver fra 1927, ligesom han også er medlem af museets rådgivende komite, hvori også Kristian Hvidt og tidligere rigsantikvar Olaf Olsen, Danmark sidder. Og "fundraisere" arbejder støt og energisk for at skaffe de mange tusinde dollars.

Også Rebild-Selskabet deltager i samarbejdet.

Dertil kommer de mange medlemmer af museumsforeningen, der meget gerne så mange flere danskere som medlemmer også. Kontingentet er 15\$ årligt.

På grund af, at museet ikke alene skal være et museum, men også mødested for arrangementer med relationer mellem Danmark og USA, har det fået et officielt stempel, bl.a. igennem Den danske Ambassade i Washington, der sender repræsentanter til store begivenheder, og også igennem delegationer fra Danmark. Desuden gav Tipstjenesten i første fase 300.000 kroner til sagen. Måske dog den største ære er, at Dronning Margrethe har påtaget sig at være museets protektor.

Også staten Iowa har bidraget med store donationer, som lovet ved grundlæggelsen.

Et genialt indsamlingsobjekt er "The Wall of Honor", der er blevet en meget stor succes. Hvert eneste nummer af "America Letter", som museet udgiver og sender til medlemmerne, nævner alle, der giver de 200\$, det koster at få sine indvandrede forfædre nævnt på denne mindemur.

Men ikke alene giver det penge i kassen, men det er en enestående genealogisk kilde, idet alle bliver anmodet om at skrive, lidt eller meget, om disse forfædre.

June Sampson har oprettet et glimrende redskab til slægts- og historieforskning i et kartotek, der er alfabetisk opstillet efter familienavnet, og som allerede nu indeholder mange hundrede navne med levnedbeskrivelser.

Den 11. juni 1994 var en meget stor dag for The Danish Immigrant Museum, da det kunne åbne dørene for det færdige kompleks.

Og der er arbejdet videre med stor ihærdighed for at opfylde de intentioner, man havde ved starten. Mange nye områder bliver taget op, og det frivillige arbejde er en af forudsætningsningerne for museets drift.

På indkøb i museets butik. Til venstre Mrs. Lorraine Madsen fra Blair, som hentede mig efter mit besøg, og som også indbød mig til middag i sit smukke, danskprægede hjem.

Det var en skuffelse for mig ved mit andet besøg ikke at gense June Sampson, der har lagt så stort et arbejde og entusiasme i 11 år i museets tjeneste, men nu ikke mere er tilknyttet dette.

Den 1. marts 1995 overtog Andy Andersen hvervet som direktør. Han havde i mange år bl.a. haft en ledende stilling indenfor "The Danish Brotherhood", og af de mange effekter, museet havde overtaget herfra, havde han lavet en specialudstilling da jeg besøgte museet.

Det var meget spændende at se museet i fuldt sving, også Andy Andersens kone, Anette gør et stort arbejde der. Hun var travlt optaget af at hænge nogle af de hundredevis af kongelige platter op, som hidtil havde været pakket ned. Anette har også travlt med at undervise forskellige steder i dansk håndarbejde, ligesom hun holder udstillinger med papirklip. I juni demonstrerede hun således på The National Mall in Washington DC ved The Smithsonian's 30th Annual Festival of American Folklife dansk papirklip, mens Karma Sorensen, Elk Horn demonstrerede Hardangerbroderi. Begge har lært dansk håndarbejde af Anettes mor.

Den danske lærer på Dana College, Dorte Stærmose, der også på skolen havde været mig behjælpelig på flere måder, havde arrangeret en tur for en dansk besøgende niece og mig til Omaha og senere til Elk Horn til museet. Der findes ingen andre måder at komme dertil på end i privat bil.

Da de havde beset museet og var kørt, og jeg ville booke mig ind på det

kønne lille Joy Bed and Breakfast, viste det sig, at der på grund af Elder Hostel møde var optaget på stedet, og selv om den flinke vært prøvede at skaffe mig husly andre steder, måtte jeg erkende, at der ikke fandtes en ledig seng i den lille by. Men atter blev jeg mødt med dette storslåede: "Jamen tag bare med hjem og bo hos os" fra Andy Andersen.

Og ikke alene i Andersens hus i Kimballton blev jeg godt modtaget, men også hos Anettes mor, Nadjeschda Overgaard. Det blev en meget stor oplevelse at møde denne elskelige, kloge mater familias for hendes store familie. Hun er på grund af et hoftebrud invalid, men Andersens er flyttet fra Omaha til Kimballton for at kunne hjælpe hende i hendes ret store hus. Familien har haft et teglværk i byen og har altid deltaget aktivt i al dansk aktivitet, ligesom de taler flydende dansk, og Nadjeschda Overgaard berettede mange ting fra sit lange 90 årige liv og om hele hendes store familie, der stadig følger mange af de danske traditioner. I 1998 modtog hun i Det Hvide Hus i Washington DC en pris på 10.000 dollars for sin livslange indsats for dansk håndarbejde, overrakt hende af Hillary Clinton.

Elk Horn og Kimballton har tidligt været hjemsted for mange danske immigranter, og det præger begge byer i allerhøjeste grad også i dag, hvor det danske flag vajer overalt sammen med Stars and Stripes.

Jette Mackintosh fremlægger i sin spændende ph.d. afhandling: "Danish Ethnic Life and Settlement in Elk Horn and Kimballton, Iowa" en analyse af de to små nabobyers danske befolkning. Hun påpeger her, hvor skarpt skellet har været mellem det grundtvigsk prægede Kimballton og det mere indremissionsk prægede Elk Horn.

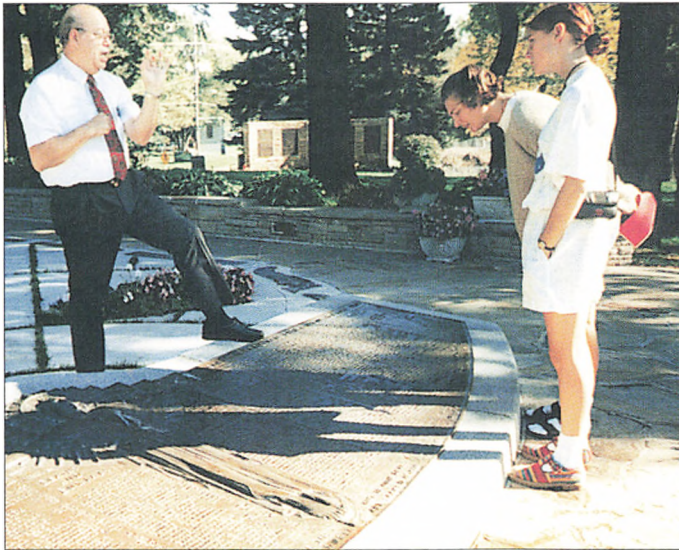
Af hendes forskning fremgår det ligeledes, at danskerne gennemgående har været mere velstående i Kimballton end i Elk Horn. Også en ting som børnetal er forskellige, idet kvinderne åbenbart har benyttet prævention i Kimballton, hvor familierne ikke har nær så mange børn som i nabobyen.

Det svarer til de undersøgelser, der er lavet i Danmark, hvor man kan påvise større børneflokkede i indremissionske familier end i grundtvigske.

Besøget i Elk Horn og Kimballton med deres rige danske traditioner var en stor oplevelse.

Lorraine Madsen, som jeg havde mødt på Dana College-arkivet, og som også privat viste mig stor gæstfrihed, kom og hentede mig, og vi fik lejlighed til at spise en blanding af dansk og amerikansk mad på "The Danish Inn" i Elk Horn. Ved siden af kroen ligger også den danske mølle, som en amerikansk rigmand købte i Nørre Snede og fik fragtet til Elk Horn, ligesom flere souvenirbutikker tilbyder alt i danske gaveartikler, ikke mindst platter.

Vel hjemkommen til mit domicil på Dana College gik jeg videre med mine undersøgelser over The Danish Brotherhood of America.

På vej til The Danish Immigrant Museum besøgte vi den gamle mormonkirkegård i Omaha, hvor en guide fortalte os om den store gravplads med de tusindvis af grave.

Overfor kirkegården ligger et informationscenter om mormonbevægelsen, hvor denne originale præievogn er udstillet.

På samme tur besøgte vi det rekonstruerede Fort Atkinson. I midten af 1800-tallet byggedes mange sådanne forter, hvorfra soldaterne lavede raids mod indianerne.

The Danish Brotherhood

Historisk oversigt.

Den første loge i Den danske Broderorden i Amerika blev oprettet den 14. januar 1882 i Omaha, Nebraska.

I 1870'erne var der en stor udvandring til "Det forjættede Land", også fra Danmark. Fra Udvandreragenter, jernbane- og skibsforbindelser blev der informeret i mange slags blade og aviser i Danmark om de gode, nemme og billige måder, man kunne komme til landet, hvor der f. eks. efter Homestead lovens indførelse i 1862 kunne erhverves 160 acres gratis jord, 120 tønder land, næsten lige så meget, som en god dansk proprietærgård bestod af. Også adskillige andre lyksaligheder fik man underretning om, og mange fulgte opfordringerne til at forsøge lykken i Amerika.

Det var dog ikke altid helt så enkelt at slå rod i det store fremmede land, som foregøglet, og den sociale sikkerhed, man trods trange kår i hjemlandet dog havde haft et vist mål af, fandtes slet ikke i Amerika, hvor enhver var sin egen lykkes smed.

Blev man syg, eller døde forsørgeren, havde man ingen til at hjælpe sig. Mange danske følte et stærkt behov for at søge sammen med andre danske udvandrere, og flere steder opstod næsten rene danske kolonier.

Her spillede Den Dansk evangelisk Lutherske Kirke i Nordamerika en stor rolle, idet man fra menighedens side prøvede at vedligeholde den danske arv.

De kirkelige kredse gjorde meget for medlemmernes åndelige liv, man byggede danske skoler og kirker, dannede kvindekredse m.m. og hjalp hinanden på forskellige måder, altsammen i kristeligt regi.

Men det var jo ikke alle udvandrere, der var kirkeligt eller religiøst interesserede, og de dannede andre foreninger i mere verdslig retning, f.eks. selskabelige foreninger med dans og diletantspil.

Krigen i 1864 satte også sine spor, idet udvandrere med kendskab til, eller måske medlemskab af selskabet De danske Våbenbrødre, dannede afdelinger i Amerika af disse foreninger. Medlemmerne havde i krigstidens Danmark hørt til hæren eller flåden, og oprettelsen i 1859 havde det helt klare sigte at styrke danskheden og forsvarsviljen mod det, man mente var tysk aggression, og de nationale overtoner var hørlige i mange sammenhænge. Mange sønderjyder var efter nederlaget i 1864 udvandrede for at undgå at blive tvunget til at gå i tysk militærtjeneste.

I Amerika organiserede man foreningerne efter den danske model, men med de amerikanske frimurerloger som forbillede.

Det danske Brodersamfund blev oprettet i Omaha i tilknytning til De danske Våbenbrødre i Amerika som en hemmelig filantropisk forening med det for-

Direktør Andy Andersen har i et hjørne af museet lavet en fin udstilling med effekter fra The Danish Brotherhoods domicil i Omaha.

mål at hjælpe medlemmerne i deres timelige behov i tilfælde af sygdom eller dødsfald. Det var en dansk udvandrer, Mark Hansen i Omaha, Nebraska, der tog initiativet hertil. Han havde selv deltaget i de slesvigske krige og også i den amerikanske borgerkrig. Det var dog også en selskabelig forening for mænd, med et skær af mystik over sig, idet der var hemmelige optagelsesritualer af mere eller mindre makaber art, frimureritualer med bestemte ydre kendetegn, anker, nøgle og vaterpas, og foreningens lokaler var indrettede som gravkapeller.

Selv om det betegnedes som en hemmelig forening, har hemmeligheden ved møderne åbenbart ikke været så overvældende, da der er flere udenfor-

stående, der har haft adgang dertil. Bl. a. har den kendte journalist Henrik Cavling i sit 2 binds værk om Amerika fra 1897 beskrevet optagelserne som et skuespil, man har ondt ved at bevare alvoren overfor.

På tronen sidder præsidenten imellem høje tændte lys og hilser hver enkelt som f. eks. Hvide Hind fra Ørkenen, Ridderen fra de høje Bjerge og andre poetiske navne.

Ceremonien under medlemsoptagelsen kunne blive det store kolde gys, da ansøgeren måtte gennemgå forskellige rædsler, benrade raslede, ligklokker ringede, og han kastedes ned på opretstående bajonetter, dog heldigvis kun af gummi. En ængstelig novice var rædselslagen for bajonetterne, men så smart at han først prøvede deres farlighed ved at smide sine briller derned, inden han selv tog turen.

Lysten til at lege stærke mænd, der vel er ens til alle tider, var dog ikke det essentielle, men derimod den store praktiske og økonomiske hjælp, der ydedes igennem foreningen. Der skulle indbetales en engangssum, i de fleste tilfælde 1000\$, og endvidere månedlige bidrag til døds- og begravelseshjælp, afhængig af medlemmets alder.

En slægtning, en kone eller børn, hvis sådanne fandtes, ellers en mor, far eller bror, ofte i Danmark, indsattes som arving i tilfælde af medlemmets død.

1000\$ har været en meget stor sum at udrede for mange indvandrere, og de månedlige indbetalinger ligeledes, og man ser da også i medlemsprotokollerne, at der ofte står: "Udstødt paa Grund af Restance". Kursen var ca 3.75 kr. for 1\$.

I en omtale i anledning af sammenslutningens 100 års jubilæum nævnes optagelsesceremonierne ikke, men der lægges vægt på, at det var en kreds af mænd, der begyndte et nyt liv i et fremmed land, som oprettede broderordenen for at hjælpe hinanden.

De fleste kom med kærlighed til deres gamle land og dets traditioner, men med håbet om at finde bedre muligheder at leve livet under i det nye land. Alt var så fremmed, sproget, skikkene, og usikkerheden for fremtiden var stor. Derfor behøvede de at dele vanskelighederne med landsmænd, der havde den samme referensramme og kunne tale om Danmark på dansk. Denne form for samhørighed fik, som nævnt, Mark Hansen i Omaha til at forsøge at danne en afdeling af De danske Våbenbrødre i Amerika. Men efterhånden erkendtes det, at også andre end gamle veteraner kunne have nytte og glæde af en forening for de danske indvandrere. Flertallet af foreningens medlemmer var enige i at give en bredere kreds mulighed for at blive optaget, og man vedtog at alle "ærlige mænd, født af danske forældre eller af dansk herkomst" kunne blive medlemmer, og at man ville agitere for at danske indvandrere skulle melde sig ind i sammenslutningen.

Det skulle være en forening med sociale aktiviteter, der skulle bevare dansk-

heden igennem at bruge det danske sprog i tale og sang, og at hjælpe medlemmerne ved sygdom og død igennem forsikringer.

Intentionerne med at bevare det danske sprog var således ikke så langt fra Den Danske Kirkes ønsker for dens medlemmer. Men en anstødssten for de kirkelige grundtvigske kredse, med Frederik Lange Grundtvig i spidsen, var logernes opbygning og deres ritualer, især at der i den første tid stadig var en embedsmand, der kaldtes "Kapellanen", en overlevering fra våbenbrødrene. Han fungerede som en art feltpræst.

Frederik Lange Grundtvig talte og skrev ivrigt imod Broderordenen, og han gik så vidt, at han forbød medlemmerne at deltage i gudstjenesten i hans kirke i Clinton, Iowa.

I. P. Paulsen, en af stifterne af ordenen, skriver udførligt om denne strid:

"Midt under Tærskningen af "Brodersamfundet," Langhalm besøgte Frederik Lange Grundtvig flere Gange Davenport for at holde Gudstjeneste. Ved disse Lejligheder forsømte han sjældent at følge med til mit Hjem, hvor vi saa, undertiden til Kl. 2 om Morgenen, i stille Enrum fik trukken "Kapellanen" frem af Pulterkammeret og set ham grundigt efter i Sømmene. Naar vi saa endelig blev enige om, at Foreningen under Møderne ikke befattede sig med nogen Afgudsdyrkelse, og at ikke alt, som foregaar bag lukkede Døre nødvendigvis maa betragtes som onde Gerninger, saa mente dog Grundtvig, at Foreningen undertiden ikke saa saa nøje paa Kvaliteten ved Optagelsen, og citerede et Eksempel til Bevis for dette. Da jeg imidlertid samme Aften af hans egen Mund fik Oplysning om et analogt Tilfælde i hans egen Menighed, blev vi ogsaa snart enige om, at der er braadne Kar i alle Lande, og at man ikke kan kræve hverken en Menighed eller en Forening til Ansvar for et enkelt Medlems Forsømmelse i sine Pligter overfor sin Familie. Den beklagelige Kløft som i flere Aar forhindrede et harmonisk Samarbejde mellem "Brodersamfundet" og begge de danske Kirkesamfund, jævnedes jo lidt efter lidt, da Foreningen fik sat "Kapellanen" paa Pension og fik større Lejlighed til at vise Yderverdenen, hvilke Planer den rugede over bag de lukkede Døre. Senere fik jeg endog personlig den Fornøjelse at udgive Frederik Lange Grundtvigs "Sangbog for det danske Folk i Amerika".

Paulsen slutter med følgende: "Til Trods for sin fra Faderen nedarvede Ilterhed var Grundtvig til enhver Tid villig til at gøre Indrømmelser, og et varmere Hjærte for den danske Sag i Amerika har aldrig banket i noget Bryst".

Den Danske Broderorden groede hurtigt, i løbet af 10 Ar var der 41 loger spredt over hele Amerika med 2000 medlemmer. Det har utvivlsomt været den lette adgang til at tegne forsikringer og den succesfulde investering af medlemsbidragene, der bidrog hertil. Men også en stadig agitation har været medvirkende.

En opgørelse fra 1902 viser, at der da var udbetalt 245.000\$ i almindelige

forsikringsbeløb, 85.000\$ på grund af forsørgerens sygdom, 3.000\$ ved begravelse, hvor det var konen, der var død og endelig 11.000\$ til nødstedte medlemmer. Altså ialt 344.000\$, en betragtelig sum, der efter dansk kurs var ca. 1 1/4 million kroner, udbetalt i løbet af 20 år.

Men også andre landsdækkende hjælpeaktiviteter blev det til, både i 1906 ved jordskælvet i San Francisco, hvor der blev sendt 8.000\$ og ved dannelsen af et fond for ældre nødstedte medlemmer og deres familier, ligesom der nogle steder blev oprettet "De gamles hjem" i lokalsamfundene.

Tilbud om medlemskab til nye medlemmer og den øvrige skriftlige kommunikation havde været forholdsvis enkel, idet der i perioden blev udgivet mange dansksprogede aviser og tidsskrifter, men i 1916 begyndte ordenen selv at udgive et tidsskrift, der stadig bliver udsendt hver måned til alle medlemmer, nu med navnet "American Dane Magazine".

Mottoet er: "Denmark Our Heritage - America Our Home".

Arnold Vang Jensen, udvandret fra Eskemosegård i Starreklinte i 1920'erne, sendte mig flere numre af bladet. Ved et familiebesøg i Hørve for nogle år siden fortalte han om sine mange gode år i USA og om The Danish Brotherhood, som han havde været medlem af i mere end 60 år.

Det var ikke kun det selskabelige islæt, men i høj grad også de økonomiske aspekter i foreningens virke med den store forsikringsvirksomhed, der nødvendiggjorde flere medlemmer. Men tilgangen blev efterhånden mindre og mindre, efterhånden som immigrationen stagnerede og efter 1914 næsten gik i stå. I 1917 begyndte bestyrelsen derfor en mere intensiv hvervekampagne, udgået fra medlemslogerne. I begyndelsen var der ingen "gulerod" for dem, der kunne kapse nye medlemmer, men det blev der senere rådet bod på ved at give priser og andre former for opmuntringer til dem, der kunne få flere ind i folden.

På grund af Amerikas stramme indvandrerpolitik efter 1. verdenskrig var der dog kun få potentielle emner, og i 1925 var medlemstallet, der i 1921 havde været på 21.000, dalet betydeligt.

Man prøvede derfor at lægge mere vægt på aktiviteter i logerne, samtidig med, at den danske arv og stolthed herover fik en fremtrædende plads ved møderne og i omtalen af foreningen.

Der blev etableret bowling-forbund og samarbejde om eksercerpladser, m.m. Endvidere sponsorerede man rejser til Danmark, og for danske atleter til olympiaden i 1932.

Endvidere i anledning af 100 året for den første udgivelse af H.C. Andersens eventyr i 1835 en radioudsendelse fra "kyst til kyst" herom.

Da den store depression satte ind i slutningen af 1920'erne, viste sammen-

holdet i ordenen, at der var handling bag løfterne om ”broderånden”, idet der blev ydet så vidtstrakt en hjælp til trængende medlemmer, som kassen overhovedet kunne bære. Derved kunne mange bevare deres forsikringer til gavn for familierne. I 1927 begyndte en uddeling fra en hjælpefond, der i løbet af de kommende 8 år uddelte 200.000\$.

Også i de lokale loger blev der vist stor hjælpsomhed både økonomisk og praktisk medlemmerne imellem. Der er mange historier om loger, hvor kassereren næsten tømte kassen, bl.a. for at betale for et medlems kunstige ben, hjælpemidler til en blind o.m.a. Også om hjælp til at høste 90 acres med majs hos en syg landmand fortælles der.

Da det i 1930'erne blev lysere tider i Amerika, begyndte bestyrelsen og medlemmerne i forening en genopbygning af ordenen ved agitation for at få nye medlemmer og ved nye aktiviteter.

Som navnet Den danske Broderorden siger, var det kun danske mænd, der var medlemmer.

I 1939 tillod man ægtemænd til danske kvinder, men af anden nationalitet, at blive medlemmer og også andre med interesse for Danmark og dansk kultur, ligesom hvervekampagnen for nye medlemmer var publiceret på engelsk. I 1952 blev den første ungdomsgren oprettet. Endelig i 1961 slog man dørene op, så også kvinderne kunne komme ind i varmen som medlemmer. Men de havde desuden deres egne loger, oprettet lige så tidligt som broderordnerne.

Det, der i 1882 begyndte som en hemmelig mandeloge, var nu blevet en familierelateret forening. Om der stadig var de samme optagelsesritualer, har jeg ikke kendskab til.

I 1971 udsendte man en resolution: “ Lad os åbne vore døre mere og mere, og lad os alle dele vores viden om og kærlighed til The Danish Brotherhood. Vi skal inddrage kvinder og børn i arbejdet og derved gøre foreningen til et kulturelt samlingspunkt for hele familien “.

I 1967 byggede man den store forsamlingsbygning i Omaha, der indtil salget i 1994 var hovedkvarteret, et meget flot hovedkvarter.

Nu er The Danish Brotherhood sluttet sammen med den norske broderorden.

Fortegnelse over de første 100 loger af The Danish Brotherhood, kronologisk opstillet.

Der er benyttet 6 medlemsprotokoller i undersøgelsen:

Oldest 1 - 55

Most recent recent 1 - 44 (nyere)

No. 1 - 68

No. 1 - 94 + 96

No. 45 - 121

No. 69 - 159

Hertil kommer opslag i andre protokoller for de særligt udvalgte loger: nr. 114, 121, 134, 206, 263, 268, 299.

Da der var visse divergenser mellem oplysningerne om de samme medlemmer i de forskellige protokoller, kan en vis usikkerhed for enkelte loger opstå. I Dansk Brodersamfunds statistik er nogle loger ikke medtaget, men søgt lokaliseret i medlemsprotokollerne.

Der var ikke specielle grunde til at vælge 100 loger, kun et ønske om at gennemgå så mange af Dana College's righoldige arkivaliesamlinger som muligt i de 14 dage, jeg havde til rådighed her for at kunne lave nogle sammenligninger mellem forskellige interessegrupper af danske indvandrere. Desværre kunne det kun blive en lille del af de store samlinger med interesse for dansk-amerikansk immigrationshistorie, som arkivet råder over.

Den topografiske begrænsning i projektet: "Udvandringen til Amerika fra Dragsholm Kommune 1868 - 1914 " er fraveget lidt for The Danish Brotherhoods vedkommende, idet der også er medtaget logemedlemmer fra nogle omegnskommuner i det gamle Holbæk Amt.

Nr.	Navn & oprettelsesår	Medl. i opr.år	Medl. 1930	Bemrk.
1.	Omaha, 14.1.1882	35	345	
2.	Neenah, 14.1.1882	31	92	
3.	Davenport 14.1.1882	36	49	
4.	Racine 14.1.1882	40	483	
5.	Moline 14.1.1882	22	14	reinstated 29.12.1907
6.	Neegaunee 14.1.1882	22	19	
7.	Cedar Falls 23.4.1883	29	44	
8.	Lyons (ikke med i DBS)	26	—	
9.	Oshkosh 18.7.1883	12	53	
10.	Council Bluffs 1.8.1883	32	189	"Havnen"
11.	Clinton, 20.10.1883	11	85	
12.	Green Bay?	57	32	
13.	Ikke med i DBS	—	—	
14.	Kenosha 1.2.1884	23	237	
15.	Des Moines 26.11.1883	22	86	

Loge nr. 299, Solvang California

*Andersen, Jørgen K.L., f. i Udby, Aets og Skippinge Herred
den 13.11.1872
Laborer, optaget i logen den 15.9.1905.
Indskud: 1000\$.
Indsat som arving: Sister Anna G.M. Andersen.
Died 15.4.1954.*

*Jensen, Christian, f. i Vejleby, Nørre Sogn den 14.9.1861, Storekøper,
optaget i logen den 16.8.1906. Indskud: 250\$.
Indsat som arving: Brother Jens R. Jensen.
Died den 13.10.1954.*

*Larsen, Hans J. f. i Bjergby, Holbæk den 29.1.1870, Stone-cutter,
optaget i logen den 12.2.1903. Indskud: 1000\$.
Indsat som arving: Anna Larsen, senere Daughter.
Died 4.8.1953.*

*Petersen, Niels S. f. i Udby, Holbæk den 4.11.1875, farmer, optaget i
logen den 9.1.1909. Indskud: 1000\$.*

Uddrag af en af protokollerne for Det Danske Brodersamfund. De første 100 loger er undersøgt, men dette materiale er så omfattende, at det må være emne for en særskilt publikation.

16.	Minden 1.2.1884	12	39	
17.	Chicago 31.3.1884	13	213	
18.	Chicago 24.4.1884	41	150	"Enighed"
19.	Omaha (ikke med i DBS)	—	—	
20.	Manistee 6.10.1884	27	83	
21.	Kimballton, IO	-	-	24 medl. 10.9.1894
ikke med i DBS
22.	Sheffield, Ill. 14.4.1885	9	10	"Danneskjold"
23.	—			ikke med i DBS
24.	Dwight, Ill. 12.10.1889	17	74	
25.	Streaton, Ill.			ikke med i DBS
26.	Fremont, NE 5.10.1885	18	87	
27.	—			ikke med i DBS
28.	Arlington (Badger i DBS) SD	9	25	"Dannebrog"
29.	Seattle, WA 22.3.1888	11	382	
30.	Muskegon, MI 23.7.1888	15	57	
31.	Exira (Brighton) 20.12.1888	8	12	
32.	New Haven, Conn. 13.3.1889	11	96	"Haabet"
33.	Tacoma, WA 9.3.1889	24	85	

34.	Dwight, Ill. se nr. 24				"Freden"
35.	Chicago, Ill. 1.11.1889	32	175		"Danmark"
36.	Milwauke, WI 7.11.1889	15	126		
37.	Bridgeport, Conn. 5.12. 1889	21	112		" Danmark "
38.	Laramie, Wo 1.3.1890	18	32		"Blichers Loge"
(efter protokollen var der
30 medl. i 1890 og kun 13
1891-93).
39.	Oakland, CA 11.8.1890	8	268		"Pacific"
40.	Rawlins, WO 11.8.1890	19	25		
41.	Derby, Conn. 21.7.1890	13	70		"Enighed"
42.	Spokane, WA 5.9.1890	17	67		"Winds". (har været sus-
penderet på grund
af restance, suspensio-
nen ophørt 19.10.1897)
43.	Denver, Co 9.1.1891	16	151		
44.	Islapan?, MI 21.3.1891				ikke i DBS
45.	Minneapolis, MN 4.4.1891	-	-		"Thorvaldsens Loge"
Tvivl om loge nr. 44 og 45
46.	Perth Amboy, NY 16.5.1891	22	185		"Thor"
47.	Ironwood, MI 5.6.1891	22	5		
48.	Rock Springs, WO 27.6.1891	12	14		
49.	San Francisco, CA 1.11.1891	19	119		"Golden Gate"
(efter protokollen 12 medl.)
50.	Port Chester, NY 25.7.1891	15	71		"Dannevirke"
51.	Ludington, MI 5.9.1891				
52.	Joliet, Ill. 29.8.1891	13	9		"H.C.Andersens Loge"
efter protokollen
Lemont, Ill.
53.	Atlantic, IO 6.1.1892	17	29		
54.	Dannebrog, NE 20.2.1892	24	49		"Danas Minde"
55.	White Hall, MI 26.3.1892	-	-		18 medl. ikke i DBS
56.	Kansas City, MO 18.4.1892	22	103		"Danmark"
57.	Lexington, NE 6.8.1892	13	17		
58.	Jefferson Park, Ill. 12.3.1891?	—	—		"Holger Danske"
59.	Menominee, MI 17.9.1892	23	82		"Thor"
60.	Nebraska City, NE 1.10.1892	16	6		"General Rye"
61.	Chicago South, Ill. 30.11.1892	15	24		"Dannevang"
62.	Sioux City, IO 3.3.1893	16	61		"Corn Palace"
63.	West Burlington, IO 11.3.1893	10	13		"Skjold"
64.	Rockford, Ill. 18.3.1893	13	54		"Odin"
65.	Duluth, MN 28.4.1893	19	75		"Dania"
66.	St.Paul, NE 29.4.1893	18	13		"Niels Ebbesen"
67.	Fresno, CA 3.5.1893	17	84		
68.	Green River, WYO 20.5.1893	—	—		ikke i DBS, få medl.
69.	Cleveland, Ohio 29.7.1893	24	72		"Danebod"

I 1967 opførtes den store forsamlingsbygning i Omaha, der indtil salget i 1994 var hovedkvarteret for hele Nordamerika.

70.	Greenville, MI 30.11.1893	16	87	"Rosendal"
71.	Penn Yan, NY 16.12.1893	22	81	"Wendia"
72.	Owatonna, MN 29.12.1893	29	5	"Dania"
73.	Alden, MN 22.12.1893	19	44	
74.	South Omaha, NE 10.3.1894	40	75	
75.	Albert Lea, MN 16.4.1894	33	117	"Dannebrog"
76.	Waterman, Ill. 14.4.1894	45	105	"Jensens Minde"
				ikke i DBS
77.	Turin, IO 18.4.1894	10	22	"Stjernen"
78.	Salt Lake City, Utah 7.5.1894	22	73	"Haabet"
79.	Marinette, WI 20.6.1894	18	25	"Haabet"
80.	Neola, IO 14.7.1894			få medl., ikke i DBS
				"Farmer Lodge"
81.	Ansonia, Conn. 27.8.1894?,			ikke i DBS, få
				medl. "Havnen"
82.	Victory Masons Co., MI 20.10.1894?,			ikke i DBS, få medl.
				har det været et firma,
				der oprettede logen?
83.	Hutchinson, MN 28.12.1894	25	16	
84.	Lincoln, NE 20.4.1895	15	29	
85.	Harward, Roch., MN 18.4.1895	25	22	"Kronborg"
86.	South Amboy, NY 29.6.1895			ikke i DBS
87.	Boston, Mass. 25.10.1895			ikke i DBS
88.	Elba, NE 9.11.1895	22	18	"Dannevirke"
89.	Superior, WI 3.11.1895	15	39	"Dannevirke"

90.	Port Reading, N.J. 23.11.1895	13	21	"Dan"
91.	St.Paul, MN 19.12.1895	65	152	"H. C.Andersen".
92.	St. Charles,? 14.2.1896	21	88	"Gode Hensigter".
93.	Hastings, NE 7.3.1896	4		"Frederik VII".
94.	Gold Field, IO 28.3.1896			ikke i DBS
"Langeland"
95.	Ferndale, CA 25.6.1896	39	71	næsten alle sønderjyder
eller slesvigere
96.	Jackson, MN 29.5.1896	28	42	"Danner"
97.	Hopkins, MN 15.8.1896	21	48	"Hvidtfeldt"
98.	"Freia"?	-	-	ikke i DBS, kun få medl.
99.	Nordfield, MN	-	-	ikke i DBS, kun få medl.
"Jylland"
100.	Rosendale, MN 7.11.1896	10	21	"Danielsen"

"Ikke i DBS" (Dansk Brodersamfund) henviser til, at den statistik, jeg havde adgang til på arkivet ikke giver meddelelse om de pågældende loger, hvorfor jeg har søgt at rekonstruere dem igennem protokollerne.

Laramie, Wyoming

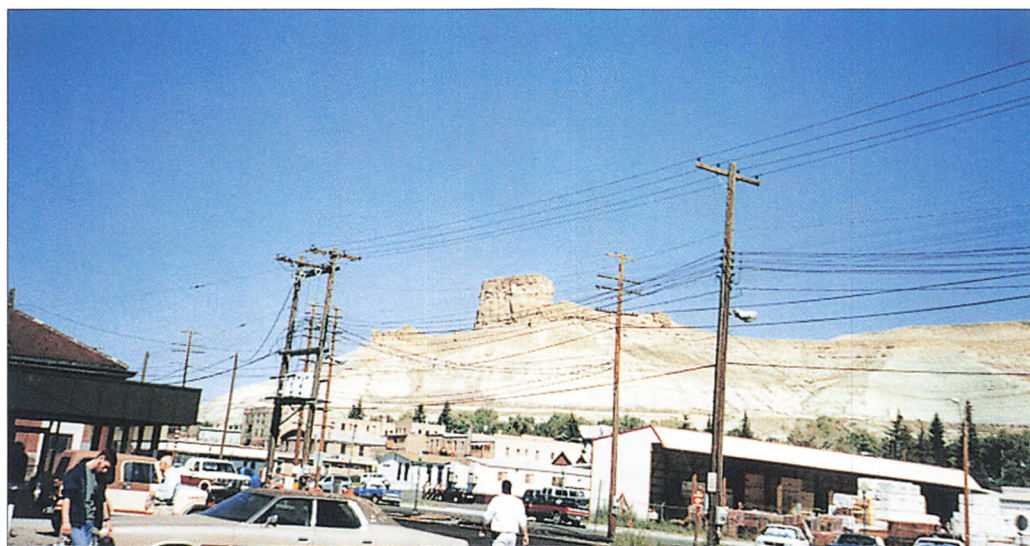
På min første rejse var jeg, som nævnt, taget med The Pioneer fra Salt Lake City, Utah over Denver, Colorado til Lincoln og Omaha, Nebraska, mens jeg anden gang fik lyst at tage nord om for at se det øde og vilde land, hvorigennem bl.a. Mormonerne var draget. Der er enorme sandstens klipper, og fra et af de højeste, Pulpit Rock, prædikede Brigham Young under en rast på den lange vandring mod Saltsødalen, der begyndte i 1847.

Ved Tollgate Rock oprettede han og hans flok et pas, og herigennem kunne andre udvandrere kun komme, hvis de betalte told til Brigham Young.

Floden The Green River spillede også en stor rolle i den tidlige udvandring, blandt andet for de mange pelsjægere. The Mormon Trail var sammen med de andre kendte: Oregon Trail, California Trail, Bridger Trail og ikke mindst de tidlige postdiligncer: Overland Stage Route og Original Pony Express de farefulde ruter, der førte til Stillehavskysten, igennem det vildsomme land. De kan også følges i dag, idet der findes nøjagtige kort over dem.

På rejsen fra Salt Lake City gjorde jeg ophold i Laramie, Wyoming, hvor den flinke stationsforstander på den lille station, hvor toget, The Pioneer kun passerede hveranden dag, skaffede mig et værelse på Downtown Motel, og han tilbød også at opbevare min bagage på sit kontor.

Jeg havde kun tænkt, at opholdet skulle vare halvanden dag for at dele den

Fra Salt Lake City tog jeg på min anden rejse toget nord over til Wyoming, for at se landet hvorigennem blandt andet The Mormon Trail gik. Landskabet er meget øde og vildt med de enorme sandstensklipper. Fra een af de højeste »Pulpit Rock« prædikede i 1848 profeten Brigham Young for sine trosfæller på vandringen mod Saltsødalen.

lange togrejse fra Salt Lake City til Omaha, men navne som Buffalo Bill, Jesse James, Calamity Jane og de mange gamle historier om det rigtige Wild West var måske nok den egentlige begrundelse for mit ophold!

Jeg havde ikke forestillet mig, at jeg fagligt kunne få noget udbytte her, og så blev det alligevel en stor oplevelse.

En venlig herre, der afhentede sin gamle mor på stationen, tilbød at køre mig til hotellet og fortalte undervejs om det storartede arkiv, The Heritage Center, der er en del af de nye prisbelønnede bygninger til University of Wyoming, og som han anbefalede mig at besøge. Universitetet, der blev oprettet for mere end 100 år siden, er Wyomings statsuniversitet.

Arkivet rummer mange berømte personers privatarkivalier, bl.a. fra William F. "Buffalo Bill", og desuden store, også nationale, sammenslutningers arkivalier. Den største samling er The Anaconda Mining Compagny Collection, der består af mange forskellige dele og studier af store mineforkomster overalt i USA og desuden i 110 fremmede lande. Endvidere findes der 45.000, trykte såvel som håndskrevne materialer, i form af bøger, dagbøger og andre former for dokumentation om staten Wyomings grundlæggelse, og immigrationen til hele Vestkysten, som en professor og bibliotekar ved universitetet grundlagde for over 100 år siden, og denne store samling benyttes af forskere fra hele verden.

Det viste sig næste dag, hvor det lykkedes mig at skaffe byens eneste taxa efter en god halv times ventetid, at arkivet også for mig var meget nyttigt. Den

Drabelige pokerspillere en lørdag aften i Wyoming på Long Cabin Saloon

For første gang i historien blev kvinder 1870 valgt ind i en jury til at domme en ung, flot eventyrer, der havde skudt en mand på et hotel. Dommeren frygtede at han skulle blive frikendt, og foreslog derfor: »Hvis vi kan få nedsat en kvindejury, vil retfærdigheden sejre. Det vil blive kvindelighed mod mandlig brutalitet«. - På trods af karikaturtegninger og hånlige omtale i mange aviser, fik kvinder sæde i en jury, der efter to dage og to nætter erklærede Andrew Howie skyldig i manddrab. Han fik ti års fængsel. Juryen, på karikaturtegningen herover, bestod af både mænd og kvinder, men tegneren fremstiller dem alle som »kvinder«.

På fotografiet (til højre) ses Louisa Gardner Swain, der som den første kvinde i verden stemte ved valget til Kongressen den 6. september 1870.

hjelpsomme arkivar, mr. Jann Hanks var som en lampens ånd, der straks bragte mig billeder og protokoller med oplysninger om danske immigranter, endda helt uden at jeg havde gnedet på lampen. Til brug ved gennemgangen af deres billedsamling fik jeg udleveret hvide handsker! Men jeg kunne frit kopiere fra alle deres mange arkivalier og billeder.

Jeg gennemgik hele Cencus 1880 og fandt mange danskere, dog ikke nærmere topografisk betegnet end Danmark. Men det var spændende at finde næsten 100 danske mænd i disse folketællinger, der var gået ind i den amerikanske hær og gjorde tjeneste på nogle af forterne i Wyoming, bl. a. Fort Laramie.

I et af de mange pas i Wyomings bjerge, oprettede profeten Brigham Young en overgang, hvor efterfølgende immigranter måtte betale told til mormonerne for at komme over.

Territoriet Wyoming, et kæmpeland, havde kun 20.000 indbyggere i 1880. Ud fra forterne var der mange straffeekspeditioner mod indianerne.

Der var dog også andre muligheder for danske immigranter til at skaffe sig arbejde, f.eks. var der mange kulminearbejdere, enkelte farmere, 3 danske ludere på to af byens "horehuse" m.fl. Byrådet var delt i spørgsmålet om at give tilladelse til hasardspil og åbne saloons om søndagen, som dog blev tilladt i sidste halvdel af 1892, til gengæld blev luderne hver pålignet en skat på 20\$ pr. måned. Om de to herrer, der bestyrede det ene af bordellerne også blev sat i skat, oplyses ikke.

Men der var åbenbart forskel på damer. Udgiveren af *The Weekly Sentinel*, der også var fredsdommer, idømte således en gift mand en bøde på 100\$ og 3 måneders fængsel for "hor" med en enlig kvinde, der ikke var prostitueret. Historien fortæller dog ikke, om det var damen, der havde klaget. ☐

Et andet spændende sted, jeg nåede at besøge, inden jeg skulle videre med *The Pioneer* næste eftermiddag, var *The Iverson Mansion*, et overdådigt rigmandskompleks fra 1892, der nu er omdannet til museum.

Efter en rundvisning kom lederen af museet, mrs. Carolyn Nelson med et par små protokoller og spurgte, om jeg måske kunne læse dem, da hun ikke kendte det sprog, de var skrevet i. Det var let, da det viste sig at være stiftelsesprotokoller, ført på dansk, for det danske broder- og søstersamfund. Broder-

samfundet blev stiftet som loge nr. 34 den 1. marts 1890 og fik navnet "Blicher".

Der var 26 stiftere, og tillidsmanden fik overdraget hvervet med at købe rekvisitterne til brug i logen: 1 skab, 2 spyd, 1 maske, 1 kappe og 1 hammer.

2 x Petersen og 1 x Johnson udnævntes til at udfærdige sygelovene og fastsætte kontingent.

Lørdag den 1. november 1890 stiftedes Det danske Søstersamfund af 3 brødre fra Brodersamfundet og kom til at hedde "DDS Olga Lodge No 13" af Laramie, Wyoming. Der er ingen medlemsliste, men der er nævnt ca. 20 navne i forskellige sammenhænge i referatet.

Ved en afstemning til sekretær blev valgt *mr.* Poul Sørensen, de øvrige seks kandidater var kvinder.

Da et af mine særlige undersøgelsesfelter på min anden rejse netop var The Danish Brotherhood og The Danish Sisterhood's opståen, var det jo et særligt scoop at få disse to bøger forevist, og hjælp til at kopiere så mange sider som muligt, hvorefter *Mrs. Nelson* i stor hast kørte mig til mit hotel efter bagagen og derefter til toget. Hjælpesomhed ud over alle grænser alle vegne!

Der må have været en enorm kontrast i de første år i denne prærieby, hvor familien Ivinson i 1868 slog sig ned, Ivinson var den første, der ankom med tog til stedet og datteren det første barn i byen, og mellem det rigtige Wild West, man egentlig forbinder Laramie med.

Ivinson var velhavende, da han ankom, oprindelig på vej til Californien. Han blev ejer af en bank og mange, mange andre ting og byggede i stor stil, altid det bedste. Han blev engang kritiseret, fordi han henvendte sig til Brigham

Hovedgaden i Laramie i dag, hvor det eneste danske jeg fandt, var et Ekko-skilt i en lille skobutik.

Young for at få hjælp fra de stenhuggere, der byggede templet i Salt Lake City.

Det kæmpestore hus blev bygget i 1892 og intet blev sparet. Mrs. Iverson rejste til Chicago og købte alt det indvendige udstyr.

Det ses, at flere af de danske familier er kommet sammen med The Iverson's. Der blev heller ikke sparet ved de store fester, hvad man kan se af en beskrivelse af deres guldbryllup i 1904, hvor roberne er parisermodeller, og de flere hundrede gæster blev overdådigt beværtede. Fra en længere rejse i Europa, Palæstina og Egypten hjembragte de crystal og porcelæn, bowler, stel m.m. hvoraf noget stadig kan ses i museet, samt alabastbuster af dem begge.

Og de gav hele hospitaler, plejehjem, børnehjem, og desuden store donationer til deres kirke, krigsmonument og mange andre gaver til byen, så deres rigdom må have været nærmest eventyrlig.

Selv om der var adskillige kirkesamfund i Laramie, også The Scandinavian Lutheran Church, var det kun få procent af Wyomings indbyggere, der var medlemmer af nogen kirke, i modsætning til midtstaterne, The Frontier Land.

Men der var stærke kvinder, Wyoming var det første land i verden, hvor kvinder i 1870 fik valgret, det var 45 år tidligere end danske kvinder, og to andre kvinder fik høje poster i statsadministrationen.

I dag er det eneste danske, jeg fandt på min vej igennem den lille by, nogle Ecco sko i en beskeden skotøjsforretning.

Efter en hjertelig afsked med den flinke stationsforstander og en længere

Et hold kvindelige studenter fra The University Of Wyoming fra de første år. Nr. 6 fra venstre i bageste række er Clara Prahl, der hørte til Laramies danske jetsæt.

ventetid, kunne jeg igen gå ombord i The Pioneer. Det var som nævnt et meget øde landskab med endeløse store sandstensklipper, men også en forunderlig vid horisont. På den første del af rejsen var det et voldsomt tordenvejr, og himlen var gnistrende sort, men med 2 parallelle regnbuer, et enormt flot sceneri.

Wyoming er dog andet end ørken og sandstensklipper. Allerede i 1872 var den amerikanske stat så fremsynet, at den fredede 2.2 millioner acres land i det nordvestlige Wyoming, det der senere som Yellowstone National Park blev verdens første nationalpark. Det er en enestående natur med varme kilder, geysere, vandfald, kort sagt en helt fantastisk naturoplevelse, hvortil turister fra hele verden valfarter.

Men jeg drog østpå, og sent på aftenen nåede The Pioneer Denver, Colorados hovedstad, hvor der var et par timers ophold, som jeg benyttede til en lille tur ned ad "Jernbanegade" for at finde et spisested. Men det var egentlig den eneste gang på rejsen, jeg følte mig en smule utryk i mørket og derfor vendte om igen for at vente på stationen, hvor jeg måtte nøjes med en pose chips.

Ved midnat fortsatte rejsen til Omaha, hvor Thomas Hansen fra Dana College, Blair, Nebraska hentede mig tidligt om morgenen.

På min første rejse tilbød professor Bansen mig at køre til Omaha, da Blair, som tidligere nævnt, er helt uden offentlige transportmidler, og herfra tog jeg en Greyhound bus til Des Moines. Toget gik så tidligt, at jeg ikke ville nævne denne mulighed.

Det var med håbet om engang igen at kunne gense Dana College, at jeg forlod denne dejlige skole og alle de gæstfrie mennesker, jeg havde mødt der.

Dette håb gik som nævnt i opfyldelse, og da blev det til 14 dages ophold, hvor jeg igen modtog en overvældende gæstfrihed, og hvor økonomidirektørens generøse afregning tillod mig at forlænge mit samlede ophold i USA med adskillige dage.

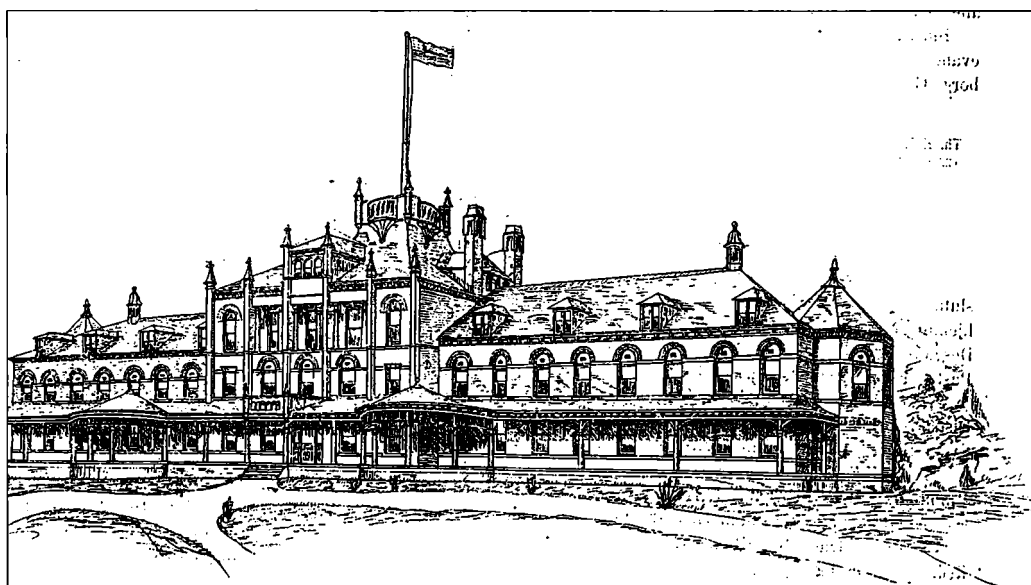
Grand View College, Des Moines, Iowa

Amerikanske busser er ikke lige min kop the, men jeg nåede dog uden besvær busstationen i Des Moines, Iowas hovedstad, hvor jeg blev modtaget på det hjerteligste af Johanne og Thorvald Hansen, i hvis gode gæsteværelse jeg blev indkvarteret for de næste fem dage. Atter dette uimodståelige og åbne: "Velkommen, og lad som du var hjemme" til en fuldstændig fremmed fra Danmark. Det var mig en glæde senere at se Johanne og Thorvald Hansen i Vallekilde.

Jeg vidste, at arkivet på Grand View College har samlet en meget stor del af arkivalierne, der belyser det grundtvigske menigheds- og skoleliv i Amerika. Desværre skete der en deling, da Den Dansk-Amerikanske Kirke i 1962 indgik i et fællesskab med tre andre lutherske kirkesamfund til The Lutheran Church of America. Herved overgik hele det store kirkelige arkivmateriale, kirkebøger m.m. til arkivet på The Lutheran School of Theology i Chicago.

Men den store samling vedrørende den mere folkelige del, bl.a. hvad der for mig var det væsentlige, arkivalierne fra de seks dansk-amerikanske højskoler med elevlister, jubilæumsskrifter m.m, findes stadig her. Alt overskueligt katalogiseret og lettilgængeligt.

Thorvald Hansen, nu pastor emeritus, er en af de mest utrættelige forkæm-

Den Danske Kirke i Nordamerika havde en drøm om at oprette et universitet for alle dansk-amerikanske immigranter. Dette storslåede bygningsværk, viser billedet af hele den bygning, man drømte om. I. Chr. Bay skriver i juni 1895, at det er tanken først at opføre sidefløjen til højre i billedet.

pere for at bevare den danske arv, ikke mindst ved at videreføre det arkiv, som Enok Mortensen lagde grunden til. Og både han og Johanne Hansen har lagt et stort arbejde i bevarelsen og formidlingen af de mange arkivalier. Ledelsen af arkivet gik i 1989 over til en af lærerne på Grand View College, professor Rudy Jensen.

Der findes en næsten komplet samling af tidskriftet "Dannevirke" og flere andre tidsskrifter, ligesom arkivet forsøger at samle så mange af N. F. S. Grundtvigs skrifter som muligt.

Foruden sin meget omfattende forfattervirksomhed, er Thorvald Hansen også redaktør af "Church and Life" (tidligere "Kirke og Folk").

Igennem 8 år arbejdede han på at indsamle og registrere alle arkivalier med reference til dansk-amerikansk immigration, og i sit unikke værk: "The Danish Immigrant Archival Listing" fra 1988 har han givet alle med interesse for dette kapitel i Danmarkshistorien et godt værktøj til at finde frem til kilderne.

Det er sponsoreret af Grand View College og Danish American Heritage Society i fællesskab og registrerer alle arkivalier i 150 amerikanske universitetsbiblioteker og arkiver, tilligemed 9 danske arkiver og biblioteker, med relation til dansk-amerikansk historie. Det ville være en meget fin ting, hvis nogle danske arkiver og biblioteker ville anskaffe det omfattende værk på 4082 indførsler, som jeg var så heldig at få foræret af Thorvald Hansen.

Hansens viste mig arkivet, hvor jeg frit kunne arbejde, dag som aften, i alle arkivalierne og kopiere, som jeg lystede.

De havde meget travlt med forberedelserne til skolens årsmøde-festligheder, som jeg også deltog i. Her fik jeg lejlighed til at møde mange med relation til "mine udvandrere", og også Signe Betsinger, der fik en Award sammen med en anden jubilar, hvis meget smukke, stærkt danskprægede hjem vi senere var gæster i.

Om søndagen gik jeg til festgudstjenesten i Lutheran Church, hvor der før gudstjenesten ifølge gammel tradition blev serveret morgenkaffe med medisterpølse og "aebleskiver". Selve gudstjenesten var meget festlig med mange aktive deltagere, tre forskellige kor, flere damer læste op af dagens tekst, ligesom der var barnedåb, hvor dåbsgæsterne overværede hele gudstjenesten og forældrerne bagefter stod i våbenhuset og gav hånd til hele den store menighed sammen med præsten. Kollekt blev indsamlet ved alteret.

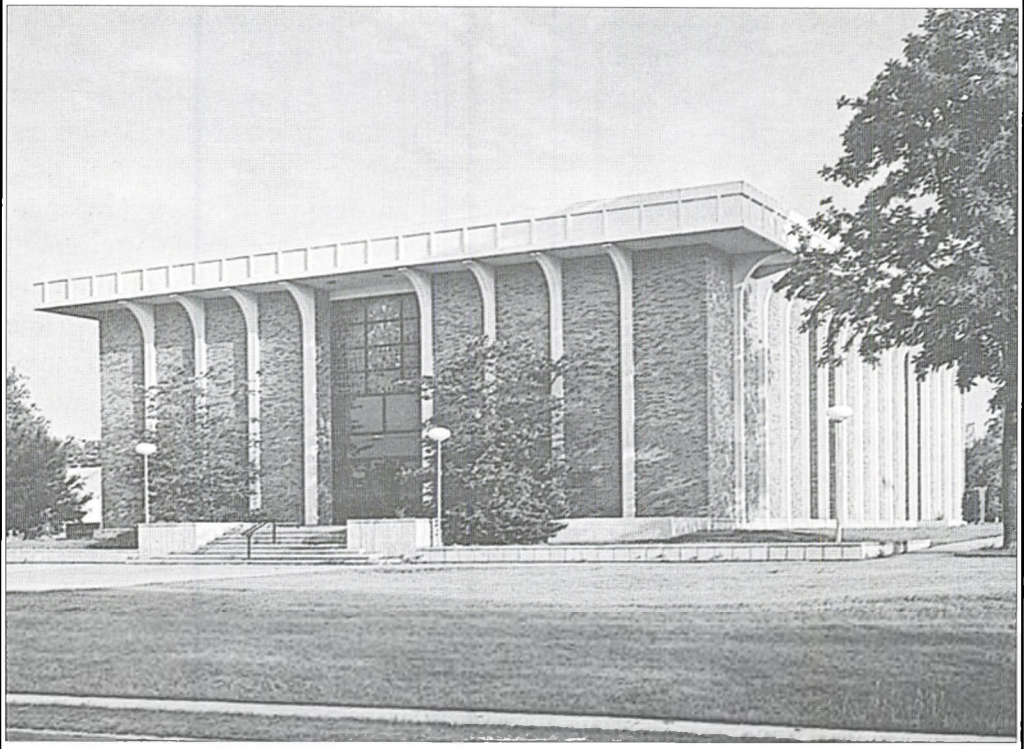
Det er en meget smuk kirke, hvor alt kirkeinventaret er skåret af en dansk immigrant fra Luck, Wisconsin og det ligner kirkeinventaret i mange danske landsbykirker. Altertavlen har dansk tekst, men gudstjenesten er i mange år holdt på engelsk.

Ved gennemgangen af højskolernes elevlister fandt jeg en del elever, der også havde været elever på Vallekilde Højskole.

En af dem, Viktor Madsen, Asnæs, hvis familie jeg senere traf i Tyler, var såle-

Det første Old Main blev opført i 1895. Den oprindelige drøm gik ikke helt i opfyldelse, men senere kom mange andre store bygninger til, blandt andet nedenstående biblioteksbygning, der også rummer arkivet.

des elev på GVC i 1898 og oppebar 8\$ for at passe fyret og vandpumpningen i marts måned.

De fleste af eleverne var ikke kommet direkte fra Danmark, men fra andre dele af Nordamerika.

Det fremgik helt tydeligt igennem alle de samtaler, jeg havde med folk fra den grundtvigske kreds på hele min rejse, at Grand View College havde været "STEDET". Det forekom mig, at alle havde været elever her, og ligeledes deres børn og børnebørn.

For mig blev det helt evident, at de dansk-amerikanske, grundtvigske højskoler, trods de forholdsvis få år, det lykkedes dem at overleve, har været af uvurderlig betydning og stadig er medvirkende til den voksende interesse for at "vogte arven". Og her kommer GVC ind som den helt klare vinder, ikke alene som en højskole, men som et videregående uddannelsessted med en stærk indflydelse fra Grundtvigs højskoletanker, der stadig er et levende college, hvis danske rødder er meget synlige. Thorvald Hansen har i "We Laid Foundation Here (...) The Early History of Grand View College" fra 1972 fortalt skolens historie, som også mange andre har skrevet og talt om. I anledning af jubilæet i 1996 udgav Thorvald Hansen sin nyeste beretning om de 100 år.

Nedenstående er et forsøg på en oversigt over de første år. Da mange forskellige kilder, er anvendt er der ingen markering af sproget.

Historisk oversigt over Grand View College

Som en direkte udløber af lukningen af præsteseminariet i West Denmark i 1892 er Grand View College opstået, idet det efter bruddet i Den Danske Kirke i 1894 stod klart for det grundtvigske kirkefolk, at tiden var inde til at oprette en præsteskole, der kunne uddanne egne præster.

Ifølge pastor Kjølhede (Den Danske Evangeliske Lutherske Kirke i Amerika, i: Danske i Amerika) var der i 1887 14.000 medlemmer, fordelt på 81 menigheder med 37 ordinerede præster. De var næsten alle sendt til Amerika af "Kommissionen", der sagde god for deres forskelligartede uddannelse. Men i kirken i Amerika fandt man ikke, at det tjente dens interesse. Hvis kirken skulle blive en integreret del i det nye fædreland var det nødvendigt med præster, der var fortrolige hermed.

Da den grundtvigske fløj besluttede sig for egen præsteskole, kom spørgsmålet: Hvor skal en sådan skole ligge? Flere steder lagde man billet ind for at friste det udvalg, der skulle tage sig af sagen, men mærkeligt nok valgtes til slut en placering, hvor der ikke fandtes nogen dansk organiseret kirke, nemlig Des Moines, hovedstaden i Iowa.

Der var heller ikke ret mange danskere, ifølge folketællingen i 1895 kun 237.

En amerikansk præst og samtidig formand og kasserer for firmaet The Grand View Company gav tilsagn om jord, og et par danskere gjorde store anstren-

gelses for at fremme sagen. Heraf var den ene tilknyttet det statslige sundhedsvæsen for Iowa, J.C.Bay, der senere blev en højt estimeret naturvidenskabelig bibliotekar ved John Crear Library i Chicago, og har skrevet og publiceret meget om dansk immigration.

I sin bog nævner Thorvald Hansen, at det styrkede de få danskeres selvfølelse, at en sådan institution blev lagt i Des Moines, da de følte sig underlegne over at blive antaget for svenskere, som der var 9 gange så mange af på stedet. Det har altså ikke kun været i fodbold, danskerne har følt sig underlegne overfor storebroderen!

Når man ser på tegningerne til skolen, forstår man den dansker, der ved åbningen sagde, at det var den stolteste dag i hans liv, for det er virkelig en præsentabel bygning, selv om skolen først efter 10 år var fuldt udbygget.

Der var diskuteret vidt og bredt, ikke mindst i "Dannevirke", grundtvigianernes vigtigste talerør, men også i "Højskolebladet" i Danmark. Og mange mente ikke, at kirken kunne påtage sig at bruge den formidable sum af 11.500\$, som arkitekt Marinus Jensen havde udregnet prisen til, og hvis plan pastor Helveg fremlagde på kirkens årsmøde i 1894.

Pastor Kristian Østergaard foreslog da, at der jo samtidig med seminariet kunne oprettes et college, som alle kirkens unge kunne søge uddannelse på. (Kr. Østergaard er en af de mange fremtrædende præster og højskolefolk, der også har et stort forfatterskab bag sig, beskrevet i dr. John Mark Nielsens disputats).

I efterrationaliseringens grålys kan tanken om et dansk grundtvigsk universitet i Des Moines, kaldet "Den Dansk Evangelisk Lutherske Kirkes Universitet", forekomme noget vovelig.

Men de, der arbejdede med tanken mente, at man på den måde kunne bevare ungdommen fra en alt for stærk indflydelse fra den amerikanske skole og det amerikanske samfund. Det synes også at være blevet tilfældet for tusindvis af danske efterkommere af de tidlige udvandrere.

Fortrøstningsfulde gik man da i gang, men der blev mange vanskeligheder at overvinde, både af økonomisk og anden art, før skolen endelig kunne åbne dørene for den første og eneste elev i efteråret 1896. Efter tre ugers forløb kom der dog en pige fra Des Moines til som dagelev, og lidt senere yderligere et par stykker. En ukuelig optimisme går igen i mange beskrivelser af dette store projekt, der synes en håbløs opgave, oven i købet havde man ingen forstander, da det var en forudsætning, at det blev en akademiker, og en sådan var ikke let at skaffe på stående fod.

Men ved indvielsen den 27. september 1896 sagde pastor H.J. Pedersen fra højskolen i Tyler, Minnesota bl.a.: "Vi har gjemmemgået Vintertider herovre. Kjærlighedens Gløder blev kolde og Håbets Kjærte brændte lavt. Hvad skal det dog blive til? Vi danske Kristne har bygget flere små og større Fæstninger

“Den Danske Pioneer”

The Leading Danish American Newspaper.

Published every Thursday.

SOPHUS F. NEBLE, PUBL.

OFFICE, WASHINGTON HALL, 18TH AND HARNEY STS.

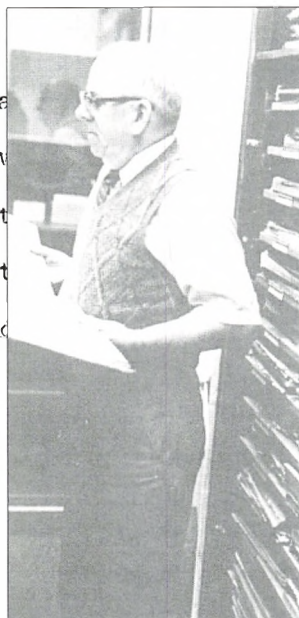
Omaha, Nebr., den 3. Nov

Hr. R. R. Vestergaard,

Des Moines, Iowa.

Jeg ska

udtale min Mening, som De har været saa v
syn til det projekterede danske Universit
havt Leilighed til at gennemse Grundbest
ser de ere fremsatte i det mig tilstillede

I det store arkiv på Grand View College havde jeg lejlighed til at gennemgå en del af de mange arkivalier, som findes her. I en af elevprotokollerne (se nedenfor) fandt jeg blandt andet Søren Holst Madsen fra Asnæs, hvis svigerdatter jeg senere mødte i Tyler. Af protokollen fremgik blandt andet, at Madsen fik 8\$ for at fyre og pumpe vand i vinterterminen 1898.

Thorvald Hansen.

Striden indenfor de to fløje af den dansk-amerikanske kirke gav sig udslag på mange måder. »Den Danske Pioneers«, berømte redaktør Sophus F. Neble, giver i et brev til R. R. Vestergaard, udtryk for sin bekymring med hensyn til et universitet i Des Moines: »Jeg skal idag tage mig den Frihed, at udtale min Mening, som De har været saa venlig at udbede Dem, med Hensyn til det projekterede danske Universitet i Amerika, efter at jeg har havt Leilighed til at gennemse Grundbestemmelserne for dette, saaledes som de ere fremsatte i det mig tilstillede Exemplar af samme. Det staar saaledes for mig, Hr. Vestergaard, at det ser ud saaledes som »den danske evangelisk-lutherske Kirke« har villet tilvende sig en for stor Indflydelse over hele Universitetet, baade før og efter at Sagen er realiseret og jeg er bange for, at Danskheden her vil være adskilt før vi faar begyndt paa at faa den samlet«.

10: Søren Holst Madsen. Le Vinterterminen.
Regul April 1898. Fik 8 Doll for fyning og vandpumpe i Asnæs.

i vort Folk her i Landet. Men Fæstningen her på "Grand View", *Stedet med de berlige Udsigter, skulle blive vor Hovedfæstning (...)* Og vi må ikke ængstes, fordi Begyndelsen kun er ringe, eller der måske endnu er Nederlag for ude ". ("Kors og Stjerne", 8. Årg., November 1896, s. 90-92).

Dønningerne gik jo stadig højt i kirkelige kredse efter delingen af Den Danske Kirke.

Men præsteuddannelsen fik måske ikke den helt store betydning, hvorimod det blev skolen for dansk-amerikansk ungdom, der blev det bærende i Grand Views foreløbig 100 års levetid.

Der var fra første færd brug for en højere uddannelse, og derfor gjaldt det om at finde den rette akademisk uddannede leder. Kirken håbede, at pastor Thorvald Helveg, der havde ledet præsteskolen i West Denmark, Wisconsin ville påtage sig hvervet, men han rejste, som nævnt, med familien tilbage til Danmark i foråret 1895.

Et nødråb til Kommissionen i Danmark om at hjælpe med at finde den rette mand, besvaredes med at prøve en fornyet henvendelse til Helveg.

Men sporene fra West Denmark skræmte åbenbart, for Helveg fastholdt sit nej.

Derfor trådte foreløbig pastor Gravensgaard fra Brayton, Iowa til et års tid, hvorefter bestyrelsen ansatte en anden præst, R.R. Vestergaard, der ledede skolen i 6 år. Det er karakteristisk, at alle de første højskoleforstandere på de dansk-amerikanske grundtvigske højskoler havde en teologisk uddannelse af en eller anden art og samtidig var præster i stedets kirker.

I 1903 blev Helveg igen kontaktet og bedt om at overtage den nu vacante post. Men han blev i sit gode præstekald som den estimerede præst for Vallekilde Valgmenighed og lærer på Vallekilde Højskole.

Efter Gravensgaards afsked, satte en af skolens hidtidige lærere, Benedicte Nordentoft, sig i forstanderstolen, og der kom gode år med mange elever. I kirkelige kredse var det skismaet mellem tro på bibelens ord som Guds eget ord, der skilte, mens det her blev uenigheden om skolens målsætning: "Reelle kundskaber med amerikansk sprog og samfundsforståelse versus "Højskole-ånden". Da Nordentoft fandt det første var det vigtigste, og bestyrelsen det sidste, tog han sammen med en medlærer i 1910 til Solvang, hvor de grundlagde "Atterdag Højskole".

Efter et par år med lærer Wagner som konstitueret leder, overtog en af Triers "lærlinger", pastor Thorvald Knudsen presidentposten, og i de få år, han residerede blev undervisningen godkendt som amerikansk High School-undervisning.

Allerede i 1915 tog Th. Knudsen dog tilbage til højskolen i Tyler, selv om hans arbejde på Grand View havde været succesfuldt på grund af hans personlige udstråling og tag på ungdommen. Måske noget, han havde lært i sin tid hos Trier på Vallekilde.

Herefter satte den erfarne højskolemand, C. P. Højbjerg, der kom fra Nysted Højskole, Nebraska og et par år i Danmark, sig godt til rette i den ledende stol i 10 år. Selv om hans hjerte stod til dansk højskoletradition, tilsagde hans intellekt ham, at eksakte kundskaber til at leve livet i Amerika var nødvendige.

Og i hans "regeringstid" fik skolen status som 4 årigt Junior College.

Det er desværre ikke muligt at fortælle hele Grand Views historie her, men det kan dog nævnes, at en søn af Th. Knudsen i 1940'erne var president.

Og i dag er Grand View College et højt estimeret akademisk amerikansk college med omkring 1350 studenter, der som 100 årig kan se tilbage med stolthed på sin rolle i amerikansk skoleliv, men i allerhøjeste grad også med stolthed på den rolle, skolen har spillet for den grundtvigske del af danske immigranter og deres efterkommere, som stadig opfatter Grand View som deres åndelige moder.

En af dem, Karen Kadgin, efterkommer af Chresten Pedersen fra Lillevang i Hørve, der udvandrede i 1868, har givet mig sin beskrivelse af, hvad denne skole har betydet for hende og stadig betyder.

Da det er et ekko fra "Den grundtvigske jungletromme", som jeg tidligere har omtalt, og helt i tråd med den opfattelse, jeg fik af den grundtvigske betydning for mange af dem, jeg mødte på mine rejser, er det medtaget i sin helhed. President er i dag den finskfødte Arthur Puotinen, som Thorvald Hansen præsenterede mig for.

Mine fem dage på denne prestigefyldte skole tilbragte jeg dog næsten udelukkende i det store bibliotek og arkiv, som ses på illustrationen.

Efter det gode ophold hos Johanne og Thorvald Hansen, kørte de mig 100 kilometer, hvor vi skulle mødes med min næste vært, Karen Kadghin fra Blue Earth, Minnesota.

Men forinden nåede jeg på en endagestur fra Des Moines til Omaha-Council Bluffs at besøge en af Vallekilde Højskoles gamle elever, også gammel i ordets egentlige betydning, idet Johanne Pedersen fyldte 104 år en uge efter mit besøg. Hun boede på et plejehjem i Council Bluffs, hvortil hun dog først var flyttet fra eget hjem som 103 årig.

Hendes far var på Ernst Triers første karlehold 1865-66, og hele familien havde en tæt tilknytning til skolen. Hendes bror emigrerede tidligt i århundredet med det formål at etablere en højskole efter Vallekilde-principper i Nebraska, hvilket dog ikke lykkedes for ham.

Efter opholdet på Vallekilde Højskole købte faderen en gård i Gundestrup, Grevinge Sogn, som har været i familiens eje i over 100 år, og herfra emigrerede Johanne Pedersen i 1914 efter en uddannelse som sygeplejerske på Diakonissestiftelsen i København. Og hun var virksom i denne profession i Iowa indtil hun fyldte 84 år.

Det første år efter immigrationen tilbragte hun på Grand View College, hvorefter hun hjalp sin bror på hans farm en tid.

Men i 1918 var hun fuldtids engageret på et lazaret med at pleje influenza-ramte soldater, hvoraf der døde mindst 8 for hvert døgn. Hun fortalte, at der ikke fandtes nogen medicin, der kunne hjælpe, men at lægerne måtte nøjes med at give whisky for at lindre lidt.

Efter Verdenskrigen begyndte hun sin lange karriere som privatsygeplejerske, og efter et interview i bogen "One Hundred over 100. Moments with One Hundred North American Centennarians" har det været et meget travlt liv. ☐

Ved interviewet fortalte hun også om, at folk ofte spurgte hende, om hun var gift, hvortil hun svarede: "Ja, med mit arbejde", og om, hvor dejligt et hjem, hun havde haft i Danmark. Hendes forældre havde via deres oplevelser på Vallekilde Højskole lært, at det gjaldt om at tilegne sig Grundtvigs tanker om ved undervisning at oplære unge til at blive gode borgere og hjælpe andre.

Og at hjælpe andre var for hende alfa og omega, og derfor kom arbejdet i første række, hvilket engang kom til udtryk ved, at en læge sagde: "Når jeg tænker på dig, forestiller jeg mig dig altid som en kaptajn på et skib. Du bliver, til det går ned". Dermed mente han vel, at Johanne aldrig ville forlade en patient, selv om hun den pågældende dag også havde billet til en stor fest.

Hele hendes liv i Amerika havde hun tilhørt den grundtvigske menighed i Omaha, og hun talte med stor glæde herom, men også om glæden over sin danske arv og familien i Danmark, som hun havde besøgt mange gange. Johanne Pedersens gode venner, Mary Belle Witzel og hendes mand modtog mig med stor gæstfrihed i Omaha og kørte mig til plejehjemmet, (dog ikke på den flotte Harley, der sammen med et par store biler stod i garagen).

Det har nok ikke helt været lykken for den gamle selvstændige Johanne at flytte på et plejehjem, hvorfor Mary Belle hver uge kom for at besøge hende og samtidig inspicere forholdene.

Johanne syntes ikke, at det var særlig rart at blive kommanderet til alting, så da sygeplejersken den første dag sagde: "Nu skal du gå i seng, så jeg kan få sat gelænderet for", svarede hun blot, at hun gik i seng, når hun ville.

Men plejersken belærte hende om, at hendes frihed til selvbestemmelse kunne ligge på et lille sted på plejehjemmet, og som den gamle dame, der altid havde haft det som sit første bud at hjælpe andre sagde: "Og jeg har ingen frihed mere, de siger, når jeg skal stå op, og når jeg skal gå i seng, og når jeg skal gøre dit og dat, og jeg er nødt til at gøre det, selv om jeg prøver at lade det gå ind ad det ene øre og ud af det andet".

Mrs. Witzel sagde, at det gjorde hende ondt, da hun havde kendt og holdt af Johanne, siden hun var barn, men at hun prøvede ved sine besøg at hjælpe lidt på det. Og Johanne Pedersens ophold blev ikke af lang varighed på plejehjemmet, idet hun døde kort tid efter.

Det var en stor oplevelse at træffe så åndsfrisk og levende en gammel dame og få en lang samtale om hendes dejlige liv i Amerika og hendes gode hjem og familie i Gundestrup i Odsherred.

Den Grundtvigske indflydelse var en stor del af vort daglige liv i de aar vi var børn. Det store skisma i den Danske Kirke i Amerika, Pietisma v. Grundtvig, var endnu meget levende for vore forældre. Det hørtes ofte i deres samtaler, saa vi var meget klar over forholdet der havde voldt det. Maa ske var det mere vedrørende hos Grundtviganerne end det var for de unge i den Inner Mission gruppe. Vi lærte at tale Dansk, fik en stærk kærlighed til det land vore rødder stammede fra, lærte at synge de Danske sange, og Danmarks Historie, medens vi paa samme tide ogsaa lærte at være gode, tro og ægte Amerikanere. Dette gjorde at vi have TO kultur i vor baggrund som vi kunde bruge i vort daglige liv. Der var jo ogsaa mange Dansk-Amerikaner som var af den mening deres børn skulde være ægte Amerikaner og derfor skulde de IKKE lære Dansk, den Danske aandelig arv kunde de nok undvære, toppede de.

Mange af vore forældre eller bedsteforældre havde været meget paavirket af den Danske Folkehøjskole i Danmark før de uddrog til Amerika. Disse Folkehøjskoler blev efterlignede en del blandt de Danske Immigranter her i U.S., og mange unge immigranter fandte vej til disse skoler hvor de kunde lære det Amerikanske sprog paa Vinter Skole, saa vel som blive kendt med andre der var nylig kommen fra Danmark og anden generation af unge Dansk-Amerikaner.

De fleste af disse skoler forsvandt da min generation blev voksen. Der var dog nogle der endnu var i live op i 1930-erne, skoler som Danebod i Tyler, Minnesota; Nysted Højskole i Dannebrog, Nebraska; og Atterdag i Solvang, California. De havde endnu elever, og tiltragne unge der ønskede at dele samtale og samliv med andre der kom fra Danske kolonier. Grand View College i Des Moines, Iowa, vedblev at være skole og blev senere en Amerikansk College.

Mange unge af min generation kom til Grand View at faa deres skolegang efter undervisning i deres hjem egn. Det var endnu den gang lig en Folkehøjskole paa Grand View i det alle studenterne boede paa skolen, hvor der ogsaa var bokig til Forstanderen, et køkken, en spisestue, en dagligstue, saavel som undervisnings værelser og bibliotek. Gymnastik Salen var det eneste der var i en anden bygning, og den blev meget brugt.

Undervisningen var jo i de fag der var krævet om vi skulde videre til Universitetet. Vor levemaade var meget som vort hjemlige eller hjemegn. Vi sang fra "Sangbog for det Danske Folk i Amerika", og mange andre sange, paa begge sprog. Vi havde Andagt og Foredrag hver morgen. Vi lærte Dansk Folkedans og Buk's Gymnastik. Samtaler var for det meste paa Amerikansk men ofte hørte man det Danske sprog. Vi lærte, blandt andet, Skandinavisk Literatur, og Kirken laa lige over gaden, og den var Grundtvigske. Indflydelsen af den Danske Folkehøjskole og det Grundtvigske var i luften og vi optog det som det var solskin.

Mange af studenterne rejste hjem til deres egen egn hvor de vedblev at leve denne atmosfære i de Danske kolonier. Der findes endnu meget af det Danske som blev bevaret fra Folkehøjskole tiden. Andre drog videre til de større Universiteter, eller fik job i fæmmede egne, og der, vist eller ubevist, delte deres Danske Højskole arv med Amerikaner de kom i berøring med. Deres børn og børnebørn blev knap saa udsat for de Danske traditioner og levemaader, saa er ikke saa meget paavirket af deres Danske arv som den der havde nærmere kontakt med det.

Saa ofte som muligt søger vi (min generation) endnu sammen naar der er Kirke møder eller andre møder hvor "Danskere" samles. Nu da vi alle er pensioneret samles vi ofte ved møder som Danish Interest Conference i Des Moines, Danebod Folkemøde i Tyler, Farstrup-Mortensen møder i Solvang, Danish Day i Minneapolis, eller

Efter anmodning gav den 80-årige Karen Kadgin sin vurdering af den grundtvigske indflydelse på hendes familie. Ovenstående er hendes egen beskrivelse af den stærke betydning som den grundtvigske bevægelse havde på den kreds hun tilhørte. Teksten skrev hun både på dansk og amerikansk.

I en bog: »One Hundred over 100. Moments with One Hundred North American Centennarians« finder vi dette billede af Johanne Pedersen, emigreret i 1914 fra Nordgården i Gundestrup. Otte dage før hendes 104 års fødselsdag, besøgte jeg hende i Council Bluffs, hvor hun havde virket som sygeplejerske. 70 år efter sin udvandring, hændrede byen hende ved en stor banket.

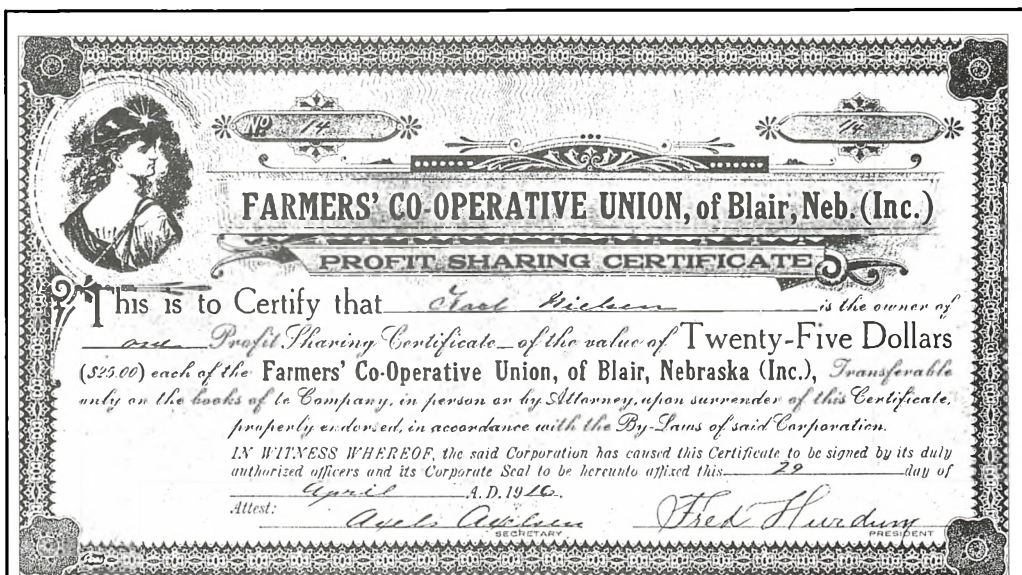
Omaha var et samlingspunkt, hvortil mange danske udvandrere søgte. Blandt andre fire søskende fra Gundestrup.

Ingrid og Arne Gyldenkerne, Grevinge, fortæller om de tre brødre, Marinus (udrejst som 17-årig i.flg. Politiprotokollen 1909), Johan og Christian til Nebraska. Senere fulgte deres søster, Andrea, sammen med en veninde, Mathilde Pedersen omkring 1910 til Omaha, hvor de to af brødrene havde en farm. Deres far, Philip Krath var baneformand ved Odsherreds Jernbane, da den blev oprettet i 1899.

Andrea fik en fin stilling som nurse hos en millionærfamilie i Nash, Omaha, men rejste efter 13 års forløb hjem for at gifte sig.

Også brødrene rejste tilbage til Danmark.

Også de unge udvandrere, Karl og Kristine var kommet til Omaha-egnen, men vendte i 1923 tilbage til Danmark, da Kristine ikke kunne tåle det barske klima i Nebraska.

Illustrationerne på denne og efterfølgende side, har jeg lånt af Esther Nielsen, der blev født i Blair, Nebraska i 1920, og vendte hjem sammen med familien i 1923.

ØVERST: Hendes far, Karl Nielsen, måtte købe en aktie på 25\$ (ca. 100 kroner), da hans kone, Kristine Nielsen, skulle indlægges på hospitalet for en fødsel.

Kristine Nielsen tålte ikke klimaet i Nebraska, hvorfor familien flyttede hjem. Billedet af parrets fire børn (et kollektivt pasfoto) blev taget af fotograf Olesen i Blair kort forinden.

Yderst til højre sidder Esther, og bagved står storesøsteren Edith. Brødrene Georg (stående) og Harry havde begge gået i skole i Nebraska. Georg blev siden gårdmand i Prejlerup ved Grevinge, og Harry blev tømrer i Kelstrup ved Vig.

Det varede længe inden familien kom sig over savnet af Amerika, hvor udviklingen var langt mere fremskreden: Karl havde råd til at køre i bil og Kristine havde elektrisk vaskemaskine. I Prejlerup, hvor de slog sig ned, måtte de på de tilsvarende områder nøjes med henholdsvis hestevogn og vaskebrædt.

I 1912 giftede de unge danske udvandrere, Karl og Kristine sig i Nebraska, hvor de fik fire børn. Karl Nielsen havde forskellige job i Amerika: ved banen, som mælkekusk i Council Bluffs, og som forpagter af forskellige farme.

Kristine havde været stuepige på d'Angleterre i København, og rejste til Amerika på grund af kærestesorg. Pudsigt nok var det af samme årsag, at Karl Nielsen i 1900 immigrerede.

Illustrationen nederst viser Esther Nielsens »fødselscertifikat« fra Nebraska.

Certificate of Registration of Birth

NEBRASKA
STATE DEPARTMENT
OF HEALTH
LINCOLN

THIS IS TO CERTIFY that a registered CERTIFICATE OF BIRTH has been filed and is now carefully preserved in the OFFICIAL RECORDS of the State of Nebraska in the State Department of Health at Lincoln.

State Registered No. 19790 Born.. August 16, 1920.

Name..... Esther Elizabeth Nielsen
Father..... Karl Nielsen
Mother..... Kristine - Nielsen

Residence..... Blair, Nebraska.

By *Nay D. Hyland*
Director, Vital Statistics

W. J. Wilson
Commissioner

PRESERVE THIS CERTIFICATE. IT MAY SAVE YOUR CHILD TIME AND MONEY

Cedar Falls, Iowa

Som tidligere omtalt afsluttede mine gæstfrie værter, Johanne og Thorvald Hansen mit udbytterige besøg i Des Moines med at befordre mig 100 kilometer, hvor min næste vært, Karen Kadgihn fra Blue Earth, Minnesota "overtog" mig for at køre en omvej til Cedar Falls, Iowa.

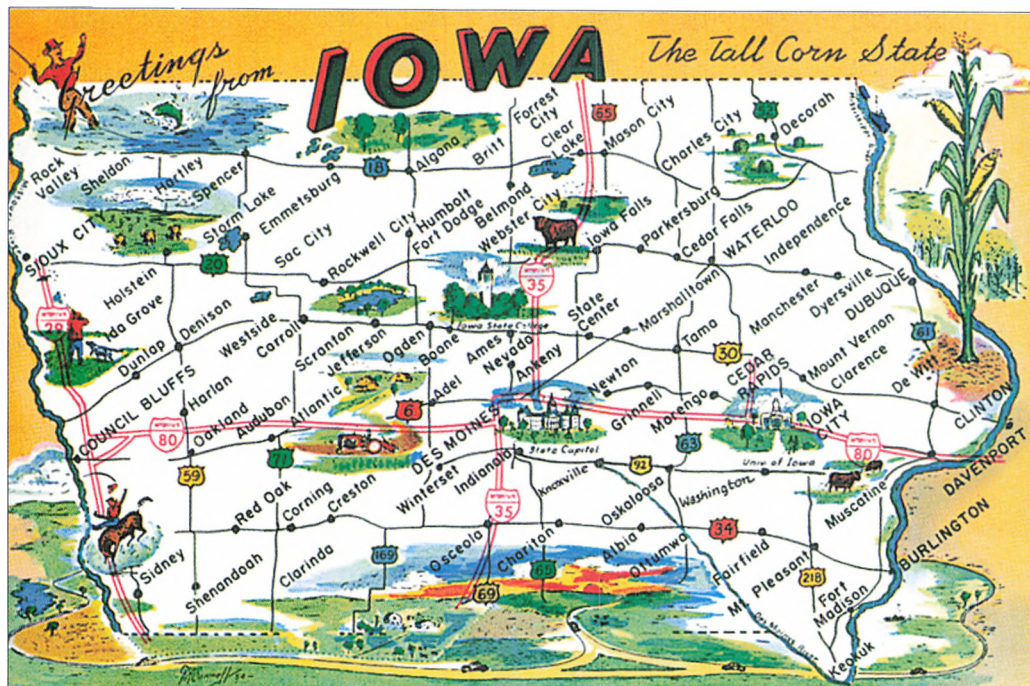
Vi skulle på et kort besøg hos Agnes Nielsen, en kusine til Karen, der havde ønsket, at jeg også skulle besøge hende. I indbydelsen skrev hun, at hun da gerne ville køre mig en tur op at se det nye Immigrantmuseet i Elk Horn, Iowa, som hun var meget optaget af. "Der er kun 150 miles" (240 kilometer), skrev hun, så den lille sviptur kunne vi hurtigt gøre!

De to kusiners bedstefædre var brødre, udrejst fra Hørve Lillevang, Karens bedstefar rejste sammen med en bror og søster i 1868, og Agnes' bedstefar med familie i 1882.

Det blev et meget travlt døgn, hvor Agnes havde arrangeret en stor sammenkomst for familie og venner, hvor jeg fik lejlighed til at fortælle lidt om mit arbejde med udvandringen fra egnen, hvorfra deres forfædre var kommet, og hvor Agnes flere gange havde besøgt slægtninge. Og det var overordentligt inspirerende at møde en sådan interesse og entusiasme for dette område, også fra de unge i familien. Wanda og Russell Nielsen tog undervisning i dansk og brugte megen tid på at forske i slægtens historie. Jeg havde senere den fornøjelse at få deres besøg, hvor vi kørte rundt i egnen og så fødestedet i Lillevang, og kom indenfor i Ordrup Mølle og også i det lille hus på Holstens-

På besøg hos Karen Kadgihns kusine, Agnes Nielsen, Cedar Falls, Iowa. Ved mit besøg havde hun samlet ca. 25 slægtninge og venner – alle interesseret i dansk-amerikansk historie.

I Cedar Falls og Waterloo samledes adskillige danske immigranter. Senere drog mange af dem vestpå for at søge lykken på prærien, hvor de kunne blive selvejere på den billige jord.

vej i Starreklinte, hvorfra Bodil og Jens Pedersen satte kurs mod Amerika med deres børn for mere end 100 år siden. Jens Pedersen havde været møllersvend, men gennem Karen Kadgihns bedstefar, der var vel etableret i Amerika, fik de indbydelse til at komme til Iowa, hvor de så ville få hjælp til at komme i gang som selvstændige i det frie Amerika.

Jeg mødte også Svend og Elin Koch, et barnebarn af Chr. Pedersen, som ligeledes er stærkt engageret i dansk-amerikanske relationer, blandt andet Immigrantmuseet.

I sommeren 1996 mødtes 83 af slægten på Memorial Day ved Lake Okoboji, både unge og gamle for at høre nyt om den store familie. Også ved et bryllup i Iowa kom familie fra Texas, Colorado, Californien, Nevada, Minnesota og Wisconsin en weekend.

De to familiers skæbner blev meget forskellige, men ens for de efterkommere, jeg mødte, alle veletablerede i det amerikanske samfund, er, at interessen for deres danske fortid er meget stor.

De opfyldte mit ønske om at spore nogle af "mine" udvandrere i fuldt mål, og deres historier skal senere fortælles som den solstrålehistorie, den også blev i en enkelt familiesaga i dansk udvandrerrhistorie.

På den lange køretur fra Cedar Falls til Karen Kadgihns hjem i Blue Earth, Minnesota, fortalte Karen om egnene, vi kom igennem, det Iowa og Minnesota

der havde modtaget så mange danske immigranter i de tidlige udvandrerår, mennesker der var kommet med store forventninger.

De havde ved hårdt slid opdyrket den øde prærie, glædet sig over hvert lillebitte fremskridt, de gjorde, hvert nok så lille skur, de rejste, og selvfølgelig ikke mindst efterhånden over gode beboelseshuse, kirker og skoler.

Men nu var mange af farmene forladte, og det var trist mil efter mil at komme forbi så mange hjem og ejendomme, der stod og forfaldt. Karen, der var en glimrende rejsefører, fortalte, at ejerne ikke mere kunne leve af dem og derfor bare forlod dem, når gæld og skatter ikke kunne betales, hvorefter staten overtog dem, og mere end 100 års kampe og slid ikke efterlod efterkommerne det, deres forfædre havde regnet med var en solid basis ud i fremtiden for slægten.

Undervejs gjorde vi holdt i Albert Lea og så monumentet for den danske immigrant.

Også et besøg på Hampton Court Care Nursery Center nåede vi. Her skulle vi besøge Ida Egede, der sammen med sin søster Ruth og hendes mand, Sigurd Støvring, havde besøgt Vallekilde Højskole i 1984.

Sigurd Støvring havde været elev på Vallekilde i 1927, og familien nærede stadig stor veneration for skolen.

Karakteristisk amerikansk gademiljø. Her i Cedar Falls.

SIZABLE CORN is grown around here!

Stort skal alt jo være! Majs er Iowas nationalafgrøde!

Flere andre besøg blev det til undervejs hos Karens dansk-amerikanske venner og en skolekammerat fra Grand View College fra 1930'erne, alle stadig med kærligheden til "Fædrenes Land" og interesse for besøgende herfra.

Karen Kadgihn var også meget interesseret i Immigrantmuseet og tegnede bl.a. smukke kort, der blev solgt til fordel herfor. En anden stor interesse var det frivillige arbejde i Faribault County Historical Society, hvor istandsættelsen af et stort, meget forfaldent hus blev indrettet til museum, det syntes en næsten uoverkommelig opgave på frivillig basis, og hvor vi også besøgte det smukke James B. Wakefield House Museum,

Chresten Pedersens familieudvandringssaga

Som tidligere nævnt rejste tre søskende i 1868 til Amerika for at prøve lykken der. De kom fra en lille fæstegård under baroniet Dragsholm, og faderen havde hoveripligt til godset. Der var 7 børn, hvoraf de 4 emigrerede, heraf de 3 som nævnt i 1868, og den ældste, Jens i 1882. Hans familie vil senere blive omtalt.

Der var jo kun mulighed for, at en af sønnerne kunne overtage fæstet, og da Chresten ikke var den ældste og derfor ikke hverken havde mulighed for at blive fæster eller få egen jord på anden måde, skulle lykken prøves i Amerika. Og det blev også for ham og hans familie til lykken, hvad der tydeligt fremgår af familiekrøniken "Life on Lilac Hill" (Livet på Lilac Hill) og samtalerne med familien ved mit besøg. Karen Kadgihn har skrevet "Life on Lilac Hill" ud fra sin mors dagbog, breve, slægtsoptegnelser, kirkebøger, avisudklip, interviews, og Ringsteds (Emmet) 75 års jubilæumshistorie. Den danske del af familieberetningen, der går tilbage til 1700 tallet, står hendes danske slægtning, provst Kristian Mikkelsen, Højby, Odsherred for.

Efter et avisinterview, hvor jeg havde efterlyst slægtninge til udvandrere fra Dragsholm Kommune, var Gerda Larsen, Gislinge så venlig at sende mig "Livet på Lilac Hill", som hun havde fået sendt fra Karen Kadgihn og havde oversat til dansk. Hun er efterkommer af pastor Mikkelsens, og Karen Kadgihns forældre havde i 1946 besøgt hendes mor og far på Lammefjorden, ligesom Karen Kadgihn og hendes datter havde besøgt familien i 1984.

I 1868 og 1869 var der et stort udvanderrøre i Hørve og Vallekilde, som nævnt flere gange, og også familien Pedersens naboer i Lillevang rejste samme år. Det var hele familien, 13 personer, som samlet drog til Amerika. Vi vil senere høre lidt om dem under Wisconsin-kapitlet. De to familier kan ikke undgå at have kendt hinanden i det lille samfund med de få fæstegårde på kanten af den endnu ikke udtørrede Lammefjord, selv om der ingen beretninger er herom, og vi derfor ikke ved, hvilke drøftelser om udvandringen til Amerika, der kan have været ført.

Som mange andre danske udvandrere tog de tre søskende til Cedar Falls, Iowa, hvor Chresten i de første år tog forefaldende arbejde rundt omkring, indtil han i 1873 fik en stilling som pedel på West Side High School i Waterloo. Det var ikke så langt fra vennerne i Cedar Falls, og denne stilling havde han i 10 år.

Den yngre bror Anders havde også arbejde forskellige steder i og omkring Cedar Falls, indtil han blev ansat på en mølle i Waterloo, hvor han blev til sin pludselige død i 1901.

Søsteren Anna fik plads hos en velhavende farmer udenfor Cedar Falls, men hun døde af lungebetændelse den første vinter, hun var i Amerika.

Stillingen som pedel gav Chresten Pedersen mulighed for ægteskab, og i 1876 blev han og Karen Bodholdt, der sammen med sin bror, Johannes Bodholdt var emigreret fra Slesvig i 1873 gift, og deres hjem kom til at betyde utroligt meget for mange danske immigranter, ikke mindst for Karens tre brødre, hvoraf de to, Johannes og Jørgen havde været elever på Vallekilde Højskole. Knud Bodholdt, hvis navn man møder gang på gang i dansk udvandrerhistorie, blev en af de mest markante præsteskikkelser i Den Danske Kirke i Amerika.

Men i 1884 skete der en skelsættende begivenhed i familiens liv, idet Chresten Pedersen havde købt jord, formidlet igennem Den Danske Kirke i Amerika via et "Landkompagni", der havde planlagt en dansk koloni i Emmet County i Iowa, et sted hvor man mente, der var gode fremtidsmuligheder for driftige danske immigranter, som ville være selvstændige farmere.

Det var fuldkommen øde prærieland, og her gik drømmen om at sætte foden under eget bord endelig i opfyldelse for Chresten Pedersen.

Familiehistorien giver i meget poetiske vendinger udtryk for de tanker, Chresten Pedersen ved sin lange vandring over det smukke, øde land gør sig om familiens kommende liv som frie farmere på egen jord. Købsdokumenterne er da også omhyggeligt bevaret i de forløbne 125 år, og det fremgår heraf, at Chresten Pedersen of Waterloo, Iowa har købt og betalt 80 acres land af "Chicago, Milwaukee & St. Paul Railway Co." for 280\$.

Chrestens første lange vandring over den jord, der skulle blive slægtens kendte omgivelser, førte ham de 14 miles fra Bancroft station ud og ind ad sporet, som snoede sig igennem sumpe og moser over prærien til bekendte fra Cedar Falls, og sammen med dem valgte Chresten det fremtidige hjem og virkes placering.

"Den aften stod Chresten ved Schultz' hus og så ud over *Hans* jord. Hvilken vidunderlig følelse at eje jord. Han smilede med tilfredshed over at være herre over egen jord. Han var 44 år gammel. Nu var det tid at sende bud efter Karen og pigerne", står der i beretningen.

Men hans kone var ikke helt så begejstret for det store skridt, de nu tog ud i vildnisset fra de ordnede forhold, de levede under i Waterloo med deres tre små piger.

I deres 8 år her havde de fået bygget et hjem op, ikke kun for dem selv og deres børn, men også som et sikkert og godt tilflugtssted for Karens brødre, Chrestens ugifte bror og mange andre, der trængte til hjælp og råd i udlændigheden. Endvidere var hun meget aktiv i skolen og kirkens arbejde.

En lang og trættende togrejse med et spædbarn, en toårig og en syvårig blev dog overstået, takket være hjælp fra en af vennerne fra Waterloo, mens den videre færd i en uaffjedret arbejdshestevogn endelig forenede familien i Schult's

Et stop på vej fra Cedar Falls til Blue Earth.

*Øverst:
Karen
Kadgihn ved
navnetavlen
og monu-
mentet over
danske ud-
vandrere i
Albert Lea.*

*Her var tid-
ligt en stor
baptistmenig-
hed, hvortil
også baptister
fra området
var rejst
blandt andet
Anne Signe
Kristine og
Lars Nielsen,
Skippinge, den
5. 4. 1892.*

hus. Her tilbragte de tiden, indtil Chresten sammen med en anden nybygger, Hans Jensen, der hjalp ham, havde fået bygget et lille hus færdigt, og de kunne få deres møbler derud. Det viste sig, at Chresten og Hans havde været soldater i den danske hær i slaget om Dybbøl Mølle i 1864, hvor Chresten havde fået forfrysninger i både hænder og fødder.

Men Karen stod ofte den første sommer i døren og kiggede ud på den træløse prærie, som forekom hende endeløs, og hvor stilheden var næsten skræmmende, ingen skoleklokke, ingen togfløjten, kun fuglene: hvide ryper, englærker, og præriekyllinger, frøer og vilde ænder i mosearealet.

Om natten hørtes prærieulvene tæt på huset, og efter at det var lykkedes at anskaffe nogle får og kyllinger, lå de ofte søvnløse om natten af angst for, at ulvene skulle tage deres dyrebare lam og kyllinger.

Det var virkelig en stor udfordring at starte et nyt hjem på prærien, syntes hun, mens hun og Chresten ofte talte om deres minder, deres planer og håb for fremtiden, der lå i deres jord.

Men fremtiden var ikke kun jorden og brød på bordet.

I Waterloo havde de været med i arbejdet for skole og kirke, og det ville de også gerne være her, hvor der et par år før var etableret en kirkemenighed på opfordring af danske immigranter i Clinton, Iowa, som netop havde anbefalet Karen og Chresten at tage til Emmet.

Jernbanekompagniet havde tilbudt at give 40 acres jord til placeringen af en kirke, men menigheden havde ikke haft mulighed for at bygge. Hvis det lykkedes at få en præst til at besøge stedet, blev gudstjenesten holdt i den lille skole, der blev bygget i 1884.

Pastor Hillerup Jørgensen fra Lattimer kom som regel en gang om måneden og prædikede, hvilket han fik en årlig løn på 34\$ for. Og det var en festlig begivenhed for de danske nybyggere, der også glædede sig ved hver dansker, der kom ud og bosatte sig i deres lille samfund.

Karens bror, Johannes Bodholdt, besøgte dem ofte, han blev dog både skræmt og fascineret af de øde omgivelser, men en gang havde han medbragt en vinranke! til at plante i den jord, der aldrig havde været dyrket før.

Vin var nu ikke det, de ellers satsede på at dyrke i de 80 acres, som det var meget hårdt at kultivere. Der skulle redskaber til at vende græstørven og den klæbrige, våde jord med de mange sten, og Chresten måtte med tungt hjerte bytte det guldur, han havde fået af skolebestyrelsen, da han forlod Waterloo, med en brugt plov. Det havde indskriften "Med tak for godt arbejde" og betød meget både for ham og Karen, men som han sagde ved at se hendes sorg over, at de havde mistet dette klenodie: "Jamen Karen, jeg kan ikke pløje jorden med et ur, og vi er nødt til at få pløjet jorden, så vi kan få mad".

Afsavn er i det hele taget et af kodeordene i de mange nybyggersagaer, ufattelig fattigdom efter nutidens målestok, men nok ikke så fjernt fra den leve-

standard, mange af nybyggerne havde kendt fra deres hjemland. Og i det nye land havde de FRIHEDEN, EGEN JORD at dyrke, og ingen hoveripligt for nogen godsejer.

Det skabte da også en følelse af omsorg for næsten, alle hjalp hinanden i glæder og sorger, som der blev mange af. Ulykker som forvoldte døden for både voksne og børn, skarlagensfeber, misvækst, naturkatastrofer, hjemve og mange andre ting.

Men også glæder over hver en forbedring i Ringsted, som det lille samfund nu blev kaldt efter forslag fra en af beboerne, som kom fra Ringsted på Sjælland.

Der blev oprettet et posthus, og det er ikke svært at forstå, hvilken lettelse, det var, at man nu ikke skulle gå 25 kilometer til nærmeste by for at hente eller sende post. Ganske vist skulle alle varer hentes der, så når en af de tunge arbejdsvogne rullede over prærien, tog man post og de få fattige daglige fornødenheder, der var råd til, med for alle.

Og Cresten pløjede, såede, høstede og byggede udhuse til dyrene, mens Karen, på grund af Chrestens dårlige hænder, måtte malke den ko, det lykkedes dem at anskaffe, så børnene kunne få mælk.

Men han fik også tid til at plante piletræer til læ for de iskolde prærievinde, og fire små stiklinger af en syrenbusk til at pynte foran huset. De groede villigt og gav navn til gården " Syren Højen ".

Selv om hjælpsomheden var stor blandt nybyggerne, var enigheden dog ikke helt i top, når det gjaldt placeringen af en kirke. Men i 1886 byggedes en præstegård på de 40 acres land, som jernbaneselskaet havde tilbudt. Og da man havde en præstegård, kunne man også tillade sig at anmode en præst om at komme, og pastor Th.Horslund fulgte kaldet og blev præst for den lille menighed. Han skulle holde gudstjeneste hver søndag for en løn af 200\$ årligt.

Flere og flere nybyggere kom til, og kvinderne besluttede i 1888 at oprette en kvindeforening i Sct. Ansgars menighed, som man havde kaldt den. Her underskrev 12 kvinder formålsparagrafen, valgte formand, sekretær, der blev Karen Pedersen, og pastor Horslunds kone som det tredje medlem. Foreningens navn var " Bethania ", og det vedtoges at arbejde til fordel for Dansk Evangelisk Lutheransk Kirke, Sct. Ansgars menighed og andre gode arbejder, som passede for organisationen. Kontingentet blev sat til 10 cents pr. måned.

Næsten profetisk slutter Karen referatet i protokollen: " Der vil komme små misforståelser, uenigheder og hårde ord udefra og indefra, som vi må ruste os til at møde, men lad os altid være trofaste og stå sammen og være klar over, at det betaler sig at kæmpe for en god sag ". Det blev dog ikke kun små misforståelser, der kom 6 år efter, men en gennemgribende splittelse i den lille menighed, påført dem udefra.

De fleste indbyggere i Ringsted var af dansk oprindelse og talte dansk, Chresten Pedersen brugte kun engelsk, når han talte til hunden, for han mente ikke, at en amerikansk hund kunne forstå dansk. Den amerikanske frihedsdag 4. juli begyndte man da også tidligt at fejre, tillige med Grundlovsdagen 5. juni.

Den lange familieberetning giver et enestående indblik i både dagligdagens mange foreteelser og højtiderne, der blev fejret efter danske traditioner.

Vi hører om glæder og sorger, om dyrkning af den genstridige jord, hvert et lille fremskridt, om køb af mere og mere jord og også om indianerbesøg, der er ved at skræmme pigerne til døde. Men de gemmer sig ude i kornmarken og den store beder til Gud om at frelse dem, og at den lille søster ikke skal græde og derved røbe deres skjulested.

Efter moderens hjemkomst, hvor indianerne havde nået huset, i overdækkede vogne, nogle til hest og med mange hunde, kom børnene frem og overværede, at de ubudne gæster spurgte efter alt spiseligt i huset. Karen gav dem det forlangte, de var vant til at give til tiggere, også zigøjnere, der ofte kom forbi. Chresten gav altid, for han glemte aldrig, at andre havde hjulpet ham af og til.

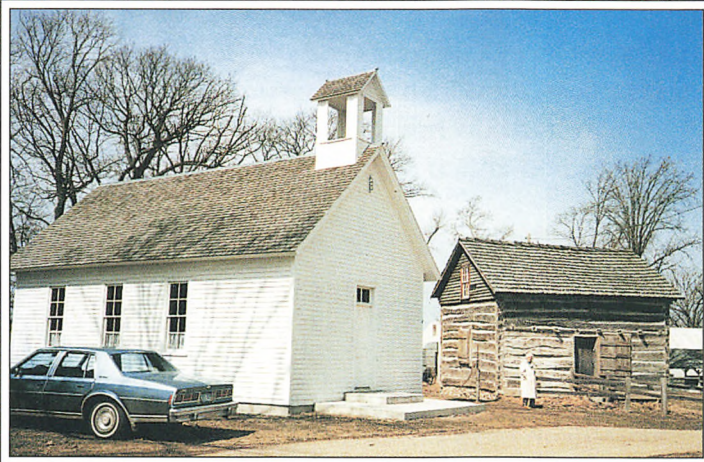
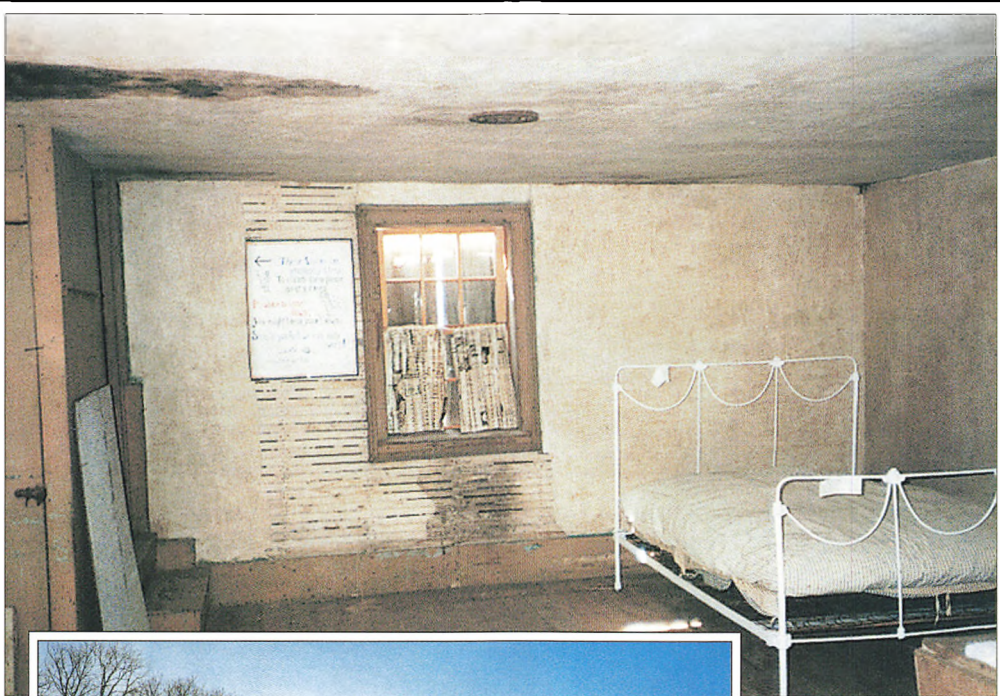
Men da en gammel indianerkone også ville have den smule, der var i den dyrebare kaffedåse, sagde Karen stop. Der satte hun alligevel grænsen, men den gamle tog selv den halve kop kaffebønner sammen med den spandfuld havre, majs og en kylling, Karen gav dem. Trods angsten for repressalier nægtede Karen dem mere, og endelig forlod de "skrigende, gøende og skydende med deres bøsser" stedet.

Måske var det deres efterkommere, Karen Kadgihn og jeg besøgte i Pipestone? (Omtales senere).

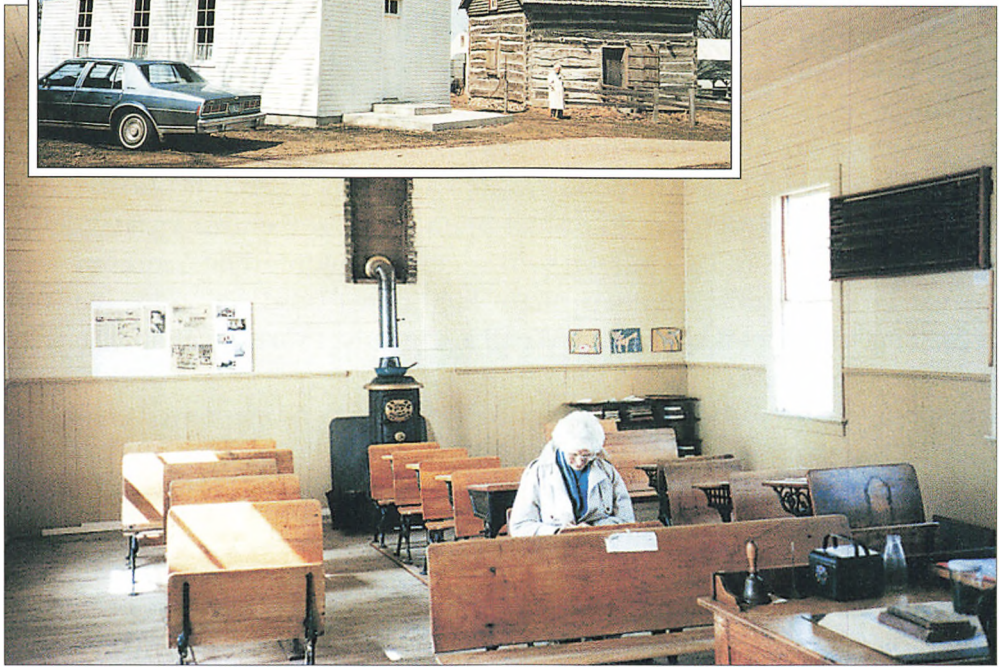
Men tilbage i 1880'erne i Ringsted, hvor vi kan følge immigranterne i deres bestræbelser på at tilgodese de åndelige værdier. Der var efterhånden samlet 1.132 dollar sammen til kirkebyggeri, og ved fælles hjælp lykkedes det mændene at få kirken færdigbygget i løbet af et halvt år til indvielse den 1. september 1891. Chresten Pedersen havde også hjulpet hele sommeren så meget som muligt, mens Karen og pigerne gjorde arbejdet på farmen.

Bethania-kvinderne havde ligeledes meget travlt, bl. a. med håndarbejde, som de solgte. Pengene blev udlånt til medlemmerne til 8 % i rente. Herfor kunne de betale for kirkestole, prædikestol, altergelænder, døbefont og alterservice. Men da hele herligheden kostede 142\$, og der ikke var så mange penge i kassen, blev kvinderne enige om at betale et års kontingent ekstra.

Indvielsesdagen blev en stor festdag for hele samfundet, ikke mindst for Karen og Chresten. Præsidenten for Den Danske Kirke i Amerika, A. S. Nielsen, som Karen først havde været i huset hos, da hun kom til Amerika, og som havde viet hende og Chresten, bragte kirkens hilsen, og hendes bror, Knud Bodholdt holdt den første prædiken i den nye kirke.

*Museum for danske
udvandrere, med
kirke og skole.
Opholdsstuen
(øverst) har gardi-
ner af avispapir.*

Den vide udsigt fra Hørve Lillevang før Lammefjordens udtørring efter et gammelt maleri fra ca. 1850. Denne udsigt har Chresten Pedersen haft, før han i 1868 forlod sit hjem sammen med to af sine søskende.

Han var blevet ordineret til præst af A.S.Nielsen ved kirkens årsmøde i Elk Horn i 1882, efter at han havde fået et kald fra 24 nybyggere i Hamilton County, Nebraska om at blive deres præst. Sin uddannelse havde han fået, dels som en af de første elever på den nystartede højskole i Elk Horn under lederen O.L.Kirkeberg og sammen med en anden elev H.C.Strandskov, dels et par år på Askov Højskole.

I en artikel i Berlingske Tidende af 8.februar 1925 hylder sognepræst Benedict Nordentoft, Mariager, stærkt Bodholdt i anledning af hans 70 års fødselsdag og beskriver hans tid i Amerika. (Nordentoft havde først været forstander på Grand View College, dernæst på "Atterdag" Højskole i Solvang for til slut at rejse hjem og blive præst i den danske folkekirke).

Beskrivelsen af de barske vilkår, også en præst måtte dele med de andre nybyggere, er meget illustrerende. Næsten alle hans sognebørn boede i jordhytter, og præstegården var ikke stort bedre, ja måske endda værre, idet det trak ind af både døre og vinduer, som sneen også forcerede. Vinteren var så isnende kold, at præstefamilien måtte tage deres brød og andre madvarer med i seng, for at det ikke skulle fryse til is. Og gulvet var som et spejl at træde ud på om morgenen.

Under så barske forhold blev deres barn født den første vinter efter deres giftermål, og den unge moder døde kort tid efter.

Bodholdt var forpligtet til, for lønnen på 250\$ årligt + fri bolig og et højtids-offer, tilligemed at holde gudstjeneste to gange om måneden, også at være kirkens rejsepræst. Og det var ikke mindre barske forhold, han her kom ud for på disse rejser til de små menigheder, der længtes efter præstens besøg.

Karen og Chresten Pedersens hjem var som nævnt et helle for mange immi-

granter, ikke mindst brødrene. Det var dog ikke søster Karens opskrifter på pie'er, Johannes Bodholdt, der var elev på Vallekilde Højskole vinteren 1886-87, sendte til Ernst Trier, men "Amerikanerinden i Huset, hvor jeg tjener", som gav ham dem, skriver han i brevet fra Waterloo den 3. juli 1887. Trier, der altid var optaget af alt nyt, har åbenbart bedt om opskrifter på noget så fremmed som pier.

Johannes, som nu underskriver sig John, takker Trier meget for tiden som elev på Vallekilde Højskole. Han er skuffet over ikke at have truffet Trier ved sit besøg kort før afrejsen til Amerika, men glæder sig over at have talt med lærerne Povl Hansen og Bennike, der har givet ham gode forventninger om, at Trier nok vil give hans bror nedslag i prisen for et ophold på Vallekilde.

Det ligger ham meget stærkt på sinde, at hans lillebror, som han skriver så smukt om, også kan få mulighed for at komme på Triers skole, og hvis det bliver nødvendigt, vil han selv spæde til, og desuden håber han, at formanden for "Synderjysk" Samfund, Morten Eskesen, vil hjælpe.

"Jeg vil inderlig ønske, at han kan komme over hos Dem til vinter (Bennike har åbenbart også lært ham at skrive navneordene med småt og også bolle å). De skal nok komme til at holde af ham. Han er en god lille gut og er modtagelig for al godt. Jeg kalder ham altid lille Jørgen, det kommer af, at han var kun en lille fyr på fire år. da jeg rejste hjemme fra første gang. Nu er han rigtig nok ikke så lille, større end mig troer jeg stærk og kraftig bygget, så De vil nok komme til at synes det er skammelig tydskerne skal komme til at give ham trøjen på (om et par år skal han ind som tysk soldat).

Højskolen og dens virksomhed er kun let yndet i min fødeegn.

Når jeg talte om, hvad jeg har oplevet på højskolen, så rystede de på hovedet og mente, at kunde man ikke få udbyttet fra højskolen omvekslet med det klingende mynt, så var det en dårlig forretning".

Og lillebror Jørgen kommer på Vallekildes vinterhold 1887-88, hvad der fremgår af skolens arkivalier.

Rejsen til Amerika er gået godt, og Johannes Bodholdt glæder sig over igen at se Amerikas kyst. "Her føler jeg mig bedst hjemme. Her har jeg også næsten alle mine søskende vi er fem her".

Endelig giver han opskrifter på tre pie'er og en meget omhyggelig anvisning på fremgangsmåden.

Og han lover hurtigt at sende en kopi af Iowa School law, Trier har åbenbart også haft lyst til at kende amerikanske skolelove. Andre ting lover Johannes også at sende, hvis Trier ønsker det. Han sender hilsener til bekendte på Vallekilde, og hilser desuden Trier fra sin rejsekammerat, Graves C. Gravesen, der også er en af Triers "Lærlinger" (som alle højskoleeleverne benævntes i mange år). Endelig skriver han, at det vil glæde ham, om Trier kan få tid at sende ham en hilsen, en bøn der går igen i næsten alle de gennemgæede breve til Trier.

Know all Men by these Presents:

That *H. E. Allen and Emma G. Allen his wife*

of *Emmet* County, State of *Iowa*
Three hundred
in hand paid by *Christ*
of *Emmet* County, and State of *Iowa*
unto the said *Christ*
the following described premises, situated in
the West Fort, one

mountain (14) subject

TO HAVE AND TO HOLD the premises above described with all the appurtenances, unto the said

Christ
forever; and *we* do here

they are free from incumbrances, and convey the same; and *we*

to *Christ* heirs and assigns,
Christ

of said premises; that
authority to sell and
to said real estate,
whomsoever; and

the Homestead Laws of

of Waterloo A. D. 1888

H. E. Allen
Emma G. Allen

Christ

Udsigten blev også vid fra Chresten Pedersens farm i Ringsted, Iowa – ikke til vand, men til den vidtstrakte prærie, som han så smukt skildrer på sin første aften på dette sted, der blev slægtens hjem, Syrenhøjen - The Lilac Hill. – BAGGRUND: Købsdokumentet for jorden hvor farmen blev anlagt. – ØVERST: Karen Kadgihn sammen med sin bror og svigerinde, Axel og Lou Ann, der nu ejer farmen overfor Chresten Pedersens oprindelige farm. – NEDERST: Ringsted Kirke, Iowa, hvor familiegavstedet findes.

Hvor ville det have været spændende, om det havde været muligt at opspore nogle breve, som der uden tvivl er gået mange af over Atlanterhavet til gamle elever. Trier var, trods sin store travlhed og sit dårlige helbred, en meget flittig brevskriver.

I hjemmet hos Karen og Chresten har Trier og Vallekilde været drøftet mange gange, ligesom den grundtvigske forankring, der stadig efter 125 års forløb er en del af grundlaget for slægtens liv, blev grundlagt her.

“Og som vi sang i Vallekilde”, kan børnebørnene huske den gamle bedstefar ofte fortalte. Selv om han kunne mange danske salmer og sange udenad, trak børnebørnene alligevel lidt på smilebåndene i det skjulte, for de syntes ikke, han havde en tone i livet. Men han fortæller mange gange om alt, hvad han har oplevet, også sammen med pastor Hoff, Triers nærmeste ven i Vallekilde, der underviste på højskolen ved siden af sin kapellangering i Vallekilde og Hørve sogne. Han havde desuden konfirmeret både Chresten og hans søskende.

I kapitlet om Grand View College får vi Karen Kadgihns egen beretning om, hvad Grand View og den grundtvigske påvirkning har betydet for hende og slægten.

Den gamle slægtsfarm, som Karen og Chresten Pedersen levede på til deres død, er nu på fremmede hænder og stærkt forfalden. Men deres sønnesøn, Axel Thomsen og hans kone Lou Ann, som Karen Kadgihn og jeg besøgte, har Karen og Axels barndomshjem i Ringsted. Det er en dejlig farm, men også her gør de vanskelige vilkår for landbruget sig gældende, og ingen af deres børn er interesserede i at overtage stedet, så det er nok kun et spørgsmål om tid, hvor længe Axel Thomsen og hans kone kan overkomme arbejdet.

Før vi forlader Ringsted med dens gamle minder, bl.a. den smukt restaurerede kirke, skal også Bodil og Jens Pedersen omtales, selv om Bodils liv blev levet i en helt anden stat.

Bodil og Jens Pedersen

Chresten Pedersens bror Jens var den ældste af børneflokkens fra fæstegården i Lillevang, Hørve og han var gift med Bodil Kirstine fra Bjerresø, nær Vallekilde. Han var møllersvend på Ordrup Mølle i Fårevejle Sogn, og de boede i et lille hus på Holstensvej i Starreklinde, som jeg, sammen med deres efterkommere i 3. led, Wanda og Russell Nielsen fra Cedar Falls, Iowa, besøgte i 1991.

De havde fem børn, da de i 1882 satte kurs mod Amerika på anbefaling af Chresten og Karen, hos hvem de boede i den første tid efter ankomsten til Waterloo. Jens fik arbejde som møllersvend, men blev hurtigt i stand til at erhverve lidt jord mellem Waterloo, Iowa og Cedar Falls, hvor de byggede deres eget hjem. De ældste børn fik arbejde hos fremmede, og da Jens ganske pludseligt døde i 1892, og Bodil sammen med en datter og svigersøn ville prøve lykken i den nye danske koloni i Texas i 1897, blev de tre i Iowa, mens sønnen tog med til Danevang, som kolonien kom til at hedde.

Danevang kolonien var opstået som en del af Frederik Lange Grundtvigs drøm om at oprette rene danske bosteder for sine grundtvigske brødre i ånden, i spredt fægtning ud over det enorme Amerika. Her skulle det danske lys skinne for de indfødte samtidig med, at der blev bygget gode danske hjem. Dansk Folkesamfund havde i 1894 reserveret 25.000 acres jord af The Texas Land and Cattle Compagny for at kunne tilbyde den til danske nybyggere til en rimelig pris.

De første nybyggere og jordsælgere var fra Clinton, Iowa og fra Benton i Minnesota, og det er da tænkeligt, at familien Pedersen igennem venner havde erfaret om det spændende projekt, der i begyndelsen blev en stor succes med mange indvandrere. De drog i hvert fald afsted i 1897 til det, der skulle blive deres fremtidige hjem, og hvor Bodil boede sammen med sin søn og svigerdatter, indtil hun døde som 94 årig.

Erik Helmer Pedersen beskriver i sin bog "Drømmen om Amerika", s. 210-11 de mange fortrædeligheder og vanskeligheder den nye koloni Danevang kom ud for, og de ekstreme forskelle på klima og dyrkningsmetoder, udvandrerne havde kendt fra Minnesota og Iowa.

Men i familiesagaen om "Danevangs Bedstemor Pedersen" tales der kun om det gode liv, det blev for hende og hendes efterkommere. Livets omskiftelser havde været store for hende, der var rejst fra Vallekilde som 40 årig sammen med mand og 5 børn fra en formodentlig ret ordnet tilværelse, med mandens faste løn som møllersvend, og muligvis også jord. Datterens dåbsattest fra Vallekilde kirkebog fra 24. Juni 1866 (tidligere omtalte Agnes Nielsen, Cedar Falls mor) nævner i hvert fald Jens Pedersen som gårdmand. I 1891 mister hun sin mand ganske pludseligt, og tager så endelig sammen med de voksne børn tusinder af kilometre ud i eventyret til Texas.

Senere fulgte også to andre døtre, så hun havde næsten hele sin familie samlet om sig i Danevang.

Det er meget smukke vidnesbyrd om en elskelig kone, hendes to børnebørn giver i deres hyldest til den gamle bedstemor, den ene ved hendes 90 års fødselsdag, den anden ved hendes begravelse.

Fødselsdagshyldesten fortæller om, hvordan hun stadig kan gå i kirke og synge med på salmerne. Her kan man i sandhed tale om "Et jævnt og muntert liv på jord". skriver han, der begynder det lille skrift med at erindre, at Sigurd Petersen engang har skrevet, at man skal hellere huske at hylde sine gamle, mens de er i live, i stedet for at skrive alenlange nekrologer, når de er døde.

Det har da uden tvivl også været en stor glæde for den 90 årige, der så så meget hen til fødselsdagen den 8. december, som familien satte alt ind på at komme til. Uanset travlhed, vejr og vind samledes en efterhånden meget stor familie for at fejre dagen i Bodils hjem hos hendes søn og svigerdatter.

Et andet vidnesbyrd om hendes betydning, ikke alene for hendes familie,

men for hele Danevang, hvor hun aldrig blev kaldt andet end "Grandmother Petersen", giver dattersønnen P. Agerskov-Petersen i et mindeskrift ved hendes begravelse.

Heri fortæller han mange træk om hendes glæde over livet, hendes aldrig svigtende tilfredshed med at bo i Danevang og de mange venner, hun har der. Sin onkel og tante takker han hjerteligt på familiens vegne for det gode hjem, hans bedstemor har haft hos dem i de mange år. "En mere kærlig og omsorgsfuld svigerdatter kan næppe findes", skriver han, og han slutter: "Der er et gammelt ord, der siger, at det er godt at have et gammelt menneske i huset. Det er dog ikke kun i huset, det har været godt at have bedstemor, men i hele byen, fordi hun virkelig var hele Danevangs bedstemor, og hendes minde vil leve længe". ☐

Måske har der også for denne lille pionerfamilie været store vanskeligheder i det ugæstmilde land med tørke, dårlige dyrkningsmuligheder, hæftige regnskyl, præriebrande og mange andre fortrædeligheder, men de blev der og fik et godt liv til forskel fra f.eks. føromtalte Sine og Hans Christian Nyegaard Hansen.

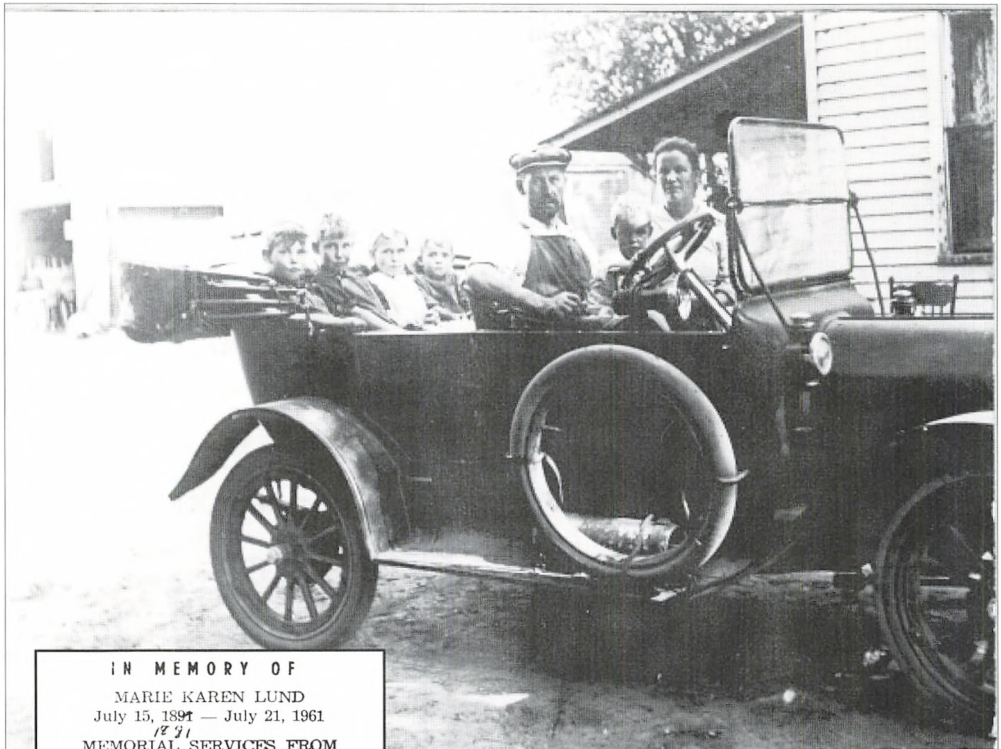
De var kommet et par år, før familien Pedersen kom til Texas, men der som de andre steder, hvor de før havde prøvet lykken i Amerika, blev alt fiasko for dem. Også Sines ambitioner om at højne sine landsmænds åndelige stadi i grundtvigsk retning, slog fejl, efter de breve, der er efterladt.

Danevang blev dog aldrig den succes, Grundtvig havde håbet på, og i dag er der tilsyneladende ikke mange spor efter dette danske eksperiment, bortset fra kirkegårdens mange gravsten med danske navne, heriblandt den store sten over Bodil Pedersen.

Selv har jeg ikke mødt efterkommere af danske immigranter fra Danevang, men den ene af Bodil og Jens Pedersens døtre, blev altså i Cedar Falls, og mødet med datterdatteren Agnes Nielsen er beskrevet ovenfor, ligesom hele den vidtforgrenede familie mødes af og til forskellige steder i USA.

Mødet med Karen Kadgihn og de andre efterkommere efter Pedersen-udvandrerne fra Lillevang i Hørve, der holder slægtsfølelsen og forbindelsen vedlige på så mange måder, blev en enestående oplevelse. Og deres glæde over den danske baggrund var meget inspirerende i mit projekt. Jeg er derfor meget taknemmelig for al den hjælp, jeg har fået igennem de mange breve, samtaler, oplysninger og anden kontakt, bl.a. genbesøg i Vallekilde, uden hvilken jeg ikke kunne have fulgt nogle af "mine" udvandrere så tæt. Et mål, jeg havde sat for undersøgelsen, blev dermed opfyldt.

Gæstfriheden tog ikke slut med afrejsen fra Blue Earth, idet Karen befordrede mig til mit næste stop: Tyler, hvor Ardis Petersen havde lovet at tage sig af mig og være min guide i nogle dage.

IN MEMORY OF

MARIE KAREN LUND
July 15, 1891 — July 21, 1961

MEMORIAL SERVICES FROM
Nazareth Lutheran Church
Armstrong, Iowa

2:00 P.M. — Monday, July 24, 1961

IN CHARGE OF SERVICES
Rev. Stanley Hansen, Ringsted, Ia.

MUSIC BY
Robert Monson, Soloist
Mrs. Jens Weiby, Organist

PALLBEARERS

David Lund	Jimmie Buchan
Rodger Buchan	Jerry Buchan
Jerry Lund	Richard Dyslin

INTERMENT

St. John's Lutheran Cemetery
Ringsted, Iowa

Arrangements By
SLABA FUNERAL SERVICE
Armstrong, Iowa

I 1913 rejste en del eventyrlystne unge fra Vallekilde-Hørve-området til Amerika, blandt andre Karen Marie Johansen fra Hørve Lammefjord, en søster til fru malermester Petersen, Hørve, hvis familie har givet mig billederne. Hun fik sit hjem i Armstrong, Iowa, hvor der var mange danske. Her giftede hun sig med en landsmand, Kristian Lund, og sammen drev de en god farm og blev holdne folk, som det ses af billedet her, med de fem børn i bilen.

Det blev også til besøg i hjemlandet. Her ses hun sammen med søsteren, Katinka Kristensen, Skippinge (t.v.).

Karen Marie Lund døde som 80-årig i Armstrong og blev begravet på Ringsted Kirkegård, Iowa. Det indsatte »Memory«, er en udbredt tradition i Amerika.

Pipestone

Den lange biltur igennem Minnesota blev afbrudt ved et besøg i indianer-reservatet Pipestone.

Reservater er det som regel ingen glæde at besøge, det er i hvert fald umuligt uden at føle den triste kendsgerning, at det ikke lykkedes bedre at løse dette spørgsmål, da nybyggerne overtog prærien.

Men i Pipestone herskede dog landets oprindelige indbyggere suverænt, og vi kunne købe de fine kunstværker, der blev forarbejdet af den sten, som kun stedets indianere måtte bryde. Handelen skete med stor værdighed fra de unge ekspedienters side, der var absolut ingen tegn på, at de var til fals for nogen.

Et gammelt par demonstrerede, hvordan de lavede "Fredspiber" i alle længder af stenen, ligesom vi kunne købe tobak dertil.

I 1836 skrev George Catlin, en af de første hvide mænd, der kom til stedet, og som fra 1829-38 rejste rundt og malede indianerne, følgende:

"Imellem Mississippi Sioux-klanen og dem, der lever omkring i denne region af den røde pipe stens stenbrud fandt jeg følgende og ikke mindre fremmede tradition: "Mange år efter at den røde mand blev skabt, mens alle de forskellige stammer var i krig, blev Den store Ånd sendt for at kalde dem sammen ved The RED PIPE. Han stod på toppen af bjerget, og de røde mennesker var samlet i en uendelig mængde nedenfor på sletten. Ud af klippen tog han da et stykke rød sten og lavede en stor pipe. Røgen blæste han ud over dem alle og fortalte dem, at det skulle symbolisere, at de var en del af en helhed, og skønt de var i krig, skulle de mødes på dette sted som venner, at det tilhørte dem alle, og at de skulle lave deres piber heraf og ryge dem til hans ære, når de ønskede at påkalde ham og hans hjælp - røgen fra hans store pipe bølgede ud over dem alle og han forsvandt i den op mod skyerne. Da det sidste pust af røgen forsvandt, flammede ilden over bjergets top, og deres ansigter oplystes, mens to kvinder løb ind i flammerne under de to medicin-sten, hvor de stadig findes til denne dag og skal konsulteres og formildes, når der skal bruges pibesten ". ☞ Til ære for Catline kaldes den røde sten i dag "Catlinite".

Mange år før den hvide mand nåede til det sydvestlige Minnesota, drog forskellige indianerstammer mere end 1000 miles til fods til dette hellige sted. Den røde sten, der er meget blød og let at bearbejde, er dybt forbundet med mange stammers åndelige liv, og for mere end 400 år siden blev den anvendt af efterkommere af Oto og Iowa- indianerne. Stedet Pipestone var regnet som et helligt sted, hvor alle indianerstammer kunne komme og bruge stenene i fred. Men som i ethvert Paradis, var der også her slanger, og i midten af 1800

På køreturen viste min glimrende guide, Karen Kadgihn mig blandt andet også indianerreservatet, Pipestone. Det blev en af de meget store oplevelser, hvorfra jeg blandt andet hjembragte »Fredspiber« til mine børnebørn.

Jeg så, hvordan et ældre par sad og drejede piberne af den bløde, røde sten, som kun indianerne må bryde på stedet.

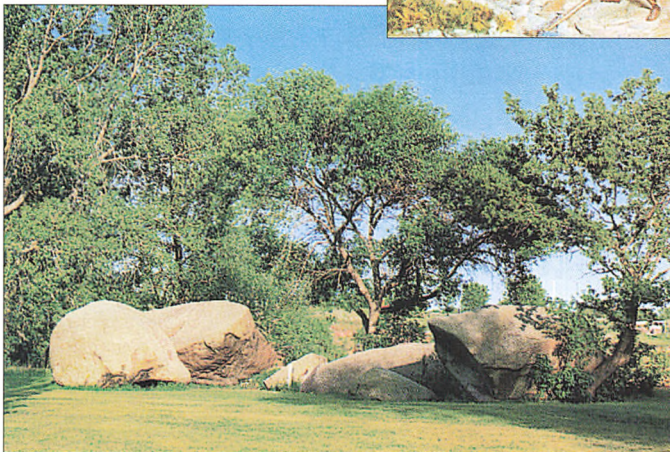
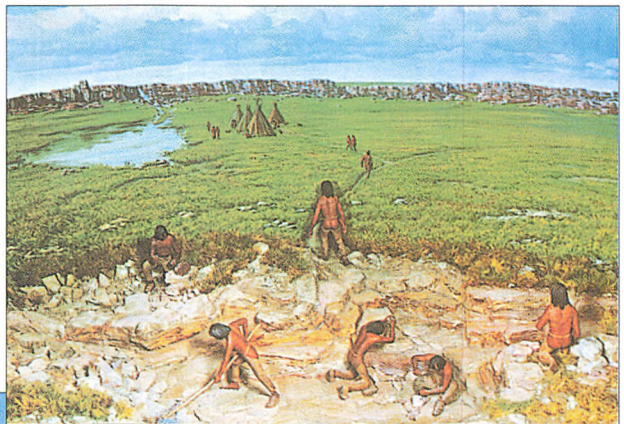
INDIAN SIGNS

	DEER TRACK	Plenty
Game
Good
Omen		LASO	Captivity
	BEAR TRACK	Good
Omen		THUNDERBIRD	Sacred
Bearer of Happiness
Unlimited
	RATTLESNAKE
JAW	Strength
Ceremonial
Dance		CROSSED
ARROWS	Friendship
	BUTTERFLY	Everlasting
Life		ARROW	Protection
	COYOTE TRACKS			ARROWHEAD	Alertness
	RAIN
CLOUDS	Good Prospects		4 AGES	Infancy, Youth
Middle and Old Age
	LIGHTNING AND
LIGHTNING
ARROWS	Sweetness		CACTUS	Sign of the
Desert
	DAYS AND
NIGHTS	Time		GILA MONSTER	Sign of the
Desert
	MORNING
STARS	Guidance		CACTUS
FLOWER	Courtship
	SUN	Happiness		SADDLE BAGS	Journey
	RUNNING
WATER	Constant Life		BIRD	Carefree
Lighthearted
	RAINDROP	Pleasant Crops		LIGHTNING SNAKE	
	HORSE	Journey		SNAKE	Dance, Wisdom
	TEPEE	Temporary Home		THUNDERBIRD
TRACK	Bright Prospects
	SKY
BAND	Leading to
Happiness		SUN RAYS	Constancy
	MEDICINE
MAN'S EYE	Wise,
Watchful		HOUSE OF WATER	
	MOUNTAIN RANGE			FENCE	Guarding
Good Luck
	HOGAN	Permanent Home		ENCLOSURE FOR
CEREMONIAL DANCES	
	BIG
MOUNTAIN	Abundance		EAGLE FEATHERS	Chief
				WARDING OFF
EVIL SPIRITS	
				PATHS CROSSING	
				PEACE	
				MAN	Human Life

Indianernes gamle tegn.

*The Red Stone var et helligt sted,
hvortil indianerne drog fra alle
steder i Nordamerika.*

*Pipestone National
Monument. - Legenden om
de to kvinder på stedet her,
der blev kaldt Red Pipe,
fortæller, at de efter at den
Store Ånd havde talt til
tusinder af indianere, og
ilden havde flammt over
bjergets top, løb ind i
flammerne og stadig findes
under de to medicinsten.*

tallet opkastede Yankton-Dakotaerne sig til herrer over stedet og forhindrede andre i frit at bruge stenene. Deres herredømme blev dog kort, da en anden stamme, mægtigere end alle indianerstammer tilsammen, nemlig den hvide stamme, efter mange forgæves forsøg fra indianernes side på at bevare deres land, overtog denne sidste rest af det sydvestlige Minnesota i 1893 fra de oprindelige beboere.

Retfærdigvis skal det dog tilføjes, at indianernes klager over fratagelsen af landet, blev honoreret af den amerikanske stat med betalingen af 328,558\$ i 1928.

Men det var jo ikke kun et stykke land, som resten af Minnesota, men for dem et helligt sted efter deres sagn om røgguden, der havde givet dem det i eje, og direktøren for The Bureau of American Ethnology, John Wesley Powell, skriver da også i 1898, at netop dette stenbrud og stedet der, var helligt, kendt af alle indianerstammer over det meste af kontinentet, så det er ikke for meget at sige, at dette Pipestone var det vigtigste enkeltområde i oprindelig geografi og tradition, slutter han med at konkludere.☐

Piberne blev meget beundrede og brugt i forskellige sammenhænge, både i krig og fred, til at besegle aftaler og meget andet. For mange var piberne som et alter, og røgen et middel til at bringe deres bønner til gud.

Fordi piberne blev brugt ved traktatindgåelser, som meget sjældent blev brudt, kaldte man efterhånden piberne for Fredspiber, og de er da også gået over i historien som et symbol.

Den 25. august 1937 blev Pipestone National Monument etableret ved lov i Kongressen, og retten til at bruge stenen garanteret alle nordamerikanske indianerstammer.

I 1972 blev The Upper Midwest Indian Cultural Center bygget til, bl. a. for at kunne tage de gamle håndværkstraditioner op og bevare arven fra fortiden. Der bruges nu mere træ end sten til mange af tingene.

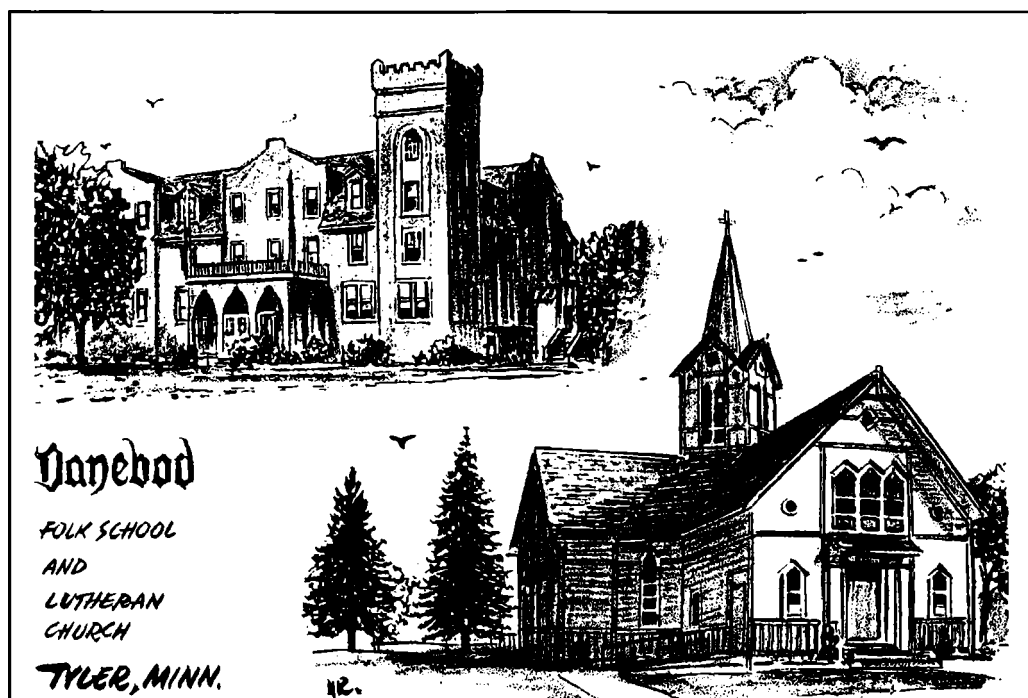
Karen Kadgihn var som tidligere nævnt en glimrende rejsefører, og på turene på de endeløse lange amerikanske veje, fortalte hun om dansk-amerikansk historie og gav mig samtidig også et indblik i amerikansk historie. Jeg kunne have tilbragt adskillige dage på dette historiske sted, Pipestone for at lære mere om indianernes tidligere liv, og også deres måde at overleve på i dag. Men tiden er en ubønhørlig arbejdsgiver, og jeg måtte tænke på H. C. Andersens eventyr "Om Aartusinder", hvor han ironiserer over amerikanernes jag igennem Europa på otte dage, og sammenligne mig lidt med dem. (H. C. Andersen: Eventyr og historier i Udvalg ved Hans Brix, 1938, s. 357-359).

Tyler, Minnesota

Ved min gennemgang af udvandrerne fra Dragsholm Kommune og deres bosættelse i Amerika var det meget markant, at der havde været en ret stærk tilknytning til Tyler, der blev grundlagt som Den Danske Kirkes forsøg på at oprette "rene" danske enklaver.

Det var derfor med en særlig interesse, jeg kom til Tyler og blev modtaget af Ardis Petersen, der sammen med sin mand, pastor Harold Petersen, kom til Tyler, hvor han var menighedens præst 1976-77 indtil pastor Farstrup overtog embedet. Harold Petersen blev leder af "Danebodmøderne" på Danebod Højskole, et arbejde Ardis Petersen fortsat står i spidsen for.

Hun er engageret i alt dansk-amerikansk arbejde og er, i lighed med Karen Kadgihn, Johanne og Thorvald Hansen, Hertha og Arol Duus Hansen og flere andre, et led i det, jeg kaldte "den grundtvigske jungletromme" i min omtale af besøget hos Sigrid og Gerald Rasmussen i Junction City.

Danebod Højskole, Tyler, åbnet 1. december 1888. I dag hjemsted for »Danebodmøderne«, hvor mange dansk-amerikanere samles til store møder. – Mellem Vallekilde og Tyler er der knyttet mange bånd igennem de første pionerår. – Den 16. juni 1895 indviedes »The Cross Church« efter tegninger af bygmester Andreas Bentsen, der var leder af håndværkerafdelingen på Vallekilde Højskole. Kirken er en kopi af Korskirken i Vallekilde, bygget 1882. Til forskel fra denne har Danebod Lutheran Church, som den nu hedder, bibeholdt sit oprindelige tårn.

Stenhuset, som
stenhugger Kristian
Klink, sammen med
en anden
Vallekildeelev
byggede i 1889.
Klink havde også
været med til at
bygge Øvelshuset
på Vallekilde, 1884.
Nu blev han den
første, der blev
begravet fra
Stenhuset, som han
kort forinden havde
færdigbygget.

Uddrag af
kirkebogen 1889,
med pastor
Pedersens
indførsel af
Kristian Klinks
død den 17.
november.

17 Novbr.

Kristian Klink.

Han var født i Slesvig og Vallekilde i
Danmark, hvor han havde været fra Højskole
en Klinker, det efter var han rejst til Amerika,
hvor han indsatte sin Barndom, som vel aldrig
havde været rigtig beridat. For at lære
Engelsk sigte han til Oskovs Højskole, Klink.

Alle taler og skriver de glimrende dansk, og alle gør et meget stort arbejde for at bevare deres danske arv.

Heri indgår bl.a. opretholdelsen af den tidligere højskole Danebod som et samlingspunkt for efterkommere af danske immigranter fra hele USA, specielt grundtvigsk-orienterede. Elsie Hansen var registrator for de tre familiecamps, der også afholdes i årets løb.

Jeg har et tydeligt indtryk af, at "Danebodmødet" er årets højdepunkt for mange. Ved et besøg her i Vallekilde, hvor Ellen og Søren Langdal fra Florida deltog i Søren's 50 års jubilæumsfest på Vallekilde Højskole, fortalte de, at kun ved løftet om at kunne deltage i dette årlige stævne på Danebod, indvilligede Ellen Langdal i at flytte fra Michigan til Florida. Og løftet blev indfriet hvert år, desværre døde Ellen på den flere tusinde kilometer lange tur for nogle år siden, men Søren kommer stadig til møderne på Danebod.

Også Søren's mor var en gammel Vallekildeelev, og hendes breve, sendt fra skolen i 1880'erne til Amerika, afleverede Søren Langdal til arkivet ved sit 60 års jubilæum som Vallekildeelev i 1997.

Men lad os begynde ved Tylers begyndelse som et dansk samlingspunkt.

Hertil er jubilæumsskriftet "A Century at Danebod" fra 1984 med Ardis Peter-

sen, Elsie Hansen og Ove Johansen som udgivere en god vejviser. Bogen bygger på Enok Mortensens jubilæumsskrift fra 1961 "75 Years at Danebod", som han på grund af sygdom ikke selv kunne fortsætte ved 100 års jubilæet. Han gav derfor sin tilladelse til, at skriftet i den originale form måtte anvendes, og hertil kunne andre så føje deres erindringer om de sidste 25 år.

Men mange andre steder kan man læse om Tyler, både samfundet og højskolen, en af de seks grundtvigske højskoler, der blev oprettet i perioden 1878-1911, og som takket være Enok Mortensen fra 1940'erne fik betydning som samlingspunkt for dansk-amerikanere og deres efterkommere op til i dag. Blandt andet er der mange artikler i "Kors og Stjerne" om dette spændende eksperiment, ligesom der i "Højskolebladet" fokuseredes herpå. De grundtvigske tidsskrifter i Amerika orienterer i dag om alle møderne for både voksne og børn.

Navnet "Danebod" refererer til Gorm den Gamles dronning, Thyra, der fik tilnavnet "Danebod", fordi hun ville beskytte alt dansk og derfor bl.a. byggede "Thyras Vold" til værn mod sydfra kommende fjender.

Således skulle Tyler værne om de nye immigranternes danskhed og holde den danske fane højt i det vilde vesten.

Som det tidligere har været nævnt, begyndte Den Danske Kirke i Amerika meget tidligt et forsøg på at oprette danskerkolonier for at bevare danskheden, dansk sprog, danske skikke, danske kirkelige traditioner, ved at formidle jord til danske immigranter.

Således også i det, der blev kolonien Danebod. I 1884 blev der på kirkens årsmøde i Clinton, Iowa, pastor Frederik Lange Grundtvigs hjemby, nedsat et udvalg til at finde et område, der var egnet til en ny koloni, hvor jorden skulle forbeholdes danske immigranter. Udvalget bestod af 5 personer med Frederik Lange Grundtvig i spidsen, og det erhvervede hurtigt 35.000 acres land i den sydlige del af Lincoln County, Minnesota fra Jernbaneselskabet Winona and St. Peter Railroad Company. Betingelsen var, at hele området skulle forbeholdes danske i de første tre år, og at 240 acres skulle doneres til kirke og skole, når de første 12.000 acres var solgt.

Mange entusiastiske beretninger kan læses om, med hvilken fest og glæde de første jordkøbere kom til stedet ved Lake Benton, alene det store samlede antal på 70 personer, der den 27. juni 1885, i flok og følge ankom fra forskellige steder i Amerika, har givet en særlig stemning.

De kom i deres tunge, skrumlende arbejdsvoogne tidligt om morgenen, og inden aften var de første 3.000 acres allerede solgt. Prisen svingede imellem 5 og 8\$ pr. acre. Hele området var bølgende prærie med kun eet træ, og der opstod Danebod.

Næste morgen stævnedes hele selskabet ud på søen i højt humør for at højtideligholde grundlæggelsen af deres nye bosted på en lille ø i Lake Benton.

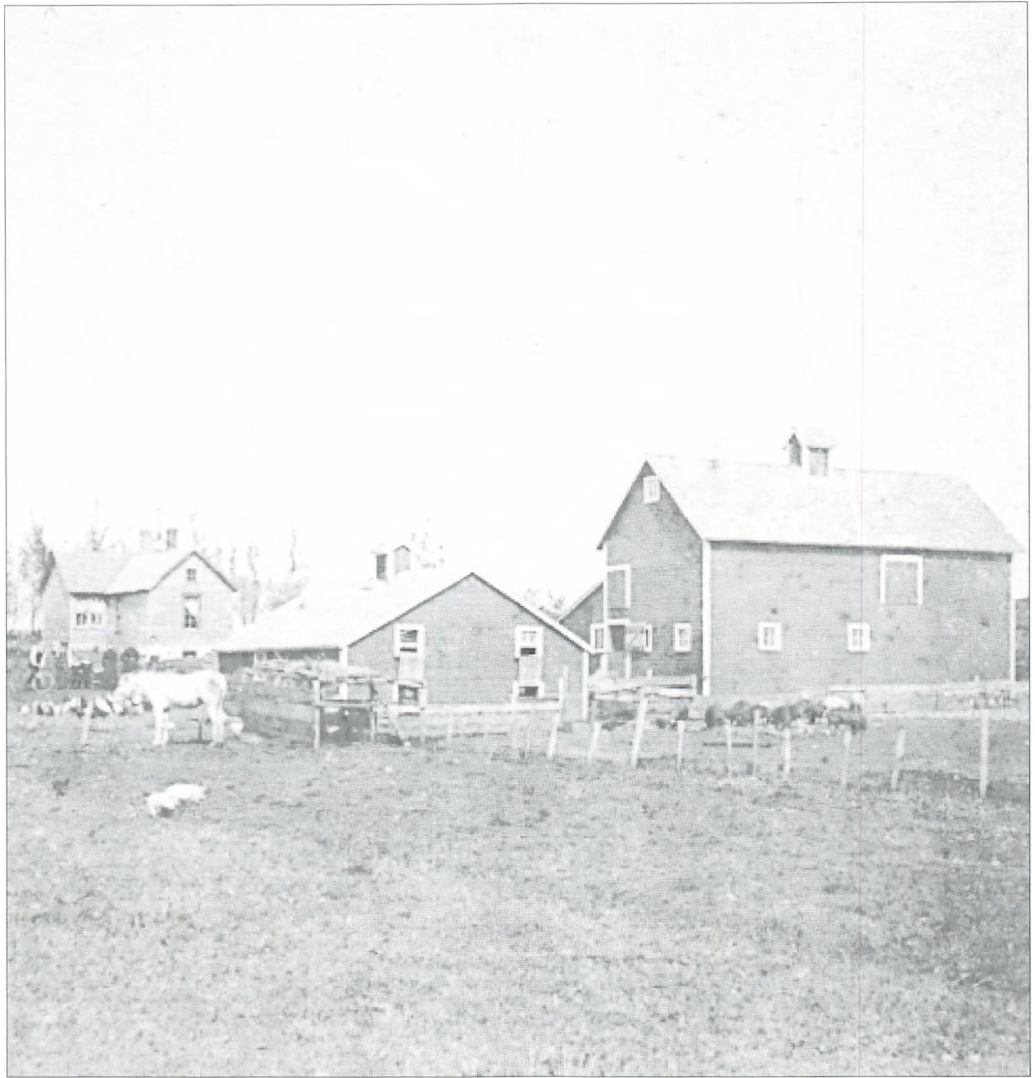
Det glemmer jeg aldrig -
 Den 5 Sept. 1907 rejste jeg til Amerika. Bestem-
 melsen blev sagt temmelig pludseligt. Jeg havde
 en Gang i Spørg sagt til min Veninde, Frøgeberg,
 at hvis hun rejste til Amerika igen - hvem
 havde ordet der; 5 Nov. - vildt jeg med. Nu
 tog hun mig på Ordet. Hun var nu
 Director på det nye og havde 3 sønner Børn,
 den mindste kun 2 år. Hun var Børn
 en Kommoder i Tyskland fra Amerika og ville
 gerne hende en Rejse derover, hvis hun ville
 følge med hende over at besøge hele dens Familie,
 der var bosat i Syd Dakota. Hendes Mand skuld,
 på et Ekstrakursus i Skole, saa de sig selv, det var en
 passende begrundelse; men det var jo ikke saa let
 at rejse saa langt med 3 sønner Børn. Først
 da jeg lovede at hjælpe hende med Børnene,
 besluttede hun sig til at gøre Turen.

Den 13 Dagen Septers med Hellig Elv blev en
 for mig en Opbrud med Alene og Dan på
 Døddet fra Morgen til Aften. Vi havde fundt

Det tidligere børne-
 hjem i Tyler, der nu er
 ældreboliger. Her var
 Marie Holmen (Ny-
 gaard), der døde som
 næsten 100-årig i Val-
 lekilde, leder i ad-
 skillige år. Hun kom
 første gang til Ameri-
 ka i 1907.

- ØVERST: Udsnit af
 Marie Nygaards
 rejsebeskrivelse.

Rasmus Eriksen og hans kones farm i Tyler, som de selv byggede, efter at være emigreret til Minnesota i 1890. Den 17. november 1895 døbte pastor H. J. Pedersen deres datter, Ane Villummine Eriksen. Familien reemigrerede i 1904 og bosatte sig i Asnæs-området, hvor deres dattersøn, Poul Ejvind Larsen endnu bor. Han har overladt mig arkivalier og billedmateriale om familiens liv i Amerika.

Alle spidserne fra den grundtvigske del af Den Danske Kirke, og flere andre, deltog i ceremonien, der begyndte med gudstjeneste ved pastor A. S. Nielsen. Også Frederik Lange Grundtvig og K. C. Bodholdt deltog. Pastor Adam Dan havde skrevet en sang i dagens anledning: "Ud paa Tog", og også de to sange, Grundtvig havde skrevet til festen: "O hør os, vore Fædres Gud" og: "Bort vi stævned fra Fædres Land" blev sunget.

Ved mit besøg i Tyler mere end 100 år senere, hvor Ardis Petersen og Elsie Hansen havde indbudt til møde "på Danebod Højskole", så jeg kunne få lejlig-

Et yndet billedark, som har hængt på væggen i Poul Ejvind Larsens bedsteforældres hjem i Tyler.

Øverst en af de meget betydningsfulde mænd i Tylers pionerhistorie, pastor H. J. Pedersen. Herunder alterpartiet i Danebod Lutheran Church.

Omkransende motiver:

Danebod Lutheran Church, Danebod Højskole, Kristian Klinks stenhuse og menighedens børneskole.

hed til at mødes med den lille danske koloni og fremlægge mit projekt med lysbilleder, tænkte jeg på, hvor utroligt det er, at disse sange stadig synges og har mening.

Minnesota var et af skandinavernes foretrukne immigrationsmål i 1880'erne, og Tyler var ikke den første danske enklave, idet der allerede i Carlston-Alden, i Sleepy Eye, i Albert Lea og flere andre steder var små danske lutherske menigheder.

Året efter den festlige udflugt tog nybyggerne deres jord i besiddelse og i juli 1886 dannedes den første danske menighed med 15 medlemmer. Pastor F.L. Grundtvig havde kort forinden atter været i Tyler som prædikant og havde samtidig indviet deres kirkegård.

Ved det første menighedsmøde blev der valgt formand, kasserer og sekretær, og love blev vedtaget og skrevet. Heri stod, at ingen medlemmer af Danebod

Menighed samtidig måtte være medlem af en hemmelig forening, læs: Det Danske Brodersamfund. Det faldt imidlertid flere for brystet og blev derfor slettet ved det næste møde.

Men forinden var menigheden gået glip af pastor Frederik Lange Grundtvig som dens præst, idet han afslog kaldsbrevet, der blev sendt med tilbud om stillingen til en årlig løn af 210\$. Han var som beskrevet i kapitlet om Det Danske Brodersamfund meget fjendtligt stemt overfor foreningen, og havde jo nægtet denne "hemmelige Loges" medlemmer adgang til sin kirke i Clinton, Iowa. (Måske var den tilbudte løn heller ikke lige sagen).

Nu havde man så en lille menighed og en kirkegård, men ingen kirke, præst eller præstebolig. Om søndagen samledes man i hjemmene på skift til salmesang og oplæsning fra prædikensamlinger. Undertiden kunne de gode folk være heldige at få besøg af en dansk præst langvejs fra, der da kunne forrette gudstjeneste og de hellige handlinger som dåb, begravelse og bryllupper i den lånte congregationale kirke.

Danske præster var en mangelvare, og heller ikke et kaldsbrev til pastor Jørgen Hansen fra Manistee i Michigan gav bonus, selv om lønnen nu var steget til 300\$ og hø til en ko eller to. Det var der jo så rigeligt af på den vidtstrakte prærie.

Men endelig smilede lykken til den lille menighed, da den fik kontakt til en mand, hvor der ikke var langt fra tanke til handling. De talrige beskrivelser af denne mand i hans rastløse færd over store dele af præriestaterne, og Michigan og Wisconsin med, som højskolebygger, præst og jordkøber og -sælger, giver et indtryk af en åndelig cowboy, hvis et sådant begreb kan tænkes. Eller måske snarere en rask dansk husar, der med flyvende faner og klingende spil er kommet den lange vej for at erobre Nordamerika for de grundtvigske højskoletanker.

Hans Jørgen Pedersen var manden.

Han var emigreret fra fattige kår i Danmark i 1875, men dog ikke mere fattig, end at han havde fået råd til at tage på Ryslinge Højskole på Fyn som elev, hvor han fik højskolebacillen i blodet. Nogen egentlig teologisk uddannelse udover opholdet på Ryslinge ser det ikke ud til, at han har fået, men han blev dog straks efter ankomsten til Amerika ordineret som præst for den danske menighed i Gowen, Michigan.

5 år senere blev han forstander for Elk Horn Højskole, Iowa, der var begyndt i 1878. Det var på dette tidspunkt et livligt sted med mange elever, hvoraf flere efter højskoleopholdet slog sig ned på stedet.

Trods sin succes i Elk Horn tog han tilbage til Michigan og begyndte en ny højskole: Ashland Folk School, hvortil han slog dørene op den 1. november 1882.

Idelsen af "Korskirken" i Tyler den 16. juni 1895.

Han skriver til Ernst Trier, Vallekilde i et brev dateret: "Ashland, Mich. den 17. Juni 1883:

Hr Forstander Trier!

Her paa Skolen har vi i Vinter haft en elev, som agter at uddannes til Præstegerningen blandt Landsmænd i Amerika. Han er 24 Aar gl. opdraget i et kristeligt Hjem og vel udviklet efter Omstændighederne. Det er hans Mening at uddanne sig paa Askov, men for at opnaa en saa fyldig Livsudvikling som mulig før han tager fat paa Kundskabstiegnelsen er han enig med os om at besøge en af vore særlige Livsskoler først. Vi har henvist ham til Vallekilde, vi kjender ingen bedre. Disse Linjer fremkommer da for at spørge: kan denne unge Mand paa deres Skole faa nogen Nedsættelse i Betalingen og da hvor meget?

Jeg gav ham baade Kost og Undervisning for halv Pris sidste Vinter og det vilde glæde mig meget om De saa dem i Stand til at gøre det samme.

Vi havde en Vallekilde Elev her i Vinter: Ole Nielsen og mens jeg var i Elk Horn ligeledes en: Jens Thomsen. Denne sidste er Børnelærer i Chicago nu, men agter at besøge Vallekilde næste Vinter og det er Meningen at han og hin unge Mand: Jens Kr. Knudsen skulde følges ad paa Rejsen.

Ligeledes agter en anden af vore Elever fra Vinteren at rejse til Vallekilde næste Vinter, efter hvad han fortalte mig igaar. Dog er det nok ikke helt sikkert. Saa de faar muligvis en lille Flok Amerikanere.

Her paa Skolen havde vi 21 Karle og har 17 Piger, hvad vel maa kaldes godt

1883

H. J. Pedersen,

FORSTANDER FOR:
ASHLAND HÖJSKOLE.
Karleskole fra 1. Novb. til 1. April,
\$16 månedlig.
Pigeskole fra 1. Maj til 1. Avgust,
\$14 månedlig.

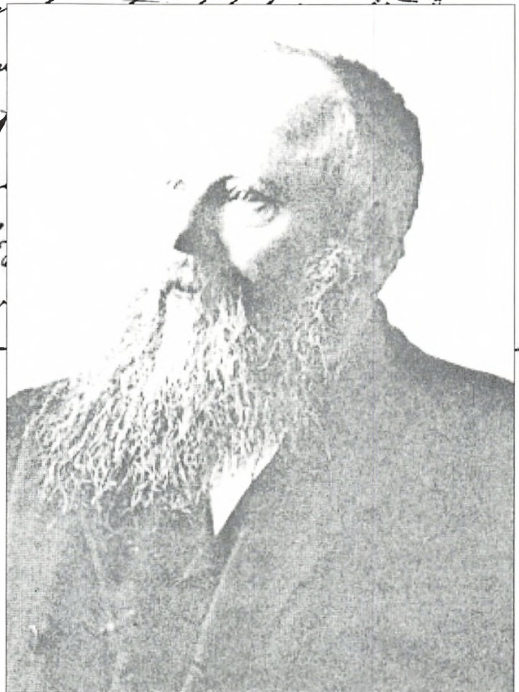
REDAKTÖR AF:
BÖRNEVENNEN,
som udgives 2 gange månedlig,
med billeder,
for 50 cts. om året.

He - redn. - beco

ASHLAND, Mich. den. 17. Juni 1883.

Hr. Forstander Trier!

Her paa Skolen har vi i Videns Høft en Elev, som agter at
iddanne sig til Forsteggevejeren blandt Landmænd i Amerikas, han
er 24 Aar af. Afdraget: et Kristeligt Nytt og vel udviklet
efter Aanstændigheden. Det er hans Mening at iddanne sig
paa Aetkov, men for at opnaa en saa fulde Læse
udvikling som mulig for at kunne tilbringe
Tilværelsen at han mig nu
særlige Læseskolen fores
Vollkildte. vi kender in
Roumet da for at sp
paa dens Skole for nu

I 1905 fulgte mere end 50 hestevogne og mange, mange mennesker pastor Pedersen på den sidste rejse til kirkegården i Tyler. Her blev den store gravsten rejst til minde om »Grundlæggeren af Danebod«.

Pastor Pedersen var en stor beundrer af Ernst Trier, og korresponderede med ham.

for det første Aar.Vi trænger til Mænd, som kan bygge flere Højskoler.Vi trænger til mange mange Præster.Hvordan mon det kan være,sa svært faa vil træde i Aandens Tjeneste blandt os?

Nu haaber jeg de vil glæde mig med et hurtigt Svar og til Slutning modtage en venlig Hilsen fra

Deres meget ærbødige

H.J.Pedersen “.

At Trier har svaret positivt, fremgår af Vallekilde Højskoles arkivalier, idet Jens K.Knudsen og Frederik Jensen fra Ashland, Michigan, N.-Amerika var elever på denne Livsskole vinteren 1883-84.Trier har uden tvivl glad og gerne, som det var hans vane, givet opholdet til halv pris til dem, der bad derom.

H. J. Pedersen gav, som det ses udtryk for, at der manglede mænd, der ville bygge flere højskoler. Da der tilsyneladende ikke var andre, der ville eller turde, drog han videre på sin rastløse færd for sagen og kom i 1888 til nybyggerkolonien Tyler.

En af de gamle Tyler-pionerer har fortalt, at pastor Pedersen selv i et brev anbefalede sig til embedet som stedets præst med følgende begrundelse:

“Kan I idioter ikke forstå, at jeg venter på et kaldsbrev, så jeg kan komme til Tyler og bygge en højskole på stedet.Jeg vil komme uden betingelser, lønnen spiller ingen rolle, der er vel fisk i floden og ænder i luften”.

H.J.Pedersens søn, Sigurd fortæller i sine erindringer om denne festlige, handlekraftige far, der med kone, seks børn og en karl ankom til kolonien en smuk aprildag i 1888 og straks satte skub i alting.

I oksetrukne vogne kom danskere langvejs fra for at høre ham prædike i den lånte kirke, nogle begejstrede for denne hvirvelvind, andre forargede.

Jorden, der var udlagt til at bygge kirke på, kasserede han straks, da han fandt placeringen forkert. Sigurd Pedersen fortæller om den første køretur, familien foretog i omegnen:“ Far bad kusken standse på en høj nærved det sted, hvor Danebod Kirke ligger i dag.Vi stod allesammen op for bedre at kunne se. Far stirrede og stirrede, tænkte sig lidt om og sagde endelig:“På denne høj med den smukke udsigt vil vi bygge skole og kirke “.

En lille hage var der dog ved sagen, da ingen rigtig vidste, hvem der ejede jorden, og om den overhovedet var til salg. Men slige småting standsede ikke pastor H.J.Pedersen.

Et kongresmedlem i Missouri kontaktedes, og han ville gerne sælge sin jord for 1000\$. Pedersen lagde pengene på bordet tilligemed 1,25\$ pr. acre til staten, og så var han parat til først at bygge den lade, der i den første tid skulle tjene som præstebolig for den store familie.

Som skillevægge tegnede han kridtstreger på gulvet, således at det underste

rum deltes i eet stort og to mindre. Det store var køkken-spisestue-dagligstue og studereværelse, mens de to små, dels var forældrenes soveværelse, dels de tre pigers soveværelse, hvor der i begge nøjagtigt var plads til en seng.

På loftet var der to værelser, hvor der dog ikke blev råd til nogen kridtstreg. Her residerede de tre drenge i den ene ende af rummet, karlen Søren Olsen og en senere lærer og eventyrfortæller på Danebod Højskole, Christian Hansen, i den anden.

Endnu i dag kan vi besøge denne første præstebolig i Tyler, der ligger på den historiske plads, restaureret gennem tiden og nu anvendes til garage for menighedens skolebus. Og samtidig har vi udsigt til den nuværende, meget statelige præstebolig på den anden side af vejen.

Med bygningen af laden var pastor Pedersen og hans store flok foreløbig i hus, og han kunne begynde det projekt, han var kommet til Tyler for, nemlig at bygge en højskole, stadig efter model af de danske grundtvigske højskoler. Måske har han haft Triers Livsskole i tankerne.

For ham var der ingen tvivl om, at denne nye kolonis overlevelse og succes ville stå og falde med sådan en skole.

Han tilbød derfor farmerne og de forretningsfolk, der fandtes i Tyler og omegn, at han ville bygge skolen, hvis de kunne samle 1000\$ ind. Det lykkedes hurtigt at nå 1.167\$. Hertil kom de 150 læs sten til soklen, som farmerne møjsommeligt samlede ved søbredden og dernæst med deres tålmodige okser fragtede til byggepladsen. Farmerne gav tillige også deres arbejdskraft ved selve byggeriet.

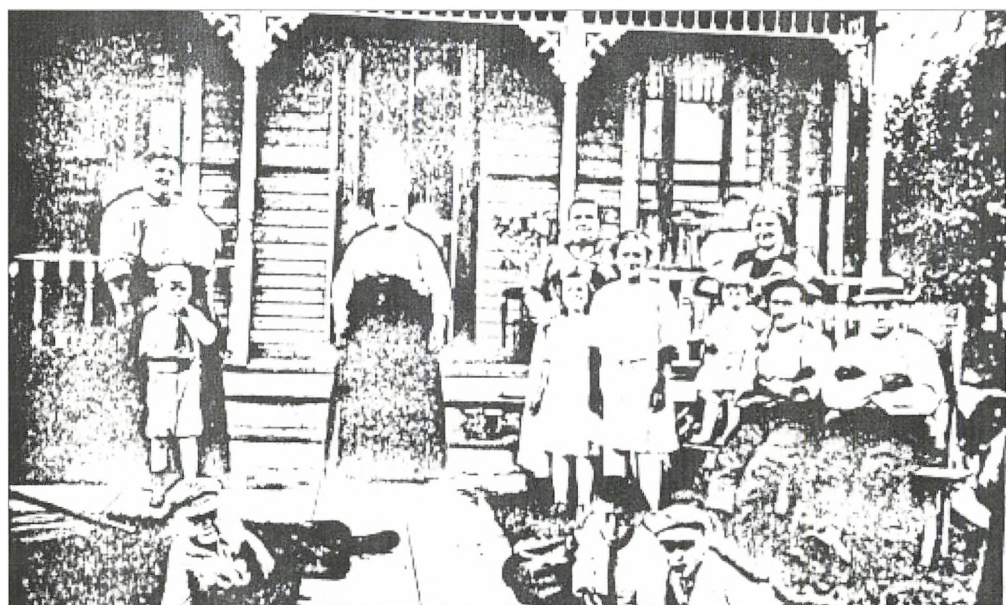
Der var fart over feltet, så i løbet af fire måneder var den imponerende 3 etager høje bygning rejst, og kort tid efter åbnede højskolen ved en fest, hvori også deltog den danske Diamond Lake menighed. Det var en meget stor festdag for det lille samfund, af hvis 200 medlemmer kun 2 ikke deltog.

Trods indsamlinger og meget gratis arbejde, stod Pedersen dog tilbage med en gæld på 3000\$. Byggeoverskridelser hører ikke kun nutiden til!

Han solgte derefter nogle lodder af sin jord og fik på den måde gælden nedbragt, men to lodder reserverede han til skole og kirke. Indtil en kirke kunne bygges, holdt menigheden deres kirkelige handlinger i Danebod Højskole.

I december 1888 åbnede Danebod med pastor Pedersen som forstander, Carl Hansen og Christian Hansen som lærere og med N. F. S. Grundtvig "som den spirituelle leder for at gøre enhver dansker til en oplyst og dygtig borger".

Skolens undervisning var alsidig, idet Carl Hansen - der var cand.phil. fra Københavns Universitet og tillige var blevet undervist på Landbohøjskolen - som nylig immigreret fra Holbæk, var lærer og medstifter af skolen. Han kendte lidt til farmalokogi og veterinærmedicin, men meget til filosofi og litteratur.

I 1910 udvandrede Karen Marie Pedersen som 22-årig fra Vejleby, Hørve. Hun rejste sammen med sin kæreste, Hans Jensen, der var vendt hjem for at hente hende. Rejsen gik til Tyler hvor de stiftede bo og forblev til deres død.

Billedet øverst viser familien foran deres statelige hjem i Minnesota. Siddende med pipe, Hans Jensen, og bagved Karen Marie.

Denne elegante herre med cigaren – Hans Jensen – har sikkert nok kunnet få de gode bønder i Vejleby til at kigge en ekstra gang, da han i 1910 vendte hjem fra Amerika for at hente sin kæreste, Karen Marie Pedersen.

Den anden lærer, Christian Hansen blev bl.a. eventyrfortælleren igennem mange år på Danebod.

Foruden højskolen deltog alle tre undervisere også entusiastisk i koloniens liv. Pastor Pedersen var en glimrende præst, der om søndagen holdt gode prædikener og til hverdag underviste både unge og gamle pionerer i verdslige gøremål.

Carl Hansen var postmester på stedet, medindehaver af et "Matas" og endvidere telefonbestyrer. Dertil kom hans forfattervirksomhed, idet han skrev mange bøger og noveller om den danske immigration.

Det var således foretagsomme folk, der stod i spidsen for det nye samfund, der hurtigt tiltrak mange nye immigranter. Og snart var det specielt indrettede rum til kirkelige handlinger på Danebod, ved siden af præstefamiliens egen lejlighed, for lille. Pedersen tilbød da at bygge en samlingssal, hvis Den Danske Kirke i Amerika ville give 200\$ og de nødvendige sten til en sådan. Det var en træg forsamling, der på kirkens årsmøde i 1889 med et lille flertal stemte for planen, og senere blev der brok over, at det ikke var en rigtig kirke, der først skulle bygges.

Pedersen mente, at det var vigtigt at få en samlingssal, og at man i det påtænkte "Stenhuset" kunne holde gudstjenester, men også undervise i Niels Bukh gymnastik. "I en gymnastiksal kan man holde gudstjeneste, men i en kirke kan man ikke gøre gymnastik", slog han fast og tog derfor, tilskud eller ej fra Den Danske Kirke, fat på at bygge "Stenhuset", som i dag er museum og lige så solidt, som da det blev bygget for mere end 100 år siden.

Et par af de første elever på Danebod Højskole havde også været elever på Ashland, og de blev oprørte over kirkens valne holdning overfor deres gode højskoleforstander og præst. Den ene, Kristian Klink tilbød at gøre stenhuggerarbejdet gratis, hvis han ind imellem kunne tjene lidt ved siden af. Han havde været elev på Vallekilde Højskole i 1887 før sin emigration, og hans slægt havde nær tilknytning til Vallekilde Højskole, hvor også Kristian havde været med ved byggeriet af det berømte "Øvelseshus" i 1884.

Han tog da som leder, sammen med Niels Petersen, der ligeledes havde tilbudt gratis arbejde, og en tredje elev, Nels Madsen, fat på arbejdet, hvortil adskillige fra kolonien hjalp med det træse arbejde at bringe alle de store sten til byggepladsen fra søbredden. I huset er en speciel sten med navnet K. Klink indmuret, og det berettes, at Klink for spøg opfordrede en af de kvindelige elever, der fulgte arbejdet, da han skulle indmure denne sten, til at løfte den op i 3/4 meters højde.

Det vakte nogen forundring, at en af pigerne, den senere fru pastor Strandskov, uden nogen dikkedarer gik hen og løftede den tunge sten op på plads. I dette solide hus fik menigheden deres foreløbige kirke, og den første kirkelige handling, der fandt sted her, kort efter indvielsen, var Kristian Klinks begravelse.

Den unge mand var blevet meget syg og døde i efteråret 1889.

I en artikel i det dansk-amerikanske blad "Dannevirke", har pastor Pedersen i en lang artikel, dateret, 2. november 1889, beskrevet Kristian Klinks korte liv og virke, og hans store uegennyttige arbejde med byggeriet. Han skriver, at Kristian Klink flere gange i samtaler havde givet udtryk for, at han havde tre ønsker, han meget gerne ville have opfyldt. Det ene var, at han inderligt ønskede at få "Stenhuset" færdigt, det andet at han gerne ville nå at tjene så mange penge, at han kunne rejse hjem og gense sin familie i Vallekilde, det tredje, at han måtte blive frelst og komme hjem til "Faderhuset i det Høje".

Pastor Pedersen fortæller smukt om Klinks sidste timer: "Han sagde med et lille forsagt smil: "Ja, huset fik vi dog færdigt, hjem til Danmark kommer jeg ikke, så nu har jeg kun det sidste ønske tilbage". Og på Danebod, hvor han lå syg ved siden af det Rum, der blev brugt til Gudstjeneste, deltog han for sidste gang i en Allehelgensgudstjeneste. Der var samlet mange Mennesker for at tage Afsked med ham, og hans gode Ven, Niels Pedersen, min Kone og jeg blev hos ham til det sidste. Saaledes levede og døde Kristian Klink".

Stenhuset blev brugt som kirke, forsamlingshus og gymnastiksal i de første år, og i mange år som forsamlingshus, efter at kirke og gymnastiksal var bygget. I dag er det museum med hundredevis af billeder på væggene og mange andre ting fra de første immigranter.

Kristian Klinks store gravsten kan stadig ses på Danebod Kirkegård.

Nybyggerne var fattige, og de første kirkebøger, som jeg havde anledning til at gennemgå en søndag eftermiddag i kirkens arkiv, taler deres tydelige sprog herom.

Der var megen sygdom, og mange dødsfald er registreret, heraf alene i 1889 11 under 32 år, hvoraf de fire var unge mødre, døde i barselseng. Børnedødeligheden var stor, i 1893 er registreret 12 begravelser, heraf var de 9 børn. Det var en stor procentdel i en menighed på 138 indmeldte medlemmer.

Men trods død og ulykker som naturkatastrofer, dårligt høstudbytte m.m. gik livet videre i den lille koloni, og man hjalp hinanden på alle måder. Der blev også overskud til at holde jule- og høstfester, både for medlemmer af menigheden og udenforstående, og flere immigranter kom til.

Meget tidligt tog man vare på børnenes oplæring, og da der ikke fandtes andre steder at undervise, blev også den første børneskole etableret på højskolen i 1888. Det store værelse, pastor Pedersen havde beregnet som sit studereværelse, blev i stedet indrettet til skolestue. "Han havde alligevel ikke råd til at møblere det", skriver Sigurd Pedersen, der erindrer de meget umage-lige hjemmelavede skolebænke og -borde, der blev skaffet til eleverne.

En af lærerne, elev fra Kresten Kolds skole i Ryslinge, byggede dog senere et hus, hvor der blev undervist 15 drenge. I 1892 gav pastor Pedersen igen til-

sagn om at give en grund til at bygge en kommuneskole på, og både børneskole og højskole blev, sammen med Stenhuset, de samlende midtpunkter for det åndelige og kulturelle liv for både børn og voksne.

En læsekreds, der hurtigt blev til et bibliotek, kom også i stand, og i undervisningen blev bøgerne suppleret med baseballkøller, ligesom Niels Bukhs gymnastik fik sin plads på skemaerne.

Det var ikke kun i Tyler, det var økonomisk trange tider i begyndelsen af 1890'erne, en depression, der kulminerede i 1892, men også skismaet i Den Danske Kirke i Amerika kastede skygger over koloniens ønske om at bygge en rigtig kirke.

Pastor Pedersen havde ellers med sin rastløse trang til ekspansion for den nye koloni, allerede henvendt sig til bygmester Andreas Bentsen, Vallekilde, der havde tegnet og opført Korskirken for Vallekilde Valgmenighed, der havde tæt kontakt til Vallekilde Højskole. Han ville gerne have disse tegninger, så der kunne bygges en kirke i Tyler magen til, og Bentsen sendte beredvilligt tegningerne.

Det nedsatte kirkeudvalg, hvoriblandt den under Junction City omtalte A.C.Nielsen var president, fandt tegningerne ideelle, og man besluttede at sætte planen i værk, trods de økonomiske vanskeligheder. Den tidligere udlagte kirkejord skulle sælges, og en ny grund ved siden af Stenhuset" købes. Folk var fortrøstningsfulde på grund af udsigterne til en usædvanlig god høst.

Dagen for auktionen over jorden, den 5.juli 1893, blev det et forrygende uvejr med hagl og storm, der i løbet af kort tid havde ødelagt både høsten og mange af farmernes lader og huse, en fuldstændig uoverskuelig deroute for det lille samfund.

Men som pastor Pedersen i sin grænseløse optimisme havde været primus motor i de økonomiske transaktioner med jordkøb og byggerier i de 8 år, Danebod havde eksisteret, blev det også ham, der søndagen efter ved gudstjenesten i den fyldte "Stenhuset", fik indgydt menigheden fornyet håb.

Han holdt en vidunderlig prædiken, og en af koloniens slagsange: "Vi er i Vor Faders Haand" blev sunget, og han formåede at inspirere og opmuntre, for som han sagde: "Nu er vi allesammen lige fattige, så nu er tiden inde til at bygge en kirke".

Op få dage senere var grunden klaret, og farmerne begyndte igen det trælse arbejde med at fragte de store sten til byggeriet.

Det blev ikke de økonomiske problemer, men derimod de kirkelige, der allerede samme efterår fik pastor Pedersen til at resignere. I et brev til kirkerådet indgav han sin afskedsbegæring. Han skrev, at han ikke længere følte, at den gamle tillid til ham var tilstede i hans menighed, og at han frygtede, at den splittelse, der var i hele den samlede Danske Kirke i Amerika, skulle skabe mere uvenskab.

Samtidig var der en vis misundelse over, at en præst også kunne være en dygtig forretningsmand og tjene penge, som han havde gjort på jordsalg.

Pedersen havde kæmpet og vundet mange kampe, men her gav han op.

Nu måtte den unge menighed se sig om efter en anden præst, og flere følere blev udsendt, naturligvis først til Frederik Lange Grundtvig, der dog afslog, dernæst til pastor R. Thomsen, Fredsville, der ligeledes betakkede sig, trods tilbudet om en løn på 400\$, fri bolig og tre ofringer om året.

Dilemmaet blev løst ved, at Pedersen i sin generøsitet slog en streg over trakasserierne og tilbød igen at optage embedet.

Det afbrudte kirkebyggeri kunne nu fortsætte, og den 16. juni 1895 indvi- edes "The Cross Church at Danebod" ved en storstilet fest med 1000-1500 deltagere fra fjern og nær. Det var ikke kun kirken, der blev en tro kopi af Vallekilde Valgmenigheds "Korskirke", men også navnet blev adopteret.

For mig var det en ganske særlig, festlig oplevelse at være til gudstjeneste i denne kirke, da jeg besøgte Tyler. Kirken ligner ikke helt sit forbillede i dag, da den har bevaret sit gamle tårn, hvorimod Korskirken i Vallekilde i 1920 blev restaureret, og et spir opsat i stedet. Desuden er den hvidmalet.

På Danebod Højskole skete der forandringer i ledelsen, idet pastor Pedersen på grund af mere kirkeligt arbejde i den voksende koloni, ikke blot i hans egen menighed men i flere nabosogne, overlod ledelsen til Dorthea og Ole Stevns, som købte skolen. De bedre tider, der var fulgt efter depressionen i 1892, mærkedes også på højskolen.

Ole Stevns - Ole Jensen, Højerup pr. Stevns - er noteret som elev 1885-86 i Vallekilde Højskoles elevprotokol.

Han var en overgang næstformand i bestyrelsen for Dansk Folkesamfund i Amerika, hvor samtidig pastor H. C. Strandskov, Nysted, Nebraska, var formand, og pastor J. S. Faaborg, kasserer.

Efter fem år forlod familien Stevns højskolen og reemigrerede til Danmark, hvorefter pastor A. Bobjerg overtog ledelsen, ligesom han også vikarierede som præst. Tidligere er Bobjerg omtalt i forbindelse med hans korrespondance med Ernst Trier, Vallekilde og hans store interesse for grundtvigske kirke- og højskoleforhold.

Heller ikke hans embedstid blev af længere varighed, idet en af Triers "Lærlinger", den tidligere omtalte pastor Thorvald Knudsen tog roret i 1903, både i kirken og på højskolen.

Pastor Pedersen underviste dog stadig, ligesom han igen indtrådte i Den Danske Kirke, som han havde forladt i 1893. Om det var en følge heraf, at Den Danske Kirke i Amerikas årsmøde blev afholdt i Tyler i 1896, melder historien ikke noget om. Der var mødt 21 præster og 25 delegerede, og det har været både en ære og glæde for en sådan lille menighed at blive udvalgt til årsmødested, men også et stort arbejde.

Ved dette årsmøde blev det første indsamlingsfond til Grand View College, Des Moines, Iowa oprettet, og pastor Pedersen lagde ved denne lejlighed de første 100\$ i hatten.

Den 20. juli 1905 døde pastor H. J. Pedersen, og båren blev fulgt af mere end 50 vogne til "Korskirken" hvor bl.a. Danebods slagsang: "Vi er i vor Faders Haand" blev sunget.

På kirkegården står stadig den store mindesten, der blev rejst til ære for "Grundlæggeren af Danebod".

Men det var en værdig efterfølger, Danebod havde fået i Thorvald Knudsen, der var lederen fra 1903-12 og igen fra 1915-20.

Både menigheden med søndagsskole, kvindeforening og mange andre ting, udvidedes, ligesom højskolen havde gode år.

Andre kendte præster tog en tårn på Danebod, bl.a. Halfdan Helweg (1912-14), en søn af før omtalte pastor Thorvald Helweg, pastor C. P. Højbjerg, 1926-31, pastor Holger Strandkov 1930-43, og ikke mindst pastor Enok Mortensen fra han i 1943 modtog kaldet som Danebods præst.

Flere er nævnt som initiativtagere til henvendelsen til bygmester Andreas Bentsen om tegninger til en kirke, bl.a. nævnede Mogens Krustrup, København i en samtale for nogle år siden, at det var hans morfar, forstander Stevns, Danebod Højskole, der havde henvendt sig til Bentsen. Både hans morfar og mormor, der var lærerinde, tog stærkt del i livet i Tyler.

En anden af "fadderne" er pastor Thorvald Knudsen, der rejste tilbage til Danmark og efter 1. Verdenskrig oprettede Danebod Højskole på Als. Han har jo kendt Bentsen og Korskirken fra sin elevtid på Vallekilde. Da han i 1919 tog en tur til Danmark, medbragte han et stort, håndsyt amerikansk flag som en gave fra Korskirkens ungdomsforening. Det blev ved genforeningen i 1920 hejst på en høj flagstang i nærheden af Dybbøl Mølle som en særlig hilsen fra dansk-amerikansk ungdom i Tyler.

Menigheden voksede hurtigt og var med i mange tiltag for, at deres nye hjemsted skulle blive et godt sted at bo. En børneskole var en af de mange bygninger, der efterhånden rejste sig på området. I et oprettet børnehjem blev Marie Nygaard (Holmen), der døde som næsten 100 årig i Vallekilde, leder i adskillige år. Fra denne tid bevarede hun i breve forbindelsen til mange af "sine" børnehjemsbørn. Disse mange Amerikabreve er desværre gået tabt, det eneste skriftlige, der er tilbage er en storartet beskrivelse af Marie Holmens første rejse til Amerika, som hun begav sig ud på den 7. september 1907.

Heri fortæller hun levende om den dejlige 12 dages rejse med "Hellig Olav" med musik og dans på dækket fra morgen til aften og om den betagende oplevelse, indsejlingen i strålende morgensol til New York, var. Frihedsgudinden hilste dem med frihedsfaklen højt hævet som et hjerteligt Velkommen til Amerika. For Marie Holmen og hendes veninde med tre små børn, som Marie

var taget med som hjælper for, blev den hjertelige velkomst dog hurtigt til en gyser. De blev i told- og paseftersynet lukket inde i et mørkt og snavset rum med jærnstænger for vinduerne, hvor de kom til at opholde sig i 2 1/2 døgn, sammen med en masse andre immigranter, forhultede og fattige Sydlændinge, Jøder, Polakker osv., skriver hun.

Der var kun ganske få stole, så de måtte ligge på gulvet, og børnene græd af sult. Et grænseløst svineri blev hurtigt resultatet, og da venindens bror, der havde amerikansk pas og derfor var kommet igennem en anden indgang, havde både bagagen og alle venindens penge, så det meget sort ud for dem.

Senere kom de ind i et andet rum med 500 jærnkøjer, 3 over hinanden, men uden madrasser og tæpper, der var en rendesten rundt langs væggene i det kæmpestore rum, hvor det flød med alskens uhumskheder. Ved Maries forespørgsel om lidt mælk til spædbarnet fik hun et stød i brystet af den adspurgte, men ingen mælk.

Da de endelig slap ud, viste det sig, at broderen ved sin efterspørgsel efter dem, havde fået den besked, at de allerede var taget af sted, og derfor begav han sig videre mod South Dakota.

Beretningen giver et tydeligt indblik i den hårde kurs, Amerika anlagde overfor immigranter, der ikke kunne dokumentere, at de ikke økonomisk kom til at ligge Amerika til byrde. Ved paskontrollen i Ellis Island kunne Marie let være kommet igennem, men hun valgte at blive hos veninden og børnene. Unge stærke mennesker ville man gerne have, men en uforsørget mor med tre småbørn, der først efter lange afhøringer endelig fik overbevist immigrationsmyndighederne om, at hendes bror garanterede for dem, var uønskede.

Trods denne barske første indgang til det frie Amerika slutter Marie Nygaard sin beretning med at skrive: " Bortset fra Opholdet paa Ellis Island, som jeg aldrig glemmer, blev Aarene i Amerika nogle af de bedste jeg har levet. Jeg mødte mange fine og gode Mennesker, som jeg stadig har Forbindelse med ".

På The Nursing Home besøgte jeg, sammen med Ardis Petersen, hendes tante på 96 år, der sad rank som et lys i en højrød elegant dragt, med læbestift og rouge på kinderne. Ardis Petersens tante huskede flere af dem, jeg havde på min liste, blandt andre Rasmus Eriksen, der var emigreret fra Asnæs, og også omtalte Marie Nygaard.

Andre, bosiddende i Tyler, med tilknytning til egnen her, havde jeg fået kendskab til ved mund til øre metoden, blandt andet gennem Peter Otto og Esther Kristensen.

Det gjaldt f.eks. Karen Marie Pedersen, der udvandrede fra Vejleby omkring 1910, og blev gift i Tyler med Hans Jensen. Ved mødet på Danebod var der flere af deltagerne, der fortalte mig om Karen.

Rasmus Eriksen fik jeg kendskab til igennem Poul Ejvind Larsen, Asnæs, hvis mor Ane Vilhelmine Eriksen var Rasmus'datter.

Ane blev døbt den 17. 11. 1895 af pastor H. J. Pedersen. Rasmus Eriksen byggede en farm med et tilliggende af ca. 75 tønder land, og familien klarede sig godt i Tyler, men valgte alligevel at reemigrere i 1904.

Min fornemmelse af, at Tyler havde haft særlig tilknytning til Vallekilde-egnen viste sig at holde stik, og flere andre kunne nævnes, bl.a. familien Bollesen, der var i slægt med Eriksens. Jeg mødte også en af deres efterkommere ved det omtalte møde, ligesom man i mange beskrivelser af Tylers immigrationshistorie stadig støder på navnet.

Men det er ikke muligt at beskrive alle, kun konstatere, at Tyler blev et godt sted at bo, også for de mange fra egnen her, der valgte at slå sig ned for kortere eller længere tid på dette sted.

»Danebodmøderne«

I sit curriculum vitae beskriver Enok Mortensen sin løbebane fra han som 17 årig sammen med sin familie emigrerede i 1919.

Og i den tale: "The Rebirth of Danebod", han havde forberedt at holde ved 100 års jubilæet i 1984 for Danebods grundlæggelse, men kun nåede at skrive på grund af sygdom, har han klargjort, hvad den grundtvigske højskole har betydet for ham.

Familien slog sig ned i Cedar Falls, Iowa, hvor han gik på statens lærerskole 1921-23. Under en visit på Nysted Højskole, Nebraska med Aage Møller som forstander, havde han fået lyst til at blive lærer for at kunne undervise i højskolens tjeneste, og det første sted, han prøvede dette, var på Nysted. Herefter blev han elev på "Universitetet", Grand View College i Des Moines i nogle år, og var om sommeren lærer i ferieskolen for børn i Tyler.

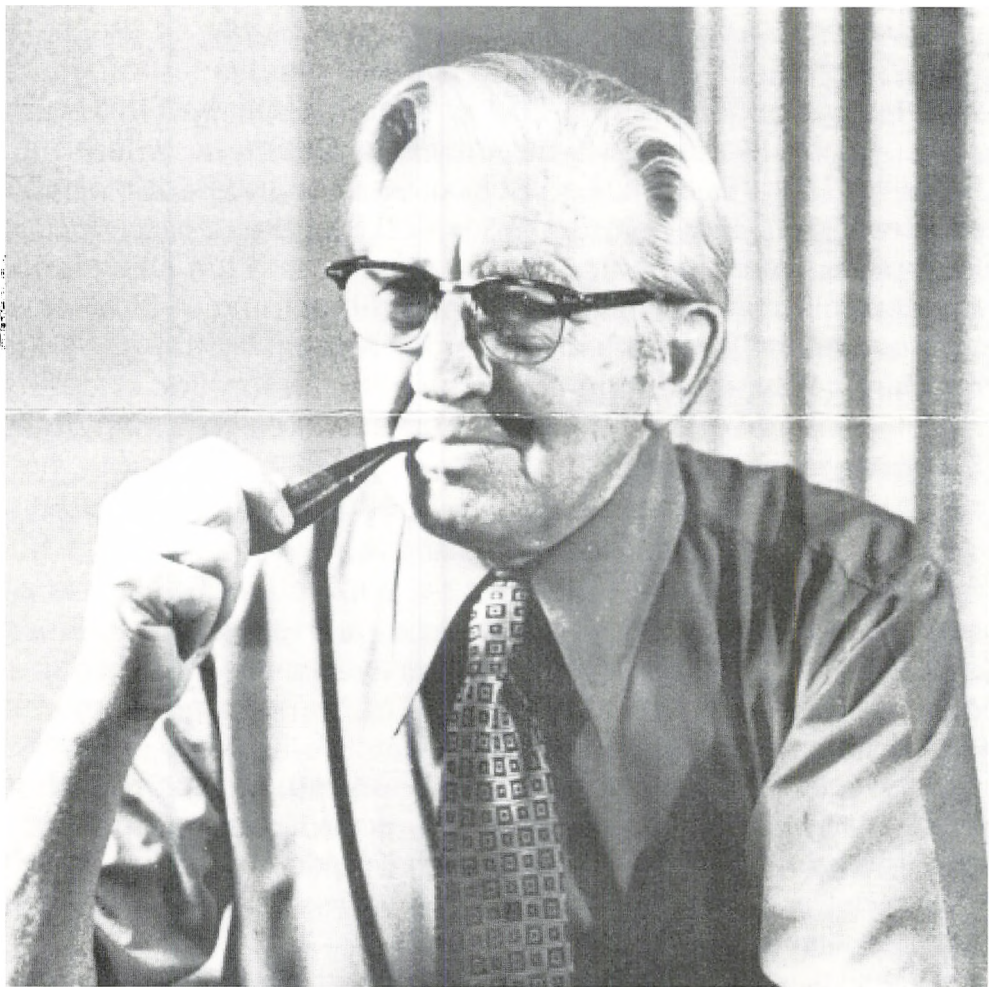
Her mødte han det kristne fællesskab i menigheden, hvor Alfred Jensen var præst. En af dem, der også fik stor betydning for ham, var C. P. Højbjerg, og da denne blev forstander på Danebod, fulgte Enok Mortensen, efter Højbjergs invitation, med som lærer.

Året efter underviste Enok Mortensen på "Atterdag" Højskole i Solvang, Californien, og tog derefter på en længere rejse til Japan, Korea, Rusland, Polen, Tyskland og Danmark.

Hjemkommen fra denne lange rejse giftede han sig med pastor Rodholms datter, Nanna og blev ordineret som præst i 1929 i Chicago, Illinois ved St. Stefans Kirke.

1930 gik turen dog atter mod Californien for at blive præst ved tre dansk-amerikanske kirker her og samtidig tage supplerende lektioner i religion fra The Pacific School of Religion at Berkeley et års tid. Der har været travlt i studereværelset, idet Enok Mortensen også skrev adskillige bøger om dansk-amerikansk udvandring i denne periode.

I november 1943 flyttede Enok og Nanna Mortensen til Tyler som præste-

»For første gang, og uden at vide det, blev jeg fanget ind af højskolens ånd og kraften i det talte ord«, skriver Enok Mortensen i sine erindringer, hvor han som 12-årig tilfældigt kom til Vallekilde Højskole.

Fra 1949 var Enok Mortensen primus motor i de årlige Danebodmøder.

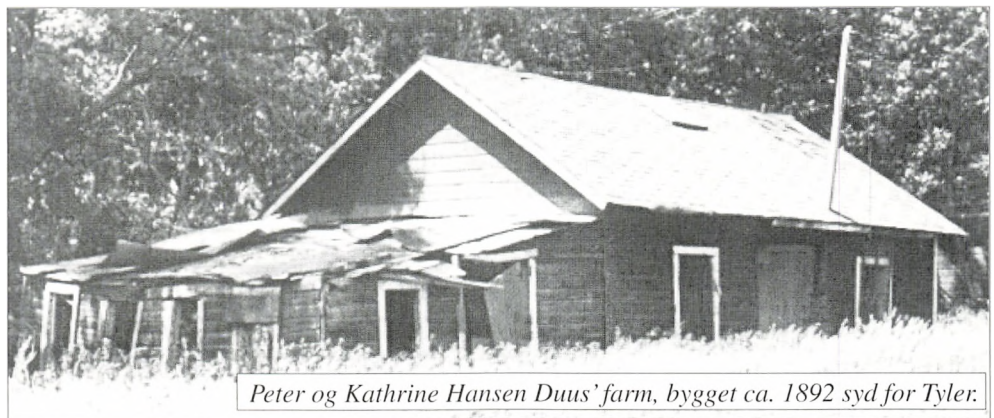

*Min gæstfri værtinde,
Ardis Petersen, har i
mange år har været leder
af Danebodmøderne.*

*Hun sammenkaldte til et
møde på Danebod, så jeg
kunne få lejlighed til at
hilse på nogle af de
omkringboende
»danskere«, der også
tager ivrigt del i
møderne.*

*Til højre ses Harald Madsen, der fortalte, at hans bedstemor, Anna Bollesens, havde leget
med Ejvind Larsens mor i Tylor omkring 1900.*

Peter og Kathrine Hansen Duus' farm, bygget ca. 1892 syd for Tylor.

folk og blev vel modtaget. Dog ikke af vejret, idet en storm brød løs næste dag med et snefald, så der kun til indsættelsesgudstjenesten var mødt ringer og organist plus en lille håndfuld af de nærmeste naboer.

Det blev der dog rådet bod på søndagen efter.

Enok Mortensen skriver, at Danebod har stået hans hjerte nær i 60 år, men at højskolen har været en del af hans liv meget længere.

Og så genfortæller han fra sine barndomserindringer, "A Danish Boyhood", 1981, hvordan han som 12 årig tilfældigt kommer ind i en stor hal med en masse mennesker, og hvor et pigekor klædt i hvidt sang en sang, hvis refrain stadig i hans 82' år lyder i hans øre: "Fagre ord fryder mangt et hjerte..."

Efter sangen steg en skægget mand op på talerstolen og fortalte eventyret om Dronning Dagmar, der kom fra et fjernt land for at blive Danmarks dronning. Men hvordan skulle hun kunne blive det uden at kende sproget?

Jo, sagde taleren, det kunne hun, fordi kærlighedens sprog fandtes overalt.

Der var så stille i den store hal med de mange mennesker, at man kunne have hørt en knappenål falde, og jeg sad fuldstændig tryllebundet og lyttede, skriver Enok Mortensen. For første gang, og uden at vide det, blev jeg fanget ind af højskolens ånd og kraften i det talte ord.

Mange år senere forstod jeg, at denne hal var den berømte gymnastiksal på Vallekilde, og at taleren var Povl Hansen. Jeg havde ingen ide om, hvad en højskole var, før jeg mødte den igen mange år efter og langt fra Danmark, i Nysted, Nebraska.

Lige så tilfældigt som det første møde med højskolen i hans barndom, var det næste møde, idet han siddende på en bænk i Salt Lake City, Utah fandt en dansk avis, hvori der var en annonce for Nysted Højskole, som han reflekterede på.

Ved den festlige modtagelse på højskolen blev han også budt velkommen af C. P. Højbjerg og andre grundtvigske højskolefolk. Og et kor af hvidklædte piger sang danske sange, så han følte sig igen tilbage i gymnastiksalen på Vallekilde.

Det blev nu hans store ønske at blive lærer på en højskole, selv om det også var en lille skole, men da de dansk-amerikanske højskoler på dette tidspunkt var på retur, måtte han nøjes med de forskellige præstekald. Det var da heller ikke som højskolemand, han kom til Danebod i 1943, men han skriver, at selv om højskolen forlængst var lukket, følte han det alligevel, som om han blev omsluttet af ånden fra Nysted og gymnastiksalen på Vallekilde.

Efter hans mening var det præster, og også lægfolk med stærke rødder i den grundtvigske højskole, der reddede menighederne fra den pietistiske og dogmatiske trend, der var blevet mere udbredt efterhånden, og fik folk til at besinde sig på at være mennesker. Han citerer Grundtvig: "Hvad er det evige liv værd, hvis vi ikke lever et godt liv på jorden i evighedens lys."

Det vil føre for vidt at fortælle hele Danebods historie fra den opstod igen i 1940'erne og til det, den stadig er i dag: et samlingspunkt for mange med dansk baggrund.

Askov, Minnesota

En af de adresser, jeg havde fået igennem dr.phil. Erik Pedersen, var Hertha og Arol Duus Hansens i Askov, der som svar på mit første brev hjerteligt opfordrede mig til at besøge dem. Hertha Hansen er meget engageret i "The Danish Heritage" og fører en omfattende korrespondance herom, både med danske og amerikanske venner, ligesom de i deres hyggelige hjem midt i bjørneskoven modtager mange nysgerrige danskere på studiebesøg.

De blev mine glimrende og omsorgsfulde værter i de 2 dage, jeg var i Askov og gav mig mange nyttige oplysninger for mit arbejde, og bl.a. 80 års jubilæumsbogen, som Hertha Hansen var redaktør for.

Og de fortalte mange minder fra deres barndom om det stærke sammenhold, der havde været omkring kirken, og at den dansk-amerikanske højskole havde spillet en stor rolle for dem. Arol Duus Hansen fortalte, at i hans barndom talte så godt som alle i Askov dansk, og at de amerikanske legekammerater derfor måtte lære at tale dansk, hvis de ville være med i legen. Det er ikke nødvendigt i dag, hvor det danske sprog ikke tales officielt, hverken i kirken

"D.F.S." Koloni ved Askov, Minnesota

"D. F. S." Koloni ved Askov, Minn., indbyder herved Landsmænd fra alle Egne til at aflægge os et Besøg. Askov ligger omtrent halvvejs mellem Minneapolis og Duluth paa Great Northern Banen. Klimaet er ideelt, Jorden frugtbar, og Vandet godt.

Kolonisterne er næsten udelukkende Danske, og som saadan kan vi ordne alle vore offentlige og indbyrdes Forhold, som vi selv ønsker det. Alle vore "Raad" er sammensatte af Danske. Vi har en god "graded common school," hvor der undervises af fire dansk-amerikanske Lærere. Vi har ogsaa dansk Menighedsskole.

Befolkningen bestaar af dygtige, driftige Mennesker, som vil noget. Vi har tidt Besøg og Forespørgsler fra Statens Landbrugsskole og andre, som er interesserede i Udviklingen af Landbruget og Mejeridrift.

Udyrket Land kan købes fra \$15.00 pr. Aere opad.

Nærmere Oplysninger faas ved Henvendelse til

First State Bank of Askov

eller

PEDERSEN & GRAVESEN, ASKOV, MINN.

Annoncen giver løfte om ideelt klima, frugtbar jord og godt vand, men virkeligheden stod ikke helt mål med løfterne. - Arols far, Jacob Duus Hansen, var fætter til K. H. Duus, der også var jordsælger, sammen med Pedersen, ligesom Herthas far var i familie med fru L. C. Pedersen. Familiebåndene var tætte.

eller i skolen, selv om denne flotte skole hedder Hans Christian Andersen School. Den blev desværre i 1982 erstattet af en anden med navnet "East Central".

Historisk oversigt

Som Tyler i 1884 var blevet udvalgt af det opkøbende udvalg for Den Danske Kirke i Amerika til hjemsted for en grundtvigsk koloni, blev Partridge (agerhøne), senere kaldet Askov, i 1906 grundlagt med de samme intentioner om en "ren" dansk bebyggelse. Dansk Folkesamfund (et "barn" af Den Danske Kirke) købte af Great Northern Railroad ca. 20.000 acres land til dette formål. Som det ses af annoncen, anbefaler Pedersen og Gravesen stedet for dets "ideelle klima, frugtbare jord og gode vand". Med hensyn til det ideelle klima kan det vist siges at være lidt af en sløring af de faktiske forhold, idet der i mange af erindringerne i "Askov, A Scrapbook of Memoires 1906-1986" fortæles om de mange storme, de lange iskolde vintre, den gennemfrosne jord, der ofte ikke var optøet et spadestik ned i juni måned, så det kunne være svært at komme i gang med landbrugsarbejdet. Frugtbar jord var der ganske vist, men den var ikke straks tilgængelig for dyrkning, idet der overalt var kæmpestore træstubbe, der først skulle ryddes. Og det var hårdt arbejde. En stor skovbrand i 1894 havde efterladt landskabet med delvis nedbrændte træer og et fuldstændigt trøstesløst landskab. Efter at et tømmerselskab havde hugget det bedste, stod nu kun stubbene tilbage. I 1906 skriver en af pionererne, der skulle blive en foregangsmand i Askovs historie, mr. Mosbæk om Askov, hvor han tænker på at købe land, at han havde læst i "Dannevirke" om Dansk Folkesamfunds nye projekt Partridge i det nordlige Minnesota og straks havde skrevet efter flere oplysninger.

Han fik det svar, at han som den første kunne udtage land, hvis han kom derop. Hans kone var også interesseret i planen, og Mosbæk refererer hendes syn på sagen: "Du ved, det er jo et andelsforetagende magen til dem, vi kender hjemme fra Danmark. Jeg synes, du skal tage derop og kigge på det. Hvis du synes om det og køber land deroppe, så prøv om du ikke også kan leje hotellet til mig. Så har vi da i det mindste et sted at bo, når vi kommer derop". Hun kender altså andelssagen fra sin hjemegn og føler sig tryk ved den form for samarbejde, og desuden er det praktisk at have et hotel, når man er en familie med 11 børn!

Sammen med 5 andre danske pionerer tager han da på rejse en vinterdag og beskriver de første indtryk af det sted, der skulle blive deres hjemsted for altid:

"Vi (6 mand) ankom med aftentoget og gik direkte til hotellet" (det var bygget til at huse de mange skovarbejdere, der havde arbejdet med rydningen efter branden)". Det var 25 graders frost, og vi kravlede i seng med vores overfrakker ovenpå tæpperne.

Arol Duus Hansen på Askov Kirkegård, med de mange gravstene med danske navne.

Arol Duus Hansen er født og har levet hele sit liv i Askov, der blev oprettet som en ren dansk koloni i 1906

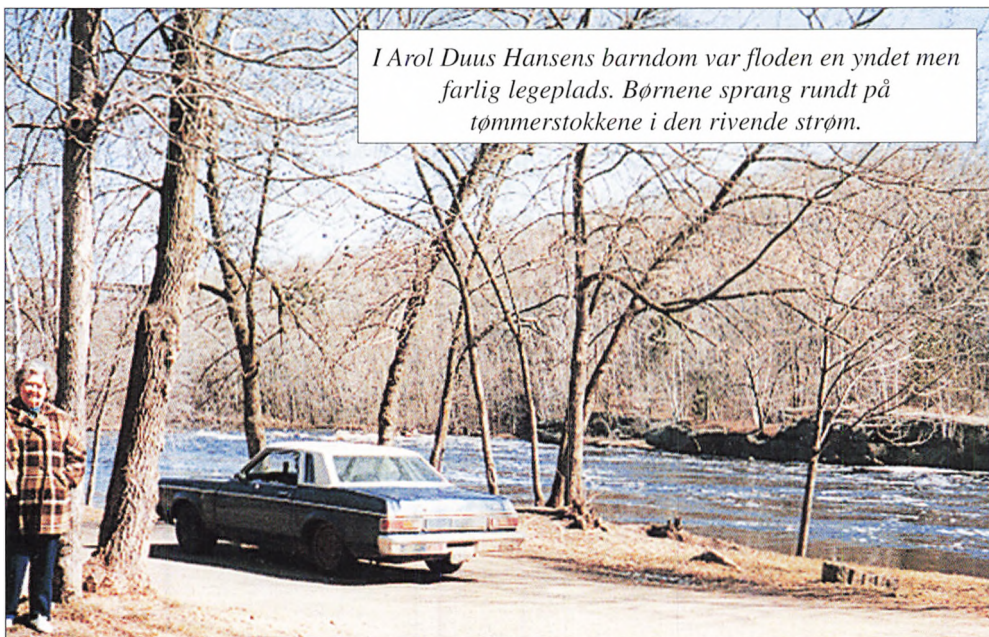
Både Arol og hans kone, Hertha Hansen (nederst t.v.), er meget interesseret i deres danske rødder.

Hovedgaden i Askov i pionérårene.

I Arol Duus Hansens barndom var floden en yndet men farlig legeplads. Børnene sprang rundt på tømmerstokkene i den rivende strøm.

Det nedlagte hotel i Askov, som Mosbæk-familien købte i 1906, blev i mange år samlingspunktet i den nye koloni.

Og det var bestemt ikke noget smukt syn, der mødte os, da vi vågnede næste morgen den 6. februar 1906. Der var kun 12 årige birke- og poppeltræer, tyk underskov, træstubbe, og sneen dækkede alt, og det var bitterligt koldt“.

Men det værste havde sneen dog skjult, de enorme masser af sten, som skulle ryddes, før der var håb om at kunne berede jorden. Dem så settlerne først, da de kom tilbage næste forår for at tage deres land i besiddelse. Dog Mosbæk og hans venner var fortrøstningsfulde og købte land, hvad de efter de mange udsagn i jubilæumsbogen ikke kom til at fortryde. Askov blev et dejligt sted, hvor der måske på grund af de mange vanskeligheder i starten netop blev et tæt samarbejde mellem de danske indvandrere, i hvert fald blandt de grundtvigsk-sindede. Om det også gælder for dem, der oprettede The Brother- and The Sisterhoods har jeg ikke haft mulighed for at undersøge. Men pastor Rodholms 6 døtre måtte i hvert fald ikke gå til bal i The Hall, når det var The Danish Brotherhood, der inviterede, (Nanna Mortensen, der blev gift med Enok Mortensen var en af den grundtvigsk- prægede præsts 6 døtre). Mosbæk skriver, at så tidligt som i 1907 kom de første medlemmer af The Danish Brotherhood of Amerika til Askov. I jubilæumsbogen fortælles talrige historier om det dejlige hjem, Mosbæks skabte som et center for hele kolonien. Sammen med flyttegodset sendte Mosbæk også et klaver, da den ene datter var en god klaverspiller. Og der var megen sang og musik om aftenen og mange diskussioner om alt muligt. Fru Mosbæk blev som en mor for hele det lille nybyggerfamfund. Hun har åbenbart været en storartet kone, der i

Familien Mosbæk.

februar 1906 rejste med de 10 børn (den ene datter blev i Illinois for at hjælpe sin far) og deres habengut ud i vildniset, som Mosbæks chef mr. Risser betegede som "værdiløs, fuldt af sten og stubbe". Mosbæk ville gerne straks have været løst fra sine forpligtelser som farmbestyrer, men sagde: "Hvis du ønsker det, vil jeg blive endnu et år, men jeg ville hellere rejse straks sammen med familien". Men mr. Risser ønskede at beholde sin dygtige bestyrer, og Mosbæk måtte da nøjes med en kort sommerrejse ud til familien og det nye hjemsted, indtil han endelig kunne tage sit land i besiddelse et halvt år efter. Men på sommerrejsen fik han set alle stenene, hundredevis på hver acre. Og det var meget hårdt arbejde at fjerne dem. Vanskeligheden er, at de ikke kan brændes, skriver han, som det uigennemtrængelige vildnis og krat, der også er så rigeligt af på hans 240 acres jord.

Man må beundre alle de ukuelige nybyggere og deres optimisme. Mosbæk trøster sig med det gamle ord, at hvor der er sten, kan man få en god høst, når først jorden er behandlet. Men han indrømmer dog, at der skal stor tålmodighed til at gå i kamp med stenene, og alle de mange store træstubbe, der først skal fjernes. Det hjælper, da de får råd til at købe dynamit, så de kan sprænge det værste væk.

Nybyggerne lagde straks fra starten stor vægt på, at børnene kunne få en god skolegang, og i de første år undervistes der i interimistiske lokaler, indtil den første skole blev bygget i 1910. Der satsedes især på undervisning i dansk, dansk litteraturhistorie og Danmarkshistorie, ligesom der også undervistes i Niels Bukh gymnastik. Det skete i børneskolens 8 første klasser + de 4 års

overbygning, men også i de forskellige week-end skoler og på de sommerlejre, der arrangeredes i de lange amerikanske ferier. Mange fortsatte senere uddannelsen på Grand Wiew College, grundtvigianernes drøm om et dansk-amerikansk universitet i Des Moines, Iowa.

Mange af de mennesker, der har spillet og spiller en stor rolle i dansk-amerikansk historieforskning, har begyndt deres karriere som præster eller lærere i det lille nybyggersamfund Askov.

Bl. a. var en af de flittigste skribenter om udvandring til Amerika til "Højskolebladet" i Danmark en af skolens første lærere A. Boberg. Han var også en af brevskriverne til Ernst Trier, Vallekilde og meget interesseret i højskolesagen. Enok Mortensen arbejdede ligeledes en tid i Askov, ligesom hans kone, Nanna som nævnt var datter af pastor Rodskov.

Ardis Petersen, min værtinde i Tyler boede fra sit 4. til sit 15. år i Askov, da hendes far var leder af skolen. Hendes bedstefar, bedstemor og faster var med på det store dansk-amerikanske møde på Vallekilde Højskole i 1913. (Hun genkendte dem på billedet, jeg havde med).

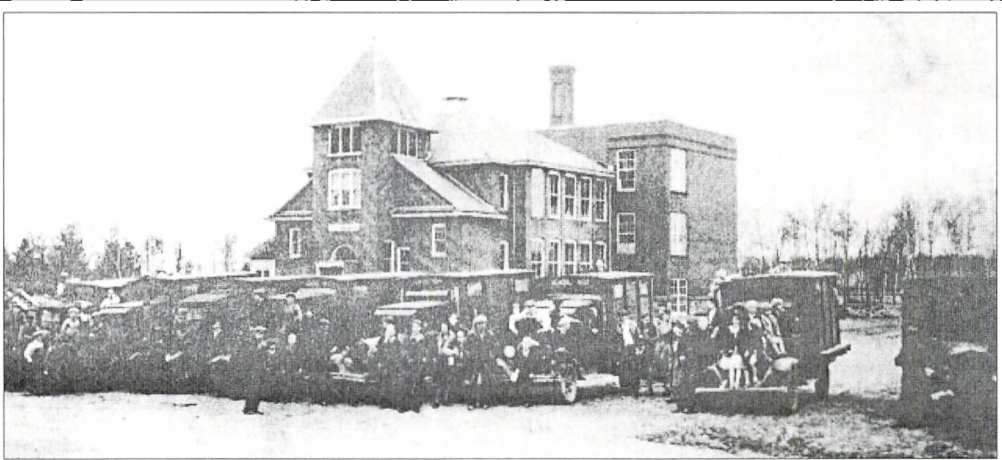
Senere blev Ardis Petersen præstekone i 24 år i Askov. I St. Paul, Minnesota mødte jeg professor Harald R. Jensen og hans finskfødte kone Ingrid Vaanaen Jensen. De havde begge været lærere ved skolen i Askov. Hun underviste i engelsk og var desuden skolebibliotekar. Foruden skolebiblioteket var der også et stort dansk bibliotek.

Hun fortalte, hvor ejendommeligt det var at komme til at undervise i en amerikansk skole, hvor dansk var det fremherskende sprog. I andre immigrantbyers skoler var det utænkeligt at undervise i andre fremmedsprog end fransk, tysk og latin. "Det faldt os overhovedet aldrig ind, at der skulle undervises i finsk eller noget andet immigrantsprog. Det var simpelthen utænkeligt! Hvilken betydning havde de? Vi havde lært, at det sprog, vi talte hjemme, var uden værd. Mange af os skammede os over vores modersmål, skammede os over, at vi ikke talte engelsk derhjemme, skammede os over vores forældres gebrokkne engelsk. Det var en tid i amerikansk historie, hvor det var en fordel kun at tale eet sprog, nemlig engelsk.

Derfor var det så overraskende og dejligt at komme til Askov og finde stærke dansksprogede klasser og et dansk bibliotek som en integreret del af skolen".

Ingrid Vaanaen Jensens undren er forståelig, når man tænker på den stærke modstand mod alle etniske særpræg, den amerikanske stat satte ind med op til 1. verdenskrig, hvor det blev forbudt at bruge andre sprog i skolen end engelsk. Selv i frikvartererne blev eleverne straffet, hvis de brugte deres modersmål.

Man havde fra de tidligste pionerår en stolthed over den danske kulturarv, der bl. a. udmøntede sig i ønsket om at leve op til Askovs image som byen med det gode naboskab, hvor alle hjalp hinanden, fordi man var gode danskere.

MINNESOTA BICENTENNIAL COMMISSION

May 24, 1976

Ms. Judith Peterson
Askov, MN 55704

Re: File No. 252

Dear Ms. Peterson:

The Minnesota American Revolution Bicentennial Commission is pleased to inform you that your proposal. Danish Name Street Signs was approved for a grant of \$600.00 at the May 21, 1976 Commission Meeting.

Our office requests that you complete the enclosed forms so that we may expedite the final step for the application process. Although monies will not be available until after July 1, it is to your advantage to immediately complete and return these forms to us.

If you have any questions regarding the worksheet or the grants process, please feel free to contact Barbara Clark, MARBC Grants Coordinator.

Thank you for your continued support and energy. Best wishes for a meaningful Bicentennial.

Sincerely,

Lois M. Pollari
Executive Director
Min
Bi

LMP: mm
enclosures

MINNESOTA AMERICAN REVOLUTION BICENTENNIAL COMMISSION Room 12, State

ØVERST: H. C. Andersen-skolen i Askov.

Stoltheden over Askov var stor fra grundlæggelsen, og denne stolthed har holdt sig i de forløbne snart 100 år.

I 1976 fik man, efter ansøgning, tilskud til opsætning af nye vejskilte med danske navne i byen, i anledning af 200 års jubilæet for oprettelsen af De Forenede Stater.

I Bethlehem Lutheran Church lånte Hertha Hansen og jeg kirkebogen, og siden sendte hun mig flere fotokopier fra bogen.

Askov har jo også været forskånet for de store omvæltninger i kølvandet på den bitre kirkestrid i 1894, og Arol Duus Hansen mente, at man i det hele taget havde været fri for intolerance og diskrimination.

Der findes bl. a. en stor mormonkirke og -menighed for hele området i Askov. Som 15 årig spillede han til baller i et mormonorkester, og han fandt det helt naturligt at deltage heri, da han er glad for musik. Med hensyn til indianerne, som var landets egne børn, før de hvide kom og slog sig ned i de store skove, havde de altid delt Askovs liv på lige fod med andre, mente han. Jeg mødte desværre ingen repræsentanter for denne folkegruppe i de 2 dage.

Både Hertha og Arol Duus Hansen er meget glade for sang og musik. De har i mange år haft månedlige sangaftener i deres hjem med de gamle danske sange, dog også enkelte engelske til glæde for de indgiftede amerikanske "udlændinge"!

Der går som en rød tråd af munterhed og godt humør igennem jubilæumsbogen, hvortil mange forskellige har bidraget. Man får en følelse af, at det, trods de utroligt få økonomiske muligheder, der var i de første år for alle, alligevel har været et godt og festligt liv med mulighed for mange forlystelser. Lige fra starten har der været lagt vægt på at arrangere skovture med madkurve, juletræsfester, baller, m.m. Der var kort sagt fart over feltet i mere end een forstand.

Men Hertha Hansen skriver, at selv om 80 år ikke er noget stort jubilæum at fejre, er det nødvendigt at genoplive den stolthed over deres hjemsted, som var et bærende element i tidligere tid. Der var en følelse af hjælpsomhed og samhørighed i samfundet, i skolen og i kirken, og der gøres nu meget for at bevare den danske arv.

I 1976, i anledning af 200 års jubilæet for den amerikanske frihedskrig, modtog den nedsatte jubilæumskomite i Askov en donation på 600\$ fra staten Minnesotas revolutions-commission til navngivning af gaderne i Askov. Tidligere havde man ikke haft gadenavne i den lille by med 400 indbyggere, men nu fandt efterkommerne af de danske pionerer tiden inde til at kalde deres gader med gode danske navne. Derfor kan vi komme fra H.C. Andersens Alle til Jernbanegade og videre via Kirke Alle til Guvernørvej. Denne gade er opkaldt efter guvernør i Minnesotas parlament, Hjalmar Petersen, der var en dansk pioner. Den interesse for "arven" hos 3. og 4. generation, som jeg mødte så mange gange på min rejse, findes ligeledes i Askov. Der holdes "Danish Days", hvor der serveres Æbleskiver og Medisterpoelse og "Rutabaga" (kålrabi-roer), der er en speciel afgrøde for denne egn. Også som frivillige hjælpere i kirken, som altid har spillet en meget stor rolle, går de unge ind i arbejdet med rengøring og andre praktiske ting. Alle er velkomne, også unge uden tilknytning til det danske.

Takket være Hertha Hansen lånte vi Bethlehem Lutheran Church' første kir-

kebog, som det var meget spændende at gennemgå og finde kendte udvandrernavne i.

Hertha Hansen og jeg besøgte på Sandstone Nursing Home den 89 årige Margaret Meier, der fortalte mange ting om livet i Askov, hvor hun syntes, hun havde levet et godt liv. Hun fortalte, i lighed med andre ældre, jeg besøgte på Nursing Homes, at hun havde følt stor tilknytning til, og haft glæde af det grundtvigske sammenhold i kirke og skole. Men hun pointerede samtidig, at hun var taknemmelig over, at Amerika for hende havde været et godt sted at leve, selv om hun dog stadig havde Danmark i sit hjerte. I U.S.A. er den offentlige omsorg en lidt anden, end vi kender, og det er ingen billig sag at komme på et godt Nursing Home. Ved optagelsen betales en eengangssum, og derefter en månedlig afgift. På et af de hjem, jeg besøgte, (ikke Sandstone) betones det dog, at: "Vi viser jo ikke folk ud, hvis deres indskud og månedlige ydelser efterhånden ikke slår til, så flytter vi dem bare til en billigere afdeling." Der var mange afdelinger med 3 og 4 sengs stuer på flere af de hjem, jeg besøgte. Men jeg forstod, at det er muligt at tegne en forsikring, hvis man altså i sine produktive år har mulighed herfor. Min tid tillod mig ikke at søge nærmere oplysning om den amerikanske velfærdssituation.

Med billederne, som Hertha sendte mig, slutter hun brevet: "Der er flere ting, jeg gerne vil fortælle dig - fordi vi elsker Danmark - det er næsten ligesom vi kommer hjem, når vi kommer til Danmark, og vi er begge født her i USA".

Fra og til Askov kan man ikke komme med offentlige transportmidler, så også her viste Hansens hjælpsomhed sig imod mig, idet de kørte mig til den nærmeste Greyhoundbus. Jeg skulle videre til Minneapolis-St. Paul for at møde formanden for det nye immigrantmuseum, Signe Betsinger og hendes elskelige mor, Ellen Nielsen.

Minneapolis/St. Paul, Minnesota

Gensynet med Ellen Nielsen og hendes datter Signe Betsinger, der havde inviteret mig til at besøge dem ved vort møde på Grand View College, blev meget hyggeligt og oplysende på grund af deres store kendskab til dansk-amerikansk historie. Samtidig mødte jeg også igen deres naboer, Ingrid og Harald Jensen, omtalt under Askov-kapitlet. De introducerede mig på The Minnesota Historical Society, The Reference Library i St. Paul, hvor de mente, jeg ville få flest oplysninger.

Her blev jeg, som på alle de besøgte arkiver og biblioteker, mødt med den største venlighed og interesse fra personalets side, og det var meget opmuntrende, da jeg ofte i min research følte, at jeg søgte efter nåle i en høstak.

Minnesota har været målet for mange danske immigranter, og de store tvillingebyer Minneapolis/St. Paul optræder i dansk-amerikansk litteratur i forskellige sammenhænge. Også i de breve, jeg har gennemgået, er der adskillige beskrivelser af Minnesota.

I *Danske I Amerika*, 1912, s. 21f, skriver f. eks. redaktør Ivar Kirkegaard, Racine om denne stat:

“Hveden er den bedste i Amerika. Ogsaa i Mejeridrift staar Stat en højt (ca. 700 Mejerier), og en stor Del af Sæden og Smørret kommer fra dansk-amerikanske Gaarde. Vore Kvinder og Mænd var med til at rydde og pløje, at saa og plante, at kerne og høste

Professor Signe T. Betsinger, Det Danske Immigrantmuseums første president. Jeg besøgte hende og hendes mor i deres hjem i St. Paul, Minnesota.

og var med til at forvandle Siouxernes og Chippawaernes øde Jagtmarker til en af Verdens rigeste brødgivende Egne. Alle der kom først til Minnesota var med i Kampene mod Indianerne og mod den vilde Natur. Mange af dem kæmpede i Borgerkrigen under Unionflaget“.

Man kan i dag undres lidt over, at der 50 år efter den amerikanske borgerkrig om slaveriets ophævelse, 1861-65, hos denne dansk-amerikanske gentleman, som hos mange andre af datidens immigranter, tilsyneladende sættes en ære i at udrydde landets oprindelige beboere.

Minnesota Historical Society er et glimrende reference sted, også med mange trykte kilder til den dansk-amerikanske immigrationshistorie, bl.a. i “They chose Minnesota. Danes in Minnesota County 1860-1970”.

En kortkatalog med udskrifter fra forskellige counties-folketællinger i 1895 blev gennemgået, men på grund af de amerikaniserede navne, og at fødestedets eneste opgivelse var “Denmark” lykkedes det kun at sammenstille enkelte af “mine udvandrere” med katalogens navne.

Det samme gjaldt for et andet kartotek over biograferede, og da der alene var over 800 med navnet Andersen, Anderson måtte jeg give op her.

Guvernør Hjalmar Petersens arkivalier: “Hjalmar Petersen Papers. Correspondence & Miscellaneous Papers” åbenbarede heller ikke nogen “nåle”.

Tvillingebyerne Minneapolis/St. Paul, hvor jeg benyttede det store arkiv, Minnesota Historical Society.

Brev fra en af Ernst Triers elever, der beskriver forholdene i Minnesota fra Stillehavskysten hvor han befandt sig.

Fra de amerikanske arkivalier kan vi gå til danske, her et brev i Ernst Triers tidligere omtalte brevsamling, der fortæller lidt om forholdene i Minneapolis, Minnesota i 1890.

Brevskriveren er Carl Christensen, der er havnet i Almira.

“Almira Wash. Territory 2. Januar 1890.

Kjære Trier

Flere gange har jeg tængt at skrive nogle linier til Dem, men af en eller anden grund er det gået i langdrag, men nu skal det være alvor. (Også han har lært, formodentlig efter undervisningen på Vallekilde, at skrive bolleå og substantiver med småt, selv om han ikke er helt konsekvent. Lærer Bennike var ivrig tilhænger af denne reform, IF).

Det er nu snart 2 år siden jeg forlod Eder derhjemme, og den tid har været forholdsvis god for mig, jeg kan ikke sige at det har været så ligefrem alletider men det kan man heller ikke forlange. I fjor arbejdede jeg for en landmand i Minnesota og tjendte nogenlunde, sidste Vinter gik jeg i Engelsk skole og da Foråret kom rejste jeg op til Minneapolis - en stor by i Minnesota og der traf jeg adskillige bekjendte hjemme fra Danmark, deriblant Chr. J. Christensen fra Hjærtning som var på Deres Skole, han arbejder for Niels Petersen, som er også en af Deres gamle Elever. Jeg blev temlig godt kjendt med ham, han er Formand for den Danske menighed i Minneapolis. Jeg var også i Pastor Dans hjem et par gange og havde en rigtig god samtale. Han bad mig hilse Dem, og også Burcardi. Dan er en dygtig man og kjæmper alt for Danskheden her i Amerika. Han arbejder tillige hårt. Han har fire kirker at betjene og desuden deltager Han i enhver møde for at lægge sit bedste til, før jeg forlader Minneapolis skal jeg endnu fortælle Dem en lille tilfælde, det var først i Juni en Syndag formiddag, jeg var i Kirke og efter endt Gudstjeneste, stod jeg uden for Kirkedøren og talte med nogle af vores Kammerater, og som jeg stod der

Almira Wash. Territory,
2 Januar 1890
Kjære Trier -

Flere gange har jeg tængt
på at skrive nogle linier
til Dem men af en eller
anden grund er det
gaaet i langdrag, men nu
skal det være alvor. Det er
nu snart 2 år siden jeg forlod
Eder derhjemme, og den tid
har været forholdsvis god
for mig, jeg kan ikke sige
at det har været så ligefrem
alletider men det kan man
heller ikke forlange. I fjor
arbejdede jeg for en landmand
i Minnesota og tjendte

kom en velbekjendt ansigt ud af Kirkedøren. Han fik øje på mig, og jeg tror nok han blev glad ti han var lige kommen hjemme fra Danmark, havde kuns været her i 3 dage og kunne ikke få nogen arbejde. det var Thue Hansen fra Borre, vi har kjendt hinanden siden vi var små og gået i skole sammen i 7 år. Han var på Deres Skole den Vinter jeg var hos Burcardi (en af Ernst Triers gode venner, der havde en proprietærgård ved Kalundborg, hvor Triers elever ofte blev landvæsenselever eller karle efter opholdet på Vallekilde, IF).

Vi tilbragte nogle dage sammen og han fik arbejde ude hos en Landmand, denne gang arbejdede jeg på en Savmølle inde i Byen, men jeg var kjed af det arbejde og sidst i Juli rejste jeg fra Minneapolis og her ud, og det var en temlig lang rejse omtrent 2000 mile jeg kørte med Jernbanen i 5 døgn, her er fortjenesten rigtig godt, men alting hvad man skal købe er også dyrt, jeg arbejder nu som Snedker og får 3 doller om dagen, men deraf går 1 doller til kosten men alligevel det er ikke dårlig. men det er en øde egn, her er ingen Kirker eller Skoler, det er nemlig en ny land. Kuns 5 a 6 år siden de Civiliserede folk begyndt at rejse herind. Indianerne lever her rundt omkring, men de er ikke så vilde, nogle enkelte kan enågt tale lit Engelsk, og der gives endog enkelte som dyrker Jordan men det er kuns ganske få, de lever mest af jagt og Fiskeri. det er særdeles en god sund plads her, det er ikke så umådelig varm som så mange steder her i Amerika og vinteren er heller ikke videre hårt, det er på den Vestlige part og ligger lige ud til Stillehavet samme Retning som California. Hvordan står det til hjemme i Danmark, er de politiske forhold det samme endnu, vil Gud så skal jeg om nogle få år komme tilbage igjen og gjense Eder derhjemme. Det gør ofte godt at lade tankerne dvæle ved den svundne tid, og ved de gamle minder omend man er langt borte derfra, det har jo været højtidsdage der hjemme nu for en tid, men det mærker vi ikke nogen til her, alt er i dag som i går og i går som i dag. men det er ikke sådan allesteder mange steder her fejrer de Jull ligeså højtidelig som hjemme.

Ja gode Trier jeg vil bringe Dem min inderligste tak for den vinter jeg tilbragte i Eders hus. jeg kan med glæde føle en styrkende Kraft som ofte fører mig gennem de fristelsernes veje, og som jeg nu må bringe Dem nægst Gud min inderligste tak for. Deres virkende gerning bringer ikke alene Lys i det lille Fædre hjem, men også herover i det fjerne vesten. Jeg havde brev fra Thue for få dage siden og han siger i sit Brev, at det var en stor held for ham at han kom på deres Skole, han vilde ikke have undværet det for nogen ting. Det er nu min inderlige ønske at Gud vil give Dem kræfter til at fortsætte Deres virksomhed som vil blive til stor betydning for den opvoksende slægt, og jeg skal om Gud vil, selv blive en af deres Elever igen. Hils Povl Hansen og Bennike venlig fra mig, og dersom der er nogle bekjente af mig på Skolen da hils Dem, og ligeså Burcardi. Hils ham at jeg har det godt og Dem selv være hilset på det kjærligste fra Deres gamle Elev Carl Christensen.

Min adr is Charley Christenson, Wood & Larson co Wash Theritory US Amerika.

Skriv med det første og fortæl mig nogen om det derhjemme.

Farvel Levvel "

Det var jo et langt brev, Carl/Charley sendte sin gamle forstander, Ernst Trier, og alle disse mange breve fra fjern og nær fra gamle elever må det have været en meget stor glæde at modtage.

Hvor mange Trier har nået at besvare, ved vi ikke, en gammel brevkopibog i arkivalierne viser, at der har været adskillige.

Den næste, der skriver om sit ophold i Minnesota, håber at få svar, når han vedlægger porto:

"Browntown 11 /11 1893

Kære Trier!

De kan vel snart tænke at jeg hel har glemt Vallekilde siden jeg ikke sender bidraget jeg har lovet at betale til elevernes kasse. (Trier havde oprettet en "ingeforening", IF) Jeg har langt fra forglemt Vallekilde, men jeg har ikke haft lejlighed til at faa pengene sent, og kan heller ikke faa dem sent før end om to uger, og saa vil jeg sende for 2 ård, 4 Kr og 70 Øre, hvoraf jeg beder Dem tage til stamp til et brev dersom De vil gøre mig den glæde at skrive til mig, te rest gaar til kadsen. Jeg hober De har modtaget beløbet fra sidste ård, jeg sente pengene til Danmark hvorfra det blev mig lovet at sende dem til deres skole? Jeg har langt fra glemt Vallekilde, mindet derfra har jeg mangen gange været glad ved, og skjønt der er en lang vej imellem os, skal jeg nok besøge eder igen. Min søster som var der siste sommer har været meget optagen af skolen, og været meget glad ved de tre maaneders ophold der.

Ja kære Trier, foholdene her er meget forskjellig fra dem hjemme og i særdeleshed fra livet paa skolen, men saa maa mand jo være glad ved mindet, og leve i hobet om at mødes med eder igen kære venner. Hermed vil jeg saa slutte og ønske held og lykke maa hville over Deres skolle nu og i fremtiden som før og kærlig hilsen til Dem kære Trier og alle paa skolen.

Med agtelse Niels Peter Nielsen (Hansen)

ads NT N Browntown Mc Leod Co Minesota Nort America "

Så vidt de fjerne røster fra 1890' ernes Minnesota.

Der kunne gives adskilligt flere eksempler på tilknytningen fra danske immigranter til det gamle land, men lad i dag den kærlige 90 årige Ellen Nielsen, den perfekte værtinde helt efter Emma Gad, i hendes og hendes datter Signe

Betsingers smukke danskprægede hjem i Coffman House, St.Paul have det sidste ord i hendes hjertelige afskedshilsen til mig:

“Mange tak fordi du kom, Ida, hils alle derhjemme og sig, vi elsker jer“.

Hun talte efter mere end 70 år i USA stadig glimrende dansk uden accent og hørte også til N. F. S. Grundtvigs amerikanske disciple.

Men samtidig pointerede hun stærkt sin taknemmelighed og glæde over sit nye fædreland og den modtagelse, hun havde fået der, da hun ankom som immigrant.

Et genbesøg her i Vallekilde blev desværre på grund af sygdom aflyst.

Med disse dejlige ord forlod jeg Minneapolis i en ukomfortabel bus med en chauffør, der kørte, som om han havde stjålet bussen, for at nå Wisconsin's hovedstad Madison.

Men først et par ord om nogle kendte udvandrere, der slog sig ned i Michigan.

Michigan

På den modsatte side af Michigansøen blev også staten Michigan et forjættende rejsemål for mange danske udvandrere, blandt andet fordi en del rejste ind i Amerika via Canada. Både Manistee, Muskegon og Ashland (med højskolen) har haft udvandrere fra Dragsholm Kommune.

Fra den gamle gårdejer Erik Eriksen, Bjergesø og hans svigerdatter Rigmor Eriksen fik jeg beretningen om en hel lille familieudvandring fra slægtsgården i Bjergesø.

Erik Eriksens farfar var den, der i 1866 hjalp Ernst Trier med til slut at løse problemet med jord til hans højskole i "Det velsignede Vallekilde". Farfaderen, også Erik Eriksen, rejste sammen med Vallekildes gamle hjulmager og et par andre bønder til København. Her fik de foretræde for lensbaron Zytphen-Adeler i dennes vinterpalæ og forelagde en plan om at overdrage en del af

"Egedal"s jord, som Erik Eriksen havde i fæste fra Dragsholm, til Trier. Lensbaronen var noget vrangvillig, men gav dog sin tilladelse til, at Ernst Trier overtog 10 tønder land heraf til sit nymodens lærested for bønderkarle.

Senere fik Ernst Trier dog et bedre forhold til lensbaronen, ifølge breve til sine forældre.

Eriksen-sønnerne var - så vidt vides - også elever hos Trier, inden de emigrede til Amerika.

Lauritz Peter Eriksen, udrejst den 22. april 1890 sammen med broderen Anders, og Jens Peter Christiansen, Bjergesø.

Othilia, gift med Lauritz Peter Eriksen.

Lars Bentsen Eriksen, landvæsenselev på Dragsholm, rejste som 20-årig med "Thingvalla" den 6. juni 1888 sammen med Niels Peter Jørgensen, Stubberup via Chicago til Michigan, hvor Lars oparbejdede en stor farm og blev resten af livet.

Her traf de blandt andre også hjulmandens søn fra Stubberup, Aksel Hansen (senere Nordgården, Bjergesø), der dog kun blev i Amerika i 5 år.

Mange andre fra egnen her mødte hinanden i Michigan, hvilket breve og forskellige andre kilder beretter om.

De to brødre, Anders og Laurits, rejste sammen med husmandssønnen Jens Peter Christiansen, Bjergesø, ifølge politiprotokollen den 22. april 1890 med "Island" via Chicago til Michigan.

Jens Peter Christiansen rejste hjem efter 14 års forløb, mens brødrene blev i Amerika til deres død.

Laurits havde arbejde ved jernbanen og var gift med en dansk pige, Othilia. De boede i Berry, Muskegon, Michigan, hvorfra familien har bevaret et brev, sendt den 31. juli 1932 til Sine Bentsen, Bjergesø, (enke efter dén bror, der overtog slægtsgården), efter mandens død.

Othilia skriver, at Laurits skranter noget, og at han har lyst til at besøge familien i Danmark, men ikke tør rejse, da han aldrig "har taget sine Borgerpapirer ud", altså ikke er amerikansk statsborger, og derfor risikerer ikke at kunne komme ind i Amerika igen ved tilbagerejsen.

Både Laurits og Othilia skriver om, hvor godt de og deres børn har det og nyder livet i Amerika.

De sender hilsener til mange af deres familie og venner i Bjergesø og Vallekilde og mindes deres ungdoms "Fester og Baller".

Laurits

WOODSTOCK, N.Y.

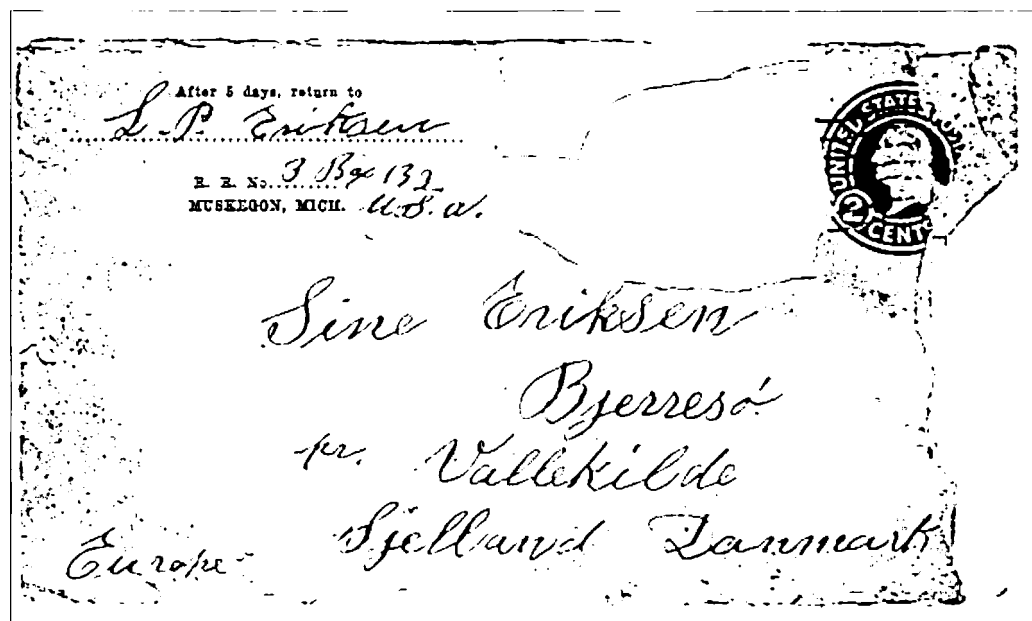
Endvidere fortæller de om de to andre brødre, som de har god kontakt til. De kunne måske også have mødt et par, der rejste omtrent samtidig. Anna Kristine Jensen, f. 10. 3. 1860 i Atterup, Grevinge Sogn var uddannet mejerske med 1. karakter, og hendes fine smør blev blandt andet eksporteret til England. I 1889 giftede hun sig med Jens C. Madsen fra Søstrup. Han rejste først, og de mødtes senere i Hudson, Michigan, hvor der var mange andre mejerister.

Sognepræst Hans Dahlerup, Asnæs' to sønner udvandrede omkring 1913. Hans Kragelund Dahlerup til Yale, Michigan. Hans danske kone, Christine, f. Dinesen, døde i 1932 i Detroit, men en søn er født i Clear Lake, Iowa. Han blev dog student fra Yale, Michigan i 1919, så familien er åbenbart flyttet tilbage til Michigan.

Den anden bror, Christian Dahlerup var ingeniør og boede i New York, hvor han i 1914 giftede sig med Otilde Weil, der var miniaturemalerinde. Efter hendes død i 1934 blev canadieren Majorie Bloomfield hans 2. kone. Christian Dahlerup døde i Maine omkring 1965.

Ruth Koch, Højby Præstegård, der venligst sendte mig disse oplysninger om hendes mands to morbrødre, fortalte samtidig om en ung pige, der var ansat i Asnæs Præstegård, Petrine Andersen, som døde på Asnæs Plejehjem i 1970'erne. Hun var opdraget hos morforældrene, "Basse Niels og Kesten", fordi hendes forældre var udvandret til Amerika, men navnene på dem kendes ikke.

Arkiverne i Michigan måtte jeg desværre på grund af tidnød opgive.

Brev fra Othilia og Lauritz, Berry, Muskegon, Michigan til familien i Bjerresø.

Wisconsin

I denne smukke regeringsby ville jeg besøge arkivet The State Historical Society of Wisconsin, hvor jeg håbede at finde oplysninger om de mange emigranter fra Holbæk Amt, der var udrejst meget tidligt netop til denne stat.

Dr. Hvidt skriver i sin disputats: "Mere end 60 % af Wisconsins danske befolkning bestod af øboere udenfor København, især fra Præstø og Maribo Amter" (Kr.H. s. 321). Også fra Holbæk Amt kom der mange, viser mine undersøgelser.

Det var et af de få steder, hvortil jeg ikke havde nogen introduktion, og det blev da, takket være min behagelige overraskelse over vandrerhjemmet i Lincoln, mit andet ophold på et af de få amerikanske vandrerhjem.

Men her var intet orgelspil, derimod råb og skrig i nattens løb fra naboværelset, hvor der tilsyneladende boede en hel familie permanent, og vandring frem og tilbage på gangen, og man forstod, at familien nok ikke var udpræget gode venner.

En lille, men ubehagelig racisme, blev bragt til ro, og jeg led på ingen måde overlast, hverken på værelset eller på min tur op og ned til 4. sal i en meget trang, astmatisk elevator, formodentlig fra slutningen af 1800 tallet. Her sad, tidligt som sent, en stor træt sort dame, der enten som elevatorfører skulle sørge for hjælp om fornødent, eller simpelthen behøvede de eventuelle drikkepenge.

Madison, hovedstaden i Wisconsin, hvor jeg besøgte arkivet The State Historical Society of Wisconsin.

The name of every person whose name is shown on the first day of January 1870, was in this family.		The name of each person of whom there is a record.		Place of birth, including that of Denmark, if in the Country, if of foreign birth.		Age	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Andersen, Niels	29	M	Jenny Larsen		Wisconsin	11
2	— Mary	20	F	Ol. Hansen		Wisconsin	11
3	— Jens	19	M	Jenny Larsen		Wisconsin	11
4	— Lars	16	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
5	— M. Sørensen	13	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
6	— August	11	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
7	— Sofie	9	F	—		Wisconsin	11
8	1421-2 Madsen, Christian	51	M	J. Ulstrup	1200	4600	Wisconsin
9	— Hans	34	M	Jenny Larsen		Wisconsin	11
10	— August	22	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
11	— August	20	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
12	— August	17	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
13	— Sørensen	16	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
14	— Christian	11	M	Ol. Hansen		Wisconsin	11
15	— —	—	—	—		—	—

Et uddrag af een af de knap 200 sider af folketællingerne fra 1870, som jeg arbejdede med både på arkivet og efter min hjemkomst.

Men da det jo altid er spændende at opleve forskellige aspekter af livet, og etablissementet lå i nærheden af arkivet, tog jeg opholdet de få nætter som en ekstra oplevelse. Et hotelophold havde nok kunnet fås til nogenlunde samme pris.

Og var natlogiet lidt specielt, var arkivet til gengæld et eldorado.

I dette monumentale bygningsværk ved siden af The University of Wisconsin findes et overvældende arkivmateriale. Den venlige chefarkivar, Jim Hansen var mig meget behjælpelig i min søgning, og han tillod mig også at bruge arkivets interne katalogapparat.

Som beskrevet i første del af bogen: Inspirationskilder til udvandring udgav Laurits Friberg, der var født i Odsherred, allerede i 1847 sin: "Haandbog for Emigranter til Amerika Vest", hvori han med stor entusiasme beskriver dette dejlige land "Viskonsin".

Også Rasmus Sørensen, omtalt i: Odsherred folkeligt og politisk, kunne have været medvirkende til, at så mange fra denne egn emigrerede.

For mig blev pastor Bobjergs artikelserie i "Tiden. Ugeblad for Politik og folkelig Oplysning" 1911: "Udvandrerne til Skovbyggerne", hvor der fortælles om en familie, der i 1868 var indvandret i skovene i det nordlige Wisconsin, fulgt op af beretningen om 8 familier, ialt 34 medlemmer udvandret fra Holbæk-egnen i 1869, som et spor for en jagthund.

Dertil kom et brev fra en Vallekildeelev fra 27. april 1868, som fortæller levende og engageret om sit ophold på højskolen, og også om alle de mange folkelige rørelser omkring skolen, om skyttebevægelsen og kvindernes gave på 100 rigsdaler til en fane, Forbrugs- og Sygeforsikring, Bondekomedier, m.m.m. Men så føjer han til, måske inspireret af Triers modvilje mod udvandring: "Desuden er her nogle Bevægelser, man ikke holder af. Der er omtrent fyrrer, som rejser til Amerika, tre Gaarde og nogle Huse er solgte af Folk, som rejser".

Det var mit håb i arkivet i Madison, Wisconsin at finde denne samlede gruppe. I Robert C. Ostergrens: "A Community Transplanted. The Trans- Atlantic Experience of an Swedish Immigration", beskrives en samlet udvandring fra Ratvikk i Dalarne til Amerika. Her grundlægger denne gruppe en fuldstændig kopi af deres lille hjemby i Sverige.

Hvis jeg kunne finde et analogt tilfælde her fra egnen, ville jagtudbyttet være "ædelt vildt".

Lad mig straks sige, at det lykkedes ikke. Selv om der var grupper, der var udrejst samlede, må de fleste af dem have fulgt det kendte danske mønster, at vandre videre, stadig videre for at prøve lykken rundt om det næste hjørne.

Henrik Bredmose Simonsen skriver i sit meget spændende værk: "Kampen om Danskheden", s. 15: "Wisconsin var danskernes foretrukne stat i Midtvesten, og flere kolonier opstod, men de tidlige Wisconsin-danskere var en urolig flok. Før de havde fået ordentligt styr på deres lille settlement, begyndte de at spejde efter fordelagtige steder at bosætte sig i de tilstødende stater ". Det viser mine undersøgelser i nedennævnte folketællingslister til fulde.

Nogle blev dog bofaste, de vil senere blive omtalt.

I The State Historical arkivets bjerge af arkivalier brugte jeg folketællingerne fra 1870 for de counties, som udvandrerne fra min undersøgelse ifølge Politiprotokollerne havde opgivet som deres destination i Wisconsin: Columbia Co., Dane Co., Fond du Lac Co., Kenosha Co., Mantowac Co., Mt. Pleasant Co., Polk Co., Racine Co., Vernont Co., Waukesha Co., Waupaca Co., Winnebago Co. Ved stor velvilje fra arkivets side fik jeg eftersendt 182 kopsisider af protokollerne med mange hundrede navne.

Men lad os følge gruppen fra Holbækegnen, der meget vel kan være den Vallekildegruppe, som højskoleeleven omtalte. Politiprotokolføreren har desværre i hele 1869 som hjemsted ikke noteret andet end Holbæk Amt og næsten et helt år ingen andre stednavne.

Flere steder er der beskrivelser af denne gruppe, både i "Tiden" og i jubilæumsskriftet: "History of West Denmark Lutheran Church 1873-1973". Her er en af forfatterne Halvdan Helweg.

Det er en dejlig livsbekræftende historie om brave folk fra egnen her, der nok er værd at følge på deres første rejse i det vildsomme Wisconsin.

Forfatteren skriver, at fortidens Cushing blev begyndt af danske immigranter i 1870, idet der i foråret kom en del familier fra Holbækegnen til Madison. Her købte de alle land igennem en dansk agent, H. Borchsenius fra The Cushing Land Compagny.

Gruppen købte 5 vogne, 2 spand okser, 3 spand heste nogle køer og proviant til 36 personer, hvorefter de straks startede på den vanskelige og farefulde færd mod Poulk County i det nordvestlige hjørne af Wisconsin, hvor deres jord ligger.

Peder Hansen med familie er med i rejsefølget, hans søn var rejst i 1868 og skulle nu møde gruppen i Madison for at hjælpe den, bl.a. med sit kendskab til engelsk. Men Hans Pedersen kom forsent og skyndte sig at tage toget nordpå i håb om at møde karavanen, hvilket lykkedes i Tomah.

Det blev en hård 3 ugers rejse for både folk og trækdyr med okse- og hestetrukne vogne ud i det uvisse.

Selv om det var i maj, var vejret både koldt og trist, vejene næsten ufremkommelige, og de sidste 8 miles måtte man hugge sig igennem vildnisset.

Et barn og en ung pige døde undervejs og blev begravet ved vejkanten. Der døde mange børn og unge af den frygtede sygdom, mæslinger, både på udvandrerskibene og på den videre rejse.

Den 1. juni så da disse immigranter deres nye hjemland. De gik straks i gang med at bygge de mest nødtørftige bosteder for både mennesker og dyr. Indtil de kom under tag, måtte de stadig finde ly under vognene, som de havde gjort på den tre uger lange rejse.

Jorden skulle de også hastigt i gang med for at få en afgrøde inden vinteren.

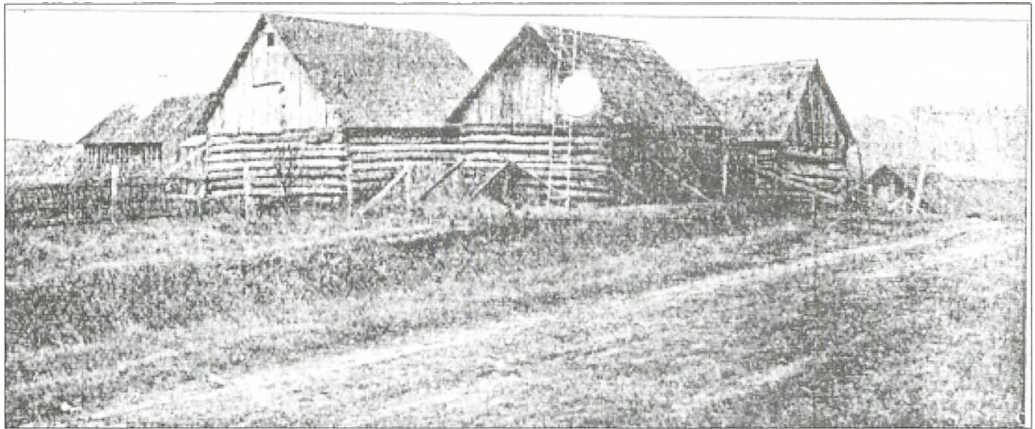
Dagen efter deres ankomst begyndte Laurids Pedersen det slidsomme arbejde med at rydde træstubbene på sin jord for at lægge de kartofler, de havde medbragt fra St. Croix, den nærmeste handelsby.

Kartoflen var en god gammel kending, og Helweg mener da også, at: "Vi kan være sikre på, at disse kartofler er blevet omhyggeligt passede, og otte uger senere, på 4. juli dagen fejrede familierne deres nye uafhængighed med et måltid af nye kartofler". ☪

Man forstår, hvilken festdag, det må have været for dem alle: det livsvigtige fødemiddel, som de kendte så godt hjemmefra, nu avlet på deres egen jord og nydt på Amerikas frihedsdag!

De var blevet mødt med stor hjælpsomhed fra de andre danske immigranter, der var etableret på stedet lidt tidligere. En gæv sønderjysk kone, Lisa Pedersen tog sig af de nytilkomne syge børn, der havde mæslinger. Det var svært at skaffe afvekslende mad til børnene, en ko dyrt indkøbt for 75\$ skaffede mælken, mens det kneb med kødet.

Der var ellers rådyr nok at skyde, men da der var restriktioner for jagten, har mændene åbenbart ikke ovovet at overtræde disse. I hvert fald tog den gode

I Wisconsins skovrige egne, havde nybyggerne let til byggematerialerne. Et blokhuse opførtes på tre dage: den første dag var »Øksedag«, den næste var »Oksedag« og den tredje var »Hammerdag«.

Lisa sagen i egen hånd og sagde på sit gode sønderjyske mål: "Æ Bøn ska et sult, er der inne anner, der vil skyd' æ Dyr, så vil æ sjell".

Det ville mændene dog ikke lade sidde på sig, så Lisa fik sit rådyr, og både børn og voksne formodentlig nogle gode måltider.

Andre jagthistorier fortælles, også om en vådeskudsulykke, hvor en ung mand, Jens Brenholt, blev forvekslet med et dyr og skudt.

Alle hjalp hinanden og delte alt med hinanden, deres arbejde, deres mad, deres udgifter og deres opfindsomhed, såvel som deres sorger og glæder. Også husbyggeriet foregik ved fælles hjælp.

M. C. Pedersen, der var kommet fra Vejleegnen og var koloniens leder, kunne bygge et hus på 3 dage. Det havde han lært af norske og svenske immigranter. Da det formodentlig er modellen, hvorefter mange af de første blokhuse overalt i skovrige egne blev bygget, skal opskriften med i denne beretning om de første fra egnen her, der slog sig ned i Wisconsins skove.

Når en nyankommen havde bestemt, hvor hans hus skulle stå, sendte han bud til alle naboerne om at møde. Den første dag, der var Øksedag, udvalgte man de mest velegnede træer, fældede dem og huggede grenene af. Hvis der var tid og kræfter til det, huggede man ud til sammenføjningerne i hjørnerne.

Den næste dag var Oksedag. Mændene, ofte også kvinderne og børnene, samledes for at fortsætte arbejdet, og der var en følelse af fest over det hele.

Den heldige, der havde et spand okser, fragtede nu træstammerne til byggepladsen, hvor de blev rullet og løftet på plads over hinanden. Hvis det hele gik efter planen, kunne man om aftenen lægge overdelen og bore huller til naglerne, så man kunne gøre det hele fast.

Når det var gjort, ville alle samles om de tagløse vægge, mens M.C. Pedersen bad denne bøn: "Saa i Guds Navn. Lad hende staa for Storm og Lynild og svære

Et Guld-Jubilæum.

Den 2. Juni bliver det 50 Aar siden, at den danske Pionér-familie Larsen landede i Waupaca, Wis., efter en langsom Rejse fra Hørve, Sølland, Danmark. Turen gik over København—Hamburg—Hull—Liverpool—Quebec—Thousand Islands—Detroit—Chicago til Giles Landing i Wisconsin, derfra pr. Vogn over „Plank Road“ til Waupaca. En af disse Pionérer var den bekendte, nu afdøde, Højskolemand Frederik Larsen, som i mange Aar var én af Forkæmperne for dansk Højskoleaand i Amerika og i sit lille hyggelige Hjem i Waupaca ved den blanke Sø husede baade Læg og Lærd af Aandsfæller fra Danmark og fra Kolonierne herovre.

Nybyggerne var 13 i Tal, da de ankom til Waupaca, nemlig Forældrene Lars Andersen og Hustru, Sønnerne Anders, Frederik, Jens, Lars og Niels, Døtrene Mary, Anne og Bertha samt Frederik Larsens Hustru og deres to Børn, Stine og Peter.

De to gamle, der var højt oppe i Aarene ved Ankomsten, døde i Firserne, efterladende en Farm, som de havde købt straks ved Ankomsten, og hvor de saa levede et Nybyggerliv for en Del Aar. De stod ikke Omplantningen ret godt, men Den danske Kirke og Pastor R. Andersens kærlige Omgang hjalp dem meget.

De yngre derimod fandt sig ret tilfreds med det ny Liv og tog fat med Kraft.

Af Slægten er nu tilbage: Sønnerne Jens Larsen af Wild Rose, Wis., Lars Larsen — som har fem Sønner i Arméén — af Northland, Wis. Af Døtrene er kun én tilbage, nemlig Mrs. Ingeniør Christensen af Chicago, Ill. Af Pionér-Børnebørnene lever kun Frederik Larsens Datter Stine, som fremdeles bor i det lille historiske Hus i Waupaca.

Af amerikanske Børnebørn er der en stor Flok, hvoraf flere er naaede usædvanlig godt frem. Alle har de været Slægten til Ære og gode Borgere af de Forenede Stater.

„Dannevirke“, Onsdag, 29. Maj 1918

*Omtalen af de 13 personer, der forlod
Hørve Lillevang i 1868.
Det lykkedes mig ikke at træffe nogle af
efterkommerne.*

Ildsluer, og lad hende aldrig geraade i Nød eller Trængsel eller mangle Guds Gaver".

Den tredie dag var Hammerdag, hvor rafterne blev placeret og taget lagt. Ejeren af huset savede ud til dør og vinduer. Hvis der skulle være trægulv, hvad langt fra altid var tilfældet, blev dette lagt. Og på denne tredie dags aften kunne familien så føle sig i sikkerhed bag solide vægge og i ly for regnvejr. Men dermed var arbejdet dog langt fra færdigt, nu måtte familien til at pynte op på det indvendige.☒

Når nogle af disse immigranter har skrevet hjem til familie og venner i Vallekilde og Holbæk om et sådant husbyggeri, har det uden tvivl givet anledning til mangen god snak omkring kaffebordene i de forskellige hjem, om alle de mærkværdigheder, det store land derovre dog kunne opvise.

Samtidig må det også have været en trøst at vide, at der var sådan en hjælp-somhed og sammenhold blandt nybyggerne.

Spørgsmålet om, hvordan jævne bønder i et ret afsides område som denne egn har fået kendskab til forskellige rejsemål i Amerika, har været omtalt flere gange.

I udvandrerforskningen beskæftiger man sig indgående med, om det var pull eller push, ("Et tillokkende rejsemål, der trak", som Erik Helmer Pedersen skriver, eller de hjemlige forhold, der "skubbede" folk af sted).

Gruppen, Bobjerg nævner i sin artikel i "Tiden" uden navn, som indvandrede i de nordlige skove i Wisconsin, kunne være den gruppe på 13 personer, der i foråret 1868 forlod Hørve Lillevang og satte kurs mod Waupaca, Wisconsin. De var naboer til den omtalte Pedersen familie, hvoraf de tre søskende ligeledes rejste i 1868, men deres destination var Cedar Falls, hvortil der også udvandrede mange fra denne egn.

Var det Friberts eller Rasmus Sørensens informationer, der var deres pull?

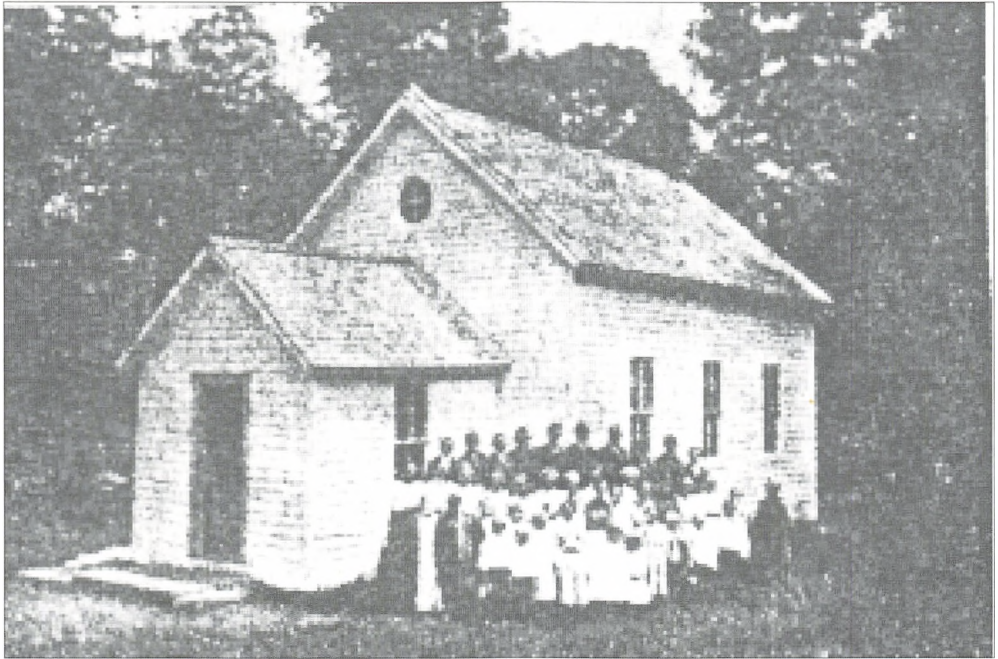
Eller var det forringede økonomiske vilkår på fæstegården, (matr. 18 a Østervang i Hørve Sogn) der måske var deres push?

Lars Andersen overtog arvefæstet under Dragsholm i 1837 efter sin svigerfar, en gård på 60 td hartkorn. Den deltes i 1845 i to halvgårde samt en huslod til svigerfaderen. I 1869 fik den nye ejer skøde på matr 18 a.

Der var 5 sønner i familien, og da kun en af dem kunne overtage arvefæstet på den mere end halverede gård, må udvandring have været en tillokkende løsning, især da hele familien med børn og børnebørn fulgtes ad.

De er rejst lige før Udvandrerloven trådte i kraft 1. maj 1868, og jeg har derfor ikke fundet dem i politiprotokollerne, men derimod i en artikel i den dansk-amerikanske avis "Dannevirke" Onsdag 29. Maj 1918 i anledning af 50 årsjubilæet for familiens ankomst til Wisconsin.

Deres rejserute var København-Hamburg-Hull-Liverpool-Quebeck-Thousand Island-Detroit-Chicago-Giles Landing og pr. vogn over Plank Road, Wisconsin til det sted, der blev deres permante hjemsted.

*Eksempler på
bebyggelser...*

*...og landskaber i Wisconsin i
1860'erne.*

De kom ikke til Amerika uden penge, idet de straks købte jord, og rejsen for 13 personer har heller ikke været nogen billig sag.

I folketællingerne fra Town of Farmington, Waupaca Co., finder vi under den 12. juli 1870 følgende medlemmer af familien samlede i huset nr. 142-142:

Lars Andersen, farmer, 66 år, ejer fast ejendom 400\$, i kontanter 300\$.

Anna Andersen, keeping house, 52 år.

Lars Andersen, farmlaborer, 30 år.

Neil (Niels) Andersen, farmlaborer, 22 år.

Mary Andersen, at home, 20 år.

Jens Andersen, farmlaborer, 19 år.

Merrion? Bertha Andersen, at home, 13 år.

Ana? Anne Andersen, at home, 11 år.

Stina Andersen, 9 år? Det kan være barnebarnet Stina, der har opholdt sig i bedsteforældrenes hus på folketællingsdagen, selv om alderen ikke helt passer.

Stina bor efter 50 års forløb stadig i det lille hus i Waupaca.

Familien holder tæt sammen, muligvis arbejder de tre sønner, der er nævnt som landarbejdere, også for fremmede, selv om de er hjemme på tællingsdagen.

De to ældste sønner bor ikke i samme hus, som den øvrige familie.

Frederik (efternavnet efter gammel dansk skik forandret til Larson (Lars' søn), 32 år, farm laborer (landarbejder) bor sammen med sin kone Sophia på 38 år, datteren Stina på 11, sønnen Peter 7 år og en lille Anders, født i Wisconsin, i huset nr. 385-387, så der har ikke været mange skridt imellem dem.

Frederik ejer huset, idet han har fast ejendom på 650\$ og 180\$ i rede penge, så han har formodentlig også haft penge med fra Danmark.

Den næstældste søn Anders er det derimod ikke lykkedes at finde i folketællingen.

Familierne har kun danskere, nordmænd og svenskere som nære naboer.

"Frederik Larson blev en kendt Forkæmper for den danske "Højskoleaand" i Amerika, og i sit lille hyggelige hjem i Waupaca ved den blanke Sø husede han både Læg og Lærd af Aandsfæller fra Danmark og fra Kolonierne derovre", står der i artiklen. Måske en påvirkning fra Vallekilde, hvor han var på Triers første karlehold 1865-66.

I en artikel i "Kors og Stjerne", nr. 2 fra marts 1894 beskriver L. Henningsen, lærer på Ashland Højskole, Michigan en rundrejse i Amerika, bl. a. et besøg i Waupaca på denne måde: "Næste Morgen gik Turen til Waupaca. Atter paa denne Vej kørte jeg forbi mange Pladser med Danskere, blandt andre Neenah. I Waupaca holdt jeg Møde Onsdag Aften. Det var sammenkaldt af Frederik Larsen, en af de ældste Danskere paa Pladsen (...) Der er en ganske lille "D.F."s Kreds (Dansk Folkesamfund, IF) med Frederik Larsen som Formand. Larsen

kørte mig en Tur rundt paa Landet deromkring. Det er smukt Land—Kartofler er Hovedavlen ".

I artiklen "Et Guld-Jubilæum" siges det, "at de to gamle, der var højt oppe i årene ved ankomsten, døde i 80'erne, efterladende en farm, som de havde købt straks ved ankomsten, og hvor de så levede et nybyggerliv for en del år. De stod ikke Omplantningen ret godt igennem, men Den Danske Kirke og Pastor R. Andersens kærlige Omgang hjalp dem meget. De yngre derimod fandt sig ret tilfreds med det ny Liv, og tog fat med Kraft. Af Familien er nu tilbage Sønerne Jens Larsen af Wild Rose, Wis., Lars Larsen, som har fem Søner i Armeen, af Northland, Wis. - Af Døtrene er kun en tilbage, nemlig Mrs. Ingeniør Christensen af Chicago, Ill. Af Pioneerbørnebørnene lever kun Frederik Larsens Datter Stine, som fremdeles bor i det lille historiske Hus i Waupaca.

Af amerikanske Børnebørn er der en stor Flok, hvoraf flere er nåede usædvanlig godt frem. Alle har de været Slægten til Ære og gode Borgere af de Forenede Stater".

Frederik Larsen nævnes mange andre steder i forbindelse med Den Danske Kirke, Dansk Folkesamfund m.m.

Der er andre bofaste immigranter i Wisconsin fra undersøgelsesområdet.

Nogle kan vi følge igennem deres breve.

Erik Helmer Pedersen skriver i sin oversigt: "Udvandringen fra de danske landdistrikter, II: En forskningsoversigt", bl.a.:

"Selv om det ikke her er stedet til at gå ind på en nærmere diskussion af de momenter af økonomisk, social og socialpsykologisk art i den agrare tilværelsesform, som til alle tider har tilskyndet store grupper blandt landbefolkningen til at bryde op og begive sig på vandring, enten målet herfor var byen (...) eller et jomfrueligt landbrugsområde i et fjernt kontinent med iboende muligheder for at indlede en helt ny eksistens som bonde, kan det formentlig være på sin plads at forsøge at klargøre sig nogle af de forskningsproblemer, der er forbundet med en undersøgelse af dette årsagsforhold. Lad det være sagt straks, at man her står over for vanskelige problemer, alene af den grund, at man selvsagt ikke som i moderne afvandrigsundersøgelser kan interviewe de pågældende om de motiver, der fik dem til at bryde op fra hjemstavnen.

De breve og optegnelser, som de måtte have efterladt, giver næppe et eentydigt billede af de dybestliggende bevæggrunde, ja man kan i det hele taget betvivle, om blot et mindretal af udvandrerne i afrejseøjeblikket ville være i stand til at udpege en enkelt afgørende faktor bag den store beslutning. Der er i de fleste tilfælde nok tale om et sammenspil af en række objektive og subjektive faktorer, som i deres samlede virkning har tvunget vægtskålen ned i opbruddets favør. En afgørende faktor er naturligvis, om der foreligger et tillokkende og relativt let tilgængeligt emigrationsmål, der frister med

De grå markeringer viser en del af de mange bosteder for de i bogen nævnte danske udvandrere. - Kortet er udarbejdet af J. Christian Bay for Dansk Folkesamfund i Amerika i 1890 og bærer i hjørnet det lille verscitat: "Leve i Vesten kan Aanden fra Norden, og bruse med Sang gennem Skoven".

et utal af muligheder så tilpas opnåelige, at man umiddelbart kan udnytte dem i kraft af egen indsats uden at skulle tilpasse sig et socialt advancements-system, præget af træghed og inerti". (1066. Tidsskrift for Historisk Forskning, 1975).

De fleste af de mange breve, jeg har haft adgang til, har i de fleste tilfælde ikke givet noget eentydigt svar på, hvorfor brevskriverne har besluttet sig til at rejse.

Men spændende er det at følge dem i deres nye tilværelse så langt fra de hjemlige strande, og i deres meget forskelligartede forhold i det nye land.

Følgende skal omtales:

Jens Jensen, Neenah, Wisconsin

Christian Larsen, Wisconsin

Peter Larsen, Wisconsin og Minnesota

Kristian. N. Pedersen, Marinette, Wisconsin

Jens Jensen, Saxville, Wisconsin

Christian Larsen

Christian Larsen, der skriver i 1883 fra "Stestse Hospitdel", der dog i et brev fra 1887 er blevet til "State Hospital", kan muligvis være identisk med den Christian Larsen, der i april 1869 iflg. Politiprotokollen, som 22 årig rejste til Madison, Wisconsin, som mange andre fra Holbæk Amt. Han har boet i Bjergesø, Skippinge og Starreklinte. Esther Christoffersen, der har lånt mig brevene, har fundet dem i gamle familiegemmer, og kender ikke brevskriveren.

Det er ret spændende dokumenter, der beretter om livet i Amerika på godt og ondt, om økonomiske, politiske og agrare forhold, men også om Larsens længsel efter at høre nyt fra hjemegnen.

Det er knap to år siden han sidst har hørt fra vennen, som han "besandig venter Brev fra".

Selv har han skrevet for et halvt år siden uden at få svar, men "Jeg glemmer ikke en som Jeg saa godt har kindt saa ledt". Han beder også om at få sendt "potretter" af hele familien, og kan det ikke lade sig gøre, så i det mindste et af vennen.

Og fra mange andre gamle "bekindere, Ole Niels og Jens Søren Søren Piter i Skipinge" og flere, som de var i tjeneste sammen med, vil han også gerne høre.

Han kunne lide at rejse tilbage til Danmark, fordi det måske ville være det bedste, men dø i Amerika vil han, "om Gud vil". Flere gange kommer han dunkelt ind på, at hans fortid ikke har været helt pletfri. Han skriver sammen med de mange hilsener til forskellige: "Og soe fra mig sig jeg har forbedder mig betødeligt i en ver hensende".

I brevet fra State Hospital Januar 10. 1887, Winnebago, Wisconsin, North America beklager han igen, at vennen ikke skriver til ham, da han længes meget efter at høre, hvordan både vennens familie og mange navngivne venner fra Bjerresø, Starreklinte og Hørve har det.

Han beretter om, at han stadig er "po Besstrop men ve kalder det Hospital her i America", (hans sprog er blevet lidt mere amerikaniseret, og han skriver stolt, at "Jeg kan bode lese og skreve Sproget for lenge seden og tale lige so got som Dansk!")

Om de økonomiske muligheder skriver han i brevet fra 1883: "For tiden er det temmelig got for Arbeisklassen her i Wisconsin. Jeg har det samme [som] sidts 20\$ om Maaneden og Kost og Vask i Gjennem Venteren".

Og han mener ikke, at unge danske ville kunne gøre det bedre end at rejse derover. Selv om der er forlydender om, at Amerika vil blive "opfyldt".

"I Sommer kom der omtrent 80 tusende om Maaneden fra Europa, for uden de som kommer ind fra Kjina, men Adlige vel sønnes der at vere Arbeide nok og de betaler og saa tjemmelig godt for tiden, om ogsaa Alle indbyggerne i hele Danmark kom over for det vilde nesten ikke merkes".

Og han skriver om al den dejlige jord, både skovland og bølgende prærieland, som kan købes til billige priser. Han formoder, at vennen har hørt om, hvordan "Rige Kabtallester fra Danmark køber Land i di Vestlige Stater bestemmelse at dane en Dansk Coloni". (Det kunne være Tyler-kolonien, IF).

Men Christian Larsen mener, at det vil være en god ide, som han tror bliver til stor gavn. Det står dog ikke helt klart for ham, men han "forstoer det po den mode, at di obkjøber moske 10 tussende tønder land og muligt meget mere di siger di har 2 Millioner dollars, og soe selle det til fatige danskere po flere Aars afbetaling".

Et "brændende" spørgsmål for ham er, hvordan den økonomiske og politiske situation i Europa vil blive på grund af den store befolkningstilvækst og fattigdom. Om han har bitre minder fra den lokale adel på Dragsholm Slot, skriver han ikke, men ellers får adelen i al almindelighed sit skudsmål.

Han tror, at hvis godsejerne ikke sælger deres jord til en rimelig betaling til de jordhungrende, er der mange, der mener, at befolkningen i Europa går en skrækkelig tid i møde. Arbejderen kan først få betalt sin smule jord, hvis han lever til han bliver 70, og da har han betalt den 10 gange i afgift. Og han mener, at det er mere ulovligt end nogen kan beskrive, at adelsstanden har sådan en magt, som styrter så mange tusinde i fattigdom.

Selv om det måske kan være fattigt nok for mange i Amerika, er det det eneste land på jordens overflade, hvor den rige og den fattige betaler den samme pris for en eller flere tønder land, skriver han.

Om Christian Larsen skulle nå at komme hjem på besøg, som han håber, og han da skulle møde baronen fra Dragsholm på ridetur i Tangmosen eller andre af de steder, hvor Christian Larsen har færdedes i sin tjenestetid i Danmark, må man tro, at baronen ville blive forundret over, at en af bønderne på hans jord ikke tog sin hat af for ham.

Men det lover brevsriveren, at: "Vis at jeg nogen tid comer til Danmark jeg skal ikke tage min Hat af for en Baron sodan en hob usle Blodsugere. Adelsstanden i hele Europa er i sandhed skyld i omtrent 10 Melioner i den allerlaveste fatigdom, du kan tro vad du vil men vis det blev foldelig opgevet vor mange Penge di har modtaget af den simple Man det vilde bleve en stor kapital, vis det skulde fuldilig beskrevet det vel tage en stor Bok".

Det har nok gibbet i en og anden af Christians venner, der for de allerflestes vedkommende levede på godsets jord, at læse hans vurdering af adelsstanden.

Og baronens reformer og moderne driftsformer har i hvert fald ikke fået ham til at blive på godsets jord.

Christian Larsen er ugift, og han spekulerer på, at besøge "alle Jensens Sønner", som kun bor 11 danske mil fra ham.

Han funderer over, at når priserne er høje i Amerika, er de det samme i Danmark. I det hele taget er han en mand, der tænker meget over tingene, og han

virker ikke som en underkuet, fattig mand, der af den grund har forladt fædrelandet. Nogen herremand er han ganske vist ikke blevet, men penge har han.

Og så betyder han, at han ikke skal prale med at eje en herregård i Amerika, som visse andre, hvis han kommer hjem en tur, selv om han har penge. Dem vil han bruge hver en skilling, eventuelt til at rejse til en stat, hvor klimaet er noget mildere, statens navn er "tennece", og flere fra Wisconsin rejser hvert år. Men man skal passe godt på, for der er mange negre, fordi det var en slavestat før 1861, så det gælder om at være lysvaagen, at være meget forsigtig og ikke at tale med fremmede. Men det behøver han heller ikke, da han nu, som nævnt, er så vel bevandret i det engelske sprog!

Det er åbenbart "Smedens Niels i Starreklente, der rejste for 20 år siden, "som tjente til Lars Pedersens i Bjerresø [og] som reiste i udtede", der har fortalt, han ejer "10 tusende dollars, men det er mere troligt han ikke har 10 dollars!" Så ham er Christian ikke særlig imponeret af.

Som nævnt af Erik Helmer Pedersen ville muligheden for at forstå årsagerne til udvandringen være lettere, hvis vi kunne have interviewet immigranterne..

Men vi kan jo desværre ikke interviewe Christian Larsen om, hvilke motiver han har haft til at rejse, og hans breve giver heller ikke noget eentydigt svar herpå, selv om det måske kunne tænkes, at han er rejst, fordi han trængte til "at forbedders i en ver henseende".

Han er åbenbart heller ikke rejst for at få sin egen jord, da han giver udtryk for tilfredshed med at arbejde på det, de i Amerika kalder Hospital, og hvor han tilsyneladende har arbejdet i adskillige år.

Friheden har nok, efter hans udtalelser om adelen, spillet en rolle for ham, at være sin egen herre og ikke skulle bøje nakken for nogen, ser han som et stort gode.

Der er mange bekendte i Wisconsin, han hilser bl.a. også fra "Søren Peder, som jeg talte med for en kort tid siden han har det godt han bor i Neenah Wisconsin 12 Mil herfra". Pull har der nok været for mange af udvandrerne, netop til at komme til Wisconsin.

Med den politiske interesse, han giver udtryk for, er det jo også muligt, at han har fulgt med i det folkelige røre, der var netop på hans hjemegn, og at han har taget imod budskabet fra Rasmus Sørensen, enten han har hørt ham eller har læst de begejstrede budskaber om Wisconsin i aviser eller pjecer, som Rasmus Sørensen sendte hjem.

Måske vi kan konkludere for Christian Larsens vedkommende, at der her har været det "tillokkende og relativt let tilgængelige emigrationsmål", som Erik Helmer Pedersen taler om som en afgørende faktor.

Jens Jensen

En anden brevskriver fra Wisconsin har vi, takket være Helene Wittrup Jensen, Asnæs, også kendskab til, idet fru Jensen har overladt hans breve til mig. Jens Jensen er registreret, som 50 årig i Politiprotokollen den 8.4.1869 på nr. 1399A sammen med sin kone Gjertrud, der var 43 år. De er udrejst fra Pleierup, Grevinge Sogn, og de har opgivet deres rejsemål til Neenah, Wisconsin, hvor de altså stadig bor i 1893, i "Sherwood, Calumet County, Wisconsin North America".

Han skriver til Helene Wittrups bedstefar, gårdejer Niels Jensen i Pleierup, der er blevet udpeget til at varetage Jens Jensens interesser ved skiftet efter hans søster, Peder Nielsens enke i Gundestrup. Helene Wittrup mener ikke, at hendes bedstefar nogensinde svarede ham, bortset fra at han sendte de 115\$ og 5 cent, der var blevet til overs fra arven til banken, som Jens Jensen havde bedt ham om. Man må håbe, at der har været andre, der har kunnet skrive lidt om de mange fra hjemegnen, som Jens Jensen så mindeligt beder om underretning om i brevene.

Om Gjertrud og Jens muligvis er rejst til en søn vides ikke. Sønnen omtales i Jens Jensens breve fra 1890'erne som bosiddende i Neenah. I brevet af 6. oktober 1894 skriver Jens Jensen, at Niels Jensen endelig må tage sig betalt for alle sine udgifter i forbindelse med arvesagen og giver anvisning på den letteste måde at sende pengene til banken på.

Og så fortæller han om deres liv i Sherwood, hvor de nu har boet i mere end 24 år, (endnu en af de bofaste danske udvandrerefamilier i Wisconsin).

De er endnu ikke på aftægt, men har forpagtet deres jord ud, heraf får de halvdelen af, hvad der "kan rejses paa det, saa kan vi være tjent, og han kan ligesaa, og saa er vi dog selveiere ligesom andre Mennesker".

Endnu engang beder han indtrængende, om Niels Jensen vil skrive lidt om de gamle, han kendte, før han rejste fra Pleierup.

I brevet fra den 14 april 1894 kvitterer han for det modtagne beløb og håber, at Niels Jensen har holdt sig skadesløs for sine udgifter. Det har han åbenbart ved at beregne sig de manglende 4\$. Jens Jensen er overrasket over, at der er blevet 111\$ og 5 cents af de 2778 kroner, som arven var opgivet til, idet han mente at skifteomkostningerne havde "opslugt en større Del der af". Det må dog siges, at der er gået temmelig meget til, idet dollarkursen på det tidspunkt var allerhøjest 4.

Ellers handler brevet mest om den forpagter, der har overtaget deres ejendom, Jens Rasmussen fra Stavreby ved Præstø, emigreret i 1872, som lige er død, 46 år gammel fra kone og 8 børn. Heldigvis har han en livsforsikring på 1000\$, (formodentlig efter beløbets størrelse i The Danish Brotherhood) og hans kone beholder forpagtningen, sammen med den ældste søn på 19 år.

I det sidste brev, der nu er sendt fra Neenah den 26. juni 1895, prøver han

endnu engang at formå Niels Jensen til at fortælle om de gamle gårdmænd på hjemegnen, sognefogeden Lars Nielsen og manden på den store Frenderupgård Peder Madsen, m.fl.

Nu har han solgt farmen og er flyttet til byen sammen med sin kone. Her har de det godt, da sønnen med familie også bor der. Hans kone er dog syg, men svigerdatteren, der er dansk, forstår sin svigermor så godt og hjælper dem.

Og nådsensbrød spiser de på ingen måde. "Det er nu ikke her som i Danmark, at man sælger og gaar paa Aftægt, man sælger hvad man har og saa tager man Ophold, hvor man kan og vil, saa undgaar man at trættes om Aftægten, hvilket ofte var Tilfældet i Danmark. Vi behøver derfor ikke at ligge vore Børn til Byrde, thi vi er da Gud være lovet i Stand til at betale for vort Ophold". Jens Jensen skriver efter 26 års ophold i Amerika stadig et fejlfrit dansk uden spor af anglisering. Han har åbenbart gået i en bedre dansk skole end førømtalte Christian Larsen.

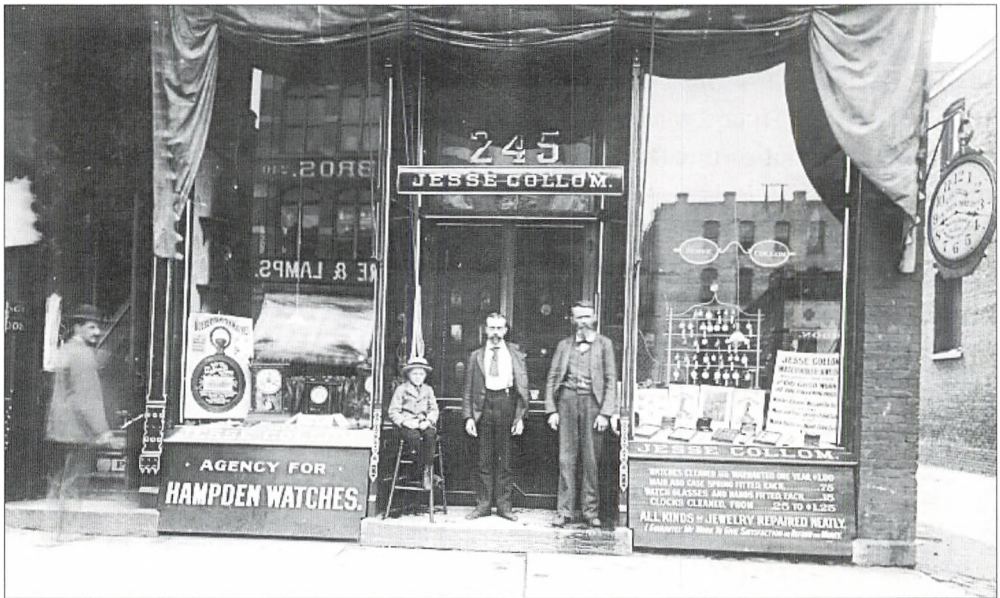
Det har ikke været muligt at finde Jens Jensen blandt gårdejerne i Plejerup i "Grevinge Sogns Historie", der meget nøje giver besked om alle familieforhold på gårdene i hele Grevinge Sogn. Men efter omtalen af gårdene i Plejerup hedder det: "Til Plejerup hører Plejerup Huse, der er byggede på Huslodder, som ved Udskiftningen ca. 1788 blev udlagt til Byens Husmænd", så måske var Jens Jensen bosiddende her, før sin udrejse. Han betegner sig selv som landmand i Politiprotokollen, men forfatteren af Grevinge Sogns Historie har ikke fundet det opportunt at medtage navngivne husmænd og lignende i sit værk.

I omtalen af livet i Amerika fremgår det tydeligt, at glæden over at være sin egen herre, er noget helt essentielt. Jens Jensens breve giver ikke nogen oplysninger om motiverne til at rejse. Hvis formodningen om, at Gjertrud og Jens er rejst over til sønnen, kan det vel konkluderes, at de i hvert fald har haft "et tilløkkende og let tilgængeligt emigrationsmål".

A. P. Larsen

Men der var også andre årsager til rejsen til Amerika end lige netop emigration. Urmager A. P. Larsen fra Tolsager, Grevinge Sogn gik tirsdag den 29. November 1892 ombord på Thingvallaskibet "Hekla", hvortil han havde fået "en Billet til 2den Kahyt fra Kjøbenhavn til Minneapolis, som jeg betalte med 273 Kr og 10 Ører, derefter tog jeg en Droche og kørte min Kuffert ned til Larsens Plads hvor jeg afleverede den i Pakhuset gik derpaa omkring i Byen og gjorde forskellige Indkjøb til Rejsen". Han har altså haft penge på lommen.

Af A. P. Larsens rejsetilladelse fremgår det, at han, der var værnepligtig af 2 Kreds, 5 Lægd, Litr. P Nr. 34 under Søværnets Lægdsrullemandskab, fik tilladelse til at rejse i 2 år. Som værnepligtig havde han været med fregatten "Jylland" på De dansk-vestindiske Øer, så måske havde han derved fået lyst til at se sig mere om i verden.

Urmagersvend i Amerika

Gennem 152 sirligt førte dagbogssider, følger man urmagersvend A. P. Larsen, Asnæs, under hans ophold i Amerika.

Chefen for Orlogsværftet. Hoved-Nr. 727
 Kjøbenhavn C. den 5. November 1892

Rejsetilladelse til Udlandet.

Værnpligtig af 2. Kreds, 5. Løgd, Litr. *S* Nr. 34.
Anders Peter Larsen

der henholder til Søværnets Løgsrollemandskab med Udskrivningsaar 1886,
 bevilges herved Tilladelse til at

rejsu i Udlandet i 10 Aar

paa følgende Betingelser:

1. at Rejsetilladelsen atbenyttes ingen 3 Maanedre fra Dato, da den i modsat Fald bliver ugyldig;
2. at den Paagældende, naar det i Udlandet kommer til hans Kendskab, at der i Anledning af Krigstilstand har fundet en større Indkaldelse Sted af hjemsendte Værnpligtige, uopholdelig indfinder sig paa Orlogsværftet i Kjøbenhavn;
3. at han ved Tilbagekomsten hertil liget strax meddeleer sin Løgsforstander Underretning derom.

Det bemærkes, at denne Rejsetilladelse bliver, saafremt den ikke benyttes inden den i Punkt 1 angivne Tidsfrist, uopholdelig at aflevere til Løgsforstanderen, for gjenem Utskrivningschefen at tilstilles Chefen for Orlogsværftet.

 Kjøbenhavn C. den 5. November 1892.

Han blev imidlertid i Amerika i 4 år, og førte i det meste af perioden en meget detaljeret dagbog, som hans sønnesøn, optiker Erik Larsen, Asnæs har lånt mig. De 152 fint skrevne sider giver en utrolig oplagt og munter beskrivelse af disse år, hvor han ved hjælp af sit håndværk kommer vidt omkring. Han søger, hjulpet af danske venner, arbejde som urmager mange forskellige steder, i nogle tilfælde med held, i andre uden. Han tager dog ikke så tungt på det, han vil i hvert fald ikke gå for under 7\$ om ugen. Kan han ikke få arbejde ved faget, hjælper han til på farmene ved alt forefaldende arbejde, husbygning, høbjergning og mange andre ting. Han reparerer også farmernes ure. Der er mange danskere, han besøger, både i Minneapolis og især i Wisconsin.

Jagt og fiskeri hører til hans store interesser, som han dyrker i stor stil, især i de udstrakte skove og søer i Wisconsin, hvor han træffer mange navngivne landsmænd.

Det dystre billede af det fattige, ensomme immigrantliv, der møder os i mange Amerika-beskrivelser, får man ikke indtryk af her. Han vandrer fra sted til sted, er ved at fare vild i de udstrakte skove i Wisconsin i den hårde vinter, men han tager også toget af og til. Og alle vegne bliver han vel modtaget af landsmænd. I flere familier bliver han anmodet om at stå fadder til nyfødte børn, hvad han gerne gør. Han kommer også en del i de danske foreninger Dania og Dansk Brodersamfund til fester med taler, sange, koncerter, dillettantforestillinger, dans og hvad der ellers er af forlystelser. Skøjteløb er også en af de ting, der er rig lejlighed til at dyrke på søer og floder i Wisconsin. Han skriver meget om det smukke, storslåede landskab, hvor det er ham en glæde at færdes, og hvor han også deltager i mange "Pic Nic" ved søerne. Men højdepunktet af alt er dog verdensudstillingen i Chicago i 1893, som han sammen med flere landsmænd besøger i en hel uge.

Han er en begavet ung mand, der ivrigt kommenterer det amerikanske samfund, valghandlinger, arbejdsløsheden, og mange andre ting. Han omtaler en række møder, afholdt af "Coxye Armys Førre, her har nu været 4 Armeer, (...) den anden en Dansker med hvem der fulgte flere Skandinavier, (...) Den 4de er her i Byen endnu, Jefferson er Prokurator og samler en talrig Tilhørerkreds til sine Møder, jeg har været til de fleste af Møderne, idag var jeg atter til et hvor han blandt andet talte om at der er 580 000 Mennesker paa Vej ned til Washington for at tvinge Regeringen til at lave andre Love og gjøre noget for de arbejdsløse". Den heftige kirkestrid i Den Danske Kirke i Amerika netop i de år, han opholder sig i brændpunktet, kommenterer han ikke, heller ikke højskolebevægelsen. Hans danske venner har åbenbart ikke tilhørt de kredse. Som nævnt rejser han meget rundt for at prøve at skaffe sig arbejde, Duluth, Milwaukee, Racine i Wisconsin. Minneapolis, Minnesota, vender han stadig tilbage til, da familien Niels Jensen åbenbart er hans nærmeste venner i de år, han tilbringer i Amerika. Chicago, Illinois er ligeledes en by, hvor han ofte kommer.

Men også den nye koloni Tyler, Minnesota, oprettet 1885, hvor hans slægtning Rasmus Eriksen bor, besøger han. Han rejser med Great Northern Rail Road til Florence, den nærmeste station ved Tyler. Rejsen varer knap 8 timer, og Rasmus Eriksen kører ham med hest og vogn de 4 mil til farmeren Mads Bollesen, hvor Rasmus bor, da han ikke selv har hus på sin nabofarm. Og her oplever A. P. Larsen at komme til møde på en dansk-amerikansk højskole. I august 1896 slutter dagbogen, der ikke har været ført fra marts til juli, uden at det fremgår, om A. P. Larsen har besluttet at forlade Amerika. Han opholder sig da i Chicago. Den 5. juli cyklede han på sin gode "Bicykle", som han har skrevet en del om i dagbogen, til Racine, Wisconsin. Han starter i Chicago kl. 7 om morgenen og kommer til Racine kl. 5 om eftermiddagen, en distance på 62 engelske mil (ca. 100 km), og næste dag cykler han tilbage til Chicago igen på 6 timer.

Hvornår han vendte hjem til Danmark vides ikke bestemt, men at han vendte tilbage til fødebyen Asnæs med masser af oplevelser at berette om, ved vi. Hans rejsetaske og andre rejseklenodier opbevares endnu i familien.

A. P. Larsen grundlagde en urmagerforretning i Asnæs, som har været i familiens eje i tre generationer, og for hans vedkommende kan man nok roligt konstatere, at det var eventyrlyst og gåpåmod, der fik ham til at drage ud.

Kristian. N. Pedersen

Præsten Kristian N. Pedersen skriver fra Amerika som så mange andre tidligere elever til Ernst Trier, og det lange brev, dateret Marinette, Wisconsin den 11. februar 1890, skal omtales her, bl.a. på grund af en opfordring til Trier om at finde "en moden Kvinde", der vil komme til Marinette og hjælpe i menigheden og skolen.

Pedersen har tidligere skrevet til Trier fra Tyler, hvor han har hjulpet i højskolearbejdet og ligeledes på Ashland Højskole, Michigan. Han beklager, at han ikke nåede at besøge Trier igen, før han rejste til Amerika. I brevene ønsker han, at Trier skal svare ham på forskellige spørgsmål, bl.a. om frelse efter døden, som han tilsyneladende går ind for, og om højskolen skal være nærmest folkelig og gøre en Johannes Døbers gerning eller være kristelig.

"Vi har ikke haft så få stridsemner i denne vinter, og jeg har stor lyst til at kende Deres dom i sagen", skriver han.

Samtidig fortæller han om børnenes skolegang, at det er uforståeligt, at forældrene ikke er mere opmærksomme på, at det er livsnødvendigt at de bevarer det danske sprog, og om mange andre ting i menighederne.

I sit meget lange brev fra 1890 beskriver han først stedet, hvor han nu er præst. Der er to byer, en på hver sin side af Menomminifloden med ca. 12.000 indbyggere, heraf 3-400 danskere. Arbejdet er skovarbejde om vinteren og savmøllearbejde om sommeren.

Der er ikke den store interesse for at hjælpe i menighedsarbejdet, selv om de har en lille rar kirke og en god præstegård med samlingsal. Folk går mere op i foreninger.

Han gør rede for løn- og arbejdsforhold, og skriver, at efter få års forløb har de fleste deres eget hus, "alt net og hyggeligt, og det er ingenlunde sjældent, at en almindelig arbejdsmand kan have det helt fint: tæpper på gulvet, sofa, orgel o.s.v".

Skolearbejdet ligger ham stærkt på sinde. Der er dansk skole lørdag og søndag i de to måneder, hvor der er ferie fra den amerikanske skole, og han kan ikke selv overkomme mere, end han gør. Derfor kunne han godt tænke sig, om Trier ville finde en kvinde, der havde lyst til at øve en sådan gerning: "Og som der er nogen missionssind i, da vil hun her blive godt modtaget. Det hjælper dog ikke, at hun kommer her med store tanker om et vellønnet embede, ti et sådant findes ikke. Når de to måneder er forbi, er der mest sandsynlighed for, hun får gå ud at tjene for et par dollars om ugen, men hun kan endda i den stilling være til megen nytte og støtte for missionen, om hun har evner og hjertelag dertil.

Måske kan hun også få plads i et dansk hus og der arbejde for føden og forresten råde sig selv, mere sig med at sy eller lignende. For en dygtig energisk kvinde bliver der let udvej [...] Det er dog langt fra, at jeg vil råde enhver kvinde til at gå hertil, nej, skønt her kun er små forhold og skønt lønnen kun bliver lille, så må det dog være en dygtig pige, om hun vil tro hun kan gavne os synderligt[...]. Det var meget ønskeligt, om hun var dygtig i sang og musik, håndgerning og gymnastik. En yngre kvinde, der havde lyst til at gå i engelsk skole for at lære sproget, kan vi nok skaffe opholdet til, om hun kan hjælpe os som omtalt, men ønskeligt var det, om det var en moden kvinde med øvelse i at undervise". Præsten skriver, at der er plads til 48 elever i den lille skole, men at det største antal har været 40, bortset fra børnene fra en frit:enkerfamilie, alle i danskerkolonien.

Han slutter brevet med at skrive: "Se, kære Trier nu kom jeg uden at vide det, til at skrive til Dem om en hjælper i skolen. Jeg har ofte tænkt på det, og ifjor skrev jeg da også til Frøken Lindberg om det samme, men for hendes lærerinder eller dannede kvinder var vore forhold nok for små, jeg fik i hvert fald ingen svar derpå, og det var vist godt, for de var sikkert blevet skuffet, og af frygt herfor er det siden bleven ved tanken.

Nu da jeg fik begyndt at skrive til Dem gled jeg uden selv at vide det over til dette emne og føler mig glad ved det, blot De nogenlunde har forstået stillingen.

Hils nu vennerne på Vallekilde på det hjerteligste fra Deres Christian Sønderjyde eller for ikke at forstyrre postvæsenet Rev. Chr. N. Pedersen, Marinette, Wisconsin, U.S.N.A".

Om Trier har "forstået stillingen", kan vi desværre ikke vide. Det er højt tænkeligt, at han har haft kendskab til Elise Lindbergs forsøg med at sende "dannede kvinder" til Amerika i 1887-88, som blev ivrigt drøftet i "Højskolebladet". Der er også i Triers brevsamling på Rigsarkivet breve fra Elise Lindberg fra 1890, 1891 og 1892, som jeg dog ikke har gennemgået.

Dette forsøg fra dansk-amerikanske præsters side på at skaffe billig arbejdskraft, som Dorte Christensen så spændende har belyst i sin artikel i "Emigranten" nr. 3, 1987, s.18-27: "Dannede kvinders udvandring til Amerika", blev absolut ikke nogen succes. Med den indstilling til udvandringen, som Trier havde, er det ikke muligt, at han har medvirket til at sende hverken unge eller "modne" kvinder ud på den galej.

Jens Jensen

Fra Kirsten Larsen, Hørve og Børge Larsen, Vejleby, har jeg fået afskrift af to breve, sendt til deres slægtninge.

Udvandrerne har muligvis været med i den store 1869-udvandring fra Vallekilde-Hørve-området, men familien kender ikke udvandrerens skæbne, ligesom det ene brev ikke er underskrevet med navn. Dette brev er dateret: "Saxvise, den 27. Maj 1869", og giver ikke så mange oplysninger om deres nye hjemsted, hvor de formodentlig kun har boet kort tid, derimod om flere andre danske udvandrere.

Brevet er stilet til: "Kjære svoger og søster jeg vel i dag begeve Mig til Pennen for at lade vede hvorledes vi har det vi er Gudverelovet ved en God helsen og har det got jeg kan lade eder vede, at vi ere Reist fra Chicago til Visconsin jeg kunde ikke lede at bleve i Chicago længere jeg leder landet best jeg tenker at Petter Pettersen kommer her op til Efter Aaret vi er i bland saa Mange Danske Petter Jacobsen og Søren Pettersen og Rasmus Rasmussen og Jacob Olsen vi har heller ikke saa langt tel [...navnet ulæseligt...]. Der er Jens Jensens Anders og Hans O - Lars Andersen [kan muligvis være omtalte familien Andersen på 13 personer] og Smedens jeg haver bestemmet at købe Land her men det seer Rigtignok kons daalig ud men folk gaar aligevel got frem fordig her ingen ugift (udgift) er. Jeg seer i Min Broders Brev at i hafte faaet jer en søn og at han Døde snart.. [her følger lykønskninger til andre familiemedlemmer i anledning af forskellige familiebegivenheder].

Brevet fortsætter: "Jeg kan ikke fortælle jer Noget om Petter Pettersen for jeg har ikke hørt naaget fra dem siden vi Reiste fra Chicago og nu er det 6 uger siden i skriver at vi skulde lade eder vede hvor meget land at Petter Pettersen hafte og det skal jeg de har lige saa meget som vi for der er ingen af os der har Meget inu. Det er en sver tør plas her man kan ikke faa en eneste snaps. Men jeg tenker at Det er Got for mig nuherefter skal Det ikke bleve saa sent med at skrive hjem som det har verrer for i kan vel nog see at jeg bedre

mig got Med at skreve i kan helse Min Broder og hans Kone fra Ole Jensen fra Toslunde han har sletekke saa Meget som han sagte men her er saa Mange der gjør dem tel af Det de allri kan faa Men for en Mand er her Meget bedre om hjemme vi har levet i et huus tellige Med Søren Pettersen i den tid vi har været her i Wisconsin det er dog altid best at leve i bland sine lands Mænd nu vel jeg bede eder om i vel heldse min Mor Broder og Moster fra os Om de Er i live jeg tænker ikke At i skulle lade gaa saa lang tid hen som jeg føren i skriver jeg lenges saa Meget efter at høre Noget fra det Kjære Gamle Danmark som vest allri Rigti vel gaa af minde jeg tenker At Grede hun vel vise sig Med at slute dete brev”.

Det andet brev lyder: “Kjere elskelige Svigerinde Lisebet jeg vel vise Dig Minne Semple amerikanske Klæder der som Du ikke forsmå at see Dem For dig de er ikke saa staselig Men saa kan du Dog see at jeg har faaet lit jeg har faaet Disse 3 Kjoler som du her seer men du ska ikke vise Nogen dem fordi de er saa semple uden din Familie hels Min Søster Kjersten og Lad mig vide vorledes hun har det hun vilde saa gjerne gaaet Med os til amirika Men jeg kan ikke hjelpe Hinde Noget. Nu er jeg ogsaa bange for at hun ikke vil blive glad for amirika For hun Tjenne og det er hun for gammel til Det er Pigernes Arbejde her at vaske og stoppe og sy jeg maa selv sy Minne Troier For det Koster Lige saa meget som at Ladet Sy som Toiet i sig selv koster nu indet videre for denne gang end en fliti helsen Til eder alle Lev nu stedse vel og Gud vere med eder alle Det ønskes af Mig og Min Konne Jens Jensen”.

Det er muligt, at Jens Jensens kone ikke selv har kunnet skrive, skriften er en anden end i ovenstående brev.

Der er desværre ingen billeder af Gredes “Semple amerikanske Klæder”, men hun er tydeligt stolt over at have fået tre kjoler.

Deres videre skæbne kendes ikke.

En af Ernst Triers allerførste og mest trofaste væbnere, læreren og forfatteren Anton Nielsen, der boede i Stigs Bjergby og kom på højskolen mange gange og desuden agiterede ivrigt for skolen alle vegne, skriver om sin rejse til Wisconsin: "I Wisconsin har jeg opholdt mig mest blandt de mange Danske. Der blev sagt mig, at i selve Byen Waupaca og nærmeste Omegn boede der ca. 1000".

Alle de mange nævnte byer, Racine, Neenah, Polk, Waupaca m.fl., hvortil så mange var emigreret, ville jeg meget gerne have besøgt, men det var der desværre ikke tid til, så rejsen måtte gå videre til Chicago med Grey Hound bus for at møde endnu nogle efterkommere efter "mine" udvandrere.

Mange kunne nævnes, der begyndte deres udlændighed i Wisconsin, bl.a. også Frederik Lange Grundtvig, der efter sit giftermål i Danmark rejste til Schiocton, Wisconsin sammen med sin kone. De købte et lille hus ude i sko-

ven, hvor han gik på jagt og studerede fugle, indtil han blev ordineret som præst i Chicago i september måned 1883 og fik kald i Clinton, Iowa. Her blev de, indtil de i 1900 reemigrerede. Frederik Lange Grundtvig har skrevet mange naturhistoriske bøger, men han har også en anden stor forfattervirksomhed bag sig, mest kendt er hans "Sangbog for det danske Folk i Amerika". Som det fremgår af omtalen af "Dansk Folkesamfund" var han også primus motor i stiftelsen af denne forening.

Chicago, Illinois

Vel ankommen til denne store metropols busstation stod jeg pludselig som Palle alene i verden. Jeg havde en aftale med pastor John Halvorsen om, at han ville møde mig her, men alle havde forladt bussen, ankomstperronen var øde og ingen pastor var at øjne, så jeg var klar over, at stedet ikke var det rette.

Et behjertet ungt par kom mig heldigvis til hjælp, da jeg ad en lang rulle trappe skulle op på 1. sal med mine to kæmpekufferter og fem løse tasker og mapper. Det blev nu nærmest faldende jeg entrede den store ankomsthal, hvor pastor Halvorsen kort efter ankom og kørte mig til sit og fru Hjørdis hjem i Oak Park, en forstad til Chicago.

Igennem godsejer Bøttger, Dragsholm havde jeg fået adressen til dette venlige par, der blev så stor en hjælp for mig i den uge, jeg tilbragte i Chicago, dels ved deres gæstfrihed, dels ved at skaffe mig et godt værelse i Oak Park. De havde besøgt godsejer Bøttger for at se det lille hus, hvorfra Halvorsens fjerne forfædre var rejst til Amerika og var overordentligt interesserede i, at vi kunne mødes.

Professor Nøkkentved, Chicago havde anbefalet mig The Newberry Library, som det bedste sted at søge oplysninger. Det var derfor en glædelig overraskelse, at Hjørdis Halvorsen var ansat som bibliotekar netop her. Hun tilbød, at hun ville hente mig på hotellet hver morgen og introducere mig til sine kolleger, og at jeg også kunne køre med tilbage sidst på eftermiddagen. Det

betød, at jeg både kunne komme en time tidligere ind på arkivet, og at jeg nok kom lidt lettere ind i tingene. Og det var en timelang køretur igennem denne spændende, men også skræmmende me-

Pastor John Halvorsen hentede mig på busstationen. Efter en hyggelig aften og en overnatning i Hjørdis og John Halvorsens hjem, tog jeg ophold på Hotel Carlton .

The Newberry Library, Chicago

tropol. Den værste slum vekslede med fine kvarterer hele vejen, til vi nåede The Newberry Library, der er bygget i det gamle Chicago, hvor de nye kæmpestore glas-og betonbygninger nu dominerer hele området.

Og der var nok at gå i gang med i dette enestående bibliotek og arkiv, der var en testamentarisk gave fra en af datidens Chicagos rigeste mænd, der havde tjent en del af sin formue på køb og salg af jord, som så mange andre amerikanere. Walter Loomis Newberry var ven med magnaten William B. Astor, som havde været med til at grundlægge Astor Library i New York City. Selv havde han begyndt The Young Men's Library, der blev forløberen for The Chicago Public Library, så biblioteker rangerede højt for ham.

Han nåede dog ikke at se biblioteket opført inden sin død, en monumental bygning, der blev indviet i 1893 og havde kostet 2 millioner 150 tusinde dollars, en betragtelig formue.

Der er senere opført endnu en kæmpebygning ved siden af, og der kunne bruges dage og uger på alt det materiale, der også er samlet om udvandring her.

Chicago var en magnet for immigranter fra alle dele af Europa, for mange porten til Amerika. Det var den også for mange danskere, og herom er der skrevet utallige spændende beretninger.

Da det var mit mål at forsøge at møde efterkommere efter udvandrere herfra, vil jeg gengive John Halvors forfædres saga, som en af slægten, Robert

O.Jasperson har fortalt om i: "The Sons and Daughters of Jasper", som John forærede mig.

Hele familien er meget optaget af stedet, hvor deres familie kom fra, og andre end Hjørdis og John Halvorsen har flere gange besøgt det lille hus ved foden af Vejrhøj, der stadig står.

Over et portræt af Jasper Mortensen (Jasperson) står der: "To the Memory of My Father Who loved me more than I knew".

Og så begynder beretningen om Jasper, som var i kridthuset hos lensbaron Zytphen-Adeler på Dragsholm, som viste ham stor venlighed.

Han blev gift i 1843 med Marie, der var pige hos baronessen, "en stolt kvinde, som havde overtaget godset efter sin far, en af efterkommerne af søhelten Cort Adeler, der havde fået stedet som tak for sin tjeneste for kongen".

Videre beskrives Dragsholm Slotskapel, hvor parret blev viet og senere deres mange børn døbt: "Der var plads til 50-60 mennesker, som fyldtes hver søndag af de mange ansatte og bønder, der arbejdede på godset. På balkonen i baggrunden havde baronen og hans familie deres pladser, som de kunne nå uden at blande sig med de øvrige kirkegængere. Fra denne ophøjede plads kunne de se ned på deres ansatte, både bogstaveligt og i overført betydning. For ved fødslen var ens plads bestemt for hele livet, men denne tanke huede ikke Jaspers sønner, der opponerede herimod ved at ryste hjemlandets støv af fødderne og emigrere til Amerika for at begynde et nyt liv i frihed. Min tante fortalte om, hvordan de ofte kastede stjalne blikke til den ophøjede familie og misundte dens medlemmer.

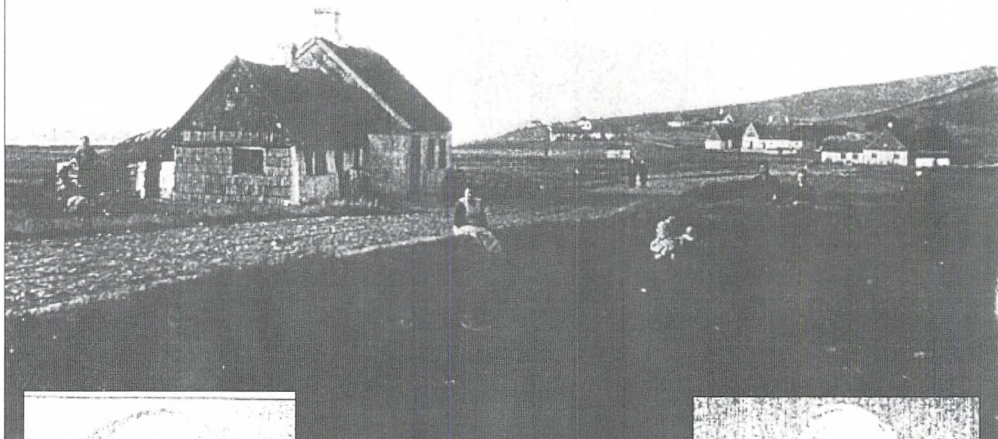
Selv om Jaspers børn legede med baronens børn var der en følelse af at være de underlegne. Min far, Hans Christian fortalte mig undertiden om den følelse, han efterhånden, som han blev større, fik af, at det ikke var rigtigt, at nogle alene fordi de var født på livets solside, skulle være mere end andre.

Jaspers børn, der var større og stærkere, kunne løbe længere og hurtigere, var mere udholdende på alle måder, følte sig lige med, om ikke over, de adelige drenge, der aldrig havde gjort en dags hårdt arbejde. Hvorfor skulle Jaspers sønner derfor tage hatten af for, eller bukke for deres legekammerater, disse drenge der levede oppe på slottet?

Herpå fik de ikke noget svar af deres forældre, og i deres hjerter besluttede de, at en dag ville de selv være herrer, ikke stå i taknemmelighedsgæld til nogen og blive respekteret for det, de var som mennesker".

Efter Jasper og Maries giftermål fik de et lille beskedent hus på godsets jord, og de var stadig ansatte på slottet, Jasper som baronens personlige betroede tjener, Marie som pige for baronessen. Og beretteren giver en karakteristik af baronen, der var blevet ophøjet til baron ved at gifte sig ind i Adeler slægten.

"Han var så demokratisk, at hans standsfæller blev vrede på ham, fordi han tog sig af de undergivnes interesser. Han var den første store jordejer, der

*En spændende
udvandrerhistorie fra
Dragsholm. - Sisse Marie og
Jasper Mortensen (Jaspersen)
fra Bjergene ved Fårevejle
fik jeg kendskab til gennem
pastor John Halvorsen, hvis
slægt det var.*

begyndte udbyttedeling på godset, helt ned til den mindste gåsepige, ligesom han var stærkt optaget af sine undergivnes ve og vel. Efter at Hans Christian som lille dreng havde været gåsheyrde, skaffede baronen ham tjeneste på Dragsmølle. Her havde han det uheld, at han fik sin ene hånd i en maskine, og det kom til at koste ham to fingre og det halve af hånden.

Straks tog baronen affære og skaffede ham ind på hospitalet, hvor han betalte både det lange ophold, der strakte sig over 22 uger, og de bedste læger.

Da han kom hjem fra hospitalet, sagde folkene på godset til ham, at med den hånd ville han altid bare blive en byrde for sognet. Men Jasper lovede sig selv, at han aldrig nogensinde ville "komme på sognet", et forsæt der aldrig forlod ham, og det kom han heller ikke til.

Senere beundrede amerikanske læger dette kunststykke af en operation og undrede sig over, at han kunne bruge hånden så godt, som han kunne.

Baronen var en hædersmand, der altid tog sig af sine folk på bedste måde".²⁴ (Det var G. F. O. lensbaron Zytphen-Adeler, død 1878, som jeg har beskrevet under kapitlet Dragsholm Slot, en virkelig foregangsmand og stor humanist).

Videre går familiekrøniken med at karakterisere baronessen: "Men baronessen, som også behandlede sine folk med stor hensynsfuldhed, glemte dog aldrig, at hun var arving til det gamle Dragsholm Slot og gods og efterkommer efter en helt, som kongen havde adlet. Det fortælles i familien, at hun undertiden forlangte sine undergivne til at kysse sin kjolesøm som tegn på, at hun var herskeren, og de var tjenere.

Men det fortælles også, at Sitze Marie ikke ville finde sig heri, og fortalte baronessen, at hun var lige så god som hende, og mærkeligt nok beholdt hun alligevel sin betroede stilling. (Et sådant eftermæle træffer man dog ikke på i danske kilder, IF).

Ikke alene beholdt baronessen den opsternasige Marie, men også hos "Oldmor Zytphen" havde hun en høj stjerne. Det var baronens mor, som havde sit hjem på slottet hos sin søn og svigerdatter.

Marie var meget religiøs og udlagde gerne den hellige tekst, også for den gamle dame, når de undertiden sad sammen i vævestuen, og hun fik til erindring en meget smuk malet miniature af "Oldmor". Dette klenodie er nu i datteren Annas eje.

Mange børn blev født i det lille hjem hos Jasper og Marie. Først kom Hannah, så Jens Peter, senere kom Hans Christian, Lars Peter, Søren Peter, Anna, Marie, Bertha og Martin.

Jens Peter var idealist, og hans hjerte blødte for de underprivilegerede. Han og hans kone, Marie var de første, der udvandrede til Amerika, sidst i 1860'erne.

"Min far, Hans Christian og hans yngste søster, Mary, som var omkring 16 år gammel, han først i tyverne, var de næste, der kom herover. De ankom til Quebec og derfra med båd næsten hele vejen til Milwaukee.

Derefter fulgte så godt som resten af den store familie i 1873: Forældrene

Jasper og Marie, datteren Hannah med mand og to børn, Jens og Lene, Anna, Bertha og Martin, muligvis også Louis eller Lars, som han hed. Til sidst kom Søren Peter og hans kone“.

Det blev efterhånden en vidt forgrenet familie, og Jasper og Marie havde 36 amerikanske børnebørn og 19 oldebørn.

Robert O. Jasperson, Hans Christians søn, der har forsket i slægtens liv og opstillet slægtstavlen, afsluttet 1943, var flere gange på Dragsholm Slot, hvor han bl.a. mødte en nevø af den sidste baron Zytphen Adeler. Han beskriver videre den fascination han følte ved at se det lille hus, hvorfra hans bedsteforældre var rejst i 1873, Dragsholm Slot og omgivelserne, Fårevejle Kirke, hvor slægten længere tilbage var begravet, og mange andre ting.

Han slutter sin lange familiesaga med at forudsige at: ”Stadig vil navnet Jasperson blive bevaret og måske vil fremtidige generationer finde det interessant at vide noget om den første klan, simple, fattige folk, som alligevel formåede i deres frihedstrang at bryde op fra deres rødder og begive sig ud på en farefuld rejse til det fjerne Amerika. Der har de plantet navnet, som vi tror aldrig vil blive vanæret af dem, der er privilegerede ved at bære navnet Jasperson“.

Min vært, John Halvorsen er efterkommer af Bertha Jasperson, og både hans, hans kone og datters interesse for de danske aner i dag er levende.

Det var derfor meget spændende for mig at se Dragsholm med amerikanske øjne ved vore samtaler, og hver gang, jeg nu kommer forbi huset på Strandvejen, lige nedenfor Dragsholm Slot og Vejrhøj, tænker jeg på den store familie, der forlod dette sted for langt mere end 100 år siden og skabte sig gode eksistenser i Amerika.

I mine undersøgelser over udvandrere er ifølge Politiprotokollen for 1873 et søskendepar udrejst fra Bjergene, Fårevejle Sogn den 14. maj 1873, og det må være Hans Christian 22 år, og Marie, 18 år. De står på samme reg.nr., og destinationen er Neenah, Wisconsin.

Men den øvrige familie har jeg til min overraskelse ikke på mine lister.

Der er da også, som fremhævet fra mange sider, stor usikkerhed omkring antallet af udvandrere, der sandsynligvis har været betydeligt større end dokumenteret.

En enkelt emigrant med tilknytning til Vallekilde Højskole skal også omtales her, selvom jeg desværre ingen kontakt havde til hans efterkommere. Derfor må vi lade hans egne udsagn om højskolen og hans videre liv i Amerika komme til orde.

I årsskriftet ”Fra Vallekilde Folkehøjskole“ 1927 skriver N. P. Clausen fra De Kalb, Illinois U.S.A.:

”Fra Vallekilde folkehøjskole 1925“ kom mig i hænde juledag, lagde jeg ikke

hæftet fra mig, før jeg havde læst det til ende. Det kom da til mig: "Du skylder et bidrag til dette skrift". Her er en afbetaling på "gælden".

Clausen, som i højskolens elevprotokol hedder Klausen, fortæller om sin fattige elendige barndom, hvor hans mor bar ham som etårig på sine arme fra København til Odsherred. Her voksede han op som et forhutlet fattigmandsbarn, der måtte gå ud at tigge, og derfor blev kaldt "Tiggeren". Dette sårede ham så dybt, at han bad sin mor om at sende ham ud at tjene, da han ikke kunne tigge, og som syvårig begynder han selv at tjene til føden. I skolen er han i de første år i hvert fald "Den grimme ælling". Fattig, pjaltet, forsulten og ingen til at forsvare sig, som han skriver. Han får også et nyt øgenavn: "Præsten", fordi han er god til at svare, når læreren spørger.

Denne lærer Sørensen, der skal give ham en skoleseddel ved flytning til Sonnerup Skole, tager afsked med ham med ordene: "Gud har ikke givet dig meget af jordisk gods, men han har givet dig rige evner. Brug dem i det godes tjeneste, og det vil gå dig godt i fremtiden. Farvel Niels Peter! Gud velsigne dig!"

Han blev i tjenesten i 7 år i Klint. "Jeg var "drengen", alles dreng", skriver han. Han bliver soldat som 19 årig, hvorefter han tager tilbage i sin gamle plads i Klint, men da hans kæreste, en præstekammerat, har plads i Sonnerup og han kan få plads i nabogården, tager han dertil. Her hører folkene til "de syngende højskolefolk", som ikke var i høj kurs hos hans tidligere arbejdsgivere, og da hans nye madmor, Mads Olsens enke Kristiane tilbyder ham at låne "Højskolebladet" at læse i, svarer han hånligt: "Jeg bliver aldrig så stor på det, at jeg kommer på højskole".

Den sagtmodige kone svarer ham, at det er da aldrig godt at vide. Og senere blev "Højskolebladet" hans kæreste læsning.

Men lad ham fortælle med egne ord om det, der kom til at forandre hans liv: "I juleferien havde vi to karle fra Vallekilde Højskole i besøg. De fortalte, og jeg spurgte ud, om skolelivet i Vallekilde. Der var noget uforklarligt, der drog mig, og da det ny store øvelseshus blev indrettet i vinteren 1884, var jeg i Vallekilde første gang. Da jeg så de mange ranke, kraftige karle marchere rundt i salen, syngende Hostrups ny sang: "Vi fik ej under tidernes tryk" osv., glødede jeg af længsel efter at være en af dem. - I foråret samme år hørte jeg forstander Trier i Vig forsamlingshus for første gang.

Mage til dette havde jeg aldrig hørt eller drømt. *Et nyt syn på tilværelsen, livet* åbnedes for mig, også jeg fattige, uværdige tjenestekarl havde en udødelig sjæl, lige så værdifuld i Guds øjne som nogen andens!

Beslutningen var taget. Jeg vilde være elev på den skole - hvis jeg kunde?

Da jeg spurgte madmoder, om jeg kunde, svarede hun: "Ja, hvorfor ikke?"

Friskolelærer A. J. Pedersen, hvem jeg har så meget at takke for, hjalp mig til statsunderstøttelse, og første novb. 1884, da jeg satte mine fødder indenfor

skolens døre som elev, var jeg fristet til at knibe mig selv og spørge: ” Er det mig selv.“ - Oh, hvor var de følgende dage og måneder herlige. Hvilken tone, hvilke syner, og hvilket liv! Følelsen som *dansk*, som *kristen*, som et Guds *barn*, var kaldt til live hos mig som aldrig før. Ord kan ikke udtrykke, penge kan ikke betale det livsmod, det livssyn jeg fik den vinter på Vallekilde!

Uden forklejning af nogen af de mange gode lærere må jeg særlig nævne Trier og Povl Hansen. Ofte når disse mænd holdt foredrag, var jeg som i en anden verden. Det er slet ingen overdrivelse, når jeg bekender: *Højskolen har været mere for mig end kirken!* -

Senere sad jeg på skolebænk på Ladelund og Askov, men Vallekilde var, blev og er min ”første kærlighed”!

Udlængslen: ”Ud over de høje fjælde“ var altid stærk hos mig. Så, efter min kærligheds skibbrud, købte jeg, i 1890 billet til De forenede stater! - Aldrig kan jeg glemme min sidste afsked med min kære, fattige moder. Hun holdt mig i sine arme, tårerne vædede mig, idet hun sagde: ” Min dreng, min dreng, det eneste, jeg har at leve for i denne verden, min stolthed, min glæde, nu forlader du mig. Hvor kan du nænne det “! Jeg følte mig skyldig...dog hvis jeg ikke havde købt billetten, kunde jeg ikke have rejst. Alle mine midler var i den..... Alle en almindelig emigrants genvordigheder blev mine, ofte kneb det, men aldrig gav jeg tabt. Skulde jeg her gå i enkeltheder vilde det fylde en stor bog. Jeg passerede alle grader: tjenestekarl, daglejer, mejerist, forpagter, gårdejer, rentier i købstaden. Nu til ”tidsfordriv” farmer - landmand - organisator i staten Illinois. -

Ja, visselig, *Gud har velsignet mit arbejde!* Men livsspiren og kraften til det hele fik jeg på Vallekilde højskole! Igen og igen, når udsigterne var mørke, og modgangen synes uovervindelig, levede jeg mit højskoleliv om i *fantasien*, og altid fandt jeg en udvej, aldrig tabte jeg modet, takket være livsmodet fra mine højskoledage. Dette er slet ikke skrevet for at ”tude” mit eget horn. Jeg er intet, kan intet uden af Guds nåde. Hvad jeg har fået gjort, hvad jeg kalder mit, er blot et lån, for hvilket jeg skylder ”renter”.

Og hvis dette tilbageblik på mit ringe liv kunde hjælpe blot et eneste menneske til fornyet livsmod, skulde det være mig en glæde, og en del af den ”rente”, jeg skylder Vallekilde højskole.

Et af mine kærester ønsker er, at jeg endnu engang kunde få lov at besøge Vallekilde, og *mundtlig* sige lærerne og de unge, hvad jeg ikke kan skrive. - I de sidste 35 år har jeg kun hørt, talt, læst og skrevet engelsk, så det falder mig lidt tungt at *skrive* dansk, men jeg ved, jeg kan *tale* det.

Venligst hilsen til alle, men særlig til min, så vidt jeg ved, eneste nulevende Vallekildelærer Povl Hansen og hustru Sigrid. Gud velsigne Eders livsaften!. På gensyn! Om ikke her, så hisset!

De Kalb, Illinois U.S.A. anden juledag 1925.

N.P.Clausen “.

Det har desværre ikke været muligt, blandt Povl og Sigrid Triers efterladte breve, at finde originalbrevet. At redaktøren af årsskriftet har tillempet Clausens sprog, må man nok gå ud fra, men indholdet taler jo sit tydelige sprog om et menneske, hvis liv blev helt forandret efter hans ophold på Vallekilde i 1884.

Hans ønske om at gense Vallekilde får han opfyldt. Ifølge Vallekilde Læringleforenings protokol, der refererer elevmødet i sommeren 1932, talte "Peter Clausen, Elev fra Vinteren 1884-85, Udvandrer 1890, har ikke været hjemme siden nu i Sommer. Hans Tale var en gribende personlig Forkyndelse af, hvad hans Højskoleophold havde betydet for hans Livsførelse i de 42 år i U.S.A."

Men også i Amerika forkynder han Vallekildes velsignelser.

I Danske i Amerika, bd. 2, side 376-382 beskriver han først, som han har gjort det i årsskriftet, sin fattige barndom, derefter den lykke, det har været for ham hele hans liv, at han kom på Vallekilde Højskole og bragte "ånden" derfra med sig til sit nye fædreland. Endelig beskriver han sit liv i De Kalb.

Han rejste med "Hekla" fra København den 8. april 1890 til New York og derfra til Cortland, De Kalb, Illinois. Efter forskellige beskæftigelser, bl.a. som mejerist, faget havde han lært på Ladelund Landbrugsskole, arvede han i 1906 sin svigermors farm i Cortland, og forblev resten af sit liv farmer.

Det er derfor sagkyndige vurderinger, han giver over landboforhold, priser, ejendomsforhold og meget andet. Næsten alle farmene der omkring er ejet af byboere og forpagtet ud til farmerne. Derfor er der stor udskiftning blandt hans naboer, da forpagterne efter få år har opsparet de 2-3000 dollars, der skal til for at købe farmene.

Det dansk-amerikanske kirkeliv deltager han i med glæde, men da hans kone og seks børn kun taler engelsk, bliver det den amerikanske kirke, de slutter sig til. Desuden er der få danske i området, men han nævner, at den første danske præst, der prædikede i De Kalb, var pastor I.A. Heiberg, og også senere kommer præster som Adam Dan, O.L. Kirkeberg med flere kendte dansk-amerikanske præster.

Når han nu i 1916 gør en art status over sit liv, der begyndte så trøstesløst, giver han udtryk for den største taknemmelighed både overfor Gud og mennesker og synes, han har haft et meget rigt liv i Amerika. ☐

Han er også en af de bofaste danske immigranter, idet han tilsyneladende ikke har boet andre steder end i Cortland.

Der må være mange efterkommere med den store børneflokk, men den korte tid, jeg havde i Chicago, gav mig ikke mulighed for at komme videre, og i de gennemgåede arkivalier fandt jeg ikke N. P. Clausen.

Min lange rejse fra jeg landede i Los Angeles til jeg forlod Chicagos uoverskuelige lufthavn 2 måneder efter, havde simpelthen været et eventyr af oplevel-

*Mange af de tidlige
udvandrere havde som nævnt
Wisconsin som rejsemål, og
mange af dem er kommet via
Chicago, der dengang som
nu var en dragende metropol.*

ser, takket være al den hjertelige gæstfrihed og interesse, jeg havde mødt, med et væld af faglige resultater. Og lige til det sidste øjeblik fulgte gæstfriheden mig, idet Hjørdis Halvorsen tilbød at køre mig til lufthavnen.

Efter hjemkomsten gik jeg i gang med at bearbejde det store materiale, jeg havde indsamlet, og det ene dokument drager det andet med sig, ligesom nye aspekter viser sig, og det giver nye indfaldsvinkler til projektet.

Min næste rejse, der varede 6 uger, var især en yderligere opfølgning af mormonudvandringen og endvidere undersøgelsen af The Danish Brotherhood. Jeg havde håbet at nå The Danish Sisterhood også, men det lykkedes ikke.

Fra Omaha tog jeg efter mit andet ophold på Dana College, venligst befordret til Omaha af Dorte Stærmose i den meget tidlige morgen, endnu engang med The Pioneer til Chicago, hvorfra jeg tog et andet Amtrak-tog direkte til New Orleans. Det var en rejse på 35 timer, og selv om det var spændende landskaber, vi kørte igennem, især sumpene i Mississippi og turen langs med Missisippifloden, var det alligevel rart at stå fast på jorden igen.

Når man rejser fra vest til øst og fra nord til syd i dette kæmpeland, forstår man, at det ikke er eet land, men mange. Og det er ganske forunderligt, at det er muligt alligevel at opfatte det som et samlet USA.

Paa Memphis Station

Og se nu, se hvor Mississippi
i sin Seng af oversvømmede Skove
vaagner mod Dagen!

Se hvor Kæmpefloden nyder sin
Bugtning!

Hvor den flommer kongeligt i Bue og
svinger Flaader
af Træer og laset Drivtømmer i sine
Hvirvler!

Se hvor den fører en uhyre
Hjuldamper

i sin Syndflodsfavn
som en Danser der er Herre paa
Gulvet!

Se de sunkne Næs – Oh hvilken
urmægtig Ro
over Landskabet af druknende Skove!
Ser du ikke hvor Strømmens

Morgenlynde
klæder sig milebredt med Dagens
tarvelige Lys
og vandrer sundt under de
svangre Skyer!

Fat dig ogsaa du, Uforsonelige!
Vil du aldrig glemme at man
lovede dig Evigheden?

Forholder du Jorden din arme
Taknemlighed?
Hvad vil du da med dit Elskerhjerter?

Togturen fra Omaha over Chicago til New Orleans varede 35 timer - heraf flere timer igennem det spændende sumpområde.

*Johannes V. Jensens digt er stadigvæk et godt udtryk for de tanker, man sidder med på togturen igennem dette særprægede landskab.
(Fra: "Paa Memphis Station", »Digte«)*

På turen med floddamperen blev der mulighed for at gå i land...

...og se ét af de gamle sydstatspalæer. Det er nu museum med minder om flere slag under den amerikanske borgerkrig 1861-65.

New Orleans er en utroligt spændende by, især den franske del, men på arkivet fik jeg ikke "bid". Mange, især af de tidlige udvandrere, kom direkte fra Europa til New Orleans og sejlede videre op ad Mississippi, men det lykkedes mig ikke at finde relevant arkivmateriale på arkivet, og personalet mente heller ikke, at de havde noget. Der er da heller ingen af de udvandrere, jeg har noteret fra politiprotokollerne, der har opgivet deres indrejsested til New Orleans.

Men jeg sejlede med hjuldamper en halv dag i strålende sol og tænkte på, at det jo også var Mark Twains "Huckleberry Finn"s rute. Og næste dag overværede jeg 50 års jubilæumskoncerten for Sweet Adelines International. Mn svenske plejedatter sang i det store kor på 132 medlemmer fra Stockholm, der fik 2. præmien. Selv om jeg egentlig ikke syntes, jeg havde tid til at bruge disse dage til fornøjelse, var det helt fantastisk at høre de mange kor fra hele USA og fra mange lande i Europa.

Bevægelsen er startet i Amerika i 1946 af nogle kvinder, der fandt at det er bedre at synge end at føre krige, og det er blevet til disse sangerdyster med tusindvis af kvindelige sangere, der mødes hvert tredje år for at kappes på fredelig vis.

Afrejse fra New Orleans

Med bus forlod jeg New Orleans for at nærme mig min hjemrejsedestination Washington D.C., men forinden ville jeg gerne fra Atlanta, Georgia, have besøgt en spændende skole i Appalacherbjergene, The John C. Campbell Folk School.

Som det vil være fremgået flere gange i min beskrivelse, er transport i det store land et problem, når man bevæger sig rundt med tog og bus.

Tog gik der ikke fra New Orleans fra fredag til mandag, så jeg måtte tage til takke med Grey Hound og finde en bus til en destination, hvor Amtraks "The Crescent" standsede mandag morgen. Derfor ankom jeg sent om aftenen til Hattiesburg, hvor jeg efter nogle forviklinger fik et dejligt weekendophold på Comfort Inn, hvor personalet nærmest hoppede på tungen for at gøre mit ophold så behageligt som muligt.

Søndag morgen travede jeg ad den stærkt befærdede Highway ind til Hattiesburg for at orientere mig om jernbanestationen. Temmelig træt efter en lille times vandring ad en vej uden en af de ellers talløse steder at raste, kom jeg endelig til en lille kirke, hvor jeg forsigtigt lindede døren, idet jeg

tænkte, at der vel fandtes en bæk at hvile sig på.

Straks blev jeg af fire sortklædte herrer ivrigt vinket ind til den påbegyndte gudstjeneste, der var en meget livlig forestilling. Organisten dirigerede med megen patos et stort sangkor

Comfort Inn, Hattiesburg, hvor jeg fik en meget fin service.

Ellen Lipschitz på trappen til det store Georgia Kunstmuseum.

foran alteret, og præsten gik frem og tilbage i sit grå jakkesæt og talte. Til slut henvendte han sig til flere, især unge, der rejste sig og besvarede hans spørgsmål, hvorefter han også henvendte sig til mig i stor venlighed. Jeg måtte også rejse mig og bekende, at jeg bare var en tilløbende dansker uden kendskab til det religiøse liv.

På min videre vandring efter det gode kirkelige hvil, blev jeg standset på vejen og tilbudt et lift af en herre, der åbenbart havde hentet sin mor fra gudstjenesten.

Vi kørte til hans hjem, hvor jeg blev budt på kaffe og endvidere af en niece en rundtur i Hattiesburg sammen med onkelen, der var ansat på universitetet.

Det blev et andet billede af den smukke by, end jeg havde fået aftenen forinden. Som svar på et brev og billeder, jeg sendte efter min hjemkomst til Danmark, skrev miss Linda Street, at hun havde været på deres bibliotek for at finde oplysninger om Danmark. "Hun ville gerne vide noget om et land, der sendte sådan nogle mennesker som mig til Amerika".

På Hattiesburg Station mødte jeg meget tidligt mandag morgen for at tage toget videre til Atlanta, Georgia.

Det blev, som det fremgår af nedenstående, ikke muligt at realisere mine

planer om det planlagte møde på John C. Campbell Folk School i Brassville. Skolen havde netop den weekend ingen bus til Atlanta på grund af et stævne med ca. 5.000 deltagere, en fax herom nåede mig dagen før min afrejse fra Danmark, og jeg besøgte i stedet gamle venners børnebørn i Athens, Georgia.

Her er Marc Lipschitz universitetslærer på Amerikas ældste universitet, The University of Georgia, oprettet i 1785, og hans kone Ellen journalist på "Athens Banner Herald".

Det blev et dejligt ophold, fra de hentede mig ved toget i Atlanta, til de et døgn senere kørte mig den modsatte vej.

Jeg besøgte det store universitetsområde i Athens, her også det imponerende bibliotek, og den lille charmerende universitetsby, meget fransk i sit caféliv.

Men udvandrer-mæssigt var der ikke mulighed for at finde noget. Det gælder også min næste destination, Philadelphia, Pennsylvania, hvor jeg besøgte Marc's søster, Audrey, hendes mand og lille datter, der lignede sin bedstemor i Hørve en del.

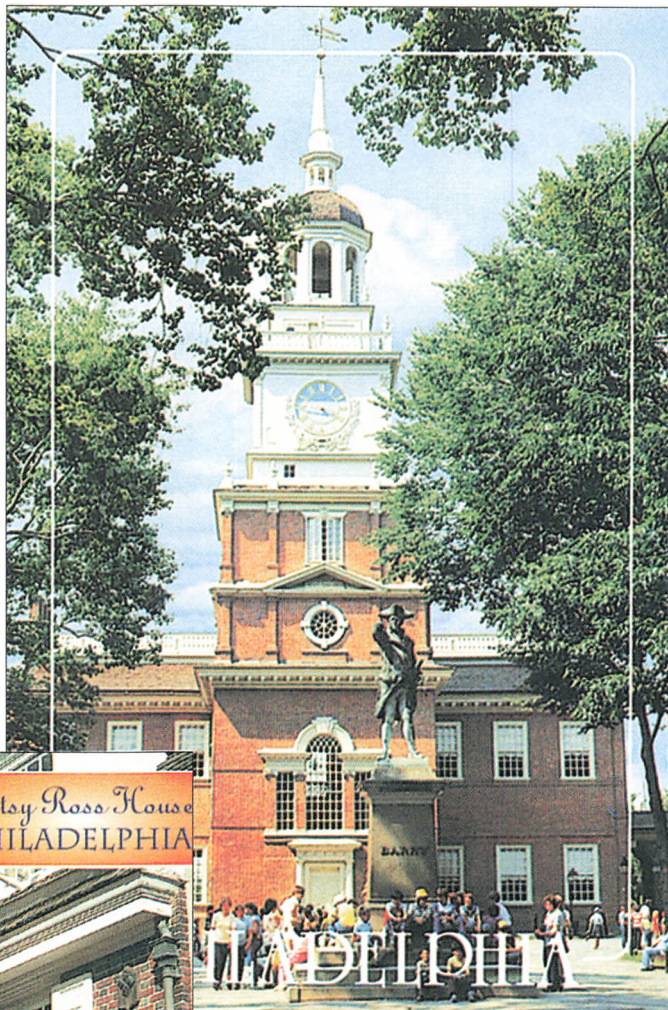
Men Philadelphia er så overordentlig spændende, hovedstaden i en af de 13 østkyststater, der i 1787 blev grundstammen i De Forenede Stater, og jeg fik da også lejlighed til at se det overvældende hovedbibliotek og The Independence Hall, hvor også Uafhængighedserklæringen blev underskrevet i 1776 og USA's forfatning oprettet i 1787.

Ingen af "mine" udvandrere havde opgivet nogen østkystdestination, bortset

En af de mange store bygninger på The University of Georgia campus.

The Independence Hall, hvor Uafhængighedserklæringen blev underskrevet i 1776 og USA's forfatning oprettet i 1787.

Betsy Ross House i Philadelphia. Det var Betsy Ross, der syede det første amerikanske flag med de 13 stjerner.

“Juleaften på dansk” i Philadelphia i den tidligere Hørve-pige, Betty Birks familie.

fra New York, og der var i det hele taget meget få, der stilede efter de rige stater i øst. I Wisconsin, præriestaterne og ved den fjerne Stillehavskyst var der anderledes muligheder for at erhverve land.

*

“Skolen for Livet” kaldte Grundtvig sin vision om undervisning.

Det lykkedes ikke på min første forskningsrejse i Amerika at få tid til at prøve at efterspore, om der fandtes lignende tanker bag andre skoler end de gamle dansk-amerikanske højskoler, Dana College og Grand View College, og jeg havde derfor set hen til på min anden rejse at besøge John C. Campbell Folk School, Brasstown og The Arthur Morgan School, Burnsville, begge North Carolina og muligvis finde spor efter nogle udvandrere fra egnen her.

The Folk School Association of Amerika

Flere af de venner, jeg fik på min første rejse i Amerika, blandt andet for at søge efter spor af nutidig indflydelse fra N. F. S. Grundtvigs skoletanker, var bestyrelsesmedlemmer i sammenslutningen The Folk School Association of America. Det gælder Ardis Petersen fra Tyler og Ellen Langdal fra Florida, hvis mand havde været elev på Vallekilde Højskole i 1939. Hans mor havde været det omkring århundredeskiftet.

The Folk School Association of America arbejder sammen med andre institutioner og enkeltpersoner, der er interesserede i folkehøjskolens tanker og undervisningsform, blandt andet holdt sammenslutningen et af sine årsmøder på Grand View college i forbindelse med et Grundtvig-seminar: “The Grand

View College biennial Grundtvig seminar”, hvor hovedemnet var: “Den fremtidige udvikling af den grundtvigske tradition i den lutherske højere uddannelse i America”. I nyhedsbladet “Newsletter”, som The Folk School Association udgiver kontinuerligt, gives blandt andet oplysning om kurser og seminarer på forskellige skoler.

Her fik jeg kendskab, blandt andet til John C. Campbell Folk School i Brasstown, North Carolina, og ved Ardis Petersens hjælp fik jeg kontakt til redaktøren af foreningens andet blad, “Option”, mrs. Kathryn Parke, Black Mountain, North Carolina, der efter min første skriftlige henvendelse, dels sendte mig oplysninger, dels indbød mig til at komme til Black Mountain på min rejse, så vi sammen kunne tage til John. C. Campbell Folk School, hvor hun var indbudt til at holde forelæsninger.

Andre havde også gjort mig opmærksom på denne specielle skole, blandt andre Birgitte Westh, lærer på Vallekilde, der sammen med en gruppe danske skole- og idrætsfolk i 1992 havde været på en rundtur i USA til forskellige skoler.

På min henvendelse fik jeg svar fra en dansk lærer på skolen, Hanne Dalsemer, der sendte mig mange oplysninger om stedet, blandt andet, at det var meget vanskeligt at komme dertil med offentlige transportmidler. Skolen havde bil til Atlanta (ca. 500 miles) en gang om ugen. Derfor kom tilbudet om kørelejlighed med Kathryn Parke som en gave.

Desværre kom et hospitalsoophold på tværs af disse planer, som måtte opgives, og den oprindelige plan om transport fra Atlanta blev den eneste mulighed, da jeg gerne ville besøge skolen.

John C. Campbell havde studeret undervisning og teologi i en af New England staterne omkring århundredskiftet, og sammen med sin kone, Olive Dame fra Massachusetts, begyndte han et idealistisk arbejde i de sydlige Appalacherbjerge. I deres “prærievogn” drog de rundt i bjergene fra 1908 til 1909 i staterne Georgia og West Virginia for at undersøge bjergfolkenes liv, og muligheden for uddannelse og mission imellem bjergbønderne.

John Campbell interviewede farmerne, og Olive Dame indsamlede gamle sange samt kundskaber om gammelt håndværk.

De var begge entusiastiske i troen på, at folk i bjergene kunne få et bedre liv, hvis de fik en uddannelse.

De havde fået kendskab til den danske folkehøjskole og mente, at Grundtvigs motto: “Skolen for livet” var vejen frem, også blandt Georgias bjergfolk.

Efter John Campbells død i 1919 rejste hans kone sammen med sin veninde, Marguerite Butler, til Danmark og Sverige for at studere nordiske folkehøjskoler og vendte hjem fulde af lyst og mod på at starte en højskole efter disse principper. Men de fandt ud af, at uden opbakning fra lokale folk, kunne planen ikke realiseres.

Lykkeligvis fandt de på deres møderejser rundt i området en interessefælle i Brasstown, da en lokal købmand, Fred O. Scroggs, ville arbejde for tanken, så de ved deres næste møde i den lokale kirke kunne mønstre en lydør forsamling på 200 personer.

Familien Scrooge gav 75 acres land, mange gav byggematerialer og arbejde, og i 1925 kunne The John C. Campbell Folk School åbne sine døre.

I dag er det et kæmpeområde med 42 bygninger, der er på The National Registry of Historic Places.

Undervisningen i de mange, mange discipliner foregår efter den gode gamle danske devise om, hvad der er det essentielle: "Det Levende Ord" med diskussioner og samtaler, men samtidig lægges der megen vægt på praktiske fag. Der er ikke karaktergivning eller eksamen.

En anden skole ville jeg også meget gerne have besøgt.

I et "Newsletter" 1995 fra Danish American Heritage Society havde jeg læst en artikel af Joyce Johnson, hvor hun i samråd med redaktør Egon Bodtker skriver om "The Arthur Morgan School", Burnsville, North Carolina, fordi de mener, det specielt vil interessere DAHS' læsere, idet denne skole er baseret på N. F. S. Grundtvigs tanker om undervisning, måske mest praktiseret i form som Christen Kolds højskole.

Her undervises lidt yngre elever end på en almindelig højskole, og beskrivelsen minder om en dansk efterskole.

Det lykkedes mig altså heller ikke på min anden rejse at få lejlighed til personlig kontakt med de to skoler, især på grund af, at de begge var så vanskelige at komme til med offentlige transportmidler.

Men følelsen af, at der i dag er mange kredse, der arbejder ud fra skandinaviske undervisningstanker, fik jeg adskillige gange.

Ved mit besøg på Dana College fik jeg kontakt med Mrs. Ruth Nielsen, Omaha (en af professor Niensens flittige hjælpere i arkivarbejdet), dansk-talende og meget velbevandret i dansk-amerikansk historie. Hun har udgivet artikler og bøger om dette emne, og blandt andet en bog om et oplysningsarbejde blandt indianerne i Nebraska. Ved vore samtaler orienterede hun mig også om uddannelsesinstitutionen The Metropolitan Community College, Omaha, hvis president er Mr. J. Richard Gilliland.

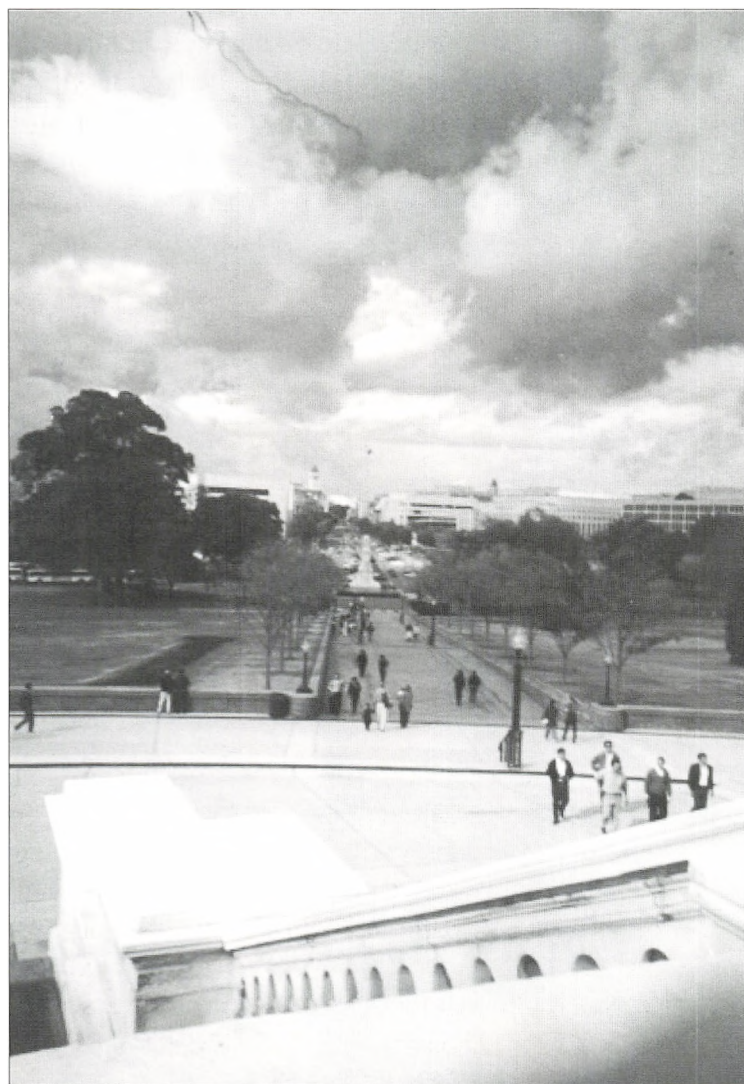
Han omtaler i en artikel, problemerne for voksenuddannelserne på Community Colleges, at det er nødvendigt hele tiden at søge nye veje for undervisningen, der efter hans mening var blevet alt for erhvervspræget, og skolerne rene fagskoler.

Derfor begyndte han at interessere sig for den skandinaviske form for voksenundervisning og fik kontakt til Aage Rosendal Nielsen fra Verdensuniversitetet i Thy. Senere tog han sammen med en gruppe på 34 personer, universitetsfolk, presidenter, ansatte på 12 Community Colleges fra 11 forskellige stater på en rundrejse til højskoler i Skandinavien.

Det vil føre for vidt at omtale hans videre bestræbelser indenfor amerikansk voksenundervisning. I en artikel fra 1993 i "Journal of World Education: The only Truly American Invention" beskriver han de 1200 Community Colleges med mere end 13 millioner elever, og af de mangesidede oversigter fra Omahas Metropolitan Community College Non-Credit Classes fremgår det med al tydelighed, at der er tale om et overvældende tilbud til alle voksne om kvalificeret undervisning.

En anden kendt pædagog, Erling Duus, efterkommer efter en dansk udvandrer-slægt, arbejder ligeledes målrettet for, at danske pædagogiske undervisnings-tanker kan blive kendt og anvendt i amerikansk voksendannelse, blandt andet på Arthur Morgan School.

Hans spændende erindringsbog "Danish-American Journey", 1971, fik jeg af Sigrid og Gerald Rasmussen, Junction City.

Washington D.C. blev sidste stop på min lange rejse: "På sporet af N. F. S. Grundtvig i Nordamerika".

Mødte jeg ham da?

Som det vil fremgå af det foregående, må svaret blive ja.

Selv om der måske i andre kredse end dem, jeg blev introduceret i, nok så meget er en levende interesse for en an-

den dansk personlighed, Søren Kierkegaard, er det evident, at N. F. S. Grundtvig har betydning, ud over den ret snævre kreds, der er direkte efterkommere af de første immigranter, der via højskolen, herunder Vallekilde Højskole, for mere end 125 år siden, bragte deres tro på Grundtvigs lære om "Det Levende Ord" og "Skolen for Livet" med sig over Atlanterhavet og forsøgte på så mange måder at føre denne tro ud i livet.

Det er dybt fascinerende at beskæftige sig med navngivne mennesker fra denne lille plet på Danmarkskortet, der for de flestes vedkommende kastede alle broer bag sig og søgte lykken i det store vildsomme Amerika for de mange, mange år siden.

Og endnu mere fascinerende er det at møde deres efterkommere, der så ivrigt søger deres danske aner og er glade for enhver nok så lille håndsrækning til dette puslespil.

At have fulgt Wanda og Russel Nielsen fra Cedar Falls, Iowa hele Holstensvejen i Starreklinte lang for at filme og fotografere deres bedsteforældres vej og gamle hus, der endnu står, næsten som da Bodil og Jens Pedersen i 1882 brød op med deres børn for at søge lykken i Amerika, var for mig en stor oplevelse.

Også mine andre gæster, nævnt under Junction City, Tyler m.fl., der ved

deres besøg her, sad på bænke i Vallekilde Højskoles gamle rum, hvor deres bedsteforældre havde siddet, gav mig en følelse af sammenhæng i historien.

At jeg så i flyveren hjem fra Washington D.C. kom til at sidde ved siden af direktør Weitemeyer, efterkommer efter en af Ernst Triers elever og senere medarbejder på højskolen i 1870-80'erne, nævnes kun som en bekræftelse på, at overalt kan man møde spor efter Vallekilde Folkehøjskoles navnkundige grundlægger, Ernst Trier, der begyndte sin højskole i 1865 efter Grundtvigs råd.

Navneregister
til Ida Frøkjær-Jensen's:
De drog ud fra
Dragsholm
På sporet af N. F. S. Grundtvig i
Nordamerika...

Registeret medtager navne fra den fortløbende brødtekst.

Undtaget er derfor med enkelte undtagelser

f.eks. forfatternavne i litteraturoversigt,

oplistede navne over udvandrede grupper, lister over personer,

der har bidraget med oplysninger, fotos el.a.

i de allerede trykte udførlige lister.

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

A

Abel, Marie 50
Adeler, Cort 44
Agerskov-Petersen, P. 243
Andersen, tobakshandler 31
Andersen, Anders 295-296, 298
Andersen, Andy 191, 193, 194, 197
Andersen, Anette 191
Andersen, A. M. 167
Andersen, Anna 295, 298
Andersen, Bertha 295, 298
Andersen, H. C. 200, 248, 278
Andersen, Jens 231, 295, 298
Andersen, Jens Christian, herredsfoged 70
Andersen, Rasmus 25, 153, 174, 299
Andersen, Lars 295-296, 298, 310, 313
Andersen, Mary 295, 298
Andersen, Niels 295, 298
Andersen, Petrine 289
Astor, William B. 314
Atkinson, Henry 166

B

Bacon, Mary 163, 168
Bansen, Norman C. 163, 167, 171, 188, 213
Bassøe, lærer 70
Bastholm, pastor 39
Bay, J. C. 218, 300
Bay, Søren 42
Beck, Vilhelm 25, 57, 59, 175
»Bedstemor Pedersen« 242
Bennike, Bue 73, 83, 161
Bennike, Valdemar 83, 161, 239, 283, 284
Bentsen, Andreas 48, 50, 249, 263, 265
Berg, Christen 34
Betsinger, Signe T. 188, 191, 215, 280, 281, 285, 288
Billesbach, Ann 156, 160, 161
Bindesbøll, Thorvald 183, 184
Birk, Betty 330

Bjørnson, Bjørnstjerne 38
Black Elk 166, 171
Blohm, pastor 185, 186
Bloomfield, Majorie 289
Bobjerg, Anders 25, 177, 183, 264, 277, 291, 296
Bodholdt, Johannes 76, 181, 232, 234, 239
Bodholdt, Jørgen 181, 232, 239
Bodholdt, Karen 232
Bodholdt, K. C. 253
Bodholdt, Knud 181, 232, 236
Bodtker, Arnold 120, 124, 126, 188
Bodtker, Edith 120
Bodtker, Egon 126, 332
Bodtker, Hans 122
Bodtker, Helga 120
Bodtker, P. N. 123
Bodtker, Susanne 122
Bollesen, Anna 269
Bollesen, Mads 308
Borge, Victor 192
Brandt-Erichsen, Martha 113
Brandt-Erichsen, Viggo 113
Branstad, Terry E. 190
Bredmose Simonsen, Henrik 172, 292
Brenholt, Jens 294
Brix, Hans 248
Buffalo Bill 208
Bukh, Niels 50, 261, 263, 276
Burcardi 283, 284
Burton, Dorothy Skardal 126
Butler, Marguerite 331
Bønnelycke, Eddy 132-133
Bønnelycke, Emil 133
Bøttger, J. F. 44, 137, 313

C

Calamity Jane 208
Campbell, John C. 331
Campbell, Olive Dame 326, 328, 330-331
Carlsen, Annie, s. 134-135, 137
Carlsen, Georg 134, 135, 137

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

Catlin, George 245
Cavling, Henrik 21, 198
Christensen, mrs., Chicago 299
Christensen, Carl 283-284
Christensen, Chr. J. 283
Christensen, Dorte 310
Christenson, Charley 285
Christian den X. 180
Christiansen, Jens Peter 287-288
Christoffersen, Esther 301
Clark, ekspeditionsleder 1804 165-166
Clausen, C. L. 173
Clausen, N. P. 318, 320, 321
Clinton, Hillary 194

D

Dahlerup, Christian 289
Dahlerup, Hans 289
Dahlerup, Hans Kragelund 289
Dalsener, Hanne 331
Dan, Adam 174, 175, 253, 283, 321
Dietrichson, W. C. 173
Dorf, A. Th. 160
Dronning Dagmar 270
Duus, Erling 333

E

Egede, Ida 229
Eriksen, Anders 288
Eriksen, Ane Vilhelmine 253, 266-267
Eriksen, Erik 287
Eriksen, L. mormon 143
Eriksen, Lars Bentsen 288
Eriksen, Lauritz Peter 287-88
Eriksen, Othilia 288
Eriksen, Rasmus 253, 266, 267, 308
Eriksen, Rigmor 287
Eriksen, Sødster, mormon 143
Eskesen, Morten 239

F

Farstrup, pastor 115, 249

Foged, Anna-Margrethe 7
Frederici, Filius 187
Frederik, kronprins 169
Fribert, Laurits Jacob 21, 291, 296
Frøkjær-Jensen, Jørgen 7
Frøkjær-Jensen, Lise 7
Frøkjær-Jensen, Sven 7, 117
Faaborg, J. S. 264

G

Gad, Emma 285
Garde, C. B., provst 57, 60, 63 150
Gilliam, Richard J. 332-333
Gorm den Gamle 251
Grant, præsident 152
Gravensgaard, pastor 220
Gravesen, Anton 120
Gravesen, Graves C. 239, 273
Grosen, Uffe 163
Grundtvig, Frederik Lange 84, 177, 182,
185-187, 199, 242, 251, 253,
255, 264, 311, 312
Grundtvig, N. F. S. 7, 39, 48, 57, 85,
108, 125, 128, 158, 171, 184,
186, 215, 286, 330, 332-334
Gydesen, Marie K. E. 56
Gyldenkærne, Arne 224
Gyldenkærne, Ingrid 224

H

Halvorsen, Hjørdis 313-314, 322
Halvorsen, John 313, 315, 316, 318
Hanks, Jann 209
Hansen, Aksel 288
Hansen, Arol Duus 249, 272, 274, 279
Hansen, Carl 259, 261
Hansen, Christen, Veddinge 46
Hansen, Christian 259, 261
Hansen, Elsie 250, 251, 253
Hansen, Hertha 249, 272, 274, 278,
279, 280
Hansen, redaktør I. A. 37, 39

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

Hansen, J. Eldste, mormon, Ordrup 143
Hansen, Jim 291
Hansen, Johanne 214,227,249
Hansen, John 135, 136, 138, 145,
148, 153, 154
Hansen, Jørgen 255
Hansen, Marcus Lee 73,143
Hansen, Mark 197, 198
Hansen-Risegaard, Niels 42-43
Hansen, Peder 38, 293
Hansen, Peter 145
Hansen, Povl 53, 239, 270, 284, 320
Hansen, Sine 73
Hansen, Thomas 171, 213
Hansen, Thorvald 127, 172, 176,
214, 215, 217-219,
221, 227, 249
Hansen, Thue 284
Hansen, Aase 135-
136,138,145,148,153,154
Hartwick, Sophus 118
Haslam, Linda 141
Heiberg, I. A., pastor 321
Helveg, Thorvald 56, 83, 176, 177,
218, 220, 265
Helweg, Halfdan 265, 292
Henningsen, L. 298
Henrik, prins 169
Hentze, familien 125
Hinckley, Gordon B. 149
Hoff, pastor 35, 57, 60, 241
Hoiberg, Otto 160, 161
Holm, Jacob 25, 124, 184, 185
Holmen, Marie 252, 265
Holst-Christensen 133
Horslund, Th. 235
Howie, Andrew 209
Hvidt, Kristian 5, 15-17, 68, 70, 71,
84, 88, 127
Hvidtfeldt, Arild 117
Hylleberg, Bent .65
Højbjerg, P. C. 160, 221, 265, 267, 270

I

Ingrid, kronprinsesse 169
Iversen, James 191
Ivinson, familien, Laramie 210-211

J

Jacobsen, Eduard, sønmand 78
Jacobsen, Petter 310
Jakobsen, Betty 120
James, Jesse 208
Jasperson, Anna 317
Jasperson, Bertha 317-318
Jasperson, Hannah 317-318
Jasperson, Hans Christian 317-318
Jasperson, Jasper Mortensen 315-318
Jasperson, Jens Peter 317
Jasperson, Lars Peter 317-318
Jasperson, Marie 317-318
Jasperson, Martin 317-318
Jasperson, Robert O. 314, 318
Jasperson, Sisse Marie 316-318
Jasperson, Søren Peter 317-318
Jefferson, præsident 165
Jensen, Alfred 267
Jensen, Anna Kristine 289
Jensen, Chr. og hustru, Nysted, NE 162
Jensen, Frederik 258
Jensen, Frederik 49, 56
Jensen, Hans, mag.art. 34
Jensen, Hans, Iowa 234,
Jensen, Hans, Vejleby 260, 266
Jensen, Harald R. 277, 281
Jensen, Jens, Neenah 300
Jensen, Jens, Saxvise 300
Jensen, Jens, skrædder 57
Jensen, Johannes V. 323
Jensen, Jytte 135
Jensen, Kristian 54
Jensen, M., arkitekt 178
Jensen, Marinus 218
Jensen, Niels 304, 305, 307
Jensen, Niels, Minneapolis 307
Jensen, Ole, "Toslunde" 310

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

Jensen, Ole 264, 311
Jensen, Richard 141
Jensen, Richard L. 139
Jensen, Rudy 215
Jensen, Sharon 163, 168
Jenson, Andrew 144
Jocum, Hans, mormon 62
Johansen, Ove 251
Johnson, Joyce 332
Jungersen, pastor 178
Jørgensen, Hillerup 234
Jørgensen, Ida 27
Jørgensen, Mads 32
Jørgensen, Niels Peter 288
Jørgensen, Richard 188

K

Kadghin, Karen 53, 54, 221, 223, 227,
228, 230, 231, 233, 236, 240,
241, 243, 246, 248, 249
Kierkegaard, Søren 334
Kinard, J. Spencer 148
Kildehøj, Herluf 71
Kirkeberg, O. L. 238, 321
Kirkegaard, Ivar 281
Kjølhede, pastor 217
Klink, Kristian 250, 254, 261, 262
Knudsen, Dagmar 162
Knudsen, Jens K. 49, 124, 256, 258
Knudsen, Thorvald 159, 220, 264, 265
Knudsen, Tonny 138, 140
Koch, Elin 228
Koch, Ruth 289
Kold, Chresten 48, 262
Krath, Andrea 224
Krath, Christian 224
Krath, Johan 224
Krath, Marinus 224
Krath, Philip 224
Kristensen, Esther 266
Kristensen, Jens, Vindekilde 143
Kristensen, Katinka 244
Kristensen, Lars 62

Kristensen, Nikolaj 77
Krustrup, Mogens 265

L

Langdal, Ellen 250, 330
Langdal, Søren 250
Larsen, A. P. 300, 305, 306, 308
Larsen, Børge 310
Larsen, Christian 300-303, 305
Larsen, Elna 111, 114, 115
Larsen, Erik 307
Larsen, Frederik 298, 299
Larsen, Gerda 231
Larsen, Greta 131
Larsen, Hans Peter 58
Larsen, Hendrik 34
Larsen, Jens, Værløse 57
Larsen, Jens, Wisconsin 299
Larsen, Karl, professor 73, 117
Larsen, Kirsten 310
Larsen, Lars 299
Larsen, Lori 131
Larsen, Otto 129
Larsen, Per, Bjergene 143
Larsen, Poul Ejvind 253, 254, 266, 269
Laura, farmerkone 73,
Lassen, Viggo 36, 37
Lewis, ekspeditionsleder, 1804 165-166
Lillesø, pastor J. P. 176, 186
Lindemann-Hansen 59
Lindberg, Elise 310
Lindhardt, Lars 129
Ling, P. H. 48
Lipschitz, Ellen 327-328
Lipschitz, Marc 328
Long, Stephen 166
Lund, Karen Marie 244
Lund, Kristian 244
Løvendahl, missionær 139, 143

M

Mackintosh, Jette 17, 194
Madsen, C. J. 188

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

Madsen, Jens C. 289
Madsen, Lorraine 193-194
Madsen, Nels 261
Madsen, Peder 305
Madsen, S. H. 153, 157, 159, 181
Madsen, Viktor 215
Margrethe, dronning 169, 192
Marstrand, C. 35
Matteson, Jean 59, 88
Matteson, Edith 59, 161-162
McCumsey, Karen 127, 128
Meier, Margaret 280
Melchior, Lauritz 163
Michaelsen, Kim 140
Mikkelsen, pastor 231
Moberg, Vilhelm 68
Morgan, Arthur 330
Mortensen, Enok 112, 113, 126, 127,
172, 181, 215, 251, 265,
267, 268, 270, 275, 277
Mortensen, Jasper 315, 316
Mortensen, Nanna 112, 113, 126,
181, 267, 275
Monrad, pastor 178
Mosbæk 273, 275, 276
Mousgaard, E. 123
Møller, H., mormon 143
Møller, Aage 267

N

Nelson, Carolyn 210
Neihardt, John G. 171
Newberry Walter Leomis 314
Nielsen, Abelone 59
Nielsen, A. C. 76, 121, 122, 263, 174
Nielsen, Agnes 227, 242, 243
Nielsen, Anton 311
Nielsen, A. S. 236, 238, 253
Nielsen, Dawn 171
Nielsen, Ellen 280, 281, 285-286
Nielsen, Esther 225, 226
Nielsen, Eva 127
Nielsen, John 163, 168

Nielsen, John Mark 126, 163, 165, 167,
168, 169, 171, 218
Nielsen, Karl, Nebraska 225-226
Nielsen, Kristine, Nebraska 225-226
Nielsen, Kristine 124
Nielsen, Lars 305
Nielsen, Niels, baptistleder 65, 67
Nielsen, Niels, Bjergene, mormon 61-62
Nielsen, Niels (»Kong Niels«) 159
Nielsen, Niels Peter, Minnesota 285
Nielsen, Ole 256
Nielsen, Peder 304
Nielsen, Russell 227, 241, 334
Nielsen, Ruth 332
Nielsen, Sofie, Bjergene, mormon 61-62
Nielsen, Victor 128
Nielsen, Wanda 227, 334, 341
Nielsen, Aage 332
Nielsen, Aase 115
Nordentoft, Benedict 110, 220, 238
Nygaard, Marie (Holmen) 74,
252, 265, 266
Nygaard Hansen, Hans Christian 118, 243
Nygaard Hansen, Sine 118, 243
Nyholm, Paul C. 172
Nyrop, Kr. 50

O

Oldmor Zytphen 317
Ole Niels, Skippinge 301
Olsen, Aksel 74
Olsen, Andreas Bergstrøm, kommis 28-31
Olsen, Anne Lisbeth 54, 88
Olsen, broder, Eskebjerg, mormon 143
Olsen, Holger 74
Olsen, Jacob 310
Olsen, Johannes 74
Olsen, Jørgen 32
Olsen, Karen 74
Olsen, Kristiane 319
Olsen, Lars 74
Olsen, Mads 319
Olsen, Martin 74

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

Olsen, Olaf 192
Olsen, Otto 28-31
Olsen, Sophie 32
Olsen, Søren 259
Ostergren, Robert C. 68, 292
Otto, Peter 260
Overgaard, Nadjeschda 191, 194

P

Pals, Marlin 161
Parke, Kathryn 331
Paulsen, I. P. 199
Pedersen, A. J. 319
Pedersen, Anders 11, 231
Pedersen, Anna 11, 232
Pedersen, Bodil og Jens 228, 241-243, 334
Pedersen, Carlo 111-112, 114
Pedersen, Chresten 11, 54, 85, 181, 221, 231, 232, 236, 238, 240, 241
Pedersen, Erik Helmer 7, 28, 68, 70, 73, 117, 129, 242, 272, 296, 299, 303
Pedersen, Hans 293
Pedersen, Hans Jørgen 255
Pedersen, H. J., pastor 49, 56, 218, 250, 253-254, 257-259, 261-265, 267
Pedersen, Jens 57, 60, 62
Pedersen, Jens, Iowa 228, 241, 242, 243, 334
Pedersen, Johanne 221, 222, 224
Pedersen, Karen 235
Pedersen, Karen Marie 260, 266
Pedersen, Kristian N. 76, 300, 308-310
Pedersen, Lars 303
Pedersen, Laurids 293
Pedersen, Mathilde 224
Pedersen, M. C. 294
Pedersen, Peder 60, 62
Pedersen, Sigurd 242, 258, 262
Pedersen, fru malermester 244
Petersen, Ardis 243, 249, 250, 253, 266, 269, 277, 330, 331

Petersen, Gretha 129, 131
Petersen, Harold 249
Petersen, Hjalmar 279, 282
Petersen, Niels 261, 283
Petersen, Peter L. 172
Petersen, Simon P. 76
Petersen, Søren 310-311
Pettersen, Petter 310
Poul Natmand 63
Povlsen, Frederik 63
Powell, John Wesley 248
Prahl, Clara 212
Poulsen, Pauline 54
Puotinen, Arthur 221

R

Rasmussen, Anna 185
Rasmussen, Gerald 120, 121, 122, 123, 125, 126, 249, 333
Rasmussen, Grove 174
Rasmussen, Jens 34, 35, 36, 37
Rasmussen, Jens, Neenah 304
Rasmussen, N. H. 50
Rasmussen, Rasmus 310
Rasmussen, Ruth 163
Rasmussen, Sigrid 120, 121, 249
Rathnov, Betty og Lasse 7
Ravn, Ellen 111, 113-114
Ravn, Jacob 111-114
Reichenbach, Henry A. 65
Renkin, professor, og mrs. 120
Risser 276
Rodholm, pastor 267, 265, 275
Rosendahl, lærer 35
Ross, Betty 329

S

Sampson, June 188, 192, 193
Sorensen, Karma 193
Schmidt, Jørgen W. 153
Schrøder, Charlotte 54
Schrøder, Ludvig 56, 83, 184, 185

Navneregister: »De drog ud fra Dragsholm...« af Ida Frøkjær-Jensen

- Scroggs, Fred O. 332
Skovbo, Einar 125
Skovgaard, Joakim 184
Skovgaard, P. C. 159
"Smedens Niels" i Starreklinte 303
Smith, Joseph 141, 144, 145,
148-150, 154
Steensen, Anders 59
Steinbeck, John 119
Stevns, Dorthea 264
Stevns, Ole 264-265
Stilling, Peter 54, 73, 84, 86, 88
"Store Ånd" 247
Storm Smith, Jens 117
Strandskov, fru pastor 261
Strandskov, Holger C. 238, 261, 264, 265
Street, Linda 327
Stærnøse, Dorte 167, 171, 193, 322
Støvring, Sigurd 229
Sweet Adeline 325
Søholm, pastor 186
"Søren Peter", Skippinge 301
Sørensen, Rasmus 24, 25, 38, 39,
291, 296, 303
Sørensen, Poul 211

T

- Thayssen, udvandreregent 70
Topsø, Vilhelm 21
Thomsen, Axel 241
Thomsen, Jens 256
Thomsen, Lou Ann 241-242
Thomsen, pastor R. 264
Tind, forpagter, Dragsholm 63
Thyra Danebod 251
Trandberg, P. C. 25
Tranberg, lærer 35
Trier, Ernst 6, 35-38, 48-57, 60, 71,
73, 76-80, 83-84, 86, 88,
118, 124, 158-160, 163, 176,
181, 220-221, 239, 241,

- 256-259, 264, 277, 282-
285, 287, 292, 298,
308-311, 319-320, 335
Trier Hansen, Sigrid 163, 320-321
Twain, Mark 325

V

- Vaanaen Jensen, Ingrid 277, 281
Vang, Arnold Jensen 200
Vang, C. O. 62
Vestergaard, R. R. 220
Vig, P. S. 38, 88, 161, 165,
171-176, 179, 180
Vig, Einar 161

W

- Wagner, lærer 220
Weil, Otilde 289
Weitemeyer, direktør 335
Wesley, John Powell 248
Westh, Birgitte 331
Willatzen, Andrew 79
Wittrup, Helene 304
Witzel, Mary Belle 222

Y

- Young, Brigham 141, 142, 146-148,
153, 155, 207, 210, 211

Z

- Zytphen-Adeler, G. F. O. lensbaron
40, 44, 45, 287, 315,
317-318
Zytphen-Adeler, Bertha Henriette
lensbaronesse 47, 317-318

Ø

- Østergaard, Kr. 183, 218